

И. ТУРГЕНЕВ
ОХОТНИКЫН
ЗАПИСКЫВЛÄ

Козмодемьянск—1940

Мар. Г.
НЗ-214

И. С. Тургенев

Охотникын запискывлӓ

Первый выпуск

Шиб. №: 1379

МАРГОСИЗДАТЫН КЫРЫК-МАРЫ ФИЛИАЛ
Козмодемьянск—1940

аял-
ка-
оны,
ррак
пёр-
кач-
акты
елан
тор-
бер-
шы
лош-
гят.
сна,
лӓм
дон
ргб
звен
тыт,
лӓат
еп...
гу-
штӓ
плӓ,
ып-
дӓ
усу-

аш-
лик-
ли-
ныт-
эмок

1111

EXHIBITION OF THE

Хорь дон Калиныч

Болховский уезд гыц Жиздринскийышкы кеаш кўлан случаялтын гынь, Орловский губерняштѣш элемвлан порода дон калужский порода лошты кого айыртем улыжы тѣдѣм, наверны, пудейыктен Орловский эдем кытшыдон кужы агыл, пугыррак да уггюмый ылеш, лепкя лбвец анжа, шапки пренян худа пѣртѣштѣ бля, барщиныш каштеш, торгеймашдон ак занимайы, качкеш худан, чия йыдалым; оброк тўлышѣ калужский эдем йактѣ пренян йонгата пѣртѣштѣ бля, кытшыдон кужы, анжа смелан да веселан, лицяжы чиста да ошы, итѣнудон да тигытдон торгейя да праздниквля йыде шаргагемѣм чия. Орловский губерняштѣш солавля (ма Орловский губернян восточный частьшы гишан пспеня) шукужок кырал пиштѣмѣ нырвля лошты пелек-гурек пўалтѣмѣ пўаан карем лишнѣ шѣнзальт. Икманяр уа тѣшкя гыц да кок-кым тоша коги гыц пасна, уштышаш кымдыкеш нимахань пушангѣмѣт ат уж, пѣртвлам сага-сагаок, торын шѣндѣт, левашвлам шўшѣ олымдон леведальт... Калужский сола, анешля, шѣреракѣнок шѣргѣ лошты шѣнзя, пѣртвлажы волянрак да тѣррак шѣнзен миат, ангадон леведмѣвля; капкавля цаткыдын чўчѣлтѣт, кудвичѣ йѣр пичѣвля сѣмѣрлен вацшы да тѣрѣнялтшѣвлѣат агылеп, эртен кешѣ каждый саснам хыналаш ак сѣгѣреп... Охотникланат Калужский губерняштѣ яжорак. Орловский губерняштѣ остатка шѣргѣвля да площадьвля ¹⁾ иктя вѣц иштѣ пѣтѣт, купвлажы совсемок уже уке, Калужскийыштѣ, анешля, шѣргѣвля шўдѣ уштыш, купвлажы тамаяр лу уштыш шыпшылат, кѣдѣрѣт тѣштѣ эче пѣтен шоте, дупелят улы, да мызы кекѣт чѣнь тѣрванен кемѣжыдон охотник дон пим сусуэмдѣ да лўдыктѣ.

Охотник ыллемдон Жиздринский уездѣштѣ охотничаен кашмаштем калужский ик мелкий помещикдон, страстный охотникдон да, тенге гынь, отличный эдемдон ныреш мѣнѣ ваш ли

¹⁾ Орловский губерняштѣ тѣшкяан кымда вѣрвлам „площадь“ манят Орловский наречи ышке статянжы, южнам пиш чучшы, южнам совсемок йонѣмѣ шамаквладон да шая сѣрѣлтѣшвладон отличаялтеш.

нам дә знакомыялытынам. Фамилижы тьдьбн—Полутыкин. Лачок хоть, ситьдьбмашвлэжят тьдьбн изиш ылыныт: тьдьб, шамак толшеш, губерняштышы ма улы паянрак цилэ бьдьбрвлэмок сватаен. Оказым получаймыкыжы цилэ знакомьбвлэжылан да тосвлэжылан ойхыжы гишан шайыштын, а бьдьбрбн атяшты-аваштылан, бьдьбрштым пуаш отказымыкыштат, шапы персиквлэм дә ышке садешьбжы кушышы молы сакой продуктивлэм седок подаркаэш колтылын; ик анекдотшымок пачаш-пачаш шайышташ яратен, кыды г-н Полутыкиным уважайшышвлэмат даже изишят ваштылыде; Аким Нахимовын сочиненивлэжым дә Пинна—повестыым хвален; пукшемалтшы йьблман ылын; пижым „Астроном“ манын лымден: „однако“ манмы вэреш „одначе“ манын; тоныжы французский кухням воен, ти кухням тайныжы, поваржын понятидон, качкышвлэн тотым вашталтымашты ылын: пай кол тотан лин, кол—калявонгы тотан, макарон—порох пышан; за то моркожы, ромб аль трапеци форман лите, ик лаштыкат лемьш попазыде. Техеньб изи ситьдьбмашвлэ гьц пасна, г-н Полутыкин, кыцелэн анзылнок уже кекесымь, эдем отличны й ылын.

Знакомыялтымыкына, пьбтареш кечьбнжок г-н Полутыкин йьд ваштареш мьбньбм токыжы приглашайыш.

— Токем якте вьц уштыш нэрьб лиэш,—тьдьб маньы,—ялын кеэш мьбндьр; айда пьбгари Хорь докы пыренэ. (Попымыжы гodyм йьблмьбжы пукшемалтмьбм мьбнь тишгьб ам пьлдьбрты).

— А Хорьжы кь ылеш?

— Тидьб мьбньбн мужикем... Тишец мьбндьрньб агыл бьлэ.

Мэ Хорь докы кешнэ. Хорьын усадьбыжы шьбргьб лошты, шьдмьб сэрэньштты ышкетшск шьбнзэлтэ. Бьлывлэжы йьакты пренявлэдон чангымывлэ, кудвичьбжы забордон пичьбмьб; главный пьрт сагажы вьцкьбж штолмывлэ мычкы навес шыпшылтеш. Мэ пырышна. Мьнмэм коклы иэш кытла, кужы дә цевеу млоец встречэен.

— Э, Федя! Хорь тоныжок ылеш?—г-н Полутыкин тьдьбм яды.

— Уке. Хорь халашкы кеен,—изиш йьбрэлтьбмьбдон лым гань ош пьвлэжым кайыктен, млоец попа.—Имним кьцкьбшэш ма?

— Мане, кьцкьб, шоля. Дэ эче мьлэбнэ шапым канды.

Мэ пьртбш пырышна. Ире стеньявлэштты ик суздалский картинат уке; лыкышты лелы икон анзылны ши тьрлецэн лампадка йыла; писты анган стьл ньбжьбн, мышкын шьбндьбмьб; преня ловлэштты, окня кьсяквлэ мычкы пьбсьн кашшы тараканвлэ мло ак каеп. Шукат бьш ли, млоец кого ош кружкаэш шапым, пу цьшкээш санзалан охрецьбм дә шэдэньбн киндьб ламытым когом намал кандыш. Цилэ кандымыжым стьл вьлэн шьбндьшят, тьдьб амаса доран туп тькьблен шагальы дә мэ вькьбнэ анжаш тьбнгальы. Мэ качкынат шьбнэ шокты, кудвичьбштты арава юк шактен колтыш. Луцкы иэш нэрьб бьрвезьб, кьйыр вуян, якшар шьбргэн, кучер вэрьштты шьбнзэ дә саватар яко ожим чуть-чуть кычен цьрэ. Арава йьбр иктэ куд млоец, великан гань кого кь-

пәнвлә, лицәштѣдон Федя ганьок цевервлә шалгат.— „Цилә тидѣ Хорьын ѳрвезѣвлә“, Полутыкин маньы.— „Цилән Хорь игѣвлә“, Федяжы маньы дә мә паштекнә пѳртанзык ләктѣ: „тидѣ эче цилән ана ыл, Потап шѳргѣшкѣ кен, Сидор шонгы Хорь сага халашкы кен.. Анжы, Вася,—кучерлан манеш,—яжон колтыкты: бариным нәнгет. Лѳнгәштѣжѣ веле олен колты: аравам пыдырген шуэт дә баринын шѳмѳм тәрвәтет!“ Молы ѳрвезѣвләжѣ Федян шаяешѣжѣ йѳрәлтевѣ.— „Астрономым шѳндѣ!“ г-н Полутыкин торжественны сѳгѳрәльѣ. Федя пим кычыш дә аравашкы кузыктен шѳндѣш. Вася имним тәрвәтѣш. Мә кыдална.— „Теве тидѣ мѳньѳн конторем“, г-н Полутыкин ик изи лап пѳртѣш анжыктыш: „пыралалына вет?“— „Яра“.— „Кѳзѳт тидѣ упраздняймѣ“, арава гѳц валымжы годым тѣдѣ попа: „а все-таки анжалаш яра“. Контора кок пуста кѳдежән ылын. Пел сѳнзән тѳтя, сторож, тагышец кудвичѣ шайыц кыргыж толы.— „Здравствуй, Миняич“, г-н Полутыкин маньы: „кышты вѣдет?“— Пел сѳнзән тѳтя ик ямдар вѣдѣм дә кок стопкам намал кандыш. „Тотәштәл“, Полутыкин мѣләм попа: „тидѣ мѳньѳн яжо вѣд, шолшы вѣд“. Мә ик стопка рядѣ йѳнә дә, тѳтя мälәннә кымалы.— „Ну, бнде мә кенәт кердѣнә, векәт“, у приятелем манеш. „Ти конторышты Аллилуев купецлән нѣл десятина лесѣм яжо ценәдон мѳнь выжаленәм“.— Мә аравашкы шѳцнә дә иктә пел цәшѣштѣ господский тома кудвичѣш кыдал пырышна.

— Келесѣ, пожалуйста,—ужиныйымна годым мѳнь Полутыкиным ядым; малын тѳньѳн Хорет вес мужиквлә гѳц пасна ѳлә?

— А вот малын: тидѣ мѳньѳн молы мужиквлә гѳц ышан ылеш. Бнде иктә коклы вѣц и шѳш, тѣдѣн пѳртшѣ йѣлен кен ылы, тѣнәм тѣдѣ äтям докы толын дә попа: Николай Кузьмич, шѳргѣ лоштыш куп торан ѳлѣшѣм строяш разрешайѣ. Мѳнь тѣлät оброкым яжон тѳләш тѳнгälәм.— А малын тѳнь купеш стройынет?— Такок; толыкы тѳнь, Николай Кузьмич, ни махань пәшәшкät мѳньѳм ит шывшедѣ, а сброкшым маханьым назначымла, ѳшкек пәлет.— Годеш вѣцлѣ тәнгäl— Яра.— Недсимка моло ѳнжѣ ли, пälѣ тидѣм.— Тидѣ пälѣмән... Вот тенгелән тѣдѣ тиштѣ ѳләш и тѳнгälѣн. Тѳнәмшен тѣдѣм Хорь манын лѣмденѣт.

— Ну, варажы паен?— мѳнь ядым.

— Мане, паен бндежѣ тѣдѣ мѣләм годеш шүдѣ тәнгäm тѳлә, дә мѳнь эчәйт приваялам векәт. Мѳнь ѳшләнжок тѣдѣлән шуку гәнә попенәм: сылалт тѳнь, Хорь, ей, сылалт! А тѣдѣ мѳньѳм бнядәрѣнежѣ; оксажы уке вуйта... Мане, кола агыл...

Иргодеш чай йѳмѣкѣ тѳрок, мә эчәйт охотничьяш кешнә. Соладон эргѣмнә годым изи пѳрт туре имвин шагалташ кучерлан шүдѣшät, г-н Полутыкин чѳнь сѳгѳрәльѣ: „Калиныч!“— Сейчас, батюшка, сейчас“, кудвичѣ гѳц юк шактыш:

„Йыдал керемѣм ялшталам“. Мӓ ашкедѣктен кешнӓ, сола тӳнӓ вѣлӓлѣ иӓш кытла, ӓнгѣсѣр шѣргѣ-пѣлѣ пӓч, изирӓк вуйжым комдыкларак кычышы, кукшынди, кужы эдем мӓнмӓм поктен шо. Тидѣ Калиныч ылын. Тѣдѣн пурыла кайшы, кышты-тиштѣ шадыра лаксакан чичӓлгѣ лицӓжѣ мѣлӓм пѣтӓриок шӳмеш пижѣ. Калиныч (мѣнӓ тидѣм вара пӓленӓм) барин сага кечѣнӓ охотыш каштын, баринын тӓпнӓкшѣм намалыштын, южнам пичӓлжѣмӓт, кышты кек шѣнзѣмбѣм анжыктылын, вѣдѣм мон, изи мѣрѣм поген, амашым ӓштен; тидѣ гѣц пасна г-н Полутыкин ик ашкылымат ӓштен кердге. Калиныч когон веселӓ дӓ когон смирнӓ эдем, соок мырым олен мырыкала, йѣржѣ беззаботны анжылтеш, изиш нердонрак попа, йѣрѣмжѣ го-дым соталгы кловой сѣнзӓжѣм пѣзѣрӓлӓлеш дӓ шѣрӓкѣнок ӓшкѣмжѣн тыштикӓ пандашыжым цѣвештѣлеш. Кашташ чѣннок ак кашт, но кымдан ашкылатен ашкедеш, кидешѣжѣ кужы дӓ вѣцкѣж ӓнгӓлтѣш пандым нӓлеш. Кечѣ мычкышты шуку гӓнӓ тѣдѣ мѣнӓдонем шаям тӓрвӓтѣш, керӓл йѣде соок палшалтен пуа, а баринжым гѣнӓ лач ӓзӓмок тѣдѣ анжен. Тыхыдымы кечѣвӓл шокшышты югата вӓр керӓл лиӓт, мӓнмӓм тѣдѣ шѣргѣ лошкы, ӓшкѣмжѣн пчелникѣшкѣжѣ нӓнгеш. Пышан сакой шудывлӓм сӓкен шѣндѣмбѣ изи пѣртѣш мӓнмӓм пыртышат, свезӓ кукшы шуды вѣлӓн мӓ шѣцнӓ, а ӓшкежѣ тѣдѣ сеткӓн мешӓк постолым вуешѣжѣ чиен шѣндѣш, кѣзѣм, шѣкшӓнгшѣ тылууйым, коршокым нӓлѣ дӓ мӓлӓчнӓ кӓрӓшӓн мӓм пѣккӓш кеш. Мӓ вӓшт кайшы ливѣ мӓм кӓчкылдална, шольнок шалгышы вѣдшѣнзӓ гѣц кӓндымы вѣдѣм подыла дӓ мӓкшвлӓ шужымы дӓ ӓлѣштӓшвлӓ шождымактыл-мы юкеш амален кешнӓ.

Изи мардеж кѣлӓлмӓшеш мѣрѣ шижѣм. Сѣнзӓм пачымат, Калинычым ужим: тѣдѣ пеле пачмы амаса доны порогышты шѣнзӓ дӓ кѣзѣдон савалам ӓштӓ. Вады жерӓ гань раскыдын кайшы смирна лицӓжѣм цӳлӓ веремӓ мѣнӓ анжен кишѣм. Г-н Полутыкинат шижѣ. Вара мӓ кѣнӓлнӓ Ялын шуку каштын шѣндѣмбѣ паштек амален кѣнӓлмѣкѣ, тӓрвӓнбѣдек шуды вѣлнѣ киӓш пиш яжо: кӓплӓн кӓштылгын, ладнан чучеш, лицӓш шокшын чучеш, сѣнзӓ ӓче ӓнежѣ пачылт. Варажы мӓ тӓрвӓнбѣннӓ дӓ вады якте сӓрнѣлтӓш ӓчеӓт лӓктѣн кешнӓ. Ужин лошты мѣнӓ ӓчеӓт Хорь дон Калиныч гишӓн шаям тѣнгӓлѣм. „Калиныч—яжо мужик,—Полутыкин попа,—усердный дӓ услужливый, но хозяйствыжым исправны кычен ак керд: мѣнӓ тѣдѣм седок шыпшедем. Кечѣннок мѣнӓ сагаэм охотышкы каштеш... Тенге калмашты махань хозяйство лин кердеш, ӓшкеок пӓлет“. Мѣнӓ тѣдѣндон согласын лим, дӓ мӓ амалаш вацна.

Вес кечешѣжѣ г-н Полутыкинлӓн халашкы кѣш статьяш толы, Пичуков пашкудыжыдон тѣдѣн ик дела тѣнгӓлӓлтѣн. Пичуков пашкудыжы, тѣдѣн земляжѣм кырал шуэн дӓ кыралмы земляш тѣдѣнӓмок ик ӓдрӓмӓшѣм розгыдон лыпшыктен. Охотышкы ӓшкекетемок мѣнӓ кешѣм дӓ вады векѣлӓ Хорь докы

пырышым. Амасашты мбньбм цәрә лепкән, ладыра кәпән дә кымда пушан тьотя—Хорь бшке встречайыш. Ти Хорьым мбнь бнде тусаралынок анжалым. Лицәжбдон тьдб Сократым ¹⁾ ашбндәрбктә, тьдб ганьок күкшб лепкән, сьнзәвләжәт тыхеньок изивлә, нержәт тьдбн ганьок комдыкрак. Мә пөртбш пырышна, седб Федяок шим сыкырым дә шбшербм мбләм намал кандыш. Хорь тбнгблеш шбнзб дә, кыйыр пандашыжым ладнан ниәлтбл, мбньдонем хытыраш тбнгәльб. Тьдб бшләнжб ценәм пәлен вуйта, попен ладнан, сөдбй усыжы лбвеу шоэн йбрәлтен.

Мә үдбмәш гишән, урожай гишән дә хресәнв лоштыш бльбмәш гишән хытыреннә... Тьдб моньдонем со согласаен миән, пач векблә тидбжб мбләм яжола бш чуч, дә мбнь шижбнәм, южнамжы весбм попем... Тагыце әнят странны получаялтын. Южнамжы Хорь шаяжым төрок попыде, перегәльн попен... Мә тенгелә шайыштынва:

— Малын тбнь, Хорь, баринет гбц ат откупаялт?—мбнь ядам.

— А малын мбләм откупаялтмыла? Кбзбт бнде мбнь бариным пәлем, оброкемәт пәлем. Мәнмән барин—эдем яжо.

— Бшке ирбкдонжы бләш лучырак вет,—мбнь манам.

— Пәльмән тидбжб,—тьдб попа.

— Малын бне ат откупаялт?

Хорь вуйжым ик век, вес век сәрәлеш.

— Мадон откупаялтмыла вара?

— Тидбжбм тбнь, шонгы, ит попы...

— Хорьлан агыл ирбкән эдем лиәш,—бшке туреш попымыла, тьдб олен попа,—кү нбжмб пандашан гбнь, тьдб мбләм, сек кого ылеш.

— А тбнь бшкежәт пандашедбм нбжбн шушаш.

— Пандашым нбжәш трудна агыл. Пандаш—шуды: сален шуаш лиәш.

— Бне ма агыт?

— Әнят Хорь төрок купец лин шбнзеш, купецвлән бльбмәш яжо, дә нбнбжәт пандашан ылыт.

— А ма, тбнят вет торгейкәлет?

— Изиш торгейкәлем—итбнүм дә тигбтбм... Кыце вара, имним кбцкбмлә?

„Йблмблән пингбдб ылат, дә вуетшәт охыр агыл“, мбнь тумаялым.—Ярә, ак кел, имним ит кбцкб,—юкынжок келесбшбм.—Иргодым мбнь усадьбет йбр сәрийәл аяжем, лиәш гбнь, шуды сараешет амалаш кодам.

— Ярә, амалы. Дә амалашетшб тбштб ладна лиәш вәл? Вәтбвләлән простыням, кбпцбкбм тбшкы нәнгеәш шүдбшәш.—Әй, вәтбвлә!—вәржб гбц кбнбблят, тьдб сбгбрәл колтыш,—толда тишкбл.. А тбнь, Федя, бшкеәт сагашты ке. Бдрәмәшвлә вет глупый народ ылыт.

¹⁾ Сократ—древний Грециштбш знаменитый философ.

Лудкы минут нәрби әртбимбкы, Федя мбнбм фонардон сарайыш нангеш. Мбнь тотлы пышан шуды вбкы йбрблт вазым, ннэм ял мычашеш каклянен вазы; Федя тотлы омым мблбм соговьлыш дб лбктбн кеш, паштекшб амаса йочырт шактен чучблтб. Мбнь пблб веремб амален шбм керд. Амаса докы ышкал толын шагалы дб кок-кым гбнб когон шблблтбш, пнэм тбдбн ваштареш шбдбн ырлалтыш; мбндбрнбт агыл, бшке турешбжб нюрткен, сасна әртбш; тагышты-бнят лишнббрбкок эче нмни шудым качмы юк шакта... варажы мбнь амален кенбм.

Жерб годым Федя мбнбм кбнбблтбш. Бойкий дб веселб млоецбм тидбм мбнь процок яраген колтенбм, дб шонгы Хорь бшкежбт тбдбм яратымла мблбм чучын. Нбнб шуҗа бштен иктб-весбштбм мыскылкаленбт. Бтяжб пбрт гбц мбнь ваштарешем лбктб. Тб тбдбн доны амаленбмбт, тб иктб-махань вес причындон, Хорь тенгечшб гбц ласкорак мбнь докем блеш.

— Самовар йбмдб, айда чбй йубш,—тбдб йбрблтен келесбш.

Мб стбл лошкы шбцнб. Цаткыды кбпбн ик бдрбмбш, тбдбн шешкбжб, коршок шбшербм намал кандыш. Хорьын цилб бргбвлбжб пбртбш иктб паштек весб пыревб. — „Махань тбнбн цилбн кыталгывлб ылыт!“ мбнь маньым.

— Мане,—сакыржым изин пырыл кбтбшблбжб тбдб попа,—мбнбм дб шонгы бвбштбм бпкблбш нинблбн ак попазы.

— Цилбн сагазток блбт?

— Цилбн. Бшкеок сагаэм бббнештб, вот и блбт.

— Цилбн бдббр нблшб ылыт?

— Тывеш иктб, пострел, бдббрбм ак нбл,—амаса доны шалгышы Федям парняжыдон анжыктен, тбдб попа.—Васька изирбк эче, тбдблбн тырхалашат либш.

— А малан мблбм бдббр нблбшбжб? Бшкетбнок блбш яжо,—Федя попа.—Ма нужда мблбм вбтб? Вбрседблбш что ли?

— Тырлай, тырлай тбнб... мбнь пблем вет! Ши шбргбшвлбм чибн-чибн шбндет... Тблбт седб дворовый бдббрвлб лиштб... „Ой, намыстымокыш!“—горничныйвлб попымыла, бтяжб мыскылея попа,—пблем вет тбнбн кайышвлббдбм!

— А вбтбжбн ма яжожы вара?

— Вбтб—работница. Вбтб марыжылан слуга блеш.—Хорь важны пелештб.

— А ма нужда мблбм работницыжы?

— Мане-йб, йбббн киддон тылшолым ыдыраш яратет тбнб! Тбнб ганетвлбм пбленб мб.

— Ну, тенге гбнб ма вара, нблбшб. Ма йб? Ма юкымат атлык?

— Йб, ситб, ситб, балагур. Ужат, бариным беспокоенб. Нблбн пуэм йок... А тбнб, батюшка, ит шбдешкб веле, ужат, эдем сбмббрбк эче, ышым нблбн шоктыдербк.

Федя вуйжым кбчбйбблы...

— Хорь улы?—амаса тбцбн пблбмб юк шактыш, дб пбр-

тѣш Калиныч пырыш; шудыге кѣрѣн постарымы изи мѳр пучокым тѣдѣ ѳшке тосыжылан—Хорьлан канден. Хорь тѣдѣм сусун встречѣйѳш. Мѣнь Калиныч вѣкѣ цѣдеен анжалым, признаем, мужик гѣц техенъ „нежностью“ мѣнь вычыделам.

Ти кечѣн мѣнь молнамшы гѣц нѣл цѣш пачешрѣк охотыш кешѣм, вара вес кым кечѣмѣт Хорь доны эртѣрѣшѣм. У знакомыйвлѣэмдон мѣнь интересуен колтенѣм. Малын нѣнѣ мѣлѣм доверяен шѣнденѣт, мѣнь ам пѣлѣ, но мѣньдонем пиш простан хытыренѣт. Мѣнь нѣнѣн попымыштым сусун колыштынам дѣ паштекѣштѣ наблюдаенѣм. Кок приятель иктѣ весѣштѣ гѣц когон айырленѣт. Хорь положительный, практический эдем, административный вуй, рационалист; Калиныч, анеш, идеалист, романтик, восторженный мечтатель ылеш. Хорь действительностьюм понимаен: ма келеш цѣлѣ стѳроен шѣнден, оксам копалтен, бариндон дѣ властввлѣдон ылен мыштен; Калиныч йыдал яла каштын, пелек-турек ылѣкѣлен. Хорь кого семням военшѣнден, шамак колыштшѣм, ик ышаным; Калинычынат перви вѣтѣжѣ ылын, кыдын гѣц тѣдѣ лѣдѣн, а тетявлѣжѣ вовсеок ылтелыт. Хорь г-н Полутыкиным вашток ужын; Калинычышы ѳшке баринжылан ярал лиѣш цѣцен. Хорь Калинычым яратен дѣ тѣдѣлѣн покровительствуен; Калиныч Хорьым яратен дѣ уважаен. Хорь чѣдѣ попен, йѣрѣкѣлен дѣ ѳшке турешѣжѣ шанен; Калиныч увлекаят хытырен, хотя, бойкий фабричный эдемлѣ, шѣжвѣкѣлѣок мырыде... Но Калинычын преимуществывлѣжѣ ылыныт, кыдывлѣм Хорь ѳшкеѣт признаен, шамак толшы: вѣр йогымым цѣрен, лѣдмѣшѣм, сепнѣмѣшѣм йозылен мыштен; мѣкшвлѣ тѣдѣн яжон ыленѣт, кидшѣ куштылгы ылын. Мѣнь ылмем гоным Хорь угѣц нѣлмѣ имнижѣм конюшныш тѣдѣлѣн виден пыртыктыш, Калиныч ти делама добросовестны—дѣ важны ѳштѣш. Калиныч природа докы лишѣл ылын; Хорьжы—эдемвлѣ докы, общество докы; Калиныч рассуждаяш яратыде, хотѣ-маланат нима шаналтыдеок ѣнянен; Хорь ылѣмѣш вѣкѣ койырен анжымы якте лѣктѣлт шон. Тѣдѣ шуку ужын, шуку пѣлен, мѣнь ѳшкеѣт тѣдѣ гѣц шукым тыменѣнѣм. Шамак толшы, тѣдѣн рассказвлѣжѣ гѣц мѣнь пѣлѣшѣм: кѣнѣж йѣде, шуды анзыц, солашкы ик араваѣшкѣ толеш. Аравашты эдем шѣнзѣ дѣ сѣвлѣм выжала. Наличный оксала гѣнь тѣдѣ ик тѣнгѣ дѣ коклы вѣц копейкѣм нѣлеш—ассигнацидон—тѣнгѣк пелѣкѣм; долгеш гѣнь—кым тѣнгѣм дѣ эче целковыйым. Мужиквлѣ, конечны, цѣлѣн долгеш нѣлѣт. Кок-кым ѣрняштѣ тѣдѣ эче солашкы толеш да оксам тергѣ. Мужик токо веле шѣлѣбѣм сален, значит, долгым тѣлѣш лиѣш; тѣдѣ купецдон кавакыш кѣ дѣ тѣштѣ долгыжым тѣлен и колта. Кыды-тидѣ помещикшѣ тумачен колтенѣт: сѣвлѣм оксала ѳшкеок нѣлѣш дѣ тѣ ценѣдонок мужиквлѣлѣн долгеш шѣлѣтѣш. Но мужиквлѣ недозвольный, даже сылык линѣт: сѣм айырмаштышы удовольствивлѣ гѣц—сѣм севѣл анжымаш гѣц, юкшым колышталмаш гѣц, кидеш кычен сѣркѣлѣмѣш гѣц дѣ плут-

рак выжалышы меңанинлән иктә коклы гәнә: „а ма, сәэтшһй вет лач маок агыл?“ манмаш гһц лишәенһт һһһһһ.. Техень делавләок сарла һәлмәштәт лиәлтһт, толькы техень разницыдон: тиштһ делашкы вәтһвлә ярлат дә выжалышым, һшләнһштһ пользыланок, һшкһмһштһм шимһ якте шоктат. Но когонжок вәтһвлә вот махань случай годым страдаят. Бумажный фабрикывләшкһ материалым шагалтышывлә, поставщик манмывлә, шүкшһм погаш особый әдемвләән, южшы уездһштһжһ „орел“ манмывләән, поручят. Техень орел купец гһц кокшүдһ тәнгә һәрһм ассигнацивләдон һәлеш дә шүкшһм постараш ләктеш. Но благородный кек ганьы, кыдын һһмдон тидһм һһмденһт, тһдһ төрок дә смелан ак нападайы, анеш, „орел“ хитростһдон дә алталымашдон делажым һштә. Тһдһ тачка-араважым иктә вәре тһшкә лоәш шуән кода, а һшкежһ сола шайыл пичһвлә воктен кеә, корныгешы әль такеш кашшы ылеш машанет. Вәтһвлә нерүпшһцһштһдонок тһдһ толмым пәләт дә тһдһн вәштәреш ләктһт. Выжалымаш-һәлмәш пиш пөсһн әртә. Иктә маняр вһргенһй оксаеш вәтһвлә акел шүкшһ савыцвләм веле агыл выжалат, кыды вәтһжһ марышын цаткыды тыгырымат әль һшкһмжһн запонжымат выжала. Остатка веремәнжһ вәтһвлә, һшкештһ гһцок шолышг-шолыцг, мушымат выжалаһ выгудныеш шотлат. Но марыштат, тидһм цаклен, „орел“ толмым колмыкышты төрок исправительный дә предохранительный мерәвләм принимаат. Лачокшымок, обиднә агыл ма? Мушым выжалаш вет һһһн пәшә. Нһнәт выжалат, но халашты агыл, халашкы вет әче һннгеәш келеш, а толшы торговывләән, кыдывлә, безмен укештһ, кормыждон висәт, пудешжһ һһллһ кормыжым шотлат, а тә пәледә, руш әдемһн кормыжшы маханьы, айыртемһнок, „стараенрәк“ кормештен һәлеш гһһһ.. Мһнь, неопытнһй дә солашты һһдһмһй әдемет, техень рассказвләм шуку колыштынам. Но Хорь соок шайыште, тһдһ һшке мһнь гһцем ядыштын. Мһнь заграницышты ылем тһдһ пәлен колтән, дә тһдһн любопытствыжы һһжжж кен.. Калинычат тһдһн гһц пачеш кодте, но тһдһ природа гишән, кого халавлә, водопадвлә, кого кырыквлә дә кого зданивлә гишән колышгаш яратен. Хорьым административнһй дә гһсударственный вопросвлә интересуенһт. Тһдһ циләок ядышт миә: „А вот тидһ тһ сәндәлһкһштһ ма донышна ганьок, әль вес статян?.. Шайышт, батюшка, кыце йә?..“ — „Ах, госпыди!“ Мһнь шайышттем годым Калиныч маньдалеш. Хорь юкымат ак лык, сһнзәхалжым цымыралеш, шуән веле „теге һштәш ма донына толкан агыл, а тидһжһ яжо—тидһ вот порядок“, — манын попалта.

Тһдһн цилә ядмашвләжһм мһнь передеен ам керд, дә керәлжәт агыл; мәнмән хытырымашна гһц ик убеждением мһнь получаенәм, кыдым лыдшывлә нигыцеәт ак вычеп лишәшлһк, — техень убеждением, что Петр Великий руш әдем ылын, руш һһмһнок һшкһмжһн преобразованивләжһдон. Руш әдем һшкһмжһн силажылан когон һһнә, һшкһмжһм ломаяшат ак һжә-

лэйбй: тйдй эртйшйм когонок ак анжы, анзыкыла смелан анжа. Ма яжо—тйдйм ярыкта, ма толкан тидйм пу тйдйлән, а кышец тидйжй толеш,—тйдйлән соикток. Тйдйн здравый смыслжы немецкий кукшынди рассудкым охатан мыскыла; но Хорьын шая сембнь немецвлә любопытный народ ылыт, нбнй гйц тыменяләшәт тйдй йәмды ылеш. Ышке положенижйдон независимый ылынат, Хорь шуку гишән мбнь донем попен, весбйжй гйц рицәкдонат тйнәрйм онгырен ат лык, мужиквлә попымыла, вәкш кудонат янгыштен лыктын ат керд. Тйдй Ышке положенижйм действительны понимаен. Хорьдон хытырымаштем, русский мужикын проста дә ышан шаяжым пбтәри өче колынам. Тйдйн пәлбмәшбйжй, Ышләнжбй статян, пиш кымда, но лыдын тйдй мыштыде. Калиныч—мыштен. „Ти шалопай грамотым пәлә,—Хорь попа,—мүкшвләжәт тидйн нигнамат колыделит.“—„А тбнь эргбвләэтшйм тймденәт?“—„Федя тыменьбн.“—„А молыжы?“—„Молыжы грамотым ак пәлеп.“—„А ма вара?“—Шонгы Ыш отвечайбй дә вес шаям тбнгәлыбй. Но все-таки, кынары тйдй ышан ылын гбнят, предрассудкыеләжәт дә молат тйдйн шуку ылын. Шамак толшеш, вәтбвләм тйдй сбнзә мычанжат ужын кердте, а веселә веремән нбнбдсн мадын дә нбнбмок йбрен. Тйдйн вәтбжй, шонгы дә кбчәкә, кечбй мыч камака вблнб киэн дә цәрнбдеок кбчбмәктблбн, вырседәлбн; эргбвләжбй тйдй гйц лүдтелыт, а шешкбвләжбйм лүдбктен тымден шбнден. Рушвлән ик мырышты такеш агыл вет мырат: „Вәтедымәт ат ши гбнь, махань тбнь эргбй, дә семня кычышы ылат“... Мбнь икәнә шешкбвләжбй верц заступайнем, Хорьлан нбнбм бжәләйбиктбнем ылы, но тйдй мбләнем келесбш: „Ма охота тбләт техень пустяквләдон занимаяш, соредәлбштбш... Нинбм маняры цәрәш цацет, тбнәрбй худа веле дә кидым лявбртәшәт ак стойы.“ Южнам шбдән папажы камака вблец вала, кудвичбй гйц дворовый пим сбгбрен канда: „толай, толай, пи, тишкбй!“ манеш дә тоша тупшы мычки коршок-пандыдон шиеш әль левәш лбвәкбй ләктбн шагалеш дә, Хорь манмыла, эртбшбвләм „пилә оптен шалга“. Ышке марыжы гйц тйдй все-таки лүдбн дә марыжы шудбмдсн мбнгешок камака вбкбжбй кузен. Но айыртембнок интересны ылы Калиныч дон Хорьын спорымыштым колышташ, кынам дела гн Полутыкин якте шоәш.—„Тбнь, Хорь, мбньбнбм тйдйм ит тбкәл,“ Калиныч попа.—„А ма вара, тйдй тбләт шаргагембйм ыргыктен ак пу?“ тйдйжбй онгыра. „Мам вара шаргагемжйдон мбнь Ыштем? Мбнь мужик ылам...“—„Мане, тевеш, мбнят мужик ылам, а ужат...“ Ти шамакеш Хорь ялжым лүктәлеш дә Калинычлан мамонт каваштыдон тама ыргымы шаргагемжбйм анжыкта.

— „Әх, тбньжбй вет мәнмән братя ат ыл ач!“ Калиныч отвечая.—„Шаргагем агыл, гбнь, йыдаллыкым хоть пумыла: охотышкы сагажы тбнь каштат вет; каждый кечбн ик мыжырым тбгәтет сәй“. — „Мбләм тйдй йыдаллыкшым пуа“. — „Мане,

имештй гривинникйм пуэн“. Калиныч досаднан вес векйлй сярнэлеш, а Хорьжы ваштылаш тйнгэлеш, дй тйдйн изи сйнзйвлйжй совсемок кымалт шйнзйт.

Калиныч худанок агыл мырым мырен дй балалайкым шактыкален. Хорь тйдйм колыштын-колыштын, вуйжым трук тйрйнрйк бйштен дй тошна юкдон Калиныч паштек мыраш тйнгйлйн. Айыргемйнок тйдй „Доля, ты моя доля!“ мырым яратен. Федя йтяжйм йырен: „Ма вара бйнде пиш тошнает?..“ Хорь онгылашыжым кидшбйдон тйкбйлйлы, сбйнзйжйм кымен дй, доляжы вйкй жалываен, пақыла мырен... За то вес вереманжй техень тругаш мастар эдемжйм кйчйлйт ат мо: со иктй-мам бйштй—аравам чиня, заборым тйрлй, имни бйжгйрйм тйвйлйя. Айырте-мбйн итйрйм тйдй когонжок кычыде, мбйнбйн замечаниэм ваштареш икрйдй тйдй, „пйртбйштй бйлйм пыш лишйш-бйк манын“ келесен пуш.

— Анжы, тйве,—мбйнжй попем,—Калинычын пчельникйш-тйжй махань итйрй.

— Мукшвлй ак бйлеп лиэш, батюшка,—келгйн шулйлтен, тйдй отвечаен.

— А ма,—вес гйнй тйдй мбйн гйцем яды,—тйнбйн бйшкбймедбйн вотчинетшй улы?—„Улы“.—Мбйндйр тишец?—„Шудй уштыш нйрй“ —А ма, вотчиныштетшй бйлет тйн?—„Бйлем“.—Шукыжок пичйлдон каштат сйй?—„Мане, тенге“,—И правильны бйштет, батюшка; большырак кбйдырвлйм лул, дй старостым шбйрерйкбйн вашталтен ми.

Нбйлймшбй кечбйн вадеш г-н Полутыкин мбйн докем имним колтен. Мбйлйм шонгыдон айырлаш бйжйл ылы. Калиныч сага мбйн араважкы кузен шйнзбйм. „Ну, цевеер коток, Хорь, здорава ли“, мбйн маньым. „Цевеер кот, Федя.“—„Цевеер, батюшка, цевеер, мйнмйм ит монды“. Мй тйрвйнйшнй. Жерй валгалт веле шон. „Иргодым яжо кечбй лишйшлык“,—ире пйлгомыш анжальн, мбйн маньым.—„Тйнге агыл,—юр лиэш,—Калиныч возражая,—ужат, лыдывлй ружге нуштбйлйт, дй шуды пышат утла когон шйрлй.“ Мй тйшкер лодон кейш тйнгйлнй. Калиныч мырым олен тйнгйлбй, дй седок жерй докыла анжй...

Вес кечбйн г-н Полутыкин дорц мбйн кен колтышым.

Ермолай дон вәкш хоза вәтбӣ

... Вадеш охотник Ермолайдон мә „тягышкы“ кешнә... Но мбнбн лыдшывләэм циләнок, әнят, ак пәлеп, тяга ма лиэш. Колышта бне, мбнш шайышт пуэм.

Кечб шбцмб гбц луцкы минут анзыцрак, шошым, пичәлдон, питеок, рошашкы тбнш пырет. Бшләнет удобный вәрбм шбргб тбрбштб кбчәләт, йбрвәш анжалат, пистоным анжалат, тәнгетлән сбнзәм кымалтет. Луцкы минут әртә. Кечб шбнзеш; но шбргб лошты әче соты; воздух ире; кеквлә сакой статян мырат; изумруд тьолгыжмыла, брвезб шуды тьолгыжеш... тбнш вычет. Шбргб лошты изин-олен ббцкембшәлтеш; вады жерән якшаралгы сотыжы пушәнгбвлә мычкы күшкблә олен кузен миә, пушәнгб тбнг гбц тбнгәлбн, мычаш укшвлә яктеок шоэш. Вара теве, мычаш укшвләәт ббцкембшәлтбт, якшаралгы бблгом симсәлген миә. Шбргб пыш когоәмеш: шокшы лывыргы олен шәрлә, толын колтышы мардеж сагаәток шагал колтымла чучеш. Кеквлә амалаш шбнзбт. Но цилән икәнәштб агыл—породан породыдон: теве зяблик мыраш цәрнә, варарак—изигек, нбнбн паштек—овсянкывлә. Шбргбштб со ббцкембшәлт миә. Пушәнгбвлә шимбн кайшы ик массыла веле кайыт; симсб бблгомышты, лүдбн-лүдбн, ббтәриш шбдбрвлә пәлдбрнәш тбнгәлбт. Бнде цилә кеквләок амалат. Горихвоствлә дә изи шиштбвлә веле нерен-нерен шишкалталыт... Теве нбнәт цәрнәт. Лишнеток пеночкын тянгыра юкшы әче икәнә шактен колта, тагышты иволга ойхын сбгбрәл колта, шбжвбк ббтәри гәнә шишкалта. А тбнш вычен әптбргет, но теве трүк—но охотниквлә веле тидбм ынгылат—трүк ти тырышты тамахань әнят юк шактен колта дә шылдыр лыпшым юк шакташ тбнгәлеш, тидб кырмызак, кужы нержбм виктен шбденәт, шимәлгб кугивлә шайыц пичәл вәштареш чонгештен ләктеш.

Теве „тягышты шалгымашет“ ма ылеш.

Тенге бнде, мә Ермолайдон тягышкы кешнә. Но тырхалда изиш: мбнш тәләндә Ермолай гишән әче шайышт пушашлык ылам.

Шаналтыда бшке турештә иктә нбллб вбц иәш әдембм,

кыталгым, кукшындим, кужы дә выцкбж нерәнбм, ӑнгб-сбр лепкәнбм, луды сбнзәнбм, тыпка гань ұпәнбм дә кым-да, мыскылышы ганьы тбрвәнбм. Ти әдем телет-кӑнгбжет ӑмецвлӑн статян сары мбжӑрдон каштын, но вблецшб кушакым бштӑлбн: симсб ялашым дә разоряятшы помещик подарымы, морко мычашан калпакым чиӑн. Кушакеш кок мешӑкбм сӑкен, иктбм анзылан—зарядвлӑм пиштӑш, весбжбм шайылан—кычымы кеквлӑм опташ; пичӑлжбм рӑймб годым пужикшбм Ермолай нигнам пбтбдбмб калпакшы гбц лыктын. Дичбм выжалымы оксажыдон патронташымат, тӑпнӑкбмӑт тбдб нӑлбн керднежб, но тидб гишӑн икӑнӑкӑт тбдб шаналтыде, бшкбмжбн пичӑлжбм со первишб статянок рӑен; йӑлжб, тидбм анжен, цудеенбт, кбце тбдбн порохшы тровыдон ак ярлы. Пичӑлжб тбдбн ик тулан, тылгудон лумблӑ дә лумб годым пиш когон чымалтӑн, седбндон Ермолайын вургымла шбргбжб шалахай гбц соок кымдарак, пуал шбцшб ылын. Кыцелӑ тбдб ти пичӑлдон чучын, хитрый әдемлӑнӑт пӑлӑш трудна, но чучын. Тбдбн Валетка лбмӑн лягавый пижб улы, удивительный пи. Ермолай тбдбм нигнамат пукшыде. „Малын ним пукшаш,— тбдб попа,—пи вет ышан животный, качкашыжы бшкеек моӑш.“ Дӑ, лачокок: Валетка, пиш когон тоша ылын гбнят, блен, эче вет шука блен; даже, худа положеништб блен гбнят, икӑнӑӑт ямын моло каште дә хозажы гбц карзнг шблӑшат цацыде. Тагыцелӑ икӑнӑ, изирӑкшб годым, кок кечб тбдб ямын каштын, кбртлбмӑшкб попазен ылын, но ти ородыланымаш тбдб гбц йбле кедӑрӑлтӑн. Валеткын замечательный ик свойштыжы ылын—свет вблнб цилӑ вбкок равнодушны анжаш... Шаяӑм пи гишӑн агыл ылгецб, мбнь тидбм разочарованность манын лбмдбнем. Соок тбдб мытык пачыжым лбвӑкбжб пбзбрӑл шбнзен, веремӑн-веремӑн цбтбрӑлбн дә нигнамат йбрбде. (Известны, пивлӑ йбрен кердбт, даже пиш яжон йбрен кердбт.) Ти пи утлаок йбнтбмб ылын, ик празный дворовый әдемӑт тбдбн наружностышым ваштылте эртбде; но тб ваштылмашвлӑм дә шимӑшбмӑт тбдб удивительный хладнокровидон тырхен. Айыртембнок тбдб поварвлӑлӑн удовольствим доставляен, нбнбжб, шокшы пышан кухня амасашкы пи анжалмы годым, саслен-саслен, вырсен-вырсен, тбдбм поктен кыргыжыныт. Охотышты тбдб янгылдымы ылын дә порядочный нерупшбм имеец; но шушыртымы морезбм поктен моло шон гбнь, тбдбм иктӑ вӑре, тбшкӑ лошты цилӑ хӑлӑ, ик лудӑнгбнь качкын, а Ермолайжы мбндбрц кыце мыштен, тбнге тбдбм ругаен...

Ермолай бшккежб тошты статян блбшб мбньбн ик пашкудем—помещикын мужик ылын. Тошты статян блбшб помещиквлӑ лӑн кычымы кеквлӑм ак яратеп, тоны урдым кек пайым веле качкыт. Разве техень случайвлӑ годым: шачмы кечбм, имениным справляймб годым, выборвлӑ годым старинный помещиквлӑн поварышты кужы нерӑн кек пайдон качкышым

йәмдәләт, руш әдемлән свойственный азартдон, кынам тәдәи мам
 бәштәмлә, бәшкәйт язон ак пәләи, сакои мудреный приправивләм
 туман лыктыт; кынавләжәи техень качкышвләм цудеен анжылат
 шәинзәт, но тотешт анжашыжы өрәйт. Ермолайлан тәлзеш кок мы-
 жыр кәдәирым дә мызым господский кухняшкы кандаш шудәи-
 мәи ылын, а бәләшбәжәи тәдәи кышты инана дә кыце мышта
 тәнге бәлен кердәи. Тәдәи нимахань пәшәләнәт ярдымеш шот-
 ләнәт дә мә донна Орел халашты попымы сембән „лядаший“
 манын ләимденәт Кыцелә тәдәи бәшкәимжәи пижәим пукшыде,
 тидәим акелел шотлен, тенгеок тәдәилән бәшләнжәт порохым
 дә тровым пуаш акелеш шотленәт. Ермолай бәшкежы пиш по-
 тикәлә әдем: кек гань беззаботный, попаш охатан попа, вуйыш-
 тыжы мардеж дә вәлеу анжаш—ловкий агыл; йәүаш когон ярата,
 ик вәре шәинзен ак тырхы, кемәштәжәи ик век, вес век лыпшал-
 теш, дә тенгелә сукашты вәдәи уштышым мола кен кердеш.
 Шукы стаян приключенивләм тәдәи ужын: купышты амалашат
 тәдәилән вәрештәи, пушәнгәи вуйышлат, ләвәш вәилнәт, кәи-
 вер ләвәлнәт; мүгреш, сараш питәирымәим ужын, пичәлжәим,
 пижым иктәжәи ладаймымат, всеок цәрән шәлген кодмымат
 ужын, когон шин пиштымымәт тәдәилән тырхаш попазен, но
 все-таки, икманяр веремә әртәимәк, пичәлдонок, пидонок дә
 вьргемдонок тәдәи токыжы толын пырен. Тәдәи веселә манаш
 акли, хотя сылыкат тәдәи ылате; вообще тәдәи чудакла кайын. По-
 радка әдемдон Ермолай кытыралашат яратен, айыстемәнок цәр-
 кә улы годым, но шукы ак попы, кәиңләш дә кәш тәрвәнә.
 —„Иә, кыш вара, чортешет, кешәи? Йид ләшәш“.—Чапли-
 нышкы.—„Малын Чаплино якте лу уштышым кәшетшәи?“—
 Тыштәи Софрон тосем доны амалем.—„Йид амалаш тишток
 ләш“.—Уке, тенге акли.—Дә Ермолай ләктәи кәи, тәш-
 кәвлә лодон, әнгәирилә гач дә сирвлә гач пижәидон кәи, а Соф-
 ровжы, әнят, акат вычы тәдәим, пожалуй шәлангәшәжәт әче
 пуа: пурә әдемәим йид веремән ит беспокойы. Но за то шошым,
 полой вәид годым, Ермолай ганьы иктәт колым кычен ак мыш-
 ты; рәквләм киддон лоаш, кәдәириләм кәчәл моаш, сакои кек-
 вләм алтален кандаш—тәдәи пәшә... Иктәим веле—пивләм тым-
 ден ак мышты; тидәи уже тәдәи дела агыл, тырхымашыжы ак
 ситәи. Тәдәи вәтәжәт ылын. Вәтәжәи докы тәдәи әрнәштәи икә-
 нә каштын. Вәтәжәи шүкшәи пәртәштәи пелек-турек парвален
 бәлен, иргодым мам качмыла—пәлбәде, вообще тәдәи ләлбә бәл-
 мәшәим бәлен. Ермолай, пурә йәнгәнлә кайшы ти әдем, вәтә-
 жәи докы пиш грубий ылын, тоныжы бәшкәимжәим пиш костанын
 кычен; вәтәжәи лүдәи, кыце ярал лимбәлә, седәим веле туман,
 остатка оксажәидон әрәкәм нәлбән канден дә, богатырәлә амалышы
 марыжым камака вәилән бәшке ыжгажәидон леведәи. Мәиң бәшкәйт
 Ермолайын бәжәләйдәимжәим таманяр гәнә ужынам: лүмәи кекәим
 пырилмыжы годшы тәдәи ләцәжәи выразением мәиң яраты-
 делам. Но ик кечәи гәиц большы Ермолай тоныжы бәлбәде; а
 өрдәи вәрәштәжәи, йәиравәш шудәи уштыш кымдыкеш, йәл дә бәш-

кежät тѣдѣ манмыла, мѣнгешок тѣдѣ „Ермолка“ лин. Сек последний дворовой эдемжät ти бродяга гѣц лучыракеш бѣшкѣм-жѣм шотлен, ти гишäнок, векät, хоть-күжät тѣдѣндон простан обращаен; а мужиквлä пѣтäри-андакшы, нырышты моренѣм äрѣкäläймлäок, тѣдѣм поктылыныт, äрѣкälенѣт, но варажы тырынок колтенѣт дä, техень чудак ылмыжым пälбѣмбѣшты, тѣдѣлän сыкырым моло пуэнѣт дä пурынок хытыренѣт... Ти эдемѣм самой мѣнь бѣшке сагаэм охотникеш нälбѣнäm, дä тѣдѣндон самой Иста тѣрѣштыш коги рошашкы, тягышкы кешнä.

Руш сändälбѣштыш шуку рекäжѣнок, Йылын ганьы, ик сиржѣ кырыкан, весѣжы—алыкан; Истаат тѣхеньок. Ти рекä кого агыл, дä пиш когон аймылтыл йога, пел уштышымаг тѣр ак йогы, юж вäрежѣ күкшѣ вär гѣц лу уштыш якте каеш; рекä мычкыжы пүäвлä, вäкшвлä, капштавичѣвлä, садывлä кайыт. Исташты кол пѣтѣдѣмäш, айыртемѣнок пärдäш, (уала лѣвälän мужиквлä нинѣм киддонок моло кычат). Изи вѣтельбѣвлä күэрän сир мычкы шишкен чонгештѣлѣт; дикий лыдивлä йäр покшакы ин лäктѣт дä лүдѣн цилä веклä анжылтыт; цäрлängѣвлä бѣмблвлäштѣ, йырлан сага заливвлäштѣ шалген кашгыт... Тягышты ик цäш нärѣ мä шалгышна, кок пар кырмызаकым кычышна дä, кечѣ кузым анзыц эче вескänä толаш шанен (тягышкы ирокат кашташ лиэш), лишнѣшѣ вäкш-хоза доны амалаш тумайышна. Роша гѣц лäкнäät, лапыш мä валышна. Вѣд мычкы пѣцälгѣ-симсѣ коэвлä эртät; йид лывыргеш лелемälшѣ воздух ныгыдем миэн. Мä капкам бѣрälнä. Кудвичѣшты пивлä опташ тѣнгälевѣ. „Кү вара?“ омпышан шѣжгätä юк шактыш.—„Охотниквлä: амалаш пыртыда“. Ответ уке —„Мä тärжѣм түленä.“—„Кеем тебе, хозалан келесев... Тырлыда тä проклятыйвлä!.. Ах, морат уке тäländä!“—Мä колна—работник пѣртѣш пырыш; изиш лимѣкѣ, капка докы толы. „Уке, манеш,—хоза пырташ ак шүдѣ.“—„Малын бѣнежѣ пырты?“—„Лүдешät, тä вет охотниквлä ылыда: ма лин ак керд, тä гишändä пожарат лин кердеш; ужат, снарядвлäдäжѣ моло маханѣвлä.“—„Мам понгат вара!“—„Анзылиät мәнмән вäкшнä йылен кен ылы: торговой эдемвлä амалаш пыренѣт ылы дä нѣнок тама тылым шыралыныт.“—Бѣне кыце вара, шүмбелкä, воляшток амалымла ма?—„Кышты мыштедä тѣшты амалыда“... Шаргагемжѣдон шугырталтыл, тѣдѣ кен колтыш.

Ермолай сäкой неприятностьвлäm тѣдѣлän согоньлен пуш. „Айдä солашкы кенä“, күжын шүлälтен, остаткаешѣжѣ тѣдѣ пелештыш. Но солашкы кок уштыш лиэш... „Тишток амаленä,—мѣнь маньым,—йид кѣзѣт үштѣ агыл, мельник гѣц олымым оксала кѣчен нälбнä“. Ермолай юк лыктек согласайыш. Мä эчөйт стучаш тѣнгälнä.—„Йä, ма эче тäländä келеш?—работникѣн юкшы угѣц шактыш,—келесѣшѣм вет—акли“. Мä бѣшке шанымнам ынгылдарен пушна. Тѣдѣ хозадон советäйäш кеш, дä вара коктынат толевѣ. Капка йочырт мырыш. Вäкш хоза

лăктѣн шагалы—кужы әдем, таза лицән, ушкүжын гань шүән, йѣргешкѣ кого мѣшкѣрән. Мѣнѣн ядмашешем тѣдѣ согласайыш. Вăкш гѣц шүдѣ ашкыл ѳрдѣжѣштѣ штолмывлă мычкы кукшы сарай постол шалга. Мăлăннă тѣшкѣ олымым, шудым кандевѣ; рекă тѣрѣштѣ сиремеш работник самоварым шѣндѣш цаца—сукалтен шѣнзѣнѣт, самовар трувашкы ѣфѣлăл-ѣфѣлăл колта... Тышол ѣлѣжăл кеѣ дă тѣдѣн ѣрвезѣ лицăжѣм сотемдăрен колта. Вăкш-хоза вăтѣжѣм кѣнѣйлăш кеш, дă вара мѣнѣм пѳртѣш амалаш ѣжѣ; но мѣнѣ свежă воздухышты тѣнок амалаш лим. Вăкш-хозан вăтѣжѣ мăлăннă шѣшерѣм, мыным, турим, сыкырым кандыш. Тѣ нѣжвез самоварат кѣ, мă чай йѣш шѣцнă. Рекă вѣлец пар куза, мардеж уке: йѣрвăш кăршвлă саслат; вăкш арававлă доны патѣкым юк олен шакта, дă вăкш пѣа гѣц вѣд янжеш. Мă тылым олталтышна. Ермолай турим ырымы нѣжвез мѣнѣ нерăлтенѣт поспеенăм... Мѣнѣм олен пѣжгѣм юк шижтăрен колтен. Вуем лүктăльѣмѣт, ужам: тыл сага кымыктымы вачкы вѣлнѣ вăкш хозан вăтѣжѣ шѣнзă дă мѣнѣн охотникомдон шайыштеш. Тишкевек яктеок эче, платьевѣ вѣлец, шаяжы гѣцѣт мѣнѣ пăлѣшѣм—ѣдрăмăш тѣдѣ дворовый ылеш, проста вăтѣ ѣль мецанка агыл, но кѣзѣт веле тѣдѣн лицăжѣм яжонок мѣнѣ анжал кердѣм. Вѣлец анжен тѣдѣ кымлы иѣш кытла ылын, цѣре гѣц вазын шѣцшѣ тоша лицăштѣжѣ первишѣ пиш цевержѣ каеш; айыртемѣнок сылык кого сѣнзăвлăжѣ мѣлăм яжола чучыныт. Тѣдѣ кидвлăжѣм пылуеш кѣнертен, лицăжѣм кид вѣлăнжѣ пиштен. Ермолай мѣнѣ докем тупын шѣнзă дă тылышкы тарвашлăм кѣшкă.

— Желтухинышты эчѣт вольыквлă колаш тѣнгăлѣнѣт,— ѣдрăмăш гопа,—отец Иванов кок ышкалге колѣн... Йымы веле перегѣжѣ!

— А кыце вара саснавладă?—Ермолай яды.

— Ылăт.

— Хотѣ иктă игѣм мѣлăм подарышаш.

Хозяйка юкымат ак лык, вара кужын шѣлăлтă.

— Сагаэтшѣ кѣ тидѣ?

— Костомаровыштыш барин.

Ермолай таманяр кож укшым тылышкы шуш, тыл цодырге шактен ѣлѣж кеш, ош шѣкш лицăшкѣжѣ тѳрок мызырланен кузыш.

— Маретшѣ малын мăнѣм пѳртѣш ѣш пырты?

— Лүдеш.

— Ужат, махань кого мѣшкѣрән. Голубушка, Арина Тимофеевна, стопка ѳрăкăм мѣлăм кандай!

Мельник вăтѣ кѣнѣильѣ дă кеш. Ермолай олен мыралтыш:

Яратымам докы мѣнѣ каштым,—
Кемем ташкен пѣтăршѣм...

Арина изи графин ѳрăкăм дă стопкам кандыш. Ермолай кѣ-

нбыльбй, онгжым хрестыш дй иканышты йун колтыш. „Яратем!“ тйды пелештыш.

Мельник ваты эчеят вачкы вйлан шынзы.

— А ма, Арина Тимофеевна, тынь со хворает сай?

— Хвораем.

— Ма вара?

— Йыд йыде со кахырыкта.

— Барин амален кеш тама,—изиш лимык Ермолай попа.—

Тынь лекарьвлй докы ит ке, Арина: худам веле бштет.

— Мйнь кызбитат ам кашт.

— А мйнь докем хыналаш пырал.

Арина вуйжым кымык бштй.

— Мйнь тынйамеш ватем поктен колтем,—Ермолай попа...—

Лачок.

— Тынь бариным лучы кйньблтышаш, Ермолай Петрович: ужат, туриятат кун.

— Амалыжыш,—бйнян слугаэм пелек-турек пелештй,—янгылен, вот и амала.

Мйнь шуды вйлны тйрванйлаш тынгальбйм. Ермолай кйньбильбй дй токем толы.

— Тури кун, качкын кердат..

Мйнь сарай лйвец лактым; мельник ваты кйньбильбй дй ке-нежй ылы. Мйнь тйдыдон попаш тынгальбйм.

— Ти вйкшйм шукердшен урдедй?

— Тройцын годым бнде кок иш кен.

— Маретшй кыштышы ылеш?

Арина мйньбйн вопросем бш кол.

— Марет кыштышы ылеш?—Ермолай чйньбйрак яды.

— Белев гйц. Белевыштыш мещанин ылеш.

— А тынь бшкежат Белевыштышок ылат?

— Агыл, мйнь господавлй довышы ылам... господавлйны ылынам.

— Кун?

— Зверков господины. Кызбит мйнь вольный ылам.

— Махань Зверковын?

— Александр Силычын.

— Тынь тйдын ватыжй доны горничный ылтелат моло?

— А тыньжй кыце тидым пйлет? Ылынам.

Арина вйкй эчеят когорак любопытствыдон дй бйжйлен мйнь анжалым.

— Мйнь баринетйм пйлем,—мйнь маньым.

— Пйлет кыце?—ответайбйш дй шеклйнен колтыш.

Лыдшылан келесйш келеш, малын мйнь Арина вйкй бйжйлен анжалым. Петербургышты ылмем годым Зверковдон мйнь случайны вйш лйнам. Тйнам тйды важный вйрбйм занимаен, тйдым пйлышй, дельный эдемеш шотленйт. Тйдын ватыжй ылы, таза, нечкй дй костан—ышыжыдон пиш лелбй эдем; эргйжат ылын, настоящий барчонок, нечкеш, воляеш кушшы дй

глупый. Вйлец анженжй Зверков шүмеш пижшй эдем агыл: нйл охолан гань кымда лицажй гыц калян гань сьнзэвлажй анжат, виш ыражан вйцкбж, кого нержй шалга; тйредмй сөдөй угшй пөреман лепкя вблнбжй сасна шу ганьы шалга; вбцкбж тйрвйвлажй цярнбйдеок тярвәнбйлйт дэ утыдон ййрят. Г-н Зверков кбж:бй кидшбм соок кбшәнбш цикен дэ ялжым тарен шбнден шалга. Икәнә тбдбн сага тагыце-анят хала түгб мбл-лам кейш вәрештбн. Мә хытыраш тбнгәлнә. Опытан дэ дельный эдемлә, Зверков мбньбм „төр корныдон“, наставляш тбнгәлбй.

— Мбнь келесем тйләт,—остаткажым тбдбй попа,—цйләнок тә, брвезбй эдемвлә, холь-ма гишәнжят тумаялтеок попеда; бшкбмдән отечествыдам тә чбдбй пәледә; Россиям тә яжон ада пәлбй,—вот ма!.. Тә со немецкий книгәвләм веле лыдыда. Теве, шамак толшы, тбнь мбләм кбзбйт дворовый эдемвлә гишән попышыц... Яра, мбнь ам споры, тидбй цилә яра. Но тбнь нбнбм ат пәлбй, тбнь ат пәлбй, махань народ нбнбй ылыт. (Г-н Зверков ышталтен колтыш дэ нертавакым шыпшылалы.) Мбнь тйләт ик анекдотым шайышт пунем; тидбй тйләт интересный лин кердеш. (Г-н Зверков кахралтыш.) Пәлет вет, мбньбн вәтем маханьы: тбдбй гыц пурь бдрәмәшбжбм моаш трудна. Тбдбн горничныйвлән блымәшбштбй блымәш агыл—рай... Но вәтем мбньбн бшләнжй правилым лыктын: марлан кешбм горничныйышты урдаш агыл. Тидбй лачокшымок ак яры: тетявлә лит,—тбдбй, тидбй,—кышты вара техень горничныйлан барыням анжаш, барынян привычкывләжбм яралынок анжен шокташ: тбдбй цилә вәре ак шо лиэш, тбдбн ышыштыжы весбвлә лит. Толкыдон шаналташ келеш. Теве икәнә, тбнәмшен—самынь келесәш бнжбй ли—иктә луцкы и әртен, мә бшкбмнән соланадон әртенә ылыы. Анженә, старостынан бдбржбй пиш когон цеве; техень даже, бшкбмжбймәт кычен мышта. Вәтем мбләнем и попа Коко, манеш,—значит, тбдбй мбньбм тенге лбмдә, ынгылет,—давай ти бдбрбм Петербургыш нәгенә; бдбр мбләнем пиш яра, Коко... Мбньжбй манам: яра, вәнгенә бне. Стаюста, пәлбмән, кымал вазы, техень цашбм, пәлет, вычыде тбдбй... Бдбржбй, конечно, ородешбжбй мәгбрәлбй. Тидбжбй, лачокшымок, пбтәри-андак йәнгеш ясырак: әтяжбн тома... вообще... тиштбй нимат цудеяш уке. Варажы все-таки мә докына привикнбш; пбтәри тбдбм бдбрвлән кбдежбш колтышна, тымденнә, конечно. А мә машанет?.. Бдбр пиш ынгылышы ылеш; вәтем тбдбм большы дэ большы ярата, тамавләмәт пуа, остаткашбжбй, молы гыц пасна, бшке докыжы горничныеш... пәлет? Дә төрокок келесәш келеш: мбньбн вәтембн техень горничныйжы ылыт әче: услужливый, смирнә, шамак колыштшы, ну—цилә статья яжо За то вәтемжәт, попышаш гбнь, утыдон тбдбм нечкешлен; чиктен отличны, пукшен господский стөл гыц, чайбм йуктен... Ну, кыце толькы шанаш лиэш! Тенге вәтем доны лу и вәрбй

тѣдѣ служыш. Трук, ик цевер кечѣн, Арина (лѣмжѣ Арина ылыы) кабинетѣшкѣм докладтеок пырен шагальы дѣ ялышкѣм шыгыр-шугыр... Мѣнь ялеш кымаалым ам яраты, тѣрок попем. Эдем бѣшкѣмжѣн достоинствыжым нигѣнамат мондышашлык агыл, лачок вет?—„Батюшка, Александр Силыч, милостѣым мѣнь ядам“.—Махань милостѣым?—„Марлан кеѣш разрешайы“.—Мѣнь, тѣрок тѣлѣт попем, когон цѣдеен колтенѣм. —А тѣнь, ороды, ат пѣлѣ ма, вет барынян вес горничныйжы уке?—„Мѣнь первишѣлѣок баринялан служаш тѣнгѣлѣм“.—Такеш шая, такеш шая! Барыня марав горничныйвлѣм ак урды.—„Мѣнь вѣрешем Маланья поступаен кердеш“.—Ит попы!—„Тѣньѣн воляэт“... Мѣнь, пѣлет, ѳрѣнь колтенѣм. Келесем тѣлѣт, мѣнь техень эдем ылам: неблагодарность мѣньѣм пиш когон шѣдеш-тѣрѣ. Тѣлѣнет вет попаш уке—пѣлет тѣнь, вѣтем махань ылеш: ангел, келесен мыштыдымы пуры эдем. Сек злодейѣт тѣдѣм бѣжѣлѣйнежѣ... Аринам мѣнь поктен лыктым. Шанымашыжым вуйжы гѣц шуа сѣй манын тумасѣнѣм; все-таки эдемѣн неблагодарностьлан бѣнянѣмѣ ак шо. А ма машанет? Пел иштѣ эчеѣт тѣ ядмашдонок тѣдѣ мѣнь докем толын. Тѣнѣмжѣ мѣнь, признаем, шѣдешкенок тѣдѣм поктен лыктым, дѣ эче крозальым дѣ вѣтемлѣн келесѣш сѳрѣшѣм. Мѣнь когон орланен колтенѣм... Но, пѣлет, варажы эче кѣцелѣ мѣлѣм цѣдеяш попашыш: таманяр веремѣ ѳртѣмѣкѣ, мѣнь докем вѣтем толы, мѣгѣрен шѣнден, йѣнгжѣ тѣрвѣнен шѣнзѣн, мѣнь даже лѣдѣн колтышым.—Ма вара лиѣлтѣн?—„Арина... Тѣнь ынгылет... келесѣшѣт намыс“.—Ма литѣмѣш!.. Кѣ вара?—„Лакейнѣ, Петрушка“.—Мѣнь пиш когон шѣдешкен колтышым. Мѣнь техень эдем ылам... пелек-турек бѣштѣш ам яраты! Петрушка... виноват агыл. Наказаш, конечны, лиѣш, но мѣнь шанымаштем, тѣдѣ виноват агыл. Арина... Ну, мам вара, мам тиштѣ эче попылма? Мѣнь тѣнѣмок тѣдѣн ѳпшѣм тѣред нѣлѣш шѣдѣшѣм, кудыло выргемѣм чиктѣш дѣ солашкы бѣлѣц колташ шѣдѣшѣм. Вѣтемѣн ик горничныйжы чѣдемѣ, но нимат ат бѣштѣ; беспорядкым бѣшке томашты все-таки тырхаш акли. Карштышан членѣм лучы икѣнѣштѣ роал шуаш! Ну, шаналты бѣнде бѣшке,—ну, вет тѣнь вѣтемжѣм пѣлет, вет тѣдѣ, тѣдѣ, тѣдѣ... лачокок ангел гань ылеш... Вет тѣдѣ Аринам яратен,—Арина тидѣм пѣлен, но намысланыдеѣт... А? йѣ, попы, попы... а? Дѣ мам тиштѣ попылма! Керек-ма гѣнят, молы статян нимат тиштѣ бѣштѣш акли ылыи. Мѣнь бѣшкежѣ, тѣ бѣдѣрѣн неблагодарностьшым ѣшѣндѣрен, шуку веремѣ орланен каштынам. Хотѣ-мам попы... тауштым, чувствыштым тѣ эдемвлѣнѣм ат мо! Пирѣм хотѣ маняры пукшы, со шѣргѣшкѣ анжа... Анзыкылаѣш наука! Но мѣнь тѣлѣнет доказывайнем веле ылыы...

Тѣмѣкѣ г-н Зверков, шаяжым пѣтѣрдеок, вуйжым вес векѣ сѣрѣлѣ дѣ, тыргыжланымжым ладнангдараш цацев, плашшы лошкы яжоракын пѣрдѣлт шѣнзѣ.

Лыдшы бѣнде ынгыла векѣт, малын мѣнь Арина рѣкѣ бѣжѣлѣен анжалыым.

— Кынамшен тѣнь вѣкш хозадон ѳлет?—остаткажым мѣнь ядым.

— Кок и.

— Баринетшѣ марлан кешѣшетѣм цѣрѣде ма?

— Мѣньѣм сылен нѣлѣнѣт.

— Ку сылен?

— Савелий Алексеич.

— Тѣдыжѣ ку ылеш?

— Мѣньѣн марем. (Ермолай турешѣжѣ ѳбрѣлтен колтыш.)

Тѣлѣтшѣ барин мѣнь гишѣнем шайыштын ылын ма?—изиш лимѣкѣ Арина яды.

Мам отвечѣйшѣш, мѣнь пѣлѣделама. „Арина!“ вѣкш хоза мѣн-дѣрц сѣгѣрѣл колтыш. Арина кѣньѣльѣ дѣ токыжы ашкѣдѣ.

— Марыжы яжо эдем вара?—Ермолай гѣц мѣнь ядым.

— Ничего.

— А тетяшѣ улы?

— Иктѣ ылы, но колен.

— Кыце вара, вѣкш хозалан тѣдѣ когон яжола чучын ылын, виднѣ? Маняр тѣнгѣш моло сылен ылын?

— Ам пѣлѣ. Арина грамотым пѣлѣ; нѣнѣн делашты тидѣ... пѣлет... пиш керѣл. Дѣ яраташыжат когон яратен ылын, виднѣ.

— А тѣньжѣ шукердшен тѣдѣдон знакомѣй ылат?

— Шукердшен. Мѣнь господавлѣжѣ докы каштынам. Нѣ-нѣн усадѣбышты тишец мѣндѣрнѣ агыл.

— Лакей Петрушкым пѣлет?

— Петр Васильевичым? Пѣлем.

— Кѣзѣт тѣдѣ кышты ылеш?

— Салтакеш поступаен.

Мѣ попаш цѣрнѣлнѣ.

— Ма, Арина здороваок агыл, тама?

— Маханѣ здорова!.. Иргодым ирок тяга яжо лишѣшлык.

Тѣлѣнет амалаш бнде келнежѣ.

Мѣ туренѣок, шылдырыштыдон шишкыктен, лыды цуца чон-гештен ѳртевѣ, мѣ колна, кыце нѣнѣ мѣ гѣцнѣ мѣндѣрѣнѣт агыл, вѣд вѣлѣн шѣнзевѣ. Совсемок уже пѣцкемѣшѣлт кен дѣ тѣнѣ юалгаш тѣнгѣлын; рошашты шѣжѣвѣк пыт мырен. Мѣ шуды лѣшкы мѣдѣлт вацна дѣ амален кешнѣ.

БІНГІЖ ВІД

Август тѣнгѣлтѣшбѣн шѣрерѣкѣнок пиш шокшы шалга. Ти веремѣштѣ, луаткок цѣш гѣц кым цѣш якте, сек решительный дѣ пыт шанышы эдемѣт охотничьяш ак лѣк дѣ шамакым пиш яжон колыштшы пѣт „охотникын цпорвлѣм чистаяш“ тѣнгѣлеш, вес статянжы—сѣнзѣждон ясын анжен шѣнден, йѣлмѣжѣм ку- жын лыктын, шайыц ашкедеш; а хозажы вырсымашеш пачыжым веле виноватанла мадыкталеш, лицѣштѣжѣ шекшѣ каеш, но анзык ак ке. Техень кечѣн самой мѣлѣм охотышты лиѣш по-пазен. Иктѣ вѣре бѣмѣлеш выртеш хоть виѣлт вацмы шомыдон пѣлѣ мѣнь кредѣльбѣм; мѣнѣбѣн янгылдымы пиѣм тѣшкѣвлѣ лош- ты шуки кыдалышты, хоть бѣшкежѣ тенге кыдалыштмыжы гѣц нима толкымат вычыде, лишѣшлык. Кого шокшы пач векѣжѣ мѣнмѣн остатка силанам дѣ способностьнам перегѣлѣш керѣл гишѣнѣт ѣшѣндѣрѣкѣтѣш. Лыдшывлѣлѣн знакомый ылышы Иста рекѣ докы чуть-чуть мѣнь толын шом, тура сир вѣлеуц валы- шым дѣ сары, начкы ошмашты шолшы вѣдсѣнзѣ докы кешѣм. Ти шолшы вѣдсѣнзѣм ти лишнѣ „БІНГІЖ ВІД“ манын лымде- нѣт. Вѣдшѣ тиштѣ кырык шелѣк гѣц йоген лѣктеш, веселѣн тѣорген, вара рекѣшкѣ йоген пыра. Вѣдсѣнзѣ йогым вѣржѣ изи карем лин шѣнзѣн, карем тѣр мычкыжы бѣрвезѣ тумвлѣ кушкыт: шолшы вѣдсѣнзѣ йѣржѣ мытык дѣ ныгыды сирем кушкеш. Аяр ти вѣдсѣнзѣм нигнамат ак уж. Мѣнь шолшы вѣд докы мишѣм, сиремѣштѣ кымыж карка кѣл, тамахань кор- ны-кешѣ цѣлѣлѣн пользываяш нишген коден. Мѣнь вѣдѣм йѣулдѣльбѣм, бѣмѣлеш вазым дѣ йѣрвѣш анжалым. Ужам— шолшы вѣд ѣнгѣр рекѣшкѣ йоген пырымашты тѣкемлѣ тупын кок тѣотя шѣнзѣт. Иктѣжѣ цѣткыды кѣлѣн кужы эдем, шимѣл- гѣ-жаргы итѣрѣ мѣжѣрѣм чиѣн, вуйыштыжы пуховой кѣртузы, колым ѣнгѣрѣ; весѣжѣ—кушкынди, дѣ изи, тумышан мухояровой сѣртукуым чиѣн, калпакшы уке, пылвуешѣжѣ йѣл ѣтѣм шѣнден, сѣдѣй вуйжым кидшѣдон кынам-тинѣм ниѣлтен колта,—вуйжым кечѣ панемѣ гѣц вуйта перегѣнежѣ. Мѣнь тѣдѣм яжоракын анжалым дѣ пѣлѣшѣм—Шумихиныштыш Степушка ылеш. Ти эдем гишѣн мѣнь бѣнде попалтынем.

Мынъын солаэм гыц мбндърнат агыл Шумихино лыман кого сола улы, солаштыжы преподобный Козьма дон Дамиан лымеш каменный церкы улы. Ти церкы туре перви господский кого тома шынзен, тома йбржы сакой блышвлӓ, мастерскойвлӓ, конюшнывлӓ, кукшы сарайвлӓ, момоцавлӓ, временный кухнявлӓ, хынавлӓн дӓ управляющийвлӓн бштӓм флигельвлӓ, пеледӓш оранжереявлӓ дӓ молы сакой стройкывлӓ шынзеныт. Томашты паян помещиквлӓ бленыт, дӓ цилӓ нинӓн толкыдонок кен,—но тебе ик цеве ирок цилӓ тидӓ йылен кен. Господавлӓ вес пӓжӓш блӓш кеныт; усадьба пуста кодын. Кымда йылемеш капштавичӓ лин, кышты-тиштӓ веле фундаментвлӓ гыц кодшы кбрпӓц аравлӓ шынзеныт. Пожар гыц кодшы пренявлӓдон изи пӓртӓм бштӓлтенӓт, первиок эче павильонлан йӓмдӓблӓмӓ ангавлӓдон леведӓбныт дӓ тышкӓ Митрофан садовником Аксинья лыман вӓтӓжӓдон дӓ шӓм тетядон блӓш пыртенӓт. Митрофан шӓдӓ вӓдлӓ уштышаш вӓрӓш господавлӓн капштавичӓ кушкышвлӓм шагалтышашлык ылын, Аксиньяланжы тирольский ышкалым анжаш пуӓнӓт. Ти ышкалым кого оксаӓш Москвашты нӓбныт ылын, но нӓлмӓштӓ годшен икӓнӓт литеӓт, нӓлмӓ годшен шышержӓмӓт ужтелыт. Аксиньяланок эче ик лыды озым анжаш пуӓнӓт. Тетявлӓн, изирӓк ылытат, нимахань пӓшӓмӓт путелыт, седӓндон нӓнӓ ялахаеш тымень шӓнзӓнӓт. Ти садовник доны мблӓм кок гӓнӓ амалаш попазен; корны кешӓлӓ охрец нӓлӓш пырыкаленӓм. Охрецвлӓжӓ, кӓ пӓлӓ малын, кӓнӓжӓмӓт пиш шалдыра, вӓдӓк маншы тотан дӓ кӓжӓ сары сӓмӓн ылыныт. Митрофан доран самой мбнӓ и ужынам тӓ Степушкым. Митрофан дон тӓдӓн семняжӓ гыц пасна дӓ пел сӓнзӓн салтак вӓтӓ доны христа-ради блышӓ церковный староста Герасим гыц пасна, Шумихинышты ик дворовый эдемӓт кодте, а Степушкыжым, кыдым мбнӓ книга лыдшылан знакомыйым бштӓнем, эдемеш вообще, айыртемӓнжок дворовый эдемеш, шотлаш акли ылын.

Сакой эдемок обществышты иктӓ-махань полсжением имейӓ иктӓ-махань связӓм; хоть-махань дворовой мужиклӓн, жалованьем агыл гӓнӓт, „отвесное“ манмым хоть пуат. Степушка нимахань пособимӓт получайде, родняжы тӓдӓн уке, блӓмӓжӓ гишӓнӓт иктӓт пӓлӓде. Ти эдемын эртӓшӓжӓт даже уке ылын, тӓдӓ гишӓн попыделыт; ревизиштӓжӓт шотышты ылте лишӓшлык. Шаявлӓ каштыныт, вуйта тагынам тӓдӓ тӓгӓн доны камердинерышты шааген; но кӓ ылеш, кышец толшы, кӓн эргӓ, кыце шумихинский подданныйвлӓ лошкы попазен, пиш шукершен чимӓ мухояровый мӓжӓржӓм кыце достанен, кышты блӓ дӓ мадон блӓ,—тӓ гишӓн решительны иктӓт пӓлӓде, дӓ тӓржӓм попышаш гӓнӓ, ти вопросвлӓ иктӓмӓт интересуйделыт, Трофимыч тӓотя, кыды цилӓ дворовйвлӓн родословныйым нӓблӓмӓшӓ колена якте пӓлен, тӓдӓт лач икӓнӓ веле попен: ӓшӓндӓрӓ, Степан ик турчанкылан родняӓш шӓӓш, кыдым барин, покойник Алексей Романыч, поход гыц обозеш канден ылын.

Даже праздник кечынәт, рушвлән обычай сембнь, киндй санзалдон, гречиха кагыльвләдон дә жаралгы цыреән әрәкәдон хыналыктым кечынәт, Степушка стәвлә докы, әрәкә пецкәвлә докы мите, кымалте дә баринын кидбм шыпшалте, господавлән здорова верц икәнәштй әрәкәм йүте,—разве иктәжй, пурй йәвгән, эртбмжбй годым беднягылан кагыль лаштыкым кычык-тен. Когечбй годымжы тбдбдон христовоаенәт, но тбдбй бш-кежбй шоранг шбцшбй шокшыжым кәргәлтбде, кбшәнжбй гбц як-шар мыным господавлән, даже барияланат путе. Кәнгбжбм тбдбй цбвбй витә шайылыныш кләтбштбй блен, а телбм—момо-цан аңзыл кбдежбштбй; кого уштбй годымжы шуды лошты ама-лен. Тбдбн докы привикненбт, южнам даже чымалат колте-нбт, но иктәт тбдбндон хытырыде, дә бшкжәт шачмыжы годшенәт, наверны, ышмажым пачте. Пожар гбц варажы шуән колтымы ганьы ти әдем садовник Митрофан доны бләш тбн-гәлбн. Садовник тбдбм тбкәлте, мбнь донем блок манде, поктевәт лыкте. Степушка садовник доны бләйдеәт: тбдбй капштавичбштбй сәрнблбн. Каштын, сәрнблтбн нима юктеок: лүдбн-лүдбнок шокш кәргбш тбврбнзбн дә кахырыкален; кыт-кы ганьы, со мызырталтылын, тамавләмәт бштбкәлен: со логерешбжбй хлопочаен, лач ик седблән веле. Лачокок, ирок гбц вады якте бшләнжбй качкаш кбчәлте ылгецбй, Степушка шужен кола ылын. Вадеш мам качмыла ирок ат пәлбй гбнь, дела ху-да! Степушка то забор сага качушманым нбмышт шбнзә, әль морком качкеш, әль лявбрген шбцшбй капшта вуйым кач-кашкыжы пбчкеден шбнзә; то коршоқыш тамахань шим мак-лакавлә опта дә шолта; то вбдбм ведбрәәш тагыш нәнгеә; то цыланышты тамам шутка, пыдам шиәш, сыкыр пиштәш по-лицәм бштә. Дә цилә тидбм тбдбй юк лыктеок, йбвбрт бш-тбмлә бштә: анжалат, тбдбй пбйхенәт шбнзбн уже. А то әче кок кечеш уке лин колта; уке ылмыжым, конечны, иктәт ак цаклы... Анжет гбнь, тбдбй әчеәт тиштоқ, иктә вәре забор са-га изи тылым коршок лбвәлән олтен шбнзә. Тбдбн лицәжбй изи, сбнзәжбй сары, ұпшбй сбнзахал яктеок кечәлт шбнзбн, нержбй кашаргы, пблбшважбй коговлә, цәрәгекбн ганьы вашт кайыт, пандашыжы иктә кок әрня перви нбжмбй машанет, тб-лец ни кужым, ни мытыкым ат уж. Вот ти Степушкым Иста рекә тбреш вес тьотя сага мбнь вәш линәм.

Мбнь нбнбй докы мишбм, здоровайшым дә сагашты шбнзбм. Степушкын тәнгжбмәт мбнь пәлбшбм, тидбй Михайло Савельев, Туман манмы, ылын. Петр Ильич*** графын волноотпущенный әдемжбй. Тбдбй Болховыштыш чахоткан ик мецанин доны, по-стоялый двор хоза доны блен, кышкы мбнь шбрерәкбнок пы-рыкаленәм. Орловский кого корныдон кашшы брвезбй чинов-никвлә дә йәрсбшбй молы әдемвләәт (ала шбргән тшәкбштбй кишбй купецвләләнжбй йәрсәш уке) кызбтәт әче Троицкий кого сола гбц мбндбрнәт агыл кок әтажан деревняный кого томам ужын кердбт, тома левәшбжбй урын вален, окнявләжбм аңга-

вләдон пыдален шһндһмһ, корны тһрһшток шһнзә. Кечһвә-
лһн, аяран цевер кечын, ти развалиным анжен шалгаш пишок
ясы. Тиштһ перви Петр Ильич Һлен, цилән пәлһмһ хлебосол,
тошты курымшы паян вельможа. Цилә губерня хәлә тиштһ
доморощенный музыкантвлән музык юкеш, римский сарта тыл
сотышты на славу куштен, мырен, веселәен; дә, наверны, ти
пуста томам әртһшһ ик папа веле агыл кһзһйт когон шүләлтә
дә әртһшһ веремәм дә әртһшһ Һдһр курымжым әшһндәрәлеш.
Шуки веремә граф пируен, хынавләжһ лошты сһнзәжһм йһ-
рһктен сәрнәлһн, но именьжһ Һлһм курымешһжһ ситен
кердте. Пһтһнок незерем кенәт, йшләнжһ вәрһм кһчәл, тһдһ
Петербургышкы кен, но нимахань решенимәт вычен шоктыде,
гостиницеш, номерәшок колен. Туман тһдһн донь дворецкий¹⁾
ылын дә граф Һлһм годымок әче отпускойым получаен. Тһдһ
шһмлу иәш кытла әдем ылеш, лицәжһ правильный дә рһжлһ.
Плоток ганьок тһдһ йһрә, тһнгелән, кыце Екатерининский
веремә годшы әдемвлә веле кһзһйт йһрәт: добродушно дә ве-
личаво; попымыжы годым тһрвһжһм олен тәрвәтһлеш, сһнзә-
жһм ласкон анжа дә шамаквләжһм нердонрак изиш попа. Нер-
жһм нышталтымашты дә нертавакшым шыпшылмаштат тһдһ
ак талашы, тамахань пәшәмок йштә машанет.

— Ну, Михайло Савельич, — мһнь тһнгәлһм, — колетшһм
кычышыц?

— А тевеш корзинышкем аяжал: кок алангы дә пәрдәш иктә
вһзһйт... Степа, анжыкты.

Степушка мһнь докем корзиным виктәлтһш.

— Степан, кыце тһнь хытырыкалет? — мһнь ядым.

— И... и... и... ни... ничего, батюшка, изин-олен, — тһдһ отве-
чәйһш, йһлмжһ пүкшемәлтеш, тамам пиш лелһм йһлмжһдһн
сәрһкәлә машанет.

— А Митрофан здорова?

— Һлә, Һлә... кы... кыце Һне, батюшка.

Бедняк тупын сәрнәлһн.

— Тама-әнят хударакын теве йһчкә, — Туман пелештһш. —
Утла когон шокшы: колжы уала лошкы шынгалтын, амала...
Степа, йһлһм пижһктәй. (Степушка йһлһм нәлһ, лапа пындаше-
шһжһ пиштһш дә кок гәнә севәлһ, вара йнгһреш чиктһш, шһ-
вәлһ дә Туманлан пуш.) Тау, Степа... А тһньжһ, батюшка, —
мһләм попа, — охотышкы ләктһнәт, тама?

— Мане.

— Так... А пиәтшһ тидә аглицкий әль фурлянский ылеш?

Статяш толмы годым тьотя пәлдһртәш яратен: анжыда, мәәт
сәндәлһк вәлнһ Һленнә!

— Махань порода, ам пәлһ, но яжо.

— Так... А пивләдон ләктәт?

— Кок полкы нәрһм урдем.

¹⁾ Дворецкий — помещикын крепостной слугавләжһяән управляющий.

Туман ййрэлтйш дә вуйжым веле йрзальбй.

— Мане, тенгелә: кыдыжы пивләм когон ярата, а кыдыжылан такешәт ак кел. Ышке проста вуемдон мйнь тенге тумаем: пивләм большыжы важностьлан урдаш келеш... Дә цилә вәре порядок лижбй: имнивләм урдымаштат порядок лижбй, пи анжышывләйт, ма келеш цилә лижбй. Граф покойник,—царствашкы кижбй!—шачмыжы годшенәт охотник ылате, манаш лиэш, а пивләм урда ылы, годышты кок гәнә пивләдон ләктеш. Пи анжышывлә кудвичеш погынен шагалыт, галунан якшар мйжәрбй чиен шйндәт, тютүтйм шакташ тйнгәлбйт, граф йшке ләктеш, тбдбйн докы имнижбйм виден кандат, граф өртнелбйш кузен шбнзеш, а главный ловчий тбдбйн явләжбйм ташкәдмы колцашкы чиктә, калпакшым кыдашеш, дә, калпакеш кычен, лапшемым кидйшкбйжбй кычыкта. Граф нагайкажыдон лоц йштә, а пи анжышывлә саслаш тйнгәлбйт дә вара кудвичбй гйц ләктйн кеәт. Стремьянйжы граф паштек кыдалеш, парсын кандбйрә мычкы баринны яратымы кок пийбйм видә, ййрвәш анжылтеш... Стремьянный йшкежбй казацкий кукшбй өртнелбйштбй шйнзә, якшар шбйргән, сйнзәжбйм веле сәрәл-сәрәл колта... Ну, хынавләйт, конечны, техень случай годым ылыт. Забавыат, почетат—цилә улы... Ах, сйсбйргйц вет, азият!—трүк тбдбй сбйгбйрәл колтыш дә әнгбйржбйм шыпшыл лыкты.

— А, попат, граф йшке курымжым лач йлбймләок ылен, лачок тидбй?—мбнь ядым.

Тьотя йблбйшкбй шбйвәльбй дә әнгбйржбйм вбдбйшкбй шуш.

— Граф вельможественный эдем ылы, пәлбймән. Тбдбйн докы Петербург гйц самой первый, манаш лиэш, господавлә каштыныт. Кловой лентәәнвлә, стәл лошкы пырен шбнзбйтәт хыналат ылы. Мане, хынавләм анжашыжат тбдбй мастар ылы. Мбньбйм сбйгбйрәл нәлешәт: „Туман“, мәнеш, мбләнәм иргодеш живой стерляквләм моаш келеш: достаняш шүдбй, коллат?“—„Колам, ваше сиятельство“. Готовый мбйжәрвләм, париквләм, әнгәлтбйш пандывләм, духивләм, первйй сорт одеколоным, тавак әтбйвләм, кого картинвләм моло Париж гйц выписываен. Банкетым йштә господи, владыко живота моего! Фейвреквләм колтат, катаймаш! Даже пушка гйц лүлбйт. Музыкантвләжок нблббй эдем ылыныт. Капельмейстерым немецбйным урда ылы, но тбдбйжбй йшкбймжбйм утла когөш ужаш тйнгәлбйн, господавлә сага ик стәл лошты качкын шбнзбймбйжбй шон колтен; так граф тбдбйм поктен колташ шүден: мбньбйн, манеш, музыкантвләәм йшке делаштым йшкеок бнде понимают. Пәлбймән: господский власть. Кушташ тйнгәлбйтәт, жерә якте куштат, шукужок со лакосез-матрадурым куштат... Э... э... э.. попазышыц бнде! (Тьотя вбд гйц изи алангым шыпшын лыкты.) Нә, Степа.—Барин лач баринок ылы,—әнгбйржбйм эче шушат, тбдбй пакыла попа,—йәнгжәт пуры ылы. Южнам шин моло шбндә, анжет—монденәтәуже. Йктбй веле худа: матрескывләм

урда ылы. Ах, матрескывлăжĕ тидĕ, прости господи! Нĕнок и незеремдевĕ тĕдĕм. Со вет проста сослови логыц айыра ылы. Шаналтен миэтат, ма эче нĕнĕлĕн келеш? Уке—Европышты ма шергăкĕн улы, тĕдĕм нĕнĕлĕн нăлĕн пу! Дă келесăш келеш, малын Ёшке удовольствиеш Ёлымлă агыл,—господавлăн дела... но зря разорялташ тоже ак кел. Айыртемĕнок иктĕ ылы: Акулина; кĕзĕт тĕдĕт колен, царствашкы кешĕ! Ёдĕр ылы проста, Ситовский десятскийĕн Ёдĕржĕ, но техень костан! Графым шĕргĕжĕ гыц вактын. Совсемок тĕдĕм колдуен шĕнден. Мĕнĕн племянником салтакеш пуэн колтен: тĕдĕжĕ у платжĕ вĕкĕ шоколадым кенвазен... ик тĕдĕм веле агыл Акулина салтакеш пуэн. Мане... А все-таки яжо веремă ылы!—кужын шĕлалтен, тĕтя пĕтĕрĕш.

— Бариндă, ужамат, строгий ылы, — изиш лимбĕкĕ мĕн тĕнгăлĕм.

— Тĕнĕм модыжы техень ылы, батюшка,—тĕдĕ пелештĕш.

— Кĕзĕт Ёнде тенге ак Ёштеп,—тĕдĕн вĕкĕ анжен, мĕн маньым.

Тĕдĕ мĕн вĕкем тĕрĕн анжал шĕндĕш.

— Кĕзĕт, пăлымăн, лучырак, — тĕдĕ маньы дă ангрĕжĕм мĕндĕркĕрăк шуш.

Мă Ёмĕлĕштĕ шĕнзеннă, но Ёмĕлĕштĕт когон шокшы. Лелĕ, шокшы воздух тырлен шĕнзĕн; Ёрен шĕцшĕ лицă мардежĕм кĕчăлĕн, но мардежшĕ уке. Кловой пĕлгом гыц аяр седок шĕш; мă туренă вес сирĕштĕ шĕлĕ сарем шалга, кышты-тештĕ полынш шуды кушкеш, иктă шĕлĕ вуй хоть тĕрвĕнĕшĕш! Изиш ўлĕрăк крестьянский имни, начкы пачшым ялахайын мадыктыл, вĕдĕштĕ шалга; шĕн-шĕн уала тĕшкă лĕвек кого кол чымалтен лăктеш, шонгым лыктын кода дă вĕд пындашкы олен вален кĕ, паштекшĕ вĕд веле коштăлт кодеш. Саралгы шуды лошты цĕрцĕквлă саслат; выльдырцанвлă пелек-турек мыралтат — мырымыштат ак шĕла чучеш; ныр вĕлнĕ вĕрĕшвлă ладнан вĕсĕт, кынамжы, шылдырыштым шĕрен лывшен дă пачыштым шĕрăлтен, ик туреок шагалаалыт. Мă, шокшеш нерад лишĕвлăет, тĕрвĕнĕдеок шĕнзеннă... Шайылнына трĕкок юк шакташ тĕнгăлĕ: тăгĕ-анят вĕдсĕнзă докы вален. Мĕн анжалым дă вĕцлĕ кăш кытла пĕрĕгĕм ужым; мĕжĕржĕм пулшыжы гач шуэн, тыгыржы пыраканг шĕнзĕн, йыдал яла ылеш, котомкажы улы. Тĕдĕ вĕдсĕнзă докы миш, вĕдĕм йĕн шĕндĕш дă вуйжым лўлтăлĕ.

— Эй, Власт!—тĕдĕн вĕкĕ анжыш-анжышат, Туман сĕгĕрăл шĕндĕш,—здорово, шумбелкă. Кышец вара толат?

— Здорова, Михайла Савельич,—мужик пелештĕш,—мĕндĕрц толам.

— Кышты вара ямын каштыц?—Туман тĕдĕм эче яды.

— А Москвашкы каштынам, барин докы.

— Малыш?

— Тәйдәм сарвалаш каштынам.

— Ма гишән вара?

— Оброкым изиш чәдемдәктәнем ылыы, барциныш шһндәжбә әль вес вәре колтыжы манам ылыы... Әргем колен, һшкетемжбә һнде справляен ам керд лиәш.

— Әргәц колен маньыц?

— Колен. Покойник, — тәйдә өче привайыш, — Москвашты извозчыкышты каштын; келесәш келеш, мһнь верцем оброкымат тәлен.

— Ма, һнде тһнь оброкишты ылат ма?

— Оброкишты.

— Баринетшә вара?

— Барин ма? Мһньһым торыцшы поктен лыкты. Кыце мһнь докем тәрок толаш смеенәт, манеш: ти делаәш приказчик улы, манеш, тһнь пһтәри приказчик докы ке, вара тәйдә мһләм доложә... дә кышкы, манеш, вес вәрежбә мһнь тһньһым колтем? Тһнь, манеш, пһтәри оброкедәм тәлә. Когон шһдешкен колтен.

— Ну, тһньжбә ләктәц дә мһнгеш и толыыц?

— Тольым. Пәләһнем ылыы, әргемһин иктә-махань товражы моло кодте, но толкым шһм мо. Мһнь хозажылан попышым: мһнь, манам, Филиппын әтяжбә ылам; а тәйдә попа: мһнь кышөц пәлем, манеш. Әргет нимамаат кодыде, мһләм өче долгыжы кодын, манеш. Ну и ләктәм мһнь...

Мужик цилә тидәм мыскылымла шайышт пуш, шаяжат тәгү весы гишән вуйта ылын; но пәзбәрһьбк сһнзәвләштәжбә сһнзәвәдшә каеш, тһрвәвләжәт мыльгалтыт.

— Бһнде токет кеет?

— А кышкы һне? Пәләмән, токы. Вәтемжбә, сәй, шужен шһнзәһнәт, мышкындышкыжы шишкен шһнзә.

— А тһнь... тәвеш седәм...— Степушка трүк тһнгәл колтыш, но путыялт кеш, цәкнен колтыш дә коршоқыштыжы тамам пыргәдәш тһнгәльбә.

— А приказчик токыжы кеәш сәрет?— Степушка вәкбә цүдеен анжәлят, Туман яды.

— Малын кешәш?.. Кызәтәт мһнь вәләнем недоимка улы. Колымжы анзыц әргәм год нәрәи хвораен дә һшке верцһнжәт оброкым тәлен пһтәрбәде. Ма мһләм когонжок ойхыраш: мһнь гыцем нәләш нимаәмәт уке йок... Тһнь, брат, хоть кыце хитруйы, — уке: мһньһин вуем ответән агыл! (Мужик ваштыл колтыш.) Тһштә Кинтильян Семеныч хоть кыцелән мудруйжы, а соиток...

Влас өчәят ваштыл колтыш.

— Мане, — тидәи худа, Влас шумбел, — шагалал-шагалал, Туман пелештәш.

— А ма худажы? Вет... (Власын юкшы кырылт кеш.) Әх, махань шокшы шалга, — лицәжым шокшыжыдон һштәләл, тәйдә попалтыш.

- Бариндәжби тәмдән кү ылеш вара?—мбнь ядым.
- Граф***, Валериан Петрович.
- Петр Ильичын әргбжй?
- Петр Ильичын әргбжй,—Туман попалта.—Петр Ильич, покойник, Власвлән солам бльбмжй годымокәче тбдблән пуән.
- Бшкежбй здорова ылеш?
- Здорова, тау йымылан,—Влас попа.—Якшарген веле шбнзбн, лицәжәт когон тазаланен шбнзбн.
- Теве, батюшка,—токемлә сәрнәлбн, Туман попа, — Москва лишнбй ылгецбй, яра ылнежбй әче, а то вет тиштбй оброкеш шбнден.
- Тягло ¹⁾ гбц манярын вара?
- Бндекшлу вбц тәнгә,—Влас мбгбмәктәльбй.
- Ну вот, ужыда: земляжәт пыйырт веле, шукужы—господский лес.
- Тбдбжәт, маныт, выжален колтымы,—мужик пелештбш.
- Ну вот, ужыда... Степа, йблбм кадай... Степа! Ма вара, амален кетелат?
- Степушка тбргештен вазы. Мужик сагана толын шбнзбй. Мә әчеәт кытыраш цәрнбшнә. Вес сирбштбй тәгү-әнят мырым тбнгәльбй, дә техень тошнам... Бедный Влас сылыкланен колтыш... Пел цәшбштбй мә айырлышна.

¹⁾ Тягло—туша.

Уездный лекарь

Икәнә шәйжәм, өрдөж ныр гың толшыла, мөнь прустуенәм дә хвораен колтенәм. Мөньән цәшешем, үштөмөж мөньөм уездный халаэш гостиницеш хватен пиштөш; мөнь докторлан колтышым. Пел цәш эртөмөккө куқшынди, шим үпән, мытык-рак эдем—уездный лекарь толы. Төдө мөләм пүжәлтәришәи лекарством сирен пуш, горчишником шөндәш шүдөш дә вөц тәнгән пумага оксам пиш ловкан шокшышқыжы пөзөбрәл пиштөш, бөшкежө кахралтыш дә өрдөшкөлә анжал шөндөш. Совсемәт ләктөн кеә ылы, но тагыце-әнят шаям төнгәл колтыш дә шөзөлдәлөбө. Мөньөм жар кәнөсөрләндәрен; пәлем: йөдым амален ам керд лиәш, сөдөндөн пурө эдемдөн хытыралаш сусу ылынам. Чәйөм кандевө! Докторем шаям төнгәлөбө. Төдө глупый ырте, пөсөбөн дә забавны шайыштын. Свет вөлнөи шуқы масакла случайлө лиәлтөт: юж эдемжөдөн шуқы веремә иквәреш өлет, дружанн моло өлет, но икәнәәт йәнг вәшт ат шайышт; южшөдөн пөйөрт веле знакомыялт шоктет, әжет—поведәйөктөмөбө годшы ганьы, циләок вөккө ләктеш. Төдөлән бөнянәшөжө малын мөнь төшкевек ярал линәм, ам пәлө,—только төдө төрокок төнгәлөбө дә ик интересный случай гишән шайышт пуш, а мөньжө бөнде книгә лыдшылан тидөм шайыштам. Лекарьын бөшкөмжөн шамаквләжөдонок мөнь передаяш цәцен әжем.

— Төньбө тиштөшөи судьям, Мыловым, Павел Лукичым ат пәлө?—слабка дә цөбөбрәлтшө юкдөн төдө попаш төнгәлөбө (березовский пингөдө табакет юкшым төхөнөм бөштен).. Ат пәлө... Ну, соикток. (Төдө кахралтыш сөзәжөм пөшкөлдәлөбө.) Вот, дела тенге ылы, алталаш бөжө ли, великий постын лишәшлык, самой распуть годым. Тенге, судья доны мөнь шөзөзем, преферансла мадынна. Мәнмән судьяна яжө эдем, преферансла мадашат ярата. Трөк тебе (лекарем „трөк“ шамакым шөрерәкөнок попен) мөләм келесәт: төньөм ик эдем, ядеш. Мөньжө манам: ма келеш төдөлән? Запискәм канден, маньт,—хворой дорц, лишәшлык. Кадта запискәм, манам. Мане: хворой дорц.. Ну, яра,—тидө мөләннә—сыкыр лаштык, ынгы-

лет!.. А делагы вот маханьы: мѣнь докем ик помещица сирѣ, а жак-вѣтѣ; бѣдѣрем кола, манеш, тол йбѣлерѣк, ймы гань ли, толашет имнивлѣм колтем. Но, тидѣ ничего эче... Но бѣлѣшѣ-жѣ тѣдѣ халана гѣц коклы уштышаш вѣрѣштѣ бѣлѣ, тѣнѣ йид уже, а корныжы, бѣшкеок пѣлет, маханьы. Бѣшкежѣ тѣдѣ не-зер ылеш, кок тѣнгѣ гѣц большы вычашат уке, разве мѣнер постолым, ѣл эче мам-гѣнят тѣштѣ пуэн кердеш. Но вес статяны эче—обязанность, ынгылет: эдем кола. Картвлѣэм непременно членлѣн—Каллиопинлѣн кычыктышым дѣ токем кешѣм. Анжем: крылец анзылны арава шалга; имнивлѣ крестьянскийвлѣ,—кого мѣшкѣрѣнвлѣ, пынышты партыш ганьы; кучержы, уважением бѣштѣш манын тама, цѣрѣ вуя шѣнзѣ. Ну, шѣмбел, шаналтышым, господавлѣэтшѣ, виднѣ, шѣртнѣнѣдон ак качеп... Тѣнь йѣрет, а мѣнь тѣлѣт келесем: мѣлѣннѣ незер эдемвлѣлѣн, цѣлѣок шотыш нѣлмѣлѣ... Кучержы князь ганьы шѣнзѣ гѣнь, калпакымат ак кыдаш гѣнь, пандаш лѣвец йѣрѣл-тѣ дѣ салажым сѣрѣкѣлѣ гѣнь, кок депозиткеш смелан ке! А тиштѣжѣ анжалым-анжалымат, цѣклышым—дела вес статян. Но, мам бѣштет, бѣшке турешем шаналтышым: обязанность. Сек керѣл лекарствывлѣм сагаэм нѣлѣм дѣ кыдалым. Хоть бѣня-нѣ, хоть ит—чуть-чуть миэн шонам. Корны адский: ѣнгѣрвлѣ, лым, лѣвѣрѣ, вѣд лѣксывлѣ, а эче вѣкш пѣя урын кен—беда! Все-таки, миэн шом. Томажы изи, олымдон леведмѣ. Окня-влѣштѣ тыл соты: выченѣт, лѣшѣшлык. Ваштарешем техень поч-тенный папа лѣктѣ. „Ытары ылнежѣ, кола веле“ манеш. Мѣнь-жѣ: ит беспокоял, манам... Кышты хворойдажы?—„Теве, те-ве, тишкѣ пыры“.—Анжем: кѣдеж ире, лыкышты лампадка кечѣ, кроватьшты коклы иѣш кытла бѣдѣр шайланен киѣ. Тѣдѣн дорѣ жар вѣсѣлтеш, ясын шѣлѣ: тѣдѣн горячка. Тѣштѣ эче вес бѣдѣрвлѣ, шыжарвлѣжѣ,—лѣдѣн шѣнзѣнѣт, сѣнзѣштѣ вѣ-дѣжгѣшѣ.—„Тенгечѣт вет, попат. здороваок ылы, аппетитдон качкы, йѣ,—тагачы ирок вуй каршта маньы, а вадешеш те-ве махань ылеш“... Мѣнь ладнангдарем: идѣ беспокоял, манам—докторын обязанностьшы техеньы—и тѣньгѣлѣм. Вѣрѣм кол-тышым, горчишникым шѣндѣш шѣдѣшѣм, микстурым сирѣлтен пушым. Тѣнѣмок мѣнь анжем, пѣлет: ѣй-богат, техень лѣдѣм эче ужтелам... кѣтѣкѣн келесѣшѣш гѣнь — красавица! Когон бѣжѣлѣен шѣнденѣм. Лѣдѣжѣ пиш яратымы, сѣнзѣжѣ... Теве, тау йымылан, ладнангы; пѣжѣлтѣш тѣнгѣлѣ, шижѣн колтыш вуйта: йѣрѣвѣш анжалы дѣ йѣрѣлтен колтыш, кидшѣдон лѣдѣ-жѣм бѣштѣлѣ... Шыжарвлѣжѣ кымык лин ядыт: „ма линѣт?“— „Нимат уке“, манеш дѣ вес векѣлѣ сѣрнѣл вазы... Анжем—амален кеш. Ну, манам, бѣнде тидѣлѣн покойым пуаш келеш. Мѣ цѣлѣн ял-парня мыч ашкед лѣктѣн кешнѣ; ик горничный веле иктѣ-махань случаетш коды. Гостиньышты самовар стѣл вѣл-нѣ уже, ямайскийт улы: мѣнмѣн делашты тидѣте акли. Чѣйѣм йоктаревѣ; амалаш кодаш шѣдѣт... мѣнь согласын лим: кыш-ти веремѣштѣ кеет! Авѣжѣ со охла. Мам тѣнь ойхырет, ма-

нам, ак колы вет, ит беспокоялт, лучы каналты бшкежят: кок цаш вет. „Иктә-ма лиэш гөнъ, мөнъым көнъылтыдә бне“.—Көнъылтат, көнъылтат.—Аважы амалаш кеш, бдйрвләжат бшкймбштйн кбдежбшкбштй кен колтевй; мбләм гостиньеш шәревбй. Теве мбнь амалаш вазым, амален ам керд,—ма техевбй! Кыце вет янгылен шбнзбнәм ылнежбй. Хворой бдйрет ыш гбц со ак ке. Варажы тырхен шбм керд, трък көнъыльбйм; тумаем: кен анжышаш, хвороем мам бштә? Кбдежшбй гостиньш сагаок ылеш. Ну, көнъыльбймат, кешбйм, амасам олен пачым,—а шүмемжбй пиш когон шиэш. Ужам: горничный амала, ышмажым кәрен шбнден, даже нер-юкын кыскеш! а бдйр токемлә лидән киә, кидвләжбйм шәрәлтен шуән, бедняжка! Теве лишкыракок мишбйм... Трък тбдбй сбнзәжбйм пачын колтыш дә выкем анжаш тбнгальбй! „Кү тидбй, кү тидбй?“—Мбнь шекләнен колтенәм.—Ит лүд, сударыня: мбнь доктор ылам; тбнъбйм анжалаш тольым.—„Тбнъ доктор ылат?“—Доктор, ылам... Авят мбнь докем халашкы колтен ылы: мә вбрбйм тбнъбнбйм колтышна, сударыня; бнде каналток, иктә кок кечбштбй, йымы палша, тбнъбйм ял вбк көнъылтенә.—„Ах, доктор, колаш волям ит пү ылнежбй... пожалуйста“.—Мам вара попет, шблок!—Эчеят тбдбн жар лишашлык, бшке турешем манам; кид шәржбйм кычен анжышым; лачок, жар улы. Бшкежбй тбдбй вбкем анжалы дә мбнъбн кидем хватыш.—„Мбнь тблät келесем, малын колымем ак шо, мбнь келесем, мбнь келесем... мә бнде коктынок ылына: тбнъ толькы иктбләнät ик попы... колышт доко“... Мбнь токыжы пүгбнбшбйм; тбрвбжбйм пблбшеш докы нälбн мишät, үпшбдон шбргем цбгблтәрә,—признаем, бшкымембнät вуем сәрнäl кеш,—дә пбжгаш тбнгальбй... Нимат шбм ынгылы... Ах, вет тидбй шайлана... Пбжгбш, пбжгбшät, проворнан, рушла агыла ббтәреш шуш, цбтбрäl колтыш, вуйжым кбпцбк вбкы пиштбш, парняжыдон мбләм крозальы.—„Смотри, доктор, иктбләнät ит попы“... Чуть-чуть мбнь тбдбйм ладнзгдарышым, йүаш пушым, горничныйым көнъылтбшбйм дә ләктбйм.—Лекарь тиштбй нер-тавакшым кыце-кердмбн шыпшыл шбнбш дә ыртеш тбнгшбй ганьы лин колтыш.

—Иргодешбжбй,—тбдбй пакыла шайыштеш,—хворойлан лучы бш ли. Мбнь тумаялым дә трък нбнбн доран кодыдалаш решбшбйм, хотя мбнъбйм вес хворойвләät выченйт... А тбнъ пälет вет, тидбндон пренебрегаяш ак яры: практика тидбн ярелä страдая. Но, вет, бдйр действительны пиш отчаянный положеништбй ылеш; вес статянжы, тброк келесәш попаза, мбнь бшкежбй когон бжälәен колтенәм. Дә семняжат мбләм яжола чучын. Бшкежбй хоть незер ылыт, но образованный. Äтяштбй нбнбн ученый әдем ылын, сочинитель; конечны, незерешок колен, но тетявләжблән отличный воспитаним пуән посpeen; книгävләмät шукум коден. Тә хворойым усердны анжемät, тә иктә вес причиныдон—тамалын-әнят мбнъбйм цилән яра-

тен колтенбит, родняшты вуйта ылам, манаш лиэш... Ты вереман пиш кого роспуть лин шынзы, цилә корнывлә пйтенбит, лекарствынат даже хала гыц чуть-чуть кандат... Хворой ак тюрлань... Ик кечы эрта, вес кечы эрта... Но вот... (Лекарь тишты цярнен колтыш.) Кыце шайышт пушаш вәл, прават ам пәлы бнде... (Тәды эчәйт табакшым шыпшылы, кичкыжәлы да чайым подылы.) Төрөк келесем, хвороем... кыце маншаш... Ну, яратен колтен тама мбыным... әль тенге агыл, яратен агыл... әнят... прават, ну, вообще... (Лекарь тишәк шекләнен колтыш, якшарген кеш.)

— Агыл,—пакыла пйсырәкын тәды попаш тәнгәлы,—махань тйштй яратен колтен! Бшлан ценәм вет пәләш келеш. Бдыр образованный, ышан, шуку лыдшы, амбынжы латинский йылмәмәт уже монденәм, манаш лиэш. Фигуремдонат, кажется, (лекарь йырен бшке вккыжы анжалы,) бшкымемым хвален ам керд. Но йымы мбыным ородымок тоже сачыктыде: ошым шимы гыц мбын айырен мыштем, кыды-тидбжым ынгылем. Мбын, например, яжонок ынгыленәм: Александра Андреевна—тәдын ләмжы Александра Андреевна—яратымашым агыл мбын докем чувствыен, а дружеский расположением имеен, уважением, манаш лиэш. Бшкежы, әнят, ти гишән самынь туман, да вет тәдын положенижы махань ылың, бшкеок пәлет... Тенге гынят,—ти шаяжым пиш талашен, тыргыжланен попен пушы лекарь привайыш,—мбын, кажется, кужыракын шайыштам... Тенге тәын нимамат ынгылен ат керд лиэш... а вот колышт, мбын цилә по порядку шайышт пуәм.

Стопкаштышы чайжым тәды йун колтыш да ладнаракын шайышташ тәнгәлы.

— Тенге бнде. Хворойлан хуже да хуже лин миән. Тынь медик ат ыл, милостивый государь; мәнмән братян йәнгеш кыце чучеш, айыртембынок пйтәри-андак, кынам тәды цер сәнгтәмәшым цаклен колта, тидым тынь ынгылен ат керд. Бшлан бнянбәмәшет моло кыш кен колта! Лудаш тәнгәләт, келесенәт мышташ акли. Цилә монден шынденәтлә чучын колта, хворойжат тәләт ак бнянбәлә чучын колта, йәлжәт лицен мыштыдымедым цаклен колтенын машаналтеш, хворойын мажы ясы гишән тәләт охатан ак шайыштеп, лепкә лывец анжат, пйжгәт... эх, жо агыл! Ти болезнеш вет лекарство улы, бшке турешет тумает, моаш веле келеш. Теве тиды агыл ли? Провыен анжет—уке, тәды агыл! Лекарство действыенәт ак шокты... то тәдым, то тидым хватет. Кынамжы теве рецептурный книгәм нәләт... вет керәл лекарствыжы тиштә, манын тумает. Прават, южнамжы, ма лиэш-лиэш, книгәм пачат да, авось, манат, яра... А әдемжы кола веле; весы ылгецб, әнят, ытарынежы. Консилиум келеш, манат; мбын бшке вккем ответственностьым ам нәл. А техень случай годымжы махань ородыла каймыла! Ну, варажы, конечно, привикнбмлә, нимат уке. Эдем колен

гѣнь, тѣнь виноват ат ыл: тѣнь правилывлӓ семѣнь бѣшенӓт. А то тебе эче ма пиш ясын чучеш: ужат, тѣлӓт пыт доверӓ-йӓт, а бѣшке ужат—палшен ат керд. Вот Александра Андреевна семняштѣжѣ мѣнь докем техень довери самой ылы,—бѣдѣр опасностѣшты ылеш манын тумаяшат прахенѣт. Мѣньжӓт бѣшке статянем нѣнѣм ладнангдарем—ничего манам, а бѣшкѣ-мемжѣн йӓнгемжӓт ялгавальшкеш шон. Остаткашѣжѣ, молы ситѣдѣмӓшеш эче роспутѣ лин шѣнзѣнӓт, кучер лекарствылан кеӓ дӓ кечѣ мыч мотайыл каштеш. А бѣшкежѣ мѣнь хворойын кѣдежшѣ гѣцӓт ӓм лӓк, каранг ам керд, пӓлет, потикалӓ анек-дотвлӓм шайыштам, тѣдѣн сага картла мадам. Йӓд вашт моло шѣнзен колтем. Ӓвӓжѣ мӓгѣрѣмжѣ лошты таум мѣлӓм бѣштӓ, а мѣнь бѣшке турешем тумаем: тѣньбѣн тауӓдѣм ам стойы. Тѣ-роккок признаӓм тѣлӓт, бѣнде ам тайы, мѣнь хворой бѣдѣрѣм яратен колтенӓм. Александра Андреевнаат мѣнь докем привик-нен шѣнзѣ: мѣнь гѣцеш пасна кѣдежѣшкѣжѣ иктѣмӓт ак пыр-ты. Мѣньдонем шайышташ тѣнгӓлеш; ядыштеш, кышты мѣнь тыменьбѣнӓм, кышты бѣлем, ӓтӓм-ӓвӓм кѣ ылыт, кѣвлӓ знако-мыйвлӓӓм? Пӓлем ылежѣ, попаш ак кел, а тѣдѣлӓн запреша-ен ам керд. Южнам бѣшкѣмемѣм вуем гѣц хватем,—мам бѣш-тет тѣнь, разбойник?.. А то кидем гѣц кыча дӓ мѣнь вѣкем анжен шѣндӓ, шуку тенгелӓн анжа, вес векѣлӓ сӓрнӓлеш дӓ манеш: „махань тѣнь пурѣ ылат!“ Кидшѣ шокшы, сѣнзӓжѣ кого, пышкыдын анжа.—„Да, манеш, тѣнь пурѣ дӓ яжо ылат, пашкудывлӓнӓ ганѣы ат ыл, уке, тѣнь тѣхень ат ыл, тѣхень ат ыл... Кыце кѣзѣйт якте тѣньбѣм пӓлѣделам!“—Александра Андреевна, манам, тырлы, тырлы... Мѣнь чувствыем, бѣнянѣ, ам пӓлѣ, маӓмдон ярал линӓм... толькы, пожалуйста, ладнанг, цилӓ яжо лиӓш, тѣнь тѣрлӓнет. Тишӓк эче келесӓш келеш тѣлӓт,—кымыкрак лин дӓ сынзахалжым лѣктӓлӓл, лекарѣ прива-йыш,—а пашкудывлӓштѣдон нѣнѣ пишок йыхныделыт: кыдыжы незервлӓ ылыныт, кыдыжы пиш паянвлӓ ылыныт. Манам вет: тидѣ пишок образованный семня ылын; седѣндонок мѣлӓм лестны даже ылын. Мѣньбѣн кидем гѣц веле лекарствым при-нимаю ылы... кѣнѣлӓлеш, бедняжка, мѣнь палшыемдон, йӓн колта дӓ вѣкем анжен шѣндӓ... шӓмемжӓт сӓрнӓш тѣнгӓлмѣлӓ чучын колта. А тѣдѣлӓн хуже дӓ хуже лин миӓн: кола, тумаем, соикток кола. Бѣнянет ли, бѣшкежӓт мѣнь коропыш вазаш веле: тиштѣ эче ӓвӓжѣ, шыжарвлӓжѣ наблюдаю, сѣнзӓшкеш анжат, мѣлӓм ак бѣнянеп. „Ма? Кыце бѣнде?“—Ничего, ничего!—а ма-хань ничего, вуемӓт бѣшкѣмемѣн сӓрнӓл кеӓ. Тебе икӓнӓ йы-дым бѣшкетемок хворой сага шѣнзем. Горничныят тишток шѣнзӓ, но пыт амала. Ну, несчастный горничныйым вырсаш акли: тѣдѣлӓнӓт ситен шон. Александра Андреевнавады мыч-кок бѣшкѣмжѣм худан чувствыен, тѣдѣм жар мучыен. Йӓдпел яктеок пачангылы; варажы амален кемѣ ганѣы лин колтыш, тӓрвӓнѣдеок киӓ. Йымы-лыкышты лампадка йылен кечӓ. Мѣнь

тоже шынзымаштем нерем. Трүк мѣньѣм ѳрдѣжем гѣцъ вуйта тѣкѣлевѣ, сѣрнѣл колтышым гѣнь... Госпыди! Александра Андреевна мѣнь вѣкѣм анжен шѣнден... тѣрвѣвлѣжѣ пачылт шѣнзѣнѣйт, шѣргѣжѣ тылла йыла.—Ма вара?—„Доктор, мѣнь колем вет?“—Йымы перегѣ, ат колы.—„Уке, доктор, пожалуйста, мѣлѣнем ат колы ит ман, ит попы... пѣлет ылгецѣ... колышт доко, ради бога, мѣньѣн положениѣм гишѣн мѣнь гѣцем идѣ тайы!—ѣшкежѣ пиш шѣрен шѣлѣ.—„Соикток колышашем пѣлѣмѣкѣм, мѣнь тѣлѣт цилѣ келесѣнем, цилѣ!“—Александра Андреевна, ит попок!—„Мѣнь вет изишѣт шѣм амалы, мѣнь тагнамшенок тѣнь вѣкет анжен киѣм... ради бога... мѣнь тѣлѣт бѣнянем, тѣнь пурѣ, честный ылат, цилѣ святойвлѣн лѣмдон сарвалем, келесѣй мѣлѣм тѣржѣмок! Пѣлет ылгецѣ, кыце мѣлѣм тидѣм пѣлѣш керѣл... Доктор, ради бога, келесѣй, мѣньѣн положениѣм когон худа?“—Мам келесем, Александра Андреевна, тырлок!—„Ради бога, сарвалем тѣньѣм!“—Таен ам керд тѣнь гѣцет, Александра Андреевна, лачок, тѣнь лѣдѣшлѣ положеништѣй ылат, но йымы ытара...—„Колем, колем мѣнь“... Дѣ вуйта сусу лин колтыш, лицѣжѣт веселѣѣм кеш, мѣнь лѣдѣн, шеклѣнен колтышым. „Ит лѣд, ит лѣд—колен кемѣш мѣньѣм ак лѣдѣктѣй“. Тѣдѣй трүк кѣньѣльѣй, вуйжым кидшѣдон тѣкѣлѣш.—„Бѣнде... ну, бѣнде мѣнь тѣлѣт келесен кердѣм, тау веле, тѣнь пурѣ эдем ылат, яжо эдем ылат, мѣнь тѣньѣм яратем“... Мѣнь тѣдѣн вѣкѣй ороды ганѣы анжен шѣнденѣм; лѣдѣш, пѣлет...—„Колыц, манеш, мѣнь тѣньѣм яратем“... —Александра Андреевна, мадон мѣнь тѣлѣт ярал линѣм!—„Уке, уке, манеш“, тѣнь мѣньѣм ат ынгылы... тѣнь мѣньѣм ат ынгылы“... Дѣ трүк, кидшѣм вѣктѣлтѣшѣт, мѣньѣм вуй гѣцъ хватѣыш дѣ шыпшал шѣндѣш... Бѣнянет, чуть-чуть мѣнь сѣгѣрѣл шѣм колты... пыл-вуйтен шѣнзѣмѣт, вуемѣт кѣпцѣкѣй лѣвѣкѣй цѣкен шѣндѣшѣм. Тѣдѣй попаш цѣрнѣш; ып лоштем парнявлѣжѣй цѣтѣрѣт; колам, мѣгѣрѣ. Мѣнь тѣдѣм ладнангдараш, бѣняндѣрѣш тѣнгѣльѣм... Мѣнь, бѣнде ам ѣшѣндѣрѣй, мам попѣнѣм. Горничный бѣдѣр шѣжѣн колта лиѣш, Александра Андреевна, тау... бѣнянѣй... тырлы, манам.—„Нимат уке, нимат уке“ тѣдѣй попа. „Шѣжѣйт гѣнь... хоть цѣлѣнок шѣжѣштѣй—соикток вет колем. Тѣньжѣт мам лѣдѣт, ма гѣцъ шеклѣнет? вуетшѣм лѣктѣлѣмѣй йѣ... Ѧль мѣньѣм ат яраты ылын, мѣнь, ѣнят, алталалтынам... тенге гѣнь, ит йѣтлѣй веле мѣньѣм.“—Александра Андреевна, малын тенге попѣт? Мѣнь яратем тѣньѣм.—Тѣдѣй мѣньѣн сѣнзѣшкѣм туран анжалѣы дѣ кидшѣм шѣрѣлтѣш.—„Тенге гѣнь, ѣлтѣлемѣ мѣньѣм“... Тѣрок келесем: кыце тѣй йыдын ородыш мѣнь кетелам, ам пѣлѣй. Ужам, хвороем ѣшкѣмжѣм лаксырта веле, ужам, шамжы прамойок агы; колышашыжым ак пѣлѣй ылгецѣй, мѣнь гишѣнем бѣнежѣй шаналты ылнежѣй—тидѣмѣт пѣлем: а то вет кокыы вѣцъ иѣшѣнок, иктѣмѣт яратен анжѣдеок колаш ясы: тидѣжѣй самой тѣдѣм и ойхырыктез, вот малын тѣдѣй йѣнг

ясыжыдон, хотъ мѣньѣм дѣ айырен, — ѣнде ынгылет? Мѣньѣм кидшѣ гѣцъ ак колты. — Мѣньѣм ѣжѣлѣйѣ, Александра Андреевна, дѣ ѣшкѣмедѣмѣт ѣжѣлѣйѣ, манам. — „Малан ѣжѣлѣйѣш?“ манеш. „Вет колышашлык ылам...“ Тѣдѣ со тенге попен. „Вот ам колы ылгецѣ, ѣчеѣт порядочный бѣрышня лиѣм ылгецѣ, мѣлѣм намыс линежѣ, лачок намыс... а то ма вара?“ — Дѣ кѣ тѣлѣт колет манеш?“ — „Ѥх, уке, ситѣ, тѣнь ат алталы, тѣнь алтален ат мышты, анжалыма ѣшкѣмедѣм“. — Тѣнь, Александра Андреевна ат колы, мѣнь тѣньѣм тѣрлѣтем; вара ѣвѣт гѣцъ благословеним ядына... мѣ мары дон вѣтѣ линѣ, мѣ цѣшѣн линѣ. — „Уке, агыл, мѣнь тѣнь гѣцет шамакым нѣлѣнѣм, мѣнь колышашлык ылам... тѣнь мѣлѣм сѣренѣт... мѣлѣм попенѣт“... Пиш ясы ылы мѣлѣм, шуку причиныдон ясы. Шаналты ѣѣ ѣшкеок, вот маханѣ делавлѣ южнам лиѣлтѣт: нимат уке машанет, а каршта. Мѣньѣн лѣмем пѣлѣмжѣ шѣн колтен, фамилиѣм агыл, лѣмем. Лѣмемжѣ мѣньѣн Трифон, Трифон Иванович маныт. Тонышты цилѣн мѣньѣм доктор маныныт. Нимам ѣштѣш, Трифон лѣмем, манам. Тѣдѣ сѣнзѣжѣм кымалтыш, вуйжым ѣрзѣлѣѣ дѣ французский ѣѣлѣмѣдон тамам попалтыш, — тамам-ѣнят яжо агылым, вара ваштыл колтыш, тоже худа статян. Вот тенгелѣ ѣйдваш мѣнь шѣнзѣшѣм. Ирок вуем пѣрт севен шѣндѣмѣ ганьыла чучеш; сотыгечѣн ѣжѣ комнатышкыжы пырышым, чѣй ѣумѣкѣ. Ой, ѣйдем! Тѣдѣм пѣлѣшѣт акли, тишец цевеppѣквлѣм коропыш пиштѣт. Цуреем тѣлѣт, кѣзѣтѣт ам понимаы, кыце мѣнь тѣ страданим тырхен кердѣнѣм. Хвороем ѣче кым кечѣ дѣ кым ѣйд ѣлѣш... маханѣ ѣйдрѣлѣ ылевѣ! Мам толыкы ѣш попы! Остатка ѣйдымжы, шаналты тѣнь ѣшке турешет, шѣнзем тенге сагажы дѣ иктѣ гишѣн веле ѣймым сарвалем: нѣлѣмѣ тидѣм ѣѣлерѣк дѣ мѣньѣмѣт сагажок... Трѣк шонгы ѣвѣжѣ пырен шагальы... А мѣнь первиш кечѣнжок келесенѣм ылы: дела худа, батъышкам кандаш гѣнят яра. Хвороем ѣвѣжѣм ужын колтыш дѣ попа: „ну, вот, яра веле толыщ... анжал мѣ вѣкѣнѣ, мѣ иктѣ весѣнѣм яратенѣ, иктѣ весѣлѣннѣ шамакым пуѣннѣ“. — „Ма вара, доктор, мам попа вара?“ Мѣнь ѣрѣн колтенѣм. — Шайлана, горячка... А тѣдѣжѣ: „Агыл, агыл, токо веле вет тѣнь совсемок весѣм попышыщ, шѣргѣшемѣт нѣлѣщ... Ма ѣндежѣ вес статян попет? Ѥвѣм пуры вет, простя, ынгыла, а мѣнь колем, — ма мѣлѣм алталаш; кидетѣм пу ѣѣ“... Мѣнь кѣньѣлѣм дѣ тѣгѣ лѣктѣн кешѣм. Ѥвѣжѣ, конечно, цилѣ цаклен.

— Ситѣ ѣнде, мѣлѣм тидѣм кѣзѣт ѣшѣндѣрѣшѣт ясы. Хворой ѣдѣрем иргодешѣжок колыш. Царствашкы веле кечѣ! (кужын шѣлѣлтен, лекарѣ привайыш.) Колымжы анзыщ кѣдежшѣ гѣцъ цилѣм лѣктѣш шѣдѣш, мѣньѣм веле кодыш. — „Просты мѣньѣм, манеш, мѣнь, ѣнят, тѣнь анзылет виноват ылам... но ѣнянѣ, весѣм иктѣмѣт яратыделам... ит монды веле мѣньѣм... шѣргѣшем перегѣ“...

Лекарь вес векѣлѣ сѣрнѣл шѣнзѣ; мѣнь кидшѣ гѣц кычы-
шым.

— Эх,—манеш, давай иктѣ-ма весѣ гишѣн шайыштына, ѣль
преферансла мадылдалына. Мѣнмѣн братялан техень возвышен-
ный чувствывлѣ гѣц карангаш келеш. Иктѣм веле тумайымла: те-
тявлѣ бѣнжѣштѣ саслеп, дѣ вѣтѣ бѣнжѣ вырсы. Мѣнь тѣ год-
шен вѣтѣмѣт нѣлѣн посpeenѣм... Кыце бѣне... Купец ѣдѣрѣм
нѣлѣнѣм: приданыйжѣ шѣм тѣжем; лѣмжѣ Акулина; Трифон-
лан как-раз статьяш толеш. Вѣтѣ, маваш попаза, пиш костан
дѣ шукажѣ амала веле... Ну, преферанснажѣ?

Мѣ копейка рядѣ преферансла мадаш шѣцнѣ. Трифон Ива-
выч мѣнь гѣцем кок тѣнгѣ дѣ пелѣм мадын нѣлѣдѣ дѣ, сѣнгѣ-
мѣшѣжѣлѣн пиш сусу лин, поздан ижѣ лѣктѣн кеш.

Мѣньѣн пашкудем Радилон

...Шѣжѣм кырмазаквлѣ шѣрерѣкѣнок пистѣн садывлѣштѣ ылыт. Мѣ донна, Орловскій губерняштѣ, техень садывлѣ пѣлѣ улы. Тѣотянавлѣ, ѣлѣмѣ вѣрѣштѣм айырымы годым, иктѣ кок десятина яжо землям фруктовый садылан кодат ылын, пистѣ аллеивлѣм шѣнден шѣндѣт. Иктѣ вѣцлѣ, шѣмлу и эртѣмѣкѣ, ти дворянскій усадѣбывлѣ, „дворянскій пѣжѣшвлѣ“, изин-олон пѣтен миѣнѣт; томавлѣжѣ шѣн пѣтенѣт ѣль нинѣм выжален колтенѣт, кѣрпѣц гѣц ѣштѣмѣ строенивлѣжѣ вѣреш кѣрпѣц арывлѣ веле кодыныт, олмавувлѣжѣ пѣтен миѣнѣт, олтымашкы кенѣт, заборвлѣ дѣ пичѣвлѣ тоже пѣтенѣт. Пистѣвлѣ веле кодыныт дѣ первишѣ ганьок со шалгенѣт, ѣбрѣштѣ кѣзѣт кырал шумы нырвлѣ. Ти шонгы пистѣвлѣ веле перви тиштѣ ылышы усадѣба гишѣн, колон пѣтѣшѣ шѣмбелвлѣ, ѣтявлѣ гишѣн ѣшѣндѣрѣктѣт.

Техень шонгы пистѣ—яжо пушѣнгѣ. Нинѣм русскій мужикын таваржат даже ак тѣкѣл. Ёлѣштѣшѣжѣ тыгыды, лаштыра укшвлѣжѣ пиш кымдан шѣрлен шѣнзѣнѣт, лѣвлѣнѣштѣ кырымаш ѣмѣл.

Икѣнѣ, Ермолайдон коктын мызывлѣм кѣчѣл кашмына годым, мѣнь тошты сад вѣрѣм ужын колтышым дѣ тѣшкѣ кешѣм. Пистѣвлѣ лшкы толын веле шом, кырмазак чонгештен лѣктѣ;—мѣнь лѣн шельѣм; тѣ ыртышток мѣнь гѣцем мѣндѣрнѣт агыл сѣгѣрѣлмѣ юк шактен колтыш: пѣшѣнгѣ шайыц лѣдѣн колтышы ѣдѣр анжал шѣндѣш дѣ тѣшѣкок ямын кеш. Ермолай токем кыргыз толы. „Малын тиштѣ лѣлат: тиштѣ помещик ѣлѣ вет“.

Мѣнь тѣдѣлѣн нимат келесенѣт шѣм шокты, пиѣмѣт лѣмѣм кекѣм токем канден ѣш поспейѣ, шайылнем ял юк шактен колтыш дѣ мѣнь анзыкем кужы ѣдем, усан, ѣпкѣлѣшѣлѣ кайшы лицѣн толын шагалы. Мѣнь извинаялѣтѣм, ѣшке лѣмем келесѣшѣм дѣ тѣдѣн владенишѣжѣ кычымы кекем пунем ылыы.

— Яра,—ѣбрѣлтен тѣдѣ попа,—мѣнь ти кекѣм нѣлѣм, но толыкы ик условидон: токем обедыаш кеет гѣнь веле.

Келесѣш келеш, мѣнь тидѣлѣн изишѣт сусу шѣм ли, но отказашыжы акли ылын.

— Мбнь тиштйшй помещик, тбньбн пашкудет, Радилов ылам, анят колынат,—у знакомыем попа.—Тагачы рушярня, обед тонем порядочный лишашлык агыл гбнь, мбнь бнемат ўж.

Техень случай годым кералбм отвечйшймат, мбнь паштекшбй ашкедбм. Шукердбй агыл итраймбй ялгорныдон ма пистбвлә логыц ләквә. Каптавичбйш пырышна. Шонгы олмавувлә дон имән шаптыр тбшкәвлә лошты йбргешкбй, ошалгы-жар капштавуывлә кайыкалат; кужы равывлә мычкы ымыла-подренгбй винтылә вбдблалт кузен; йбрән вблнбй ваштырвлә мычкы пырса шуды вбдблалт шбнзбн; лартака, кого тиквавлә кйат; саралген шбцшбй охреувлә пыракангшы охреуц шуды лбвәлнбй кайыт; пичбй тбр мычкы кужы нуж кушкын шагалын; иктә кок-кым вәре, тбшкән-тбшкән татарский жимолость, бузина, лбчкәванды кушкын шагалыныт, первишбй клумбывлә гбц кодшывлә. Тиштәкенок эче коловеуц улы, йбржбй, вбд лаксывләштбй, лыдывлә нүштблыт. Мбндбрнәт агыл, йонгышты, сбнзәжым кымен шбнденәт, пи кйә, лум нбымыштеш: ала ышкал сирембм качкын шалга, пачыжым тоша тупшы вбкбй шоән-шоән сәрәл колта. Корны брдбшкблә сәрнәльбй; кбжгбй кугивлә лошты тошты луды пбрт кайын колтыш; левәшбйжбй ангадон леведмбй, крылешәт тбрбнь кен колтен. Радилов шагалы.

— Тырлай,—вбкем тброк анжен дә пурынок мбләм попа,—мбнь вес статян тумаян колтышым; анят, тбнь мбнь докем бнет пыры: тенге гбнь..

Попен пбтәрәшбйжбй мбнь волям шбм пу, бняндәрәш тбнгәльбм: мбләнәм, манам, пиш приятны лиәш тбдбн доны обедыаш.

— Ну, бшке пәлет бне,—тбдбй пелештбш.

Ма пбртбш пырышна. Ик брвезбй әдем, кужы, кбжгбй жар бштбрәш мбжәрән, крылеуцбштбй мәнмәм вәш ли. Радилов Ермолайлан йүктәш әрәкәм тбдблән кандаш швдбш; охотником, почетым бштен, хозан тупшылан кымалы. Сакоф картинвләм тышкен шбндбмбй анзыл кбдеж гбц Радиловын кабинетышкыжы ма пырышна. Мбнь охотник хәдбврвләәм кедәрбшбм, пичәдем лыкышкы шагалтышым; кужы сюртукан брвезбй әдем ыргемем чистаен шбндбш.

— Ну, бнде гостиныйыш кенә,—Радилов ласкон попа,—әвәмдон знакомый лият.

Мбнь паштекшбй кешбм. Гостиныйышты покшал диванышты мытыкрак кәпән папа шбнзә, пбцәлгбй сары платъем чиән, вуйыштыжы ош чепчик, лицәжбй тоша, сбнзә анжалтышыжыдон ойханла каеш.

— Вот, әви, рекомендуем: мәнмән пашкудына ***

Папа кбнбльббй дә мбләм кымалы, тоша кидешбйжбй мешәк постол ридикюльым кычен.

— Шукердбй вара мәнмән крайышкына толынат?—сбнзәжым пытькен, слабка юкшыдон тбдбй олен яды.

- Уке, шукердѣ агыл.
- Тиштѣ шуку ылет?
- Тел якте ылѣш сѳрем.

Папа попаш цѣрнѣш.

— Тидѣ вот Федор Михеич,—кужу тоша эдемѣм анжыктен, Радиллов пелештѣш. Пырымына годым мѣнь ти эдемѣм ужтелам.—Ну-ка, Федя, хыналан ѣшке искусствѣтѣм анжыктай. Ма тѣнь лыкышкы пырен шѣнзѣнѣт?—Федор Михеич пѳкен гѣц кѣнѣѣльѣ, окня анзѣц худа скрипкым нѣльѣ, янгежѣм кычыш, но мычаш гѣц агыл—покшецѣн, онгжы тервен пѣзѣрѣльѣ, сѣнзѣжѣм кымен шѣндѣш дѣ ик веремѣнок мыраш, кушташ дѣ скрипкыжым шақташ тѣнгѣльѣ. Вѣлеу авжен тѣдѣлѣн шѣмлу им пуаш лиѣш; кужы панковѣй сюртукшы тоша кѣпшѣ вѣлнѣ сылыкын лыпшалтеш. Тѣдѣ кушта, то кѣпшѣм ѳрзѣл колта, то тырлен колтымы ганьы лиѣш дѣ вуйжым сѣрѣл миѣ, то шѣжѣм когон виктен шѣндѣ, то ялжым семеш ташкал миѣ, южнам пылавуйжым лелѣн какляртылеш. Пѣтѣмѣ ышмажы шонгы юкым лыктеш. Радиллов цаклыш тама, Федян „искусствыжы“ нимахань удовольствимѣт мѣлѣм ак пу.

— Ну, ситѣ, шонгы, яра, ѣшкѣмедѣм награждаш кен кердѣт,—тѳотялан тѣдѣ келесѣш.

Федор Михеич тѣшѣкок скрипкыжым окня анзылан пиштѣш, цилѣлѣннѣ кымалы, пѣтѣри мѣлѣм,—хыналан, вара папалан, вара Радилловлан дѣ лѣктѣн кеш.

— Тоже помещик ылын,—у приятелем попа,—паян ылын, но пѣтѣн незеремѣн—кѣзѣт вот мѣнь донем ылѣ... Ѣшке веремѣш-тѣжѣ первый эдемеш тѣдѣм шотлат ылын; кок вѣтѣм марышты гѣц айырен нѣлѣн, мырызывлѣм урден, ѣшкежѣт мыраш дѣ кушташ мастар ылын... Ѧрѣкѣм кандаш ана шѣдѣ? Качкыш стѳл вѣлнѣ вет.

Кѣдежѣш ѳрвезѣ ѣдѣр, садышты ужмем самой, пырен шагалы.

— Теве, Олят толеш!—Радиллов маньы дѣ ѣшке изиш ѳрдѣшкѣлѣ анжалы,—знакомѣй лидѣ... Ну, ѣлдѣ, качаш кенѣ.

Мѣ столовѣйыш кешнѣ, шѣнцнѣ. Столовѣйыш кемѣнѣ годым Федор Михеич „Гром победы раздавайся“ мырым мырен; тѣдѣ „наградѣм“ уже получаен, седѣндон нержѣ изиш якшаргал шѣнзѣн, сѣнзѣжѣт изиш йыла. Лыкеш, изи стѳл вѣлѣн тѣдѣлѣн качкаш шѣнден пуѣнѣт, салфеткыжым путелыт. Тѳотя итрадѣн ѣшкѣмжѣм хвален кердте, седѣндон тѣдѣм йѣл гѣц ѳрдѣжеш шѣнденѣт. Тѣдѣ онгжым хрестѣш, кужын шѣлѣлтѣш дѣ акула ганьы качкаш тѣнгѣльѣ. Обед лачокок худа агыл ылыы, рушѣрня кечѣт, цѣтѣрен кишѣ желе дѣ испанский „мардежѣт“ (пирожный) йѣмдѣлѣмѣ ылын. Стѳл лошты Радиллов, кыды лу и перви армейский пехотный полкышты служен дѣ Турцишкѣ каштын, первышѣжѣ гишѣн шайышташ тѣнгѣльѣ, шаяжым мѣнь внимательны колыштынам дѣ Ольга вѣкѣ йывырт ан-

женәм. Ышкежи Ольга пиш цевеок агыл; но решительный, да ладна анжалтышыжы, да кымда, ош лепкажи, ныгыды ушши да, айыртембинок, кыраналги сынзавлажи, изивла, ышанвла да раскыды анжалтышанвла, хоть кужымат мыйн варыштем цудейиктынешты. Тиди Радиловын каждый шамакшым вуйта лоэн, пыт колыштын; лицаштыжи проста внимани веле агыл,—яратен колыштмаш кайын. Радилон иашыжыдон тидин атяжи лин кердежи; тиди Ольгылан „ты“ манын попен, но мыйн цаклышым—тиди Радиловын идиржи агыл. Шаяштыжы тиди бикимжиын колышы ватижи гишан ашындыриш да „тидин шыжаржы“ манын, Ольга вики анжыктыш. Тиди трук якшарген кеш да сынзажим улук иштиш. Радилон царнен колтыш да вара вес шаям тынгальби. Аважи обед гач ик шамакымат бш келеси да нимат бш кач ганьок, мыйнымат бш угощайы. Тидин сынза анжалтышыжы тамам-анят лудин вычымла чучеш, шонгы эдембин техень ойхым ашындыриктя, кыдым анжен, шумат кыптыргымла чучеш. Обед пйтым гоным Федор Михеич хозавлам да хынам „славаш“ тынгал колтен ылы, но Радилон мыйн докемла анжалы да царнаш шудыш; тьотя тырвижим кидшибдон иштильби, сынзажим пыть-пыть иштаалтыш, кымалы да эчайт шынзы, но индежи лач покен тыреш веле. Обед эртимйкки ма Радилондон тидин кабинетышкыжи кешна.

Эдемвлан, кыдывлан махань гинят ик мысль аль ик страсть пиш когон да плоток занимая, тама-анят икстатян ыламаш улы; нинбин качествышты, способностьшты, светлышты положеништы да воспитаништы икань агыл гинят, йалдон ваш лимашты нинби икань ылыт. Радиловым маняры мыйн анженам, тынарби тиди техень эдемвла статян ымыла чучын. Тиди хозяйство гишан попа, урожай гишан, шуды гишан, война гишан, уездыштыш манеш-манешвла гишан, выборвла гишан охатан, даже участидон шайыштеш, но трук шулалта да покенишкыжи вален сынзеш, лелби пашаеш янгылен шыцши эдем ганьы, кидшибдон лицажым иштылаеш. Тидин йанжы, техень пурь да шокшы, ваштокок ик чувствыдон тембин шидмилля чучеш. Тидин нимаханят айыртембин страстьш уке: ни арака йуаш, ни охотыш кашташ, ни курский шижвикулам да сепнымаш болезндыон страдайшы кадывлам урдаш, ни русский литературьш, ни иноход имнивля да венгеркывля докы, ни карта да биллиардла мадаш, ни танцевальный вечервлашкы кашташ, ни губернский да столичный халавлашкы кашташ, ни бумажный фабрикывлам да сакыр заводвлан строяш, ни чиалтен шиндымби беседкывля докы, ни чай йумашкы, ни когон аханидаланымашкы шсшы пристяжнойвла докы, ни конгыла ливал кытлаеш иштаал шиндышы, пиш цевеок ылышы кижги кучервлан урдаш, кыдывлан, йымы веле палла малын, шуштым тарватым йиде сынзашты шайыклянэ да когон каралт шинзеш... „Ма статян помещик тиди!“ мыйн туманам. А ти лошток, тиди бшке

Ылымашбыздон недовольный, мрачный әдем статян лиәш ца-
цыде; анешлә, тьдй сусула, веселәлә чучын, каждый әдемдон
попалташ, кытыралаш йәмдй ылын. Лачок хоть, тй веремәнок
чувствыаш лиәш, әдемдон пыток лишыл, лачокок друг тьдй лин ак
керд—вес әдемвлә тьдйлән керәл агылеп гишән агыл, а ть-
дйн цилә Ылымашбыз веремәш Ышке кьргьшкьжй йьмен
шйцмь гишән. Радиковым анжен, ни перви, ни кьзбйт тьдй
цәшән ылеш манын шанаш акли. Тьдй пиш цевеp тоже ыл-
те, но тьдйн сьнзә анжалтышыштыжы, йьрәлтймәштйжй дә
тьдйн цилә существоштыжок тама пиш привлекательный улы.
Так тьдйм яжоракын пәлбмет дә яратымет веле шоәш. Южнам-
жы, конечно, помещик, степняк ылмыжат тьдйн каш, но
все-таки тьдй әдем славный ылын.

Мә уездный у предводитель гишән кытыраш тьнгәлыннә
ылы, трук амаса дорц Ольгын юкшы шактен колтыш. „Чәй
йәмдй“. Мә гостиныйш кешнә. Федор Михеич лешәнгьшлә-
ок Ышке лыкыштыжы, окня дон амаса лошты ялжым постарен
шбнзбйн шбнзә. Радиковын әвәжй цылкам пидеш. Пачын шу-
мы окня вашт шйжйшй юалгы воздух дә олма пыш пыра.
Ольга чәйым йоктарыш. Мьнь бнде обед годшы гьцят боль-
шырак вниманидон тьдйм наблюдаяш тьнгәльбйм. Уездный
молы бдьрвлә ганьок, тьдй пиш чьдй попен, иктә-мам яжом
келесәш цацымашет, вуйта пиш кого ощущениевлә ярелә кужын
шүләлтймәшет, мечтательны йьрәлтймәшет моло тьдйн уке.
Тьдй ладнан дә равнодушны анжа, кого счастье паштек әль
йәнг когон тәрвәнйм паштек әдем кәнә вуйта. Тьдйн ашкыл-
тышыжы решительный дә свободный ылеш. Тьдй мьләм пи-
шок яжола чучы.

Мә Радиковдон әчеәт кытыраш тьнгәлнә. Мьнь ам әшбндә-
рй, тагыце-әнят мә известный замечани якте шона: кьце юж-
нам изи делавләок важный делавлә гьцят утла впечатлением
әдемвләлән бьштәт.

— Мане,—Радиков пелештйш,—тидйм мьнь Ышке вьләне-
мок испытәенәм. Мьнь, пәлет тьнь, вәтән ылынам. Шукы
агыл... кым и; вәтем әзә бьштймәшеш колен. Ойхеш Ышкеәт
мьнь колем машанышым; мьләнем пиш лелй ылы, ороды
гань каштынам—но мәгьрен кердтелам. Кьце келеш, тьнге
тьдйм чиктйшнә дә стәл вьлән пиштйшнә—теве ти кьдежеш
самой. Поп толы; дьячоквлә толевй, мыраш, ыдылаш, ладын-
дон шькштәш тьнгәлевй; мьнь кымал-кымал вазам—пәтькал-
тыш сьнзәвьд хоть ләкшәш! Шүмем күәнг шбнзбйн вуй-
та, вуемжәт,—цилә хәлә лелем шбнзбнәм. Так тенге пьтә-
риш кечй әртйш. Бнянет ли? Йыдым даже амаленәм. Вес иро-
кеш вәтем докы пырышым,—тидй кәнгьжбйм ылы, кечй аяр
кәпйшкьжй вазал шбнзбйн, дә тенге сотемдәрен шьнден! Трук
мьнь ужам... (Радиков тишәк бьшәт цаклы, цьтйрәл колтыш.) Тьнь
мә машанет? Вәтембн сьнзәжй яжонок кымалте ылын, дә сьнзә-
жй вьлнй арашбнгә каштеш... Мьнь кьлте ганьы кенвазым,

әшһндәрем, когон мәгбәрәш тһнгәльһм—цәрневәт әм керд, мәгбәрем...

Радилов попаш цәрнһш. Мһнь вһкһжһ анжалһым, вара Ольга вһкһ... Тһнәмшһ тһдһн лицәжһн выражением куры-мат ам монды. Әвәжһ цылкам анзыланжы пиштһш, риди-кюль гһц нерсавыцым лыкты дә сһнзәвһдшһм йһвһрт һштһ-льһ. Федор Михеич трүк кһнһйл шагальы, скрипкыжым нәльһ дә ырдәнг шһцшһ дикий юкшыдон мыраш тһнгәльһ. Тһдһ, наверны, мәнмәм сусуәмдһнежһ ылын, мәжһ пһтәриш юкешһжок тһргештен вацна, дә Радилов тһдһлән цәрнәш шүдһш.

— Тенге гһнят,—тһдһ пакыла попа,—ма лин, тһдһ әртең; әртһшһм мһнгеш ат сәрәл, дә остаткаәшһжһ... ти мирһштһ циләжок лучы дә лучы лин миә,—тенге Вольтер¹⁾ келесен ли-шәшлык,—тһдһ талашен привайыш.

— Мане,—мһнь манһым,—конечны. Сакоһ несчастлимок тырхаш лиеш, керек-махань худа положени гһцәт ләктәш лиеш.

— Тһнь тенге тумаает?—Радилов попа.—А ма, әнят, тһнь прав ылат. Мһнь, әшһндәрем, Турцишты, госпитальышты пе-ле-колышы киәнәм: гнилоһ горякыдон хвораенәм. Помещени гишән хваляш акли ылы, —пәлһмән, военный дела,—тһдһжһ-ләнәт әче тау! Трүк тебе мә докына әче хворойвләм кандат,—кыш нһнһм пиштһмлә? Лекарь тһшкһ, тишкһ—вәр уке. Теве тһдһ мһнь докем толын шагальы, фельдшер гһц ядеш: „Блә?“ Тһдһжһ попа: „Ирок живойок ылы“. Лекарь анзыкем миш, колышталы: мһнь шүлем. Бһш тырхы тһдһ: „Вот вет махань әдем,—манеш,—кола ганок йлнежһ, непременно кола, а со шүлен киә, веремәм шыпшеш, вәрһм занимаая, йәлһм әптһртә“. Ну,—бһшке турешем мһнь тумаем,—делаәт худа, Михайло Ми-хайлыч... Тевеш, парембһнәм дә кһзһт якте йлем, бһшкеок ужат. Стало быть, тһнь прав ылат.

— Во всяком случае мһнь прав ылам,—мһнь отвечайшы, —коленәт ылын гһнят, все-таки тһнь худа положени гһц каран-гат ылын.

— Конечно, конечно,—тһдһ привайыш дә стөлһм чһнь мыш-кынден колтыш...—Толькы пыт рещәш веле келеш... Худа поло-жеништһ ма толкы?.. Веремәм малын шыпшыла...

Ольга талашен кһнһльһ дә садыш ләктһн кеш.

— Ну-ка, Федя, куштым семһм шакталтай!—Радилов сһгһ-рәл колтыш. Федя, кһнһйл тәрвәнһш дә кһдеж мычкы кавыр-таалтен ашкед кеш, кидеш тымдымы мөскә анзылны известный „кесбһ“ (выступаймыла, мыраш тһнгәльһ: „Как у наших у ворот“.

Кудвичһштһ трандас арава юк шактен колтыш, дә изиш ли-мбһкһ пөртһш кужы кәпән, кымда пулшан, цаткыды тьотя—одно-

¹⁾ Вольтер (1694—1778)—Франциштһш лһмлһ писатель-философ, кы-дын рольы XVIII векһн просветительный идейвлә развиваялтмашты кого ылын.

дорец¹⁾ Овсяников пырен шагальы... Ти Овсяников техень замечательный да бшләнжблә статья эдем, седьндон, книгә лыдшы разрешаймыдон, тбдб гишән вес рассказышты паснаок попалтенә. А кбзбтшбб бшке гбцем мбнь тидбм веле приваялам: вес кечешбжб, сотеммб сембньок ма Ермолайдон охотыш кешнә, а тбшец—токына. Ик әрняштб, Радилов докы эче пырышымат, ни бшкбмжбм, ни Ольгым шбм йәрб. Кок әрняштб колбм: тбдб тагышкы совсемок ләктбн кеен,—әвәжбмәт отказен коден, вәтбжбн шыжаржым веле сагажы нәлбн. Цилә губерня хәлә ти случай гишән попаш тбнгәлбн; Радиловын шайыштмы годшы Ольгын сбнзә анжалтышыжым мбнь бнде ижб ынгылышым. Сбнзә анжалтышыштыжы бжәләймәш веле агыл, тилец пасна тбштб ушыкалымаш эче ылын.

Сола гбц ләктбн кемем анзыц Радиловын шонгы әвәжб докы мбнь пыралалым. Тбдбм гостинеш мбнь вәш лим; тбдб Федор Михеичдон картла мадын шбнзен.

— Эргет дорц иктә-махань увер улы вара?—мбнь ядым.

Шонгы мәгбрәл колтыш. Радилов гишән мбнь тбдбм большы шбм ядышт.

¹⁾ Крепостной Россияшты дворянский происхождениән агыл эдемвләм, кыдывлә когоок агыл участка землям да крепостнойвләм урдаш правам именбт, однодворец манынт.

Однодворец Овсяников

Книгä лыдшывлă, Ёшке турештă техень эдембĕм представляй-дă: полныййм, кужым, шбĕмлў иаш кытлам, Крыловым ашбĕндăрбĕктбĕшбĕ лицăнбĕм, раскыды, ышан сбĕнзăнбĕм, важнбĕйла кайшым, шоен попышым, олен каштшым—вот тăландă Овсяников. Чиă тбĕдбĕ кужы шокшан воля жар сюртукым, полдышвлăжым цилăге вашток полдыштен шбĕндă; шўэш парсын савыцым ялшта, ялеш—чистаен шбĕндбĕмбĕ моркоан шаргагембĕм,—вообще тбĕдбĕ зажиточнбĕй купец статян ылеш. Кидвлăжбĕ тбĕдбĕн пышкыдывлă дă ошывлă, попымжы годым сюртук полдышжым кычалеш. Ёшкбĕмжбĕн важностьшыдон, ладнажыдон, ышан ылмыжыдон дă ялахайжыдон, ёшкбĕмжбĕн прямодушижбĕдон дă упорствыжыдон мбĕлăнем тбĕдбĕ петровский веремă гбĕцтă первибĕшбĕ бояриным ашбĕндăрбĕктă. Ферязь¹⁾ тбĕдбĕлăн олмыднежбĕ. Тидбĕ тошты курымын остатка эдемжбĕ ылын. Пашкудывлăжбĕ тбĕдбĕм когон уважаенбĕт дă тбĕдбĕдон йыхнаш честеш ёшлăнбĕштбĕ шотленбĕт. Шумбелвлăжбĕ, однодворецвлă, тбĕдбĕн вбĕкбĕ анжен ыдылтелыт веле, калпакыштым моло мбĕндбĕрцбĕнок кыдашыныт. Вообще попышаш гбĕнбĕ, мă довына кызыт яктеат однодворецбĕм мужик гбĕц айыраш трудна: тбĕдбĕн хозяйствыжы мужикын гбĕц, пожалуй, хударак эче; презбĕвлăжбĕ гречиха лошты каштыт, имнижбĕ пеле-колышы ганьы, имни ёжгăржăт керембĕн веле. Овсяников ти правилы гбĕц исключени ылын,—хотя паянешбĕжăт шотлалте. Вăтбĕжбĕдон коктын чиста изи томашты ёлен: прислугым шукым урдыде, ёшке эдемвлăжым рушла чиктен дă работникеш лбĕмден. Нбĕнок земляжбĕмăт кыралыныт. Ёшкбĕмжбĕм тбĕдбĕ дворянинеш лбĕмдбĕде, помещиклă каяш цацыде, ёшлăнжбĕ вăрбĕм пăлен, икăнă сбĕгбĕрăлмбĕдонок моло шбĕцте дă у хына пырымы годым вăржбĕ гбĕц кбĕнбĕлбĕн, но техень достоинствыдон кбĕнбĕлбĕн, кынам хынажылан ваштарешбĕжбĕ ўлбĕкбĕрăк кымалтежăт акли ылын. Хоть-мажымат Овсяников тошты обычайвлă сембĕнбĕ ёштен, суевери гишăн аыл (тбĕдбĕн йăнгжбĕ, манаш лиэш, свободнбĕй

1) Ферязь—тоштын годшы руш выргем.

ылын), а так привычкижы сембн. Тбдб, шамак толшы, рес-соран трандасым яратыде: шбнзаш ладна агыл; кыдалыштын аль беговой дрожкеш, аль шарга кыпцбкн проста аравааш, сбран ровасакшым бшкеок вктрен. (Тбдб ирсэ сбран имни-влэм веле урден.) Кучержы, якшар шбрнн брвезб млоец, скобкыла тредмб упнн, кловоялгы мбжрнн, тгг каваштын лап-така калпакан, сагаок шбнзбн. Овсяников хоть-кынамат кечбвл омым амален, кукшыгечб йбде момоцашкы каштын, лыдаш духовный книгвлэм веле лыдын (лыдмыжы годым шин йбртешкб сбнзалькым чиэн) амалаш ир вазын дг кбнббл-шат ир кбнбблн. Пандашыжым тбдб все-таки нбжбн, упшым немецвлл тредоктен. Хынавлэм тбдб сусун дг ласкон при-нимаен, но кбдгг якте нбнблнн кымалте, угла кыргыжталте, коштымб дг шуктымб сакой качкышвлдгон угошайде. „Ватб! — вбржб гбц тврвнбдеок ватбжб докыла вуйжым саргг, тб-дб олен попалта, — хынавлэлнн пырылаш иктг-мам кандемг“. Киндбм — „йымын дарым“ выжалаш тбдб сулыкеш шотлен, 40-й ин цилг вгге голодный год ылмы годым дг киндб пиш шергб ылмы годым, бшкбмжбн цилг запасшым лишбл поме-щиквлэлнн дг мужиквлэлнн тбдб шглгтен; вес ишбжб нбнб, тау бштен, бшке долгыштым киндбдонок тбленбт. Овсяников докы совет ядаш, мирейбктгш пашкудывлжб шбреракб-нок толыныт дг тбдбн шамакшым, советшбм соок почти колыштыныт. Шукыжок тбдбн палшымдон пбсмнбштбм окончателбн бштеныт... Но кок-кым гнн помещицывлдон соредлгб паштек тбдб келесен, что бдргмшвлг лошты посредник лишш тбдб отказа. Талашымашым, тыргыжланен талашымашым, ватбвлнн сакой манеш-манешвлэм тбдб пиш когон яратыде. Тагыце-анят икнн томаешбжб тыл пижбн. Работникшб пиш тыргыжланен кыргыж пырен дг саслаш тбн-ггбн: „пожар! пожар!“ — „Ну, мам вара тенге саслет? — Овсяни-ков ладнанок келесен, — кадай мблэм калпакем дг гнглтбш пандем“... Тггдб имним бшкеок тбдб тымден. Икнн ик тыр-гыж битюк ¹⁾ тггдб карембш тбдбм вбсбктрен. „Ну, тырлы, тырлы тбнн, тггдб, — бшкбмедбм пуштат“, — пурынок Овся-ников попен, но изиш лимбкб беговой дрожкыжге, шайыл-ныжы шбнзбшб брвезбге дг тггдбге карем пындашыш шынгалтын. Нбнбн цгшеш, карем пындашыштыжы ошма ара шбнзэн. Иктгт шушыргыде, лач битюк веле ялжым маклештг-рен. — „Теве, ужат вет, — рок вблец кбнбблшблг Овсяников ладнан попен, — маньым вет“. Ватбжбмгт тбдб бшке семешб-жб моц. Татьяна Николаевна Овсяникова кужы бдргмгш, важ-ный, утым ак позы, соок парсынын кбрнн савыцым яшта. Тб-дб строгыла чучын, но иктгт тбдбм костанеш шотлыде, ане-шлг, шукыжок незер гдемвлг тбдбм матушка да благодетель-ница маныныт. Лицгжбн правильный чертавлжб, шимгбгб

1) Воронежский губерняштб воймы имни породым тенге маныт.

кого сьнзавляжы, вьцкыж тьрвьжы перви пиш цевеp ылмыжым кьзьйтат пьлдьртеньт. Овсяниковын тетявляжы ылтелыт.

Книгя лыдшем пьлэ уже, мьнь тьдьдодон Радиков доны знакомляятьнэм дэ кок кечьштэ токыжы кешьм. Тьдьм торанжок мьнь йьрьшьм. Тьдэ шарган кого кресла-пькеньштэ шьнзен дэ Четьи-Минеи книгэм лыдын. Пулш вьлнэжы луды коти мырлен шьнзен. Овсяников ьшкьмжьн обькновенижы семьнь, мьньмьм ласкон дэ величавы принимайыш. Мэ хытыраш тьнгьлнэ.

— Лука Петрович, шайышт пу йя тьржым,—мьнь, тьнгьльмь,—перви, тэ веремьштэ дэ, яжорак ылын вет?

— Лачок, юж гишанжы яжорак ылын, тьрок келесем,—Овсяников попа,—мэ спокойнанрак ыленнэ; довольство большырак ылын, вернь... А все-таки кьзьйт лучше; а тэмдэн тетядэвлан, йым палша гьнь, эчеят яжорак лиэш.

— А мьнь, Лука Петрович, тошты веремэм тьнь хваляш тьнгьлэт мавын шаненэм ылы.

— Уке, тошты веремэм мьлэм пишок хваляш дела уке. Тевеш примереш нэлшаш, тьнь помещик ылат, тыхеньок помещик, маханьы ылын покойник тьотят, но властьшы тьлэт тыхень агыл, дэ ьшкежэт тьхень эдем ат ыл. Мьнмэм кьзьйтат вес господавлэ пьзььртат: но тидэ гьц пасна акли, видны. Янгышталт шозьят—авось, лашашок лиэш. Уке, ьнде мьнь ам уж, мавлэм ьрвезы ылмем годым ужынам.

— А мам, например?

— А тевеш хоть, примерлэн, тьотят гишанок эче келесем. Властян эдем ылы! Мэ братьям когон обижен. Тьнь, анят, пьлет,—дэ кьце ьшке земляэт гишан пьлэ дэ,—ныредьм, кыды Чаплыгин дорц Малинин докыла кьдэ?.. Кьзьйт тьшак шьльмьм удьмьм... Ну, вет тьдэ мьнмэн ылеш,—маняры улы, цилэге мьнмэн. Тьотят тьдьм мэ гьцнэ шыпшын нэлэн, ладаен; мыктен лэктэн, кидшьдодон анжыктен дэ келесен: мьнььн владени, и ладаен. Мьнььн атямжы, покойник (царствашкы кешь!), тьр эдем ылы, тоже тыргыж эдем, тырхыде,—дэ кьн вара ьшке землян пумыжы шозь?—судыш пуэн. Ышкетшок пуэн, йялжы кетелыт,—лудьнэйт. Тьотятлан и келесенйт, Петр Овсяников, дескать, тьнь вькет жалобым пуэн: земляжым отнимаенят. Тьотят тьшакенок мэ докына ьшкьмжьн ловчийжым Баушым целый командыдон колтен. Атямьм кьченйт дэ тэмдэн вотчинышкы виден нангенйт. Мьнь тьнэм изи ьрвезы ылынам, атям паштек цэра-яла кьргыжынам. А мам ьштет? Виден толевь тьдьм томада докы дэ окня туреок лыпшен и пуэвь. Тьотягшы балконышты анжен шалга; папатшы окня доны шьнзэ, тоже анжен шьнден. Атямжы сасла: „Матушка, Марья Васильевна, тывылемэ, тьнь хоть ьжэлаемэ!“ А папатшы кьнььлалеш дэ со анжа. Вара атям гьц шамакым нэлевь: ьшке земляжы гьц отказаш дэ живыймок тьдьм колтымы гишан таум ьш-

тәш шүдөвй. Тыйнамшен ти земля тәмдән лин. Ке хоть, бшке мужиквләет гыц ядын анжы, кыцелә ти землям лымдөймб? Ти землям Дубошина маныт; тйдөйм шин-шин отимаен нәлмб. Се-дөйндон вот мәләннә, изи эдемвләәнәт, первиш порадыквләм бжәләйәш, хваләш ак показы.

Мөнь когон намысланен колтенәм, Овсяниковлан мам отве-чайбөмлә, амат пәлб, лицәшкбөжб анжалашат ам смейб.

— А то вес пашкуды тбй веремән мәнмән ылы, — Комов, Степан Никтополионыч. Атямбм совсемок мучыен пөйтәрен ылы вет: мышмыдон агыл гөнь, катаймыдон. Аракә йүшбй эдем дә йәлбөмәт йүктәш ярата, яжонок йун шбөндә дә фран-цузла: „пиш яжо“ манеш, шудалаш тбөнгәлеш, иконвләмәт хоть пөрт гыц лык! Цилә пашкудывләм токыжы хыналаш шүдә. Тройкавлә тбдбөн йәмдок шалгенбт; ат ми гөнь, бшке кыдал толеш. Дә техенъ странный эдем ылы! Арыжы годым ак ал-талы; йүмбөкбөжб гөнь—тбөнгәлеш: Питерышты, Фонтанкышты кым томажы вуйта улы, иктбй—якшаргы ик труван, весбй—сары, кок труван, кымшыжы—ошалгы-кловой, трувадымы,— дә кым эргбөжбй вуйта улы (а тбдбй бшкежбй бдбөржбөмәт нигнамат нәл-те), иктбй—инфантеришты, ¹⁾ весбй кавалеришты, кымшыжы бшке турешбөжбй бшке... Попа, вуйта каждый томашты ик эргбй ря-дбй бләт, кого эргбөжбй докы адмиралвлә каштыт, кбдәләш эр-гбөжбй докы—генералвлә, а изижбй докы—англичанвлә! Кбөнбөл шагалеш дә тбөнгәлеш: „кого эргбөмбөн здороважы верц, тбдбй мбөнбөн сек почтительный“, манеш дә мәгбөрәл тбй колта. Иктә-жбй йүәш отказа гөнь, беда! „Лүән шуәм дә таяшат волям ам пу“, манеш. А то эче тбөргештен кбөнбөл шагалеш дә сбөгбөрәл колта: „кушты, йымын халык, бшкбөмдәм сусуәмдәш дә мбөн-нбөн ойхем шөрәш!“ Ну, тбөн и кушты, хоть колы, но кушты. Крепостной бдбөрвләжбөм мучыен пөйтәрен. Йыд вашт, ирок як-те хордон мырат ылы, махань бдбөр юкшыдон сек күшкбй нә-лбөн кердеш, тбдбөлән награда. Янгылаш тбөнгәлөйт гөнь, вуй-жым кидшбй вбөлән кыча дә ойхыраш тбөнгәлеш: „ох, тылык ылам мбөн, бшкетембөмок кодат, голубчикым!..“ Конюхвләжбй бдбөрвләм смелаөмдәт тбөнәм. Атямет тбдбөлән шүмешбөжбй и пижбөн: мам бштет? Чуть веле атямбм короп якте шокты-де, дә шоктаат ылын, яра, бшкеок иррәк колен посpeen: голу-бятня гыц йүкшбй вуя кенвазын... Теве мәнмән махань пашку-дывләнә ылыныт!

— Веремәэт кыце вашталт кен,—мбөн маньым.

— Мане, мане,—Овсяников привайыш. — Перви дворянвлә, манаш лиәш, большырак кайышланен бленбөйт. Вельможывлә ги-шәнжбй попашат уке: Москвашты мбөн нбөнбөн кайышыштым ситәлыкк оужынам. Кбзбөйт, попат, тбштәт нбөнбй пбөтенбөйт.

— Москвашты ылынат ма?

¹⁾ Инфантерия—кугижән армяштбй пехотым тенге маныныт.

— Ылынам, пиш шукердѣ ылынам. Кѣзѣйт мѣлѣнем шѣмлау кым и шѣш, а Москваш луаткуд иѣшѣн мѣнь каштынам.

Овсяников кужын шѣлѣлтѣш.

— Кѣм тѣштѣкен ужынат?

— Шукы вельможывлѣм ужынам, дѣ цилѣнок нѣнѣм ужыныт, нѣнѣ иѣвѣрт ѣлѣделыт, ѣшкѣмѣштѣм анжыкташ дѣ йѣлѣм шѣдейѣктѣш манынок ѣленѣйт. Толькы покойный граф Алексей Григорьевич Орлов-Чесменский яктежок иктѣт шѣте. Алексей Григорьевичым мѣнь шукы гѣнѣ ужынам; кугузам тѣдѣн доны дворецкѣйшты служен. Калужский ворота доны граф ѣлѣ ылы, Шабаловкышты. Вот вельможа ылы! Техеньжѣм тумает ыктынат, шѣйшты пуѣнѣт ат мышты! Кытшок мам стѣен, силажы, авжалтышыжы! Тѣдѣм пѣлѣмешкет, тѣдѣн докы пырымешкет—шѣклѣнет, лѣдѣт; а пырымыкет—кѣчѣ тѣнѣм ѣрѣктѣ машанет, веселѣ лин колтет. Каждый ѣдемѣмок ѣшке докыжы допускаен, цилѣдонок интересуен. Имнидон кыдалыштмашты ѣшкеок вѣктѣрен, хотѣ кѣдонат тѣнгѣштѣрен; нѣгнат сразы ѣртен ак ке, ак намысландары, разве мѣн шѣшаш анзыц ѣртен кыдалеш; техень ласко—противникшым ладнангдара, тѣдѣн имнижѣм хвалѣеш. Турман-кѣдѣвлѣм первый сортым урден. Кудвичѣш лѣктѣш, кресла-пѣкенеш шѣнзеш дѣ кѣдѣвлѣм лыкташ шѣдѣ; а лѣвшвлѣ вѣлѣнѣ ѣдемвлѣ пѣчѣл кидѣ вѣрѣшвлѣм оролен шалгат. Графын ялжы доран шин кого тѣзеш вѣдѣм шѣндѣт; ѣшкежѣ кѣдѣвлѣм вѣдѣшкѣ анжен шѣнзѣ. Кѣцѣзѣвлѣ шѣдѣн тѣдѣн киндѣм качкын ѣленѣйт... дѣ оксажым кынары тѣдѣ нѣнѣлѣн шѣвен! А шѣдешкен колтымѣкыжы, кѣдѣртѣш кѣдѣртѣ машанет. Когон лѣдѣш, а ѣпкѣлѣш уке: анжет гѣнь, ваштылѣшѣт уш. Йѣмѣшѣм ѣштѣ гѣнь, цилѣ Москвам йѣктен пиштѣл. А вет маханѣ ышан ылы! Туркам тѣдѣ вет шин лаксыртен. Сѣнгѣдѣлѣшѣт яратен; Тула гѣцѣ силѣчвлѣм тѣдѣн докы кандѣнѣйт, Харьков гѣцѣ, Тамбов гѣцѣ—цилѣ вѣц: кѣм сѣнгѣ гѣнь, наградым пуа, а кѣ тѣдѣм ѣшкѣмѣжѣм сѣнгѣ гѣнь, подаркавлѣдон совсемок лѣведеш дѣ шыпшал ижѣ колта... А то Москвашты ылем годым техень делам тумает ыктын, маханѣ Русьыштыжат нѣгнат ѣче ылте: цилѣ охотниквлѣм, кугижѣншѣштѣ маняры улы, токыжы хыналѣш шѣден, кѣчѣм назначен дѣ кым тѣлзѣи срокым пуѣн. Вот и погыненѣйт. Пивлѣм, егерѣвлѣм кандѣнѣйт,—лѣч войскы ганѣы толын шагалыныт! Пѣтѣри качкыныт-йѣнѣйт, а вара заставышкы кѣнѣйт. Народ пиш шукы погынен. Дѣ ма машанет?.. Тѣотядын пѣжѣ цилѣм вет ѣртен кен.

— Миловидка агыл?—мѣнь ядым.

— Миловидка, Миловидка... Вот графет и тѣнгѣлѣн кѣчѣш: „выжалы, пѣдѣм, манярым нѣлнет—нѣл“.—„Уке“, манеш, „мѣнь купец ам ыл: шѣкшѣ савыцымат ам выжалы, а чѣштѣм ѣштѣш кѣлеш гѣнь, вѣтемѣт ступаш йѣмдѣ ылам, но Миловидкым агыл... Лучы ѣшкѣмѣмѣм пленѣш пуѣм“. Алексей Григорьевич тѣдѣм хвален: „яратем“, манын. Тѣстятшы пѣжѣм токыжы каретеш

һанген, а колымыкыжы музыкдон ижы тәдәйм садеш тайыктен дә вәләйжы сирмәшән күм пиштәктен.

— Тывеш, Алексей Григорьевич иктәмәт обижайде,—мәйнә маньым.

— Тиды хоть-кынамат тенге ыләш: кү коашышты иәш гынь, тәдәй иктәйн гыңәт большы нержым лүктә.

— А махань әдем ылын Бауш?—изиш лимәкәй мәйнә эче ядым.

— Кыце вара тәйнә тенге—Миловидка гишән колынат, а Бауш гишән колтелат?.. Тиды тәотядын главный ловчийжы дә доез-жачийжы ылын. Тәотят тәдәйм Миловидка гың чәдәй агыл яратен. Отчаянный әдем ылы, тәотят хоть-мам бәштәш шүдәйжы, ыргышты бәштә, кәзәй вәштареш гыңят пыра.. А кыце сәслен: шәйргәжәт цилә мугрәлтеш. А то турналанаш тәйнгәләш, мыкте вәлең вала дә виәлт вәзеш. Пивлә тәдәйн юкшым ак колеп лиәш дә зверь кишәм ямдат, керек-мам бәштәй, нимадонат ак поктеп. И—их, тәотят шәдешкен колта! „Ти бездельником ам сәкәлтә гынь, әмәт бәлә! Антихристәйн көргәжымәт пәрәиктем! Ялгавалжым логержы вәшт пәрәиктен лыктам!“ А дела тенгелә пәтә: ма тәдәйлән келеш, малын ак сәслы, ядаш колта. А Бауш техень годым әрәкәм тревая, йүдәләш, кәйнәбәләш дә әчәйт пивләм сәсләш тәйнгәләш.

— Тәйнят, лука Петрович, охотам яратет лишәшлык?

— Яратынем ыләнежы... лачок, но кәзәйт агыл: кәзәйт бәнде порәәм әртен,—бәрвезбәрәкем годым.. дә пәлет, званиәм гишән яжо агыл. Дворянвлә пәштек мәләннә ыдыркаләш ак попазы. Лачок хоть, мә братяна логыңәт йүәш яратышы дә неспособный әдем господавлә сага пәзбәргә.. а ма пурыжы! Бәшкәймәм веле страмаяш. Пуат тәдәйлән худа имним, шәртнялтшым; кәпакшым седок үлбәкәй кәшкәйләйт; имним лыпшалмыла, самынь вуйта, бәшкәймәжымок лыпшал колгат; а бәшкежы итәт вәштыл, йәләйм веле вәштылты. Уке, тәрок келесем: званиәт маняры изирәк, тәйнәрәй строгын бәшкәймәдәйм кычы, а то бәшкәймәдәйм веле ләвбәртәш.

— Мане, —Овсяников когон шүләлтәйш,— мәйнә бәләймем нүжвәң шуку вәйд йоген әртен: веремәвлә бәнде весбәвлә. Дворянвлә лошты айыртемын кого вәштәлтмәш каеш. Изирәк землянвлә—цилән әль службашты каштылдалыныт, әль вәрбәштәштәй ак шәйнәп; а шәлдарақвләжым пәләшәт акли. Нинәйм, шәлдравләм, размежевани годым яжонжок мәйнә уынам. Дә мәйнә келесбәшәшлык ылам: нинәйн мыч анжен, шүмәт бәвбәртә: обходительвәйвлә, вежливыйвлә. Иктәйм веле мәйнә цүдеем: цилә науковләм нинәй тыменбәйнәйт, попат яжон, йәнгешәт яжо, а настоящий деляжым ак пәлеп, дәже бәшләйнәштәй пользымат ак чувствыөп; бәшкәймәштәйн крепостной әдемок, приказчик, кыце шана, тәйнге нинәйм әйә, цүгәлә әйә. Тывеш, тәйнә, әнят, пәлетәт Королев Александр Владимырычым,—дворянин агыл ма? Бәшкежы цевер, паян, университетәштәй тыменбәйн, заграничыш-

тат ылын лишайлык, попа толкыдон, цилананым кидым кыча. Палет?.. Ну, колышт. Эртэйи арнян, посредник Никифор Ильич шудымдон, Березовкыш ма погыненна. Посредник Никифор Ильич маланна попа: „межавлам бшташ келеш, господавла; страм вет—манман участкына веле кодын, тингалда дела“ Вот и тингална. Молнамшылаок, попаш, спорах тингалевы. Поверенныйна онгыркалаш тингалы. Но сек анзыц Овчинников Порфирий шумаш тингалы.. А ма гишан эдем шума? Бшкымжын ик вершок кымдыкаш земляжат уке ынежы: шумбелжы веру пугая. Сасла: „уке, таланда агыл мныным алталаш! Уке, техеньым агыл попазенда! Кадта планым! Землемерым тишкы кандыда, христордавыцым кандыда!“ „Ну, мажым тынь тергет?“—„Ородым монда!.. Мнын, машанеда сай, бшке требованиэм таланда кызыток так келесен и пуэм?.. уке, планым тишкы кадта — тебе ма!“ А бшкежы планым мышкындыжыдон шин шынза. Марфа Дмитриевнам утлаок когон шбдештарбш. Тиджы сасла: „мнын лбмем кыце тынь страмай смеет?“— „Тыннын гань лымжы, манеш, мнын хбраш вблемланат бнжы ли“. Арка йуктен, чуть-чуть тырлыктышна. Тидым царбшйна веле,—весывла саслаш тингалевы. Королев Александр Владимировичет, шынза бнде лыкышты, агалтбш-панды вуйжым пырыштеш да вуйжым веле брзалеш. Мбланем совестны лин колтыш, мочемат уке, вуйсара кыргызаш веле. Иктажы ужшы, колшы мам маннежы вал, манам. Анжем, Александр Владимычем кнынбылы, попынежы вуйта. Посредник тарванблаш тингалы да попа: „Господавла, господавла, Александр Владимирович попынежы“ Дворянвлэм хвалатежат акли, цилан дарнен колтевы Вот и тингалы Александр Владимирович, манеш: „Малын погыненна, ма монденна векаг. Межа бштбмаш, попашат уке, х завалан выгодны ылеш, но малын тиджым бштбмла? Хресанвлан куштылгым бшташ манын, ровотаяшыжы, повинностывлам выполняшыжы лучы лижы манын бштбмла; а то кызыт тиды бшке земляжым ак палы, шонат агыл выц уштылаш варым кыралаш кеа, —тиды гбц взыскашыжат акли.“ Вара Александр Владимырич келесбш, что хресанвлэ гишан шаанде помещиклан сулык лиэш; остаткашбжы, толкыдон туманжы гын, ннын выгода да манман выгода—икок: ннблан яжо—маланнат яжо, ннблан худа—маланнат худа; седбндон пустяквлэ гишанок саслаш сулык лиэш... Тингалы, тингалы... кыце вет попа! Шумбшкок витара... Дво, янвлээг нербштбм тб сакевы; бшкымеманат изиш веле снзавбдем бш тол. Торок попылаш гын, тошты книгавлаштат техень речбшым ат мо... А мадон пбтбш? Тиды бшкежы нбл десятина рхеня купшым бнежы пу, да выжалашат ак сбры. Манеш: мнын тб купым бшке эдемвлэмдон коштем да у статья суконный фабрикым тбшак строюм. Мнын, манеш, ти варым айыренам: тиды гишан бшкымеман шанымашем улы... Тиджы эче справедливы ылгеб, а то Александр Владимыричын пашку-

дыжы, Карасиков Антон, королевский приказчиклан просты шўдбї тѧнтѧ оксам пуаш пингїдешнен. Так нима делам бїштї-деок и шѧлѧнїшиѧ. А Александр Владимырыч кїзїт яктеѧт бїшкїмжбїм справедливыеш шотла дѧ седок суконный фабрикыжы гишѧн попа, толыкы купшым кїзїтѧт ѧче коштѧш тїнгѧлте.

— А кыце тїдбї бїшке именьештїжбї распоряжая?

— Со у порядкывлѧм пыртен миѧ. Мужиквлѧ ак хвалеп—дѧ нбїнбїм колыштѧш уке. Александр Владимырыч правильны бїштѧ.

— Кыце вара тенге, Лука Петрович? Мбїнь машаненѧм ылбы, тїнь тошты статян бїштѧш яратет?

— Мбїнь—вес дела. Мбїнь вет дворянин ам ыл, помещикѧт ам ыл. Махань мбїньбїн хозяйство? дѧ мбїнь вес статянжы амат мышты. Тѧр дѧ закон сембїнь бїштѧш цацем,—тїдбї гишѧн-жок ймылан тау! Бїрвезбї господавлѧ тошты порядкым ак яратеп: мбїнь нбїнбїм хвалем... Бїшым нѧлѧшѧт веремѧ. Тидбїжбї веле ак яры: бїрвезбї господавлѧ когон мудруят. Мужикым поханя вѧрешок кычылтыт: шыпшедѧт, шыпшедѧт дѧ шуѧн колтат. Приказчикшат, крепостной ѧдемок, ѧль управитель, шачынжы немец, тоже хресѧнбїм кормыж пындашыш нѧлеш. Бїрвезбї господавлѧ логбїц хоть иктѧжбї примербїм анжыктышаш ылнежбї: тебе, маншаш, кыце распоряжаяш келеш! Мадон бїнде циѧл тидбї пбїтѧ? Неужты у порядкывлѧм ужтеок так и колем мбїнь?.. Ма притча вара?—тошты пбїтен, а ужы ак шач!

Мам Овсяниковлан отечѧймбїлѧ, мбїнь пѧлбїделама. Тбїдбї йбїржбї анжалы, токем лишкбїрѧк тѧрвѧнбїш дѧ пеле-юкын яды:

— Василий Николаич Любозвонов гишѧн тїнь колынат?

— Уке, колтелам.

— Ма техенбї, пожалуйста, шайышт пуай мбїлѧм. Нигыцеѧт ынгылен ам керд. Тбїдбїн мужиквлѧжок шайыштевбї, но мбїнь нима толкымат шбїм нѧл. Тбїдбї, пѧлет вет, ѧче бїрвезбї ылеш, шукердѧт агыл ѧвѧжбї гбїц наследствым получаен. Вотчинышкыжы тебе толын. Мужиквлѧ бариныштым анжалаш погбїненбїт. Анзыкышты Василий Николаич лѧктбїн шагалын. Нбїнет анжат: ма вара техенбї?—Барин пливовый ялашым, кучер ганьы, чиѧн шбїнден, шаргагемжѧт тбї постолок, якшар тыгырым, мбїжѧрбїм, тоже кучервлѧн ганьым, чиѧн; пандашым куштен шбїнден, вуйыштыжы тегень мудренный калпак, лицѧжѧт тамахань мудренный: йўкшбї, йўкшбї агыл, дѧ вашт ышанлаат ак чуч. „Здорово, манеш, ребята! Йым палшыжы.“ Мужиквлѧ тбїдбїлѧн кбїдѧл якте кымалыт, но юкымат ак лыкеп: ѧрбїнбїт, пѧлет. Бїшкежѧт тбїдбї шеклѧнбїм ганьы ылеш. Тбїнгѧлеш тбїдбї попаш: „мбїнь, манеш, руш ылам, тѧѧт руш ылыда; мбїнь циѧлѧ рушыным яратем, мбїньбїн йѧнгемѧт рушын, ыргемемѧт рушын“... Дѧ трўк сѧгбїрѧл колта: йѧ-дѧ, ребята, рушын нородный мырым мыралтен пуда. Мужиквлѧн пылвуйыштат цбї-

тйрә; ородыш кешб ганы шалгат. Теве ик смельчак тйнгәл колта, но мбнгешок йәл шайыкы каклянен шбнзеш... Теве мам цудейбмлә: лачок хоть, техень помещиквләят мәнмән ылывыт, отчаянный господавлә, записной гуляквлә; кучервлә таньы чиәнйт, куштенйт, гитарым шактенйт, мыренйт дә дворовой эдемвлә сагаок йуныт, хресәнвлә сага пируенйт; тидбжб вет, Василий Николаичет, бдбйр ганы: со книгәм лыдеш, әль сирә, агыл гбнь—стихвләм юкын лыдеш,—иктб-донат ак попы, дикийла чучеш, сад мычкы веле каштеш, скучна вуйта тдблән. Тошты приказчикшы пйтәри-андак пиш лудбн колтен: Василий Николаич толмы анзыц цилә крестьянский дворвләшкб пырен сәрнен, циләлән кымалын, күн пайым качкын колтымжым котиәт пәлен, виднб! Мужиквләят бняненйт, туманейт: „тырлы, тырхал! Скоры тбньбм, толубчикым, ответ пумашкы виден кеәт; вот вара кушталтет! А тдбн вәреш ма лин ужат,—кыце тйләт манулаш? Ма получалтын, ймы бшкеәт разбираен ак шокты! Василий Николаич тдбм токыжы шуден, а бшке якшарген шбнзбн дә тенге, шбрен шүлен попа: „тбнь, манеш, циләдонок тбр ли, иктмәт ит пбзбртб, кольыц?“—Дә тбнәмшен бшке докыжы тдбм большы шудбде. Бшкбмжбн вотчиныштыжы йәл доны ганы йлә. Ну, приказчикет яжонок кәнәлтен, а мужиквлә Василий Николаич докы ташкалашат ак смееп: лудбт. Дә вет, вот мам цудейбмлә: барин нбнблән и кымалеш, и пурын нбнбн вбкб анжа, а мужиквлә лудбт, шүмбштәт цбтбрә веле. Ма техены, батюшка, келесәй?.. Әль шонгембнәмәт, глупый мбнь линәм,—ам ынгылы.

Мбнь Овсяниковлан келесбшбм, господин Любозвонов хворая, анят, маньым.

— Махань тбштб хворая! Техень кбжгб, лицәжб, бшке әче брвезб ылеш гбнят, техень кымда... А, вес шамак, кү пәлә! (Овсяников тишәк келгбн шүләлтбш.)

— Ну, дворянвләм брдбшкб,—тбнгәльбм мбнь,—однодворецвлә гишәнжб тбнь, Лука Петрович, мам келесет?

— Уке, тидбм мбнь гбцем ит ядышт,—талашенрәк тдбб попалтыш,—келесбнем ынежәт... дә тамам попымла! (Овсяников кидшбм веле шалалтыш.) Давай лучы чайбм йунә... Мужиквлә, мужик и ылыт, а, вес статянжы, торок келесбшәш гбнь, кыце бне мәләннә лимблә!

Тдбб цәрнбш. Чайбм кандевб. Татьяна Ильинична, бшке вәржб гыц тәрвәнбшәт, мә докына лишкбрәк толын шбнзбб. Вады кыт мыч таманяр гәнә нима юк бштбдеок тдбб ләктб дә тенгок олен пырыш. Кбдежбштб тыр лин шбнзбб. Овсяников важны дә олен стопка паштек стопкам йуәш.

— Тагачы токына Митя толын ылы,—Татьяна Ильинична оленрәк келесбш.

Овсяников шбдәнлә анжал шбндбш.

— Ма келеш тдблән?

— Простяш сарвалаш толын.

Овсяников вуйжым ырэялы.

— Ну, вот анжы,—мынь докемлә сэрнәләл, тәдә келесыш,— роднявләдон мам йштәмлә? Отказашыжат нәйнәлән акли... Мыньымәт тевеш йымы племянникдон наградәен. Ышкежы тәдә ышан, бойкий—ам споры; тыменьын яжон, тольки тәдә гәц толкым вычен шокташ уке. Казенный службашты шалген дә прахен ләктын: ходым путелыт вуйта... Ма, дворянин разве тәдә? Дворянинвләжымәт ынде генералым йбелеок ак йштеп. Вот ынде пәшәде йлә... Тидәжы эче нимат уке ылнежы, а то шамакым кандыштеш вет! Хресәньвләлән прошенывләм сочивьяен каштеш, докладвләм сирә, сотскийвләм тымда, землемервләм ире вәд вәкы лыктеш, трактирвлә мычкы сәрнә, халаштышы мещаннинвләдон, дворниквләдон постоялый дворвлә мычкы каштеш. Бедә якте шуку келеш ма? Становойвлә дә исправниквлә икәнә агыл тәдәлән крозенйт. Дә тәдә, яра эче йбәлмыжәдон кердеш: йшкымыштәмок ваштылта, дә нәйнәмок варажы чиктә. Дә итәй, каморкыштеток тәдә ак шәйцә вара?— вәтәжылән попалтыш,—пәлем вет тыньым, тынь техень ылат, со тәдәм леведәш цацет.

Татьяна Ильинична шекләным гань лин колтыш, йбәртәлтыш дә якшарген кеш.

— Пәләшым вет,—Овсяников манеш...—Ох, тынь баловница ылат! Ну, шүдемә ыне тишкы, яра йок, хына лымеш ти глупыйым простем кызытеш... Йә, шүдә, шүдә...

Татьяна Ильинична амаса докы ашкәд миш дә сыгырәлы: «Митя!»

Митя, коклы кәндәкш иәш кытла млоец, кужы, нәрәштә, кыйыр вуян, кәдежыш пырыш, мөньяым ужын колтышат, порогы доран шагал колтыш. Выргемжы тәдәын—немецкий, ынгәйжә вәлнәшы угла күкшы буфвләжы веле ти выргем русский агыл—российский ыргызын кид гәц ләкмәм пәлдәртәт.

— Ну, тол, тол,—шонгы попаш тынгәлы,—мам намысләнет? Кыватләя таум келесы: простышым... Теве, батюшка, рекоме думем,—Митя вәкы анжыктен, мбәләнем попа,—родной племянникемок ылеш, а слаен ам керд. Остатка веремәвлә толыныт! (Мә иктә весәләннә кымална.) Ну, шайышт, мам тынь тәштә путыен коденәт. Малын тынь вәкет жалываят, келесы.

Мынь анзылнем Митян обясняймәжы дә йшкымыжым оправдәяш цацымжы шоте лишәшлык.

— Вара попенә, кугуза,—тәдә пелештәлы.

— Уке, вара агыл, кызыток,—тәтә попа...—Господин помещик анзылны попаш шекләнет, пәлем вет,—тенге и келеш—казнят. Шайышт, шайышт кызыток... Мә колыштына.

— Мам мбәләм намысләнымла,—Митя пәсәын тынгәлы дә вуйжым ырэял колтыш.—Колышт, кугуза, дә йшкеок шаналтен ми. Мынь докем решетиловский однодворецвлә толевы дә по-

пат: мә верцнә стараен пу. — Ма техеньй? — А вот ма: киндй магазинвләнә мәнмән исправный ылыт, лучыжы линят ак керд; мә докына чиновник трүк кыдал толы, манеш: магазиным анжен ләктәш тйдйлән шудымб. Анжен сәрнйш дә пона: магазиньштйдә беспорядкывлә улы, важный упущенывлә, начальствылан тидым мбнь келесаш обязан ылам. — Махань упущени улы? — А тйдй гишәнжй мбнь йшкеок палем, манеш.. Мә погынышна дә ти чиновниклан кыце келеш таум бштәш решеннә ылы, дә шонгы Прохорыч тенгелән тйдйым ахальыш веле колтымла лиэш, манеш. А лачокшок ма вара? Нбнйлән нимахань расправыат уке ма?.. Мә тьотян шамакшым колыштна, а чиновникшы шбдешкен колтен, жалобым пуэн, донесеним йштен. Вот бнде мавмәм шыпшыт, манеш. — Магазинвләдәжй лачок бне исправный ылыт?—мбнь ядым. — Йымат ужеш, исправный ылыт; киндйжәт закон сембнь маняры лишашлык, тбнарб ылеш.. Ну, манам, тенге гбнь, тәләндә лүдәш уке, дә пумагам сирен пушым.. Кү прав лиэш, эче пәлы агыл.. Ти гишән мбнь вйкем тәләт жалываенйт гбнь, дела пәлымән: сакойланок йшке тыгыр кәп докы лишбларак.

— Сакойланок, дә тйләг агыл виднй,—шонгы олен келесйш..—А шутоломовский хресәнвләжбдон тбньбн махань канитель эче?

— Тбньжй кыце пәлет?

— Стало быть, палем.

— Тиштәт мбнь прав ылам,—вот шаналты йшкеок. Шутоломовский хресәнвләнйым нбнбн пашкудышты Беспандин нйл десятиәнә землям кырал шуэн. Мбньбн земляэм, манеш. Шутоломовцевлә оброкышты ылыт, помещикышты заграницбш кен—күлән нбнбй гишән стараяшыжы; йшкеок тумаемә?.. А земляштб нбнбн курым-курым мычкок йшкбмбштбн, крепостной ылеш. Вот и толевбй дә сарвалат: сирен пу, маныт. Мбнь и сирбйшым. А Беспандин пәлен дә крозаш тбнгәлбн: „Мбнь, манеш, ти Митькылан анжыктем, вуйжым шин шәләтем!..“ Анжалына эче, кыце вуем шин шәләтә. Тагачы якте целаок тевеш вуемжй.

— Ну, ит хвалы: тбкнә эче тбньбн вуешет: эдемжй тбнь ыш гбц кешй ылат,—кугузажы манеш.

— А ма, кугуза, йшкеок мыләм попыделәт ылы ма?..

— Палем, палем, мам тбнь келесбнет бнде,—Овсяников тйдйым ләштәрә,—верны: эдем справедливостьдон бйбшашлык, ближнийжблән палшышашлык ылеш. Южнам лин кердеш—йшкбмжбмәт бжәләйшашлык агыл.. А тбньжй соок тенге поступает ма? Тбньбм кавакышкы пыртен ак йүктеп ма, ак попеп ма: Дмитрий Алексич, батюшка, бжәләйбй, палшен пу, а тәржбм ана монды—целковыйым әль кымытым? А тенге агыл ма? попемә йә?

— Ти гишәнжй виноватем лачок улы,—вуйжым вуйстык бштен,

Митя пелештә,—но укеён гыц мьнь ам нәл дә алталашат ам алталы.

— Кызьт ат нәл, а делаэт худа лимөкь—нәләш тьнгәләт. Ат алталы... Эх, тьнь! Святойвлә верц старает, видьт! А Борька Переходовым монденәт ма? Кү вара тьдьн верц хлопчаен? Кү тьдьн верц стараен?

— Переходов йшке виноватшы гишән лелым ужын, лачок тидьт...

— Казна оксам шәвен шуэн... Мадыш!

— А тьнь, кугуза, ит монды: незер, семня...

— Незер, незер... Эдем йүәш мастар, азартный—вот ма!

— Ойхы ярелә йүәш тьнгәльн,—юкшым валталал, Митя пелештә.

— Ойхы ярелә! Ну йангет пиш пуры гьнь, палшышаш ылын, а сагажы, йүкшй әдемдон, кавакышты шьнзен каштшаш агыл ылын. Яжон попен кердеш—ну, и пускай попа!

— Тьдьт әдемжьт пиш пуры...

— Тьләт циләнок пурывлә... А ма,—Овсяников вәтжьблән попа,—тьдьлән колтендә... тьвеш, йшкеок пәлет...

Татьяна Ильинична вуйжыдон мыкик йштәлтьш.

— Кышты тиун ямын каштыц?—шонгы әче тьнгәльн.

— Халашкы каштынам.

— Биллиардла мадынат сәй, чайым йүнәт, гитарым шактенәт, присутственный вәрвләшкь пырен каштынат, шайыл көдежвләштөт прошенывләм сиренәт, купец әргьвләдон сәрнөлбнәт? Тенге вет? Шайыштыма!

— Тидьжьт, пожалуй, тенге,—Митя йьрәлтәльн келесә...—Ах, изиш шым монды: Фунтиков, Антон Парфеныч, рүшәрнян токыжы хыналаш тьньбьм шудьш.

— Ти кого мьшкьр докы ам ке мьнь. Колым лыктын шьндә, итйүнужьм пышаным пиштә.

— Әче мьнь Федосья Михайловнам вәш лим.

— Махань әче Федосьям?

— Тьвеш, Гарпенченко помещикын, Микулином аукциондон нәлбн моло. Федосьяжьт Микулино гыц ылеш. Москвашты оброкышты ырген йлен, оброкым исправны түлен, годеш шудьт кәндәкшлу кок тәнгәм түлен йлен... Йшке делажем яжон пәлә: Москвашты яжо заказвләм получаен. Кызьт Гарпенченко тьдьм канден дә вот такеш урда, должностьым ак пу. Тьдьт йшкежьт помещик гыц сылалт карангашат йәмдьт ылеш, баринләнәт попен, но тьдьжьт нимахань решенимәт ак келесьт. Тьнь, кугуза, Гарпенченкодон знакомый ылат, ат керд ли тьдьлән ик-кок шамакым попалтен? А Федосья выкуп оксажым шукум пунежьт.

— Тьньбн оксаэдьм агыл моло? Ну, яра, келесем тьдьлән, келесем. Толькы ам пәлбт,—недовольныйла кугузажы попа,—ти Гарпенченко пиш хитрый: вексельвләм нәлеш, оксажым вычымеш процентдон пуа, долгывләәш выжалымы именьевләм нә-

леш... Мажы тидым ма векина намал толын? Эх, толыкы, ти
брдбж гйц толшывлам! Тидьндон толкым йылеок ат мо; яра
йа, анжалына.

— Хлопочаен анжы, кугуза.

— Яра, хлопочаен анжем. Толькы тынь, смотри! Ну, ну, бш-
кымедым оправдываяш ит цацы... Бог с тобой!. Толькы анзы-
кылажы яжон анжы, ей богат, Митя, а то ямат. Соок тыньым
шонгы вуйыштем вурчаш бнжб ли... Мбнь бшкежат властян
ам ыл. Ну, бнде кеок.

Митя лактын кеш. Татьяна Ильичнаат паштекшб лактб.

— Чайым йукток, баловница, — ватбжб паштек Овсяников
сбгбралаб... — Глупый агыл млоед, — мблам попа, — йанжбт пу-
ры, толыкы тбдбн верц лудблдалам мбнь... Бнде ит йатлаб
веле, шуку веремббдбм пустяквлбдон эртбрен колтышым.

Шайыл кбдеж гйц амаса пачылты. Бархатный сюртукан мы-
тык, сбдбй эдем пырыш.

— А, Франц Иваныч! Здравствуйте! Кыце йымы перега? —
Овсяников пелештбш.

Книга лыдшывла, бнде эче ти господиндон тбмдам знако-
мыйым бштбш разрешайдб.

Франц Иваныч Лежень, мбньбн пашкудем, Орловский поме-
щик, русский дворянин званием йаа статян получайде. Тбдб
бшкежб Орлеанеш *) шачын, атяжб-авбжб французвлб, бара-
банщик шотеш Наполеон сага Россиям воюен нблбш толын
ылын. Пбтбри-андак делажы яжон кеен, Москвашкы тбдб вуй-
жым кбшкб луктен пырен. Но Москва гйц мбнгеш кешблбжб
пеле тбнгшб, барабантеок, смоленский мужиквлб докы попазен.
Нинб тбдбм ирок яктеш пуста клбтыш питбренбт, ирокшы
лыктыныт, пуб сагашы вбк докы виден канденбт дб великий
армин барабанщикетлан вбк ыражыш вален кебш предлагаенбт.
Тбдб вбкбш тбргештбш согласайде, смоленский мужиквлбм
французский йблмбдонок токыжы — Орлеанышкы колташ сарва-
лен. Тбштб, — попен тбдб, — яратым авбмжб мбньбн бблб. Но му-
жиквлб, Орлеан халажы кышты ылмым пблбделытат тама, седок
Гнилотерка рекб пындашкы тбдблбн вален кебш предлагаенбт дб
тупшы мычкы мышкындывлбмат уже пуаш тбнгблбнбт. Дб трбк,
Леженьым сусуэмден, йбнгбл юк шактен колта, дб пуб ббкб ала
ковбран, тройка имнибн кого тир кыдал толеш. Тирбштбжб
кбжб, якшар цббребн, пиры кавашты ыжгаан помещик шбн-
зб.

— Та мам тиштб бштедб? — мужиквлб гйц тбдб ядеш.

— Французым вбд пындашкы колтынбнб, батюшка.

— А! — помещик ладнан пелештб дб тупын сбрнблеш.

— Господин! Господин! — француз саслаш тбнгблбн.

— А-а! — пиры ыжгаан сотарымла келесб, — луаткок народдон
Российыш толынат, Москвам йылатен колтенбт, Иван Великий

*) Орлеан — Франциштбш хала.

вйлец крестым валтенят, окаянный, а биндежи—мусье, мусье!
Бнде пачедымат пызьрэлбнат! Шолылан так и нады.. Покты,
Филька-а!

Имнивлә тәрванят.

— А то тырхал, шагалты!—помещик приваялеш...—Эй, тбнь,
музыкым мыштет?

— Ытары ылнежы мбньым, пуры господин, ытары!—Лежень
французский йблмбдон саслен.

— Ужат, махань народ! рушлажат вет иктят попен ак мыш-
ты! Мюзик, мюзик, саве мюзик ву? саве мюзик ву? на форте-
пьяно жуэ саве?

Остаткажым, помещик ядмым Лежень ынгыла дә кымал-кы-
мал сасла:

— Мане, мане, господин, мбнь музыкант ылам, мбнь керек-
махань инструментдон шактен мыштем! Ытары мбньым, госпо-
дин!..

— Ну, йымет дәшән тбньбн, — помещик келесә...—Ребята,
колтыда тидым, нәдә двугривенный йуаштә.

— Тау, батюшка, тау. Нәлок сагаэт, нәнгеок.

Леженьым тирбш шбндят. Тбды пиш когон сусу лин колтен,
шүлештөлеш веле — мәгбрә, дбтбрә, кымалеш, помещиклән
кучерлан, мужиквлән таум бштә. Вьлнбжы розовой лентән
жар фуфайка веле, а уштбжы цаткыды ылын. Помещик ужеш,
французын кидшб пиш когон кәкәрген, тбнгбн шбнзбн; не-
счастнбйым бшжәләен колта, ыжгажыдон пбрден шбндә дә то-
кыжы шыпштен канда. Дворовойвлә погынат. Французым брбк-
тят, пукшат дә чиктят. Вара помещик тбдым бдбрвләжы анзык
нәлбн миән дә попа:

— Тебе, бдбрвлә, мбнь тәләндә учительбм монам. Тә со
попедә: музыкым дә французский йблмбм тымды; вот тәлән-
дә—француз, фортепьянымат шакта... Ну, мусье, бшке искус-
стведбм анжыкты: шакты!—тагнамок нәлмб худа фортепьяным
кидшбдон французлан анжыкта дә шакташ шүдә.

Лежень фортепьяно анзылан пөкенеш шекләнен-шекләненок
шбнзеш: тбды фортепьяным нигнамат шактен анжыде.

— Жуэ же, жуэ же,—помещик попалта.

Лүдбн шбцшб француз чангемвләм барабанжылаок севәл кол-
та дә кыде-шон шакташ тбнгәлеш... „Мбнь туманәм ылы, — шу-
кы лимбкб тбды шайыштын, — мбньбн ытарышем, шүдбнг
гбц мбньым хватяат, түгб мырыктен лыктеш“. Но помещик,
изиш колышталынат, тбдым тупшы гбц олен севәлбн дә ке-
лесен: „кердят, кердят, ужам—мыштет, кеок бнде, кәнәлток“.

Кок әрня эртбмбкб Лежень ти помещик дорц вес паян дә
образованный помещик докы кеен; пуры йәнгән дә веселә ыл-
мыжы гишән тбды французым яратен колтен дә воспитанницы-
жым марлан пуән. Тбды вара служаш поступаен, дворянин лин,
бшке бдбржым ороловский помещик Лобызаньевлән, отстав-

ной драгулан, стихвләм сирѣшблән, марлан пуэн, а бшке
Орелышкы бләш кеен.

Вот, самой ти Лежень, әль кѣзѣт манмылажы, Франц Ива-
ныч, мѣнь ылмем годом Овсяниковын кѣдежѣш пырыш, нинѣ
коктын дружественный отношеништѣ ылыныт...

Книгә лыдшылан мѣнь сагаэм Овсяников доны шѣнзәш, әнят,
скушнан чучеш. Тенге гѣнь, мѣнь цәрнем.

Льгов

— Ал, Льговыш кенә, тѣштѣ мѣ шуку лыдым кыченә, — книга лыдшывлӓ уже пӓлбѣмѣ Ермолай икӓнӓ мѣлӓм келесѣш.

Прамой охотниклан кек-лыды такеш веле хоть, но, вес дичь укеӓт (тидѣ сентябрь тѣнгӓлтѣшѣн ылы: кырмызаквлӓ эче толтелыт, а ныр воктен мызывлӓ паштек кашташ ситен шон), мѣнѣ охотникемѣн шамакшым колыштым дӓ Льговыш кеӓш лим.

Льгов — тидѣ степной кого сола, тѣштѣ пиш шукердшѣ ик вуян церкѣ дӓ куп мыкы йогышы Росота ӓнгѣр тѣрѣштѣ кок вѣдвӓкш улы. Ти ӓнгѣр Льгов гѣц иктӓ вѣц уштыш кѣшнѣ-рӓк пѣӓн кымда йӓрѣшкѣ вазалеш, йӓр тѣр мыкыжы дӓ кышты-тиштѣ покшалнат амыж шошток кушкын шагалын, орловский губерняштѣ тидѣм — маныт майер. Ти йӓрѣштѣ, амыж лошты, сакой порода кек-лыды пиш когон шуку бӓлӓ. Лыды полкывлӓ шѣренок вѣд вѣлнѣ чонгештѣлѣт, а лѣн колтымыкыжы, лач пѣл ганьок тӓрвӓнен кеӓт, — охотникшат калпакшым веле кыча дӓ кужын пелештӓ: фу-у! Мӓ Ермолайдон йӓр тѣр мыкы кененӓ ылы, но лыды — пиш йой кек дӓ лач тѣрѣшток ак бӓлѣ; дӓ вес статянжы эче — иктӓ лыдым лѣн пуштына гѣнят, шѣре амыж логѣц пивлӓнӓ нѣнѣм лыктын кердтелыт, амыжеш нерѣштѣм веле такеш пѣчкеленѣт.

— Уке, дела ак яры, пышым моаш келеш.. Мѣнѣш Льговыш кембӓлӓ, — остаткажым Ермолаем келесѣш.

Мӓ кешнӓ. Икманяр ашкылымат ашкылтен шѣнӓ шокты, мӓ вӓштарешна худа пи кыдал лӓктѣ, пи паштек ик порадка кӓ-пӓн эдем толы; вѣлӓнжѣ когон тошты симсӓлгѣ сюртукым, саралгы жилеткӓм, гри-де-лен цѣреӓн ялашым чиӓн; ялыштыжы ыражан тошты шаргагем, шѣштѣжѣ якшар савыц дӓ пулш вѣлнѣжѣ ик дулан пичӓл. Мӓнмӓн пивлӓнӓ иктѣ весѣштым ѣпшѣц знакомыялтмышты нѣжвѣц пӓлдѣм эдем мӓ докына толы дӓ пиш пурын кымалы. Тѣдѣ коклы вѣц иӓш кытлала чучеш; шапеш шерѣн шѣндѣмѣ кужы, шимӓлгѣ ѣпшѣ пасна изи йӓрѣмвлӓдон кечӓлт шѣнзѣн, изирӓк шим сѣнзӓвлӓжѣ пурын пытькат, шим савыцдон, пѣ карштым годшыла, ялштымы лицӓжѣ цилӓ хӓлӓ йӓрѣмлӓ чучеш.

— Знакомый лина, — пышкыды юкдон тѣдѣ тѣнгальбѣ, — мѣнь тиштѣшѣ охотник Владимир ылам... Толмыдам колымат дѣ мѣнмѣн йѣрѣшкѣнѣ охотничьяш лѣкмѣдам пѣлѣшѣмѣт, тѣлѣндѣ противны ак ли гѣнь, услугем тѣлѣндѣ предлагаяш рѣшѣшѣм.

Охотник Владимир провинциальный театрышты первый любовникын рольым мадшы ѣрвезѣ актер ганьы попа. Мѣнь тѣдѣн предложенижѣдон согласайшым дѣ, Льгов якте миѣн шомешкѣт эче, тѣдѣн цилѣ историжѣм пѣлен нѣльѣм. Тѣдѣ вольноотпущенный дворовой эдем ылеш; пораштыжы музыкым тыменьѣн, вара камердинерышты служен, грамотым тыменьѣн, кыды-тидѣ книгѣвлѣм лыдын лѣктѣн; кѣзѣйтшѣ, Русьышты ѣлѣшѣи молы техень эдемвлѣ ганьок, оксаде дѣ постоянный занятиде ѣлѣ дѣ кышты мам попаза качкеш. Шайыштеш тѣдѣ пиш изящны дѣ, анжен каеш, манерывлѣжѣм йѣллѣн пѣлдѣртѣш ярата; ѣдѣрвлѣ паштек кыргыжталашат охотник ылын лишѣшлѣк дѣ, наверны, ти делашты пачеш кодте: вет руш ѣдѣрвлѣ попаш мастарым яратат. Шая лошты тѣдѣ пѣлдѣртѣш эче, что пашкуды помещиквлѣ докы пырыкала, халашкы хыналаш каштеш, преферансла мадеш, столичный эдемвлѣдон знакомствым войыкала. Йѣрѣш гѣнь тѣдѣ пиш яжон дѣ сакой статян йѣрен мышта; осовынок тѣдѣлѣн проста, скромный йѣрѣлтѣш олмыдеш, кыды йѣл попымым колыштмыжы годым кайын колта. Тѣдѣ тѣньѣм колыштеш, тѣньдонет согласын лиѣш, но ѣшке достоинствыжы гишѣнѣт ак монды, вуйта ѣшке шанымашыжымат тѣлѣт келесен пуаш йѣмдѣи ылеш. Прамой тыменьтѣмѣ дѣ грубыйрак Ермолай тѣдѣн докы „ты“ маньын обращающ шѣнгѣлѣн ылы. Владимиржы, мыскылымла, йѣори тѣдѣм „вы“ манеш.

— Малын шѣиргетшѣм ялштен шѣнѣденѣт? — тѣдѣм мѣнь ядым. — Пѣѣт каршта?

— Уке, — тѣдѣ попа — тидѣ переген мыштыдымашын худа результатшы. Мѣньѣн приятелем ылы, яжо эдем, но охотник агыл. Теве икѣнѣ тѣдѣ мѣлѣм попа: яратымы тѣнг, манеш, нѣл мѣньѣм сагаѣт охотышкы; мѣнь пѣлѣнем ылнежѣ, маханьы тидѣ забава. Мѣньѣн, конечны, отказывем ѣш шо: тѣдѣлѣн ѣшкеок пичѣлѣм мон пушым, дѣ кешнѣ. Мѣ яжонок кашна; остаткаѣшѣжѣ кѣнѣлтѣш рѣшѣшнѣ. Мѣнь пушѣнгѣ лѣвлѣлѣн шѣнзѣм; тѣдѣжѣ мѣнь ваштарешем шѣнзѣ дѣ пичѣлѣм кычылташ тѣнгѣлѣбѣ, вара эче мѣнь вѣкем целя. Мѣнь тѣдѣлѣн цѣрнѣш шѣдѣшѣм, но, неопытный ылмыжыдон, ѣш колышт. Пичѣл трѣк лѣѣлт кеш, дѣ мѣнь пел онгылаште дѣ кашар парняде кодым.

Мѣ Льгов якте шона. Владимир дон Ермолай коктынѣт рѣшѣвѣ: пыште охотничьяш акли.

— Сучокын дощаникшы ¹⁾ улы, — Владимир попа, — толькы ам пѣлѣ, кышак таен. Ёшке докыжы ядаш келдѣлѣш келеш.

¹⁾ Тѣлякѣ пыш, ангавлѣдон ѣштѣмѣ.

— Кү докы?—мыньжы ядым.

— А тиштӱ ик эдем ыла—Сучок.

Владимир дон Ермолай Сучок докы кевы. Мынь ныным церкы доны вычаш лим. Мыгиләвләм анжен кашмаштем, мынь ик кү докы миэн шагальым, тды ныл оголан дә шимем шыцшы ылеш, ик велныжы французский буквавладон сирымы: „Тишәкен Теофил Анри граф Бланжим тайымы“, вес велныжы: „Ти кү лывалны французский подданныын, граф Бланжин капшым тайымы; 1737 ин шачын, 1799 ин колен, ылымашыжы 62 и ылын; кымшы велны: „тдын прахшылан тыр лижы!“ а нылшмы велныжы:

Ти кү лывалны французский эмигрант.
Лымлы порода ылын тиды дә талант.
Ватжым, семняжым отказен коден,
Тиранвлә ташкым родиныжым коден;
Варажы Российский сәндәлыкш шон,
Шонгемаш ышланжы яжо вәрым мон;
Изивләм тымден, атявләм ладнангдарен..
Тишәкен ймыжыт тдым ладнангден.

Ермолай, Владимир дә потикалә лымән Сучок толмашеш мыньын шанымашвләм кырылт кевы.

Царә ялан, шүкшы тыгыр-ялашан, шәләнен шыцшы упән Сучок кудлу иаш кытла отставной дворовыйла чучеш.

— Тыньын пышет улы?—мынь ядым.

— Пыш улы, дә пиш худа,—шыжгәтә дә пыдыргышы ганьы юкдон тды ответчайыш.

— А ма?

— Ангавләжы шәрлен кенит дә шелыквләжы гыц шышмыжәт ләктын шынзын.

— Ну, кого делаю монат! Паклыдон шышкын шындәш акли ма,—Ермолай попа.

— Конечны лиэш,—Сучок согласайыш.

— Тыньжы кү ылат?

— Господавлән коллоэц.

— Кыце вара, ышке коллоэц, а пышетшы исправный агыл?

— Дә мәнмән рекәштынә колжат уке вет.

— Кол ырдангшән вдым ак яраты,—пәлышылә охотником келесен пуш.

— Ну,—Ермолайлан манам,—ке, паклым мон тол дә пышым тдрәлтгы, только йылерәк.

Ермолай кеш.

— Тенге мә, пожалуй, йәр пындашышкат чүктылтына?—Владимирлан мынь маньым.

— Нимат уке,—тды пелештыш.—Полагаяш лиэш: йәржы келгок агыл.

— Мане, келгы агыл,—тагыце-әнят, омышанла, Сучок по-

на,—дә пындашыжы когон налян дә пиш шудан. Юж вәре йәм-
вләят эче улы.

— Тенге гыйнь, шуды лошты,—Владимир попа,—вешләдон
ыдырашат акли лишәшлык.

— А кү вара дощанникдон кемәштї вешләдон ыдыра? Ра-
выдон шїкен кемїлә. Сагада мїнят кеем; тїштї мїньбїн ра-
вем улы, а то кольмыдонат лиәш.

— Кольмыдон толкан агыл, юж вәрежї пындаш якте коль-
мы ак шо лиәш,—Владимир попа.

— Тидїжї лачок, толкан агыл.

Ермолайым вычен, мїнь мыгилә вїлән шїнзїм. Владимир
өрдїжїш карангы дә тоже шїнзї. Сучок вәрїштїжок шалга,
вуйжым сәкәлтен дә, привычкыжы семїнь, кидшїм шайык
кычен.

— Келесї, пожалуйста,—мїнь тїнгәльбїм,—шукердшен вара
коллоэц ылат?

— Шїм и бїнде шоэш,—трїк тәрванен тїдї отвечая.

— А первижї мам бїштенәт?

— Первижї кучерышты кыдалыштынам.

— Кучер гїцшї кү тїньбїм карангден?

— У барыня.

— Махань барыня?

— А кыды мәнмәм нәлїн. Тїдїм ат пәлї ма: Алена Тимо-
феевна, кїжгї техень... бїләлшїрәк.

— Мә тїдїлән тїньбїм коллоэцбїм бїштәш ышешїжї толын?

— А кү пәлә? Бїшке вотчиныжы гїц, Тамбов гїц, мә до-
кына толы, дзоровыйвләлән погынаш шўдїш. Теве мә докына
ләктї. Мә пїтәри кидшїм шыпшалаш... а тїдї нимат уке: ак
шїдешкї... Варажы циләнәм иктїн-иктїн ядышташ тїнгәльбї:
кү мам ровотая, махань должностьшты ылеш. Мїнь яктеэм
церот шо; вот и ядыштеш: тїнь ма ылат? Кучер, манам.—Ку-
чер? Ну, махань тїнь кучер ылат, бїшке вїкет анжалыма: ма-
хань кучер ылат? Тїләт кучер лиәш агыл, а лиәт тїнь колло-
эц, дә пандашедбїм нїжїн шу. Мїнь толмем йїде господский
кухняшкы колым канды, колат? Тїнәмшен вот мїнь коллоэц
шотышты ылам.—Йәрїм прамой урды... А кыце прамойжы
урдымла?

— Первижї тїнь күн ылынат?

— А Сергей Сергеич Пехтеревын. Тїдїн докы наследство
семїнь попазеннә. Но тїдәт мәнмәм шуку бїш владейї, куд и
веле. Тїдїн доны самой мїнь и ылынам кучер... но халашты
агыл, тїштї весәвлә ылыныт, а солашты.

— Бїрвезбїрәк годшенок бїне тїнь кучерышты ылынат?

— Махань тїштї кучерышты! Кучерышкыжы Сергей Серге-
ич годым веле мїнь попазенәм, а перви повар ылынам,—но ха-
лашты агыл, а так, солашты.

— Күн доны бїне поваржы ылынат?

— Первишй барин, Афанасий Нефедыч доны, Сергей Сергеичын кугузажы доны. Льговым тйдй нэлйн, Афанасий Нефедыч нэлйн, а Сергей Сергеичлан именьежы наследствеш кодын.

— Кун гыц нэлйн ылын?

— А Татьяна Васильевна гыц.

— Махань Татьяна Васильевна?

— Тывеш, имештй Балахова доран... э, агыл—Карачево доран колен, бдбйр вуюок... Марланат кете. Ат пэлй ма? Мä тйдбйн докы äтяжбй гыц поступаеннä, Василий Семеныч гыц. Тйдбй мәнмäm шуку владеен... коклы и нәрбй.

— Тйдбйн доны йне тйнь повар ылынат?

— Пйтäри лачок повар ылынам, варажы кофишенкыш попаяенäm.

— Кышкы манат?

— Кофишенкыш.

— Тидбйжй махань должность эче ылеш?

— Мбйнь ам пэлбй, батюшка. Буфет доны шалгенäm, лймемät Антон ылы, Кузьма агыл. Барыня тенге лбймдäш шүден.

— Тбйньбйн настоящий лбйметшй Кузьма?

— Кузьма.

— А тбйнь соок кофишенка ылынат?

— Уке, соок агыл: ахтер эче ылынам.

— Неужели?

— А ма, ылынам... кеятрышты мадынам. Барыня торанжок кеятрым воен ылы.

— Махань рольвläм мадынат?

— Мам ядат?

— Театрыштыжы мам йштенät?

— Тбйнь ат пэлбй ма? Вот мбйньбйм кычат дä нәрäен шбйндät, мбйнь так и каштам, äль шалгем, äль шбйнзем, кыце тбйштбй поюза. Келесät: попы тенге,—мбйнь и попем. Икәнä слбпбйбйм мадынам... Сбйнзä гомдышем лбвäкбй ик пырса рядбй пиштен пуэнбйт... Кыце тбйте!

— Варажы эче ма ылынат?

— Вара эче поварыш поступаенäm.

— Мäлын эчежбй тбйньбйм поварыш мбйнгешок валтенбйт?

— Шүмбелем шбйлбнät.

— Ну, а пйтäриш барыняэдбйн äтяжбй доны мам тбйнь бйштенät ылын?

— Шуку должностьвлäштбй ылынам: пйтäри казачок ылынам, фалетор ылынам, садовникат ылынам, а то эче доезжачий ылынам.

— Доезжачий? Пивлäдонат кыдалыштынат?

— Кыдалыштынам пивлäдонат дä чуть колыделама: имниге кенвазынам, имнимät шушыртенäm. Шонгы баринäжбй мәнмән пиш строгий ылы; мбйньбйм розгыдон лыпшаш дä Москвашкы, кем ыргаш тыменяш пуэн колташ шүден.

— Кем ыргаш тыменяш? Доезжачий ылметшй годым тйнь изнок ылтелат сйй?

— Тйням мйланем коклы и утларак ылы.

— Коклы ийшбн махань вара тыменьмаш?

— Стало быть лиэш, раз барин шүден гйнь. Яра эче, скори колыш,—мйньйм солашкы мбнгешок и кандевй.

— Кынам йне тйнь повар пашажйм тыменьнйат?

Сучок сары, тоша лицажйм лүктальй дй йбрйалтен колтыш.

— Ти пашаэш эче тыменьйт ма?.. Ватйвлй стрйпаййтйш!

— Ну, Кузьма, курымыштет цилйок, виднй, тйнь ужынат!— мйнь маньым.—А мам йне йшттет кйзййтшй, колетшй ййрйшттй уке гйнь?

— Мйнь, батюшка, ам жалывайы. Тау йымылан, коллозйым йштенйт. А тебе весбм, мйнь ганемок шонгым—Андрей Пупырым—бумажный фабрикуш, черпальнйыш, барыня шагалташ шүден. Киндйым такеш шүктйш сулык, манеш. А Пупырыжы милостылан эче йнянен ылы: тйдйн двоюродный племянникшы барынян конторышты служба: тьотя гишйан барыялан доложаш сйрен ылын. Вот и доложен!.. А Пупырь мйньбн сйнзй анзылнемок племянникшылан икйнй кымал вазы.

— Семняйтшй тйньйн улы? Бйдырым нйльнйат ылын?

— Уке, батюшка, нйлтелам. Покойница Татьяна Васильевна—царствашкы кешй—иктйланйат бйдыр нйлаш волям путе. Йым пережок! Манеш ылы: мйнь бйдырок йлемйш, махань эче баловство! Ма эче нйнйлан келеш?

— Мадон кйзййтшй тйнь йлет? Жалованьем получает?

— Махань тйшттй жалованье! Киндй-санзалым пуат—и то тау йымылан, пиш довольна ылам. Госпожаланна йымы кужы курымым веле пужы!

Ермолай толы.

— Пышым чиненйм,—тйдй костанын попалтен колтыш.—Равылан ке йнде тйнь!

Сучок равылан кыргыжы. Тьотядон кытырымем лошты охотник Владимир тйдйн вйкбй ййрйкйлен анжен шбнзйш.

— Глупый эдем,—тьотя кен колтымыкы тйдй маньы,—эдем изишйг образованный агыл, мужик, большы ничего. Тидйм дворовой эдем манашыжат акли... дй цилй алталыш... Кышты вара тйдйлан актер, йшкеок шаналтемй! Напрасны беспокоялтыц, тйдйндон тинйрй шайышт шбнзйшйц!

Луцкы минут нйрбй эртймбйкбй мй уже Сучокын дощанникыштыжы шбнзеннй. (Пивланйм кучер Йегудииллан анжаш пйртеш коденнй.) Мйланнй тйшттй когонок удобны агыл, но охотниквлй разборчивый агылеп. Сучок сек шайылан шагалын дй равыжыдон шйкеден шалга; мй Владимирдон шбцмбй ангашты шбнзенй; Ермолай пыш нербйшттй шбнзйй. Пакльым шбшмбй гйнят, пышышына вбд пыраш тйнгальбй. Мйнмйн цйшешнй кечйжбй эче тыр ылы, ййр амален кешбй ганьы ылеш.

Мй олен кеннй. Сучок кужы равыжым налы гбц лелйн шып-

шыл-шыпшыл лыктеш, равы тервенжѣ вѣдѣштѣш шуды вѣдѣлалтеш; локон шуды пышлан кеѣш аптыртѣ. Бара мѣ амыж лошкы шона, дѣ тебе масак тѣрвѣнѣш. Лыдывлѣ, нѣнѣн владенишкѣштѣ толмынам ужын, полкын-полкын чонгештен кузат; мѣ лѣлѣш тѣнгѣлнѣ. Анжаш пиш веселѣ ылы, кыце лыдывлѣ воздухышты сѣрнѣлт кеѣт дѣ вѣдѣшкѣвилѣт. Лѣмѣ лыдывлѣнѣм мѣ цилѣок кычен шѣнѣ керд: изиш шушыргышывлѣжѣ вѣд пындашыш чѣктѣлтѣт, южшы амыж лошкы вазыт дѣ нѣнѣм моаш акли, даже Ермолайын пѣсѣ сѣнзѣжѣт нѣнѣм ужын ак керд; тенге гѣнѣят, кечѣвѣлеш пышнам мѣ лыдывлѣдон цѣцок темен шѣндѣшнѣ.

Владимир яжон чучын кердте, Ермолайжы тѣшѣк сусу лин; худан лѣмѣжѣ йѣде Владимир пичѣлжѣм анжалеш, дулышкыжы бѣбѣлѣлеш дѣ, малын чучте, мѣлѣннѣ причыныжым обѣясня. Ермолай, молнамшылаок, пиш яжон чучын, мѣнѣ—яжонек агыл. Сучок мѣнмѣм анжен шѣнзен, южнамжы тѣдѣ сѣгѣрѣл колта: „тѣве, тѣве, ѣче вес лыды!“ Тѣдѣ тупшым тытыштымы шѣркѣлѣ, но киддон агыл, а пушвлѣжѣм тѣрвѣтѣл. Погода пиш цевѣр ылы, мѣ турѣнѣ пиш кѣшнѣ йѣргешкѣ ош пѣлвлѣ олен ѣртѣт, вѣд вѣлнѣ бѣмѣлкѣштѣ каеш; йѣрвѣш амыж олен шыжга; йѣрѣ вѣрѣштѣ вѣд, вурс ганьы, тѣолгыжеш. Мѣ мѣнгеш сѣрнѣлѣш тѣрвѣнѣшнѣ, дѣ трѣк мѣ турѣшнѣ неприятность лиѣлтѣ.

Мѣ тагнамок ужынна ылы: пышышкына вѣд большы дѣ большы пырѣн миѣ. Пыш гѣц вѣдѣм каркадон кѣшкѣш Владимирлан поручаймы ылын, каркажым Ермолай, керѣл лин колтымашеш, тамаханѣ вѣтѣнѣм роалтен постѣен. Владимир бѣшке обѣзанностьшым мондымешкѣ дела яжонек кен. Пач векѣлѣжѣ, мѣдонна процѣаймы гань, лыдывлѣ пиш кого полкывлѣдон чонгештѣлѣш тѣнгѣлевѣт, мѣ пичѣлнѣмѣт рѣен шоктыделна. Когон лѣлмѣ лоштѣт, пышыштына вѣд кынары ылмым мѣ анжална дѣ, трѣк, Ермолай тѣрвѣнен колтымашеш (тѣдѣ лѣмѣ лыдым нѣлнѣжѣ ылын дѣ пыш тѣрѣш кымык вазын колтен), мѣнмѣн тошты пышна тѣрѣнялт кеш, вѣдѣм подыл шѣндѣш, дѣ мѣ вѣдѣшкѣ валаш тѣнгѣлнѣ, яра ѣче, вѣржѣ тѣдѣн турѣ келгѣ агыл ылын. Мѣ сѣгѣрѣл колтышна, но уже позда ылын: изиш лимѣк мѣ шѣ дѣнгѣнѣ вѣдѣшкѣ вален шагална, кычымы лыдывлѣнѣ йѣрвѣш вѣд вѣлнѣ киѣт. Кѣзѣт, лѣдѣн колтышы охотниквлѣэмѣн кѣкѣрген кешѣ лицѣштѣм ѣшбѣндѣрѣн колтемѣт, вѣштылте ам цѣтѣ (мѣнѣнѣн лицѣэмѣт якшаргыжок ылте лишѣшлык); но тѣ минутынжы вѣштылаш ышешемѣт толте. Цилѣн мѣ пичѣлвлѣнѣм кѣшкѣ лѣктен шѣнденнѣ, Сучокшы, господавлѣ статян бѣштѣш привикненѣт тама, равыжым кѣшкѣ лѣктен шѣнден. Пѣтѣриок Ермолай попаш тѣнгѣлѣ.

— Тѣфу, рок вашток!—тѣдѣ вѣдѣшкѣ шѣвѣл колтыш,—маханѣ делаѣт! А вет тѣнѣ гишѣнет цилѣ тидѣ, шонгы чорт! Прамойрак пышымат мон кердтелат! — Сучокым тѣдѣ вырса.

— Виноват,—шонгыжы пелештѣ.

— Тынъжът яжо ылат,—Владимир докыла вуйжым сәрәл, тыйды тыргыжлана.—Мам анженәт вара? Ма кышкыделәт? тынь, тынь, тынь..

Но Владимирлан юкым лыкташ уке: тыйды ёлыштәш ганьы цытырә, пұ юкшы веле лочыге шакта, дә ородыла йырен шынден. Кыш ямы тыйдын красноречижи, ёшке достоинствыжым дә приличим пәлдыртышы чувствыжи!

Проклятый пышна ял лывәлнәнә мыльген киә.. Коэштәлтшы вёдышы пйтәри-андак пиш уштәлә чучы, вараракшы тенгеок агыл. Пйтәриш лүдмәшем әртев кешәт, мёнь йырвәш анжалым; кымдыкешок, лу ашкыл нәрыштё амыж шалга, мёндёрнө амыж гач сир каеш. „Дела худа!“—тумаялым.

— Ёнде мам ёштеңә?—Ермолай гыц мёнь ядым.

— Анжалына теве: тишәкенок амалаш ат вац вет,—тыйды манеш.—Нә, тынь, пичәлем кычай,—Владимирлан келесёш.

Владимир юкымат ёш лык, пичәлым нәлы.

— Кеем, коаш вәрым анжен толам,—Ермолай пыт келесёш, хоть-махань йәрыштәт непременно вуйта коаш вәр лишәшлык,—Сучок гыц равым нәлы дә сир докыла, йәр пындашым шыркедыл, кеәш тәрвәнёш.

— А тынь инжи мыштет?—мёнь ядым.

— Уке, ам мышты,—амыж логыц юкшы шактыш.

— Ну, тенге гынь, вален көә,—Сучок ладнан келесёш. Тыйды опасность гыц тынәры лүдте, кынары мә шёдешкымнә гыц лүдын, а кызётшы, ладнангынат, вёд вёкы веле шоэн ёфёләлеш, кызётшы положенижи гыц ытлаш керәлжымәт ак шижлә чучеш.

— Дә нимахань пользыдеок ямеш,—Владимиржы ёжәлён привайыш.

Ермолай цәшәт утла ёш тол. Цәш тиды курымлаок чучы. Пйтәри мә тыйдәлән усердны сёгырышнә, варажы шоэн дә шоэн тыйды мәләннә отвечәш тынгәлы, остаткажым, совсемок цәрнёш. Солашты вечерняшкы звоняш тынгәлевё. Ёшке лоштына мә нимамаат ана попы, даже иктё весёнә вёкәт ана анжал. Вуй туренә лыдывлә чонгештылёт: юж лыдыжы саганаск шынзәш цацат, но, мәнмәм ужын колтатат, трүкок кұшкылә чонгештен кузат. Мә тынгәш тынгәлнә. Сучок, амалаш вазаш цацышы ганьы, сёнзәжым кыма-пачеш, кыма-пачеш.

Остаткажым, Ермолайна толы.

— Ну, ма вара?

— Сирёш каштым; коаш вәрым монам... Әлдә.

Мә тышәок тәрвәнёнәнә ылы, но Ермолай вёдышток кышанжи гыц керемёш лыкты, кычымы лыдывләнәм поген, керемеш ялышты гыц ялштен шёндыш, мычашыжым пұеш пырыл шёндыш дә кеәш тәрвәнёш, паштекшы Владимир, тыйдын паштек мёнь, пачешёжок Сучок тәрвәнёшнә. Сир якте кокшудё ашкыл нәры ылын; Ермолай смелан, шагалтеок кеш (корныжым

яжон примечәен ылын), шәән веле сьгьрәлеш: „шалахайышкы-
рак—вургымлашты йәм улы!“ әль „вургымлашкырак—шалаха-
йышты лярәш пырен шьнзәт!..“ Южнамжы вьд шү якте шә-
әш, иктәйн гьцәт мытыкрак Сучок иктә кок гәнә вьдбьм подыл
шбндбш дә, шонгым колтен, вален-вален кеш.—„Анжы, анжы!“
Ермолай строгы сьгьрәлеш, дә, чымедьл-чымедьл, Сучок ко-
ашрак вәр якте шәәш, но вален кешәшбьжбь годымат даже ть-
дбь сюртук пачешем бш кечәлт. Мучыялт шьцшвьлә, начкывлә,
мә, остакажым, сирьшкбь ләквә.

Иктә кок цәш әртбьмбькбь, выргемнәм маняры лиәш коштыш-
наат, шуды оптымы кого сарайышты качкаш мә шьцнә. Кучер
Иегудиил, пиш когон ладна, рассудительный дә омпышан әдем,
капка доны Сучокым нер-тавакдон пыт угощяя. (Мьнь цакле-
нәм: кучервлә Россияышты пиш йбьле знакомыялтыт.) Сучок ко-
гон путайыш, шыпшы: шуку шьвбш, кахырыш дә йәнгьбьм
кәндәрбьмләок чучы. Владимир, янгылен шьцшбь ганьы, вуйжым
тбьрбнь бштен шьнзә дә ак попы ганьок. Ермолай пичәлвлә-
нәм бштеш. Пивлә, пачыштым лывшедьл, шьльбь сыкырым вы-
чат; левәш львәлнбь имнивлә ялыштым ташкен сынзал шалгат...
Кечбь шьнзеш; остатка явләжбь кбьрән корывләдон йбьрвәш
шәләнәт; пбьлгомьшты шбьртньбьн пбьлвлә тыгыдем-тыгыдем шып-
шылтыт... Солашты мыры юквлә шактат.

Бежин алык

Пиш цевевер июльский кечы ылыы, техень кечы, кынам игечы шукеш цевевереден шынды. Пылгом ирокшенок ире; ир жеря, пожар ганьы ак якшаргы: изиш веле якшаргын валгалтеш. Кечы—засуха годшыла, тыл цыреан агыл да, кого мардеж лишашлык годымшыла, пидкаты-якшаргат агыл, но соталгы да веселя—ангысыр кужы пыл шайыц ладнан лактеш, йыралтен колта да шыжга пыл лоэш ямыдалеш. Кужын шывшылт шыцшы пылбын кушыл тырбштбжы соталгы ялававля кайын колтат; нини таптымы шила валгалтыт. Но тебе мадшы кечыявля угыц пырхалтен колтат,—да могучий кечы веселян, чонгештым ганьы, пасен кузаш тынгалеш. Кечывал кылан шуку тыгыды пылвя лакташ тынгалыт—йыргешкывля, шортнялы-лудывля, пышкыды ош тыривля. Тангыж вилан шавен кодымы островля ганьы, нини варыштбшток шывзымля чучыт; палныжы пылгом тыр доныла, нини шыреэмйт, цымыргат да лоштышты клоной пылгомжат ак кай лиэш, бйшкежят нини пылгом цыреанок лит. Пылгомын цырежы кечы мычкок икстатян ылеш, кыдыртбшан пыл нигыштат ак кай; оужнам кыштыц улыкыля луды ялававля кечалт шывзыт,—тиды изи юр видеш. Вады векыля ти пылвя пйтат, остатка лаштыкыляжы веле, шыкш гань шималгывля да неопределенныявля, кечы шыцмы туре якшаралген палдырнат... Техень кечын цила крискявля бйшке раскыдыштым ямдат, йырваш цила соты, но раскыды агыл; цила смиряэм шыцмыля чучеш. Техень кечын оужнам пиш кого шокшы шалга, а кечылан мелын варылаштыжы пелтен-пелта, но тебе мардеж бфллалеш да икмагалеш йонгештарен колта, да боршы-мардежвя—цевевер игечы шуку шалгышашлыкын палыкшы—кыкшы пырак штолмывлям нырыштыш корывля мычкы тарватен эртат. Ире да кукшы воздухышты полын пыш, тредмы ыржа да гречиха пыш шалга; йыд лимы гыц ик цаш анзыцат лывыргы пышым ат шиж. Техень игечым земледелец кинды уборкеш выча...

Техень кечын самой мынь иканы Чернский уездбшты, Тульский губерняшты, кыдырвя паштек охотничыенам. Мынь шуку кыдырым кыченам; цыцок темен шындымы ягдташ кыл пулшем пйчкеден веле, вады жеря пйтымкы ижы мынь токем

кеаш тәрвәһишым. Кужырак ашкылвләдон тәшкерән кужы вәр-
бим әртәшымәт, мөнъ күкшикәшкә кузышым; вургымла велнә
тум рошаан дә шалахай велнәжә мөндөрнәрәк лап ош церкән
төрөмбим ужшаш годым, совсемок пәлбидымә вәрбим мөнъ ужн
колтышым. Ялем дорцок әнгәсәйр лапата тәнгәләлтеш; вәшта-
решем шәйре, стена ганьок, шапки роша шалга. Мөнъ өрбн
шагалым, йбәрем цилә векә анжал колтышым... „Ә-ә,—тумаем,
мөнъ совсем вес вәре попазенәмәш: вургымлашкырак ашкәдә-
нәм“, дә йбәләрәк күкшикә гыц вален кешәм. Тәшәкок мөнъ
мюгрәпшәтәш ганьы лывыргы пышым шижбн колтышым, ла-
пата пындаштыжы ныгыды кужы шуды кушкын шагалын, тиш-
тә кашташ йыкыракан чучеш. Йбәләрәк вес векә ванжышымәт,
мөнъ шапки роша шалахай монгырдон ашкәдәм. Амалышы
ганьы шапки мычашвлә вуйышты цәрәгеквлә чонгештәләйт; те-
ве опоздайшы вәрәш бәшке пәжәшәшкәжә күшбәц чонгештен
әртәш. „Вот тә гол якте шоамат, тәштә корны лишәшләк,
ик уштыш йбәррәк веле бәнде лиәш“,—бәшке турешем мөнъ ша-
налтышым.

Теве бәнде шәйргә гол якте мөнъ миән шом, но тәштә ни-
махань корнат уке, анзылнем тамахань лап тәшкәвлә веле шал-
гат, палнылажы, мөндөрнә, йәрә ныр каеш. Мөнъ әче шага-
лым. „Ма вара техәнә?.. Кышты ылам?“ Кышты кечә мыч сәр-
ненәм, цилә мөнъ әшбәндәрен мишым... „Ә! тидә Парахинский
тәшкер! Лачокок, тәве тәштәрәк Синдеевский роша лишәш-
лык... Кыце мөнъ тишкә попазенәм? Техән мөндөр вәрәш-
кә?.. Масак! Бәнде веле вургымлашкыла кычаш келеш“.

Тәшкәвлә лодон мөнъ вургымлашкыла ашкәдәм. А йид ли-
шемеш веле, кәдәртәшән пәл ганьы пәцкәмәштен толеш; рок
гыц кузышы пар ярәлә пәцкәмәшәт рок гыцок ләктән мимә-
лә чучеш. Мөнъ тамахань-әнәт торрак корным попазышым, ан-
зыкыла внимательны анжен-анжен, мөнъ ти корныдон кешәм.
Йбәрвәш цилә тырлен дә пәцкәмәшәлт миән, вельдырцанвлә
веле шоән сәйгәрәләйт. Тамахань-әнәт изи кек, үлбәцок чәнь
чонгештәмәштәжә, чутә веле мөнъ вәкәм бәш шыралт дә лү-
дән өрдәшкә чүктәлтә. Мөнъ тәшкәвлә логыц ләктән дә ныр
гач пәсмән мычкы ашкәдәм. Ордәштәшрәк предметвлә мөнъ
бәнде чутә-чутә ужынам; ныр тәтәрән веле каеш; пақылажы—
совсемок пәцкәмәш. Тыр воздухышты ял юкем когон шакта.
Ошалгы пәлгом әчеәт симсәлгәш тәнгәлбә, но тидә бәнде йид
цәрәән ылеш. Пәлгом кымдыкеш шәдәйрлә йылгыжаш, тәрвә-
нәләш тәнгәлвә.

Роша машанымем шимә дә йбәргешкә күкшикә веле ылын.
„Кышты ылам вара?“ юкынок попалтен колтышым, кымшы гә-
нә шагалым дә английский пиәм, Дианка, вәкә, нәл яланвлә
лоштышы сек ышан животный вәкә ядмыла анжал шәйндәшым.
Но нәл яланвлә лоштышы сек ышанет пачыжым веле бәрәләбә,
сылык сәйзәждон анжалы дә нимахань советимәт мәләм бәш
пу. Мәләм тәдән анзылны намысын чучын колтыш, дә мөнъ

шбдйн анзыкыла тәрвәншбм, кышкыла кеаш келеш, вуйта
трук цаклен колтенәм. Күкшикә йбир сәрнәльымәт, кырал
пиштбмб лапаташкы ләктбн шагальым. Тидб пасе тбрән
пад пындаш форман ылеш, пындаштыжы таманяры ош кү-
влә киәт, нбнб тайный совещанишкы вуйта погынәйт; ти ла-
паташты мбләм пиш йыкыракан дә лүдбшын чучын колтыш,
пүмемәт ру-уй чучы. Күвлә лошты тамахань изи зверь вбцкб-
жбн саслаатен колтыш. Мбнь мбнгешок күкшикә вбкб тала-
шен кузен кешбм. Тишкевек якте мбнь токына кеаш корным
со эче моам манын шаненәм, но бндежб цаклем: мбнь совсе-
мок ямынам, дә нимамаат анжыдеок, пәләшәт цащыдеок, шбдб-
рвләм авжен, ик векблә тб ашкедәш тәрвәншбм... Пел цащ
нәрб теяге кешбм, ялем чуть-чуть вашталтылам. Техень вә-
рбштб шачмем годшенәт ытелама ла чучеш: нигыштат ик тылат
ак кай, нимахань юкат ак шакты. Ик күкшикәм эртем, вес
күкшикәм шоам; ик нырым эртем, вес нырым шоам, тбшкәвлә
попозат. Мбнь со кеем; остаткажым, шбнзблдәләш дә канәл-
тәш тумаян колтенәм ылы, дә трук тура йырлан тбрбшкб
миән шагальынам.

Ашкылатен колташ лүктәлмб ялем мбнь мбнгеш чбнь нәлбн
колтышым дә тбтбрә ганьы пбцкембш вашт мбндбрнб анзыл-
нем кого төрембм ужам. Тбдбн тбр мычкыжы кымда рекә сәр-
нәл йога, вурс цбреән йблгбжшб вбд шбжгән каеш дә ре-
кән корныжым пәлдбртә. Мбнь шалгымем вәр стена ганьок
туран вала; ял лбвәлнбшем пбцкембш симсәлгб воздух гбц
шимәлген айырла, дә мбнь турезмок үлнб, рекә сәрнәлмб лы-
кышты кок тыл сага-сажок кайыт. Тыл лишнб әдемвлә мызды-
мактылыт, бмблкәвлә тәрвәнблбт, южнамжы кыйыр үпән изи
вуйын ик монгыржы яжонок сотемәлт кеә...

Бнде ижб мбнь пәлбшбм, кышкы попозенәм. Ти алыкым
мәймән солавләштб Бежин алык маныт... Токи кеаш тумаяшат
уке, айыртембн йид веремән; ялем когон янгылен. Мбнь тыл-
влә докы валаш решбшбм, тыл донышы әдемвлә сага, кыды-
вләм гуртовщиквләш мбнь пиштенәм, йыдым әртәрәш решб-
шбм. Улбкб яжонок мбнь валышым, нс кычымем статка ук-
шым кидем гбц колтенәт шбм поспейб, ланзыра мижән кок
ош кого пи, шбдбн опталтен, токем кыдал толевб. Тыл доны
брвезбвлән тянгыра юкышты шактен колтыш; кок-кым брвезб
кбнбл шагалевб. Нбнбн ядмашеш мбнь отвечайшбм. Нбнб
кыргыз толевб дә пивләштбм цәревб, нянбжб Дианкем тол-
мым сек когонжок цүдеен колтенбт лишәшлык. Мбнь тыл докы
мишбм.

Тыл донышы брвезбвләм гуртовщиквләш шотлымемдон
мбнь ошибаенәм. Нинб лишбл солаштыш хресән брвезбвлә
ылыныт, тишкбжб имни кбтәш толыныт. Кәнбж шокшы вер-
емән йыдеш имнивләм пукшалташ мә донына вырышкы лыктыт:
сотыгечбн шбнгә дә тбнгәвлә нбнблән качкаш волям ак пу-
әп. Имнивләм вады анзыц кбтәш нәнгеәш дә ир жерә годым

мѣнгеш нѣнѣм солашкы кандаш—хресань ырвезѣвлалан кого праздник. Царя вуяок, тошты ыжга-пинжакым чѣн, сек тыргыж имнижѣмок кышкыж шѣнзѣтат, веселан саслен, нѣнѣ пиш чѣнь кыдалыт. Куштылгы пырак, сарын кайын, кѣшкылл кѣнѣлеш дѣ корны мыч шагал кодеш; имни ял юк мѣндѣркѣи шакта; пѣлѣшѣм шагалтен, имнивлѣ чѣнь кыдалыт; сек анзыц, пачыжым кѣшкѣи лѣктен, ялжым пѣсѣн вашталтыл, каржангы аржан хѣрѣш талгѣдѣи кыдалеш.

Мѣнь ырвезѣвлалан корным ямдымем гишан келесѣшѣм дѣ сагашты шѣнзѣм. Нѣнѣ ядевѣи, кыштышы мѣнь ылам, изиш царнѣлѣлевѣи дѣ ѳрдѣшкѣрѣк карангалевѣи. Мѣ шуку шѣнѣ хытыры. Мѣнь тѣшкѣ лѣвлалан вазым дѣ анжылт киѣм. Картин чудесный: тывлѣ туре, пѣцкѣмѣшѣш шыралтмыла, йѣргешкѣи, якшар соты цѣтѣрѣлтеш; вѣцкѣж соты йѣлмѣжѣдон тѣшкѣм нылаалалеш дѣ тѣшѣкок ямын кеѣ; кашаргы, кужы ѣмѣлѣвлѣ, пѣцкѣмѣш гѣц айырлен, тыл яктеок толын колтат: пѣцкѣмѣш сотыдон кредѣлеш. Южнам, тылсалым изирѣк ылмы годым, соты изиэмѣкѣи, пѣцкѣмѣш гѣц имни вуй кайын колта, мѣ вѣкѣнѣ анжалеш дѣ мѣнгешок ямын кеѣ. Шудым пырыштмы дѣ хоррѣштѣм юк веле шакта. Пѣцкѣмѣштѣи ма улым соты вѣр гѣц ужаш акли, седѣндон лишѣлрѣк пѣцкѣмѣш тамахань кѣремдон левед шѣндѣмлѣ веле чучеш; но пакыла анженжѣи, кѣкшѣи неркѣвлѣ дѣ шѣргѣвлѣѣт шѣжгѣн пѣлдѣрнѣт... Кѣшѣц пѣцкѣмѣш дѣ цолт ире пѣлгом цилѣ сѣндѣлѣкѣм левед шѣнден. Иыд воядухым шѣлѣлтет—шѣлѣмет веле шоѣш. Йѣрвѣш нима юкат уке... Шоэн веле рекѣштѣи кого кол чымалтен колта дѣ рекѣ тѣрѣпѣцтѣш амыж вѣд коѣш олен мыльгалт кеѣ... Тывлѣ цодымактат.

Тыл йѣр ырвезѣвлѣ шѣнзѣт, тиштѣкенок эче кок ош пи шѣнзѣт, кыдывлѣ мѣнѣм качкынок колтынештѣи ылы. Мѣнь тиштѣи ылмемдон пѣлѣ веремѣ нѣнѣи миреен ѣш кердтеп: ом пышан сѣнзѣштѣм пѣзѣркѣлен, тыл вѣкѣи тѣрѣнѣ анжен, ѣшкѣмѣштѣи достоянствын необыкновенный чувствыдон шоэншоэн ырлалтат,—ырлалтат, а вара, ѣшкѣмѣштѣи желаништѣи семѣнь ѣштен кердтѣмѣштѣи гишан ѣжѣлѣѣт вуйта, олен йѣнгѣсѣлѣйт. Ырвезѣвлѣ цилѣжѣи вѣзѣтѣи ылыт: Федя, Павлуша, Илюша, Костя дѣ Ваня. (Лѣмѣштѣм мѣнь попымышты гѣц пѣлѣшѣм дѣ кѣзѣт ѣнде нинѣм книгѣ лыдшемдон мѣнь знакомѣйым ѣштѣнем.)

Пѣтѣришѣжѣлѣн, молы гѣц когоракшылан, иктѣ луатнѣл им пуаш лиѣш. Тидѣ стройный ырвезѣи, цевѣр лицѣн, саралгы кыѣыр ѣпѣн, соталгы сѣнзѣн дѣ постоянный йѣрѣлтѣшан. Цилѣ примѣтыжѣдонок тѣдѣи паян семняштѣшлѣ чучеш, нырышкыжат нуждаѣш агыл, охаташ лѣктѣи. Вѣлнѣжѣи сары тѣрѣн ситцевѣй ала тыгыр, чыката у мѣжѣрѣм вѣлѣнжѣи шынгалын, кло-вой ѣштѣштѣжѣи шерге кечѣ. Шаргагемжѣи ѣшкѣмѣжѣнок, ѣтяжѣи агыл. Кокшыжын, Павлушан, ѣлшѣи тавангалт шѣцшѣи, шимѣи, сѣнзѣжѣи луды, шѣргѣлужы кымда, лицѣжѣи цѣре гѣц вазылдалшы дѣ шадыран, ышмажы кымда, но правильный, вуйжы кого, йѣл

манмыла, сыра пад ганьы, кәпшәи ладыра, чыката агыл. Ёрвезәи, попашат уке, цевепок агыл! — тенге гынят, тәдәи мәнәи яратышым: тәдәи тәр дә ышанла анжа, юкыштыжат сила пәлдәи рнә. Выргемжәдон тәдәи хвальыктен ак керд: ма улыжы тәдәи вәлнәи — проста тыгыр дә тумышан ялаш. Кымшы ёрвезәи, Илюшан, лицәжәи интереснәи агыл: пүгәи рәк нерән, кужи-кә, изи сәизән, тәдәи тамаханәи-әнәт болезненнәи заботливостыи пәлдәи ртә; пәизәи рәл шәиндәи мәи тәи рвәи вләжәи ак тә рвәнеп, сәизәи халвләжәт ак тә рвәнеп, со икстатян ылыт, — тәдәи сәизәжәи тыл-соты гәц вуйта йәи мәи ктә. Тәдәи сары ушәи партышын лап калпак ләи вец вәи цкәи ж йәи рәи мвәи ләдон кечәт шәиндәи, калпакшыи седок кәк кидшәи дон темдәи штеш. Ялыштыжы савыц-бәи штәи р дә у йыдал; итәи рәи мәи жәи ржәи рәи лән керемәи м кым пачаш сәи рәл бәи штәи лән. Тәдәи дә Павлушыжат луаткок иәш кытла ылыт. Нәи ләи мшәи жәи, Костя, лу иәш кытла ёрвезәи, тамам шанәи шәиндәи шәи дә ояхан анжалтышыжыдон мәнәи мәи интересуйыктен. Лицәжәи тәдәи кого агыл, тоша, цәи гәк-шадыран, үләи кәи лә әнәи сәи р, ур лицә ганьы; тәи рвәи жәи изиш веле пәлдәи рнә; кого шим сәизәи вләжәи тамам келесәи нештәи вуйта, но шамәквләжәи ак ситеп. Вәи зәи мшәи жәи м, Ваням, мәнәи пәи тәи ри ужтәлам ылыи: тәдәи рок вәи лнәи киән, рогожа ләи вәи лән вуйгәи-могте левед вазынат, шәи зәи веле кәи йәи р вуйжым лыктыдалын. Ти ёрвезәи лән шәи м и кытла веле ылыи.

Бәи вде мәнәи шәи рдәи штәи, тәи шкәи ләи вәи лнәи, ёрвезәи вләи вәи кәи анжен киәм. Тыл вәи лнәи изи котелок кечә: турям шолат. Павлуша тури шолмым анжа: сукалтен шәи зәи бәи нәт, шолшы вәи дәи шкәи тарвашдон шыркедә. Федя, мәи жәи ржәи м шәи рен шуәнәт, кәи нервурды мычан вуйжым пиштен, кымык киә. Илюша Костя сага шәи зәи дә седок сәизәи жәи м пәи зәи рен анжа. Костя, вуйжым күшкәи лә бәи штеш, тагыш мәи ндәи ркәи лә анжа. Ваня рогожа ләи вәи лнәи жәи ак тә рвәи нәи л. Мәнәи амалымла каям. Ёрвезәи вләи изин-олен хытыраш тәи нгәи левәи.

Пәи тәи ри нәи шәи тәдәи тидәи гишән, иргодшы пәшә гишән, имнивлә гишән попевәи, но трүк тебе Федя, лешәи нгәи шәи шәи штыи м угәц тәи нгәи лмәи лә, Илюша гәц ядеш:

— Ну, домовоим тәи нәи так и ужыц?

— Уке, ужтәлам, дә тәдәи м вет ужашыжок акли, а колынам... Дә бәи шкетемок агыл, — шәи жгәи дә слабка юкдон Илюша попа; — ма юкшы, ма сәи зәи анжалтышыжы иктәи ш миәт.

— А кышты тәдәи бәи лә? — Павлуша ядеш.

— Тошты рольняшты. *)

— А тә фабрикышкы каштыда ма?

— Каштына. Мә Авдюшка бәи зәи мдон лисовщик¹⁾ ылына.

— Ужат, фабричнәи вләи ылыт!

— Ну, кыце тәдәи м тәи нәи колынат? — Федя яды.

*) Рольня әл черпальня — бумажный фабрикыштыи строени, кыштыи чан гәц пумагам кашталыт. Тәдәи иуә сагаок ылеш, арава ләи вәи лнәи.

1) Лисовщик — пумагам нәи жәи шәи, ягылтышы.

— Вот кыце. Мä икәнә шукин—циләжи лу әдем нәрбин: Авдюшка бзәм, Федор Михеев, Ивашка Косой дә әче вес Ивашка, Красный Холм гыц, Ивашка Сухоруков дә әче вес ырвезьвлә, смена смена хәлә, рольняэш амалаш кодынна; над-смотрщик токына амалаш бш колты: ма, манеш, ырвезьвлә, токыда амалаш кыргыжталыда; иргодым пәшә шуки, токыда идә ке. Вот и мә кодна дә цилән икараш амалаш вацна. Авдюшка бзәм тьнгәльби: а домовой, ырвезьвлә, тольы гьинь, мам бштедә?.. Попен пьтәрбш веле, трүк тебе мә туренә күшнб тәгү кашташ тьнгәльби; мәжи үлнб кизнә, а кашташ тьнгәльби күшнб, арава доны. Колыштына мә: каштеш, хан-гавләәт айбнәл колтат, йочырге шакта; вот мә туренә әртен кеш; трүк тебе аравашты вьд шужгаш тьнгәльби, арава ружге сәрнәш тьнгәльби; вьд йогымы валын заставкыжым нәлбн шумы. Мә цудеенә веле: кү вьдбм колтен кодыш; но араваәт сәрнбш, сәрнбш дә шагалы. Тьштб, күшнет, әчеәт ашкедмб юк шакта, ташкалтыш мыч валаш тьнгәльби, вала—ак талашы, ташкалтышыжы йочырге мыра... Ну, тьдб мәнмән амасана докы толын шагалы; шалгыш, шалгыш, дә трүк тебе амаса пачылт кеш. Мә тьргештен кьиньбл кешнә, анженә—нимат уке... Трүк ик чан доны сеткә тәрванәл кеш, кузен кеш, воздухышты кашты, кашты дә вьрбшкьижок вален кеш. Вара вес чан доны күк пыда гыц колтат кеш дә мьнгешок ыдыралт шьнзб, вара тәгү амаса докы вуйта тольы дә трүк кахралтен колтыш... Мә цилән икараш аралалт вацна дә иктб весбнә львәкб пьй-хаш тьнгәлнә... Ой, кыце вет мә тьнәм лүднә!

— Вот маханьб!—Павел манеш.—Малын вара кахрен?

— Анят, лывыргы пышеш гьинь веле?

Цилән тырлен колтевб.

— А ма,—Федя яды,—туриәт бш кү?

Павлуша ньнбм тькәләл анжыш.

— Уке, күтерәк әче... Ох, чымалтен колтыш,—рекә докыла вуйжым сәрәл, тьдб попалтыш,— нужгол векәт... Тьве, тьве шьдбр вален кеш.

— Тырлыда доко, ырвезьвлә, мам мьнб тәләндә шайышт пуэм,—Костя вьцкьиж юкшыдон тьнгәльби,—икечб әтам мьләм мам шайышты.

— Ну, колыштына,—Федя манеш.

— Пәледә вет Гаврилым—слободаштыш пластникым?

— Пәленә, пәленә.

— А пәледә, малын тьдб хоть-кынамат веселә агыл, со юк лыктеок шьнзә,—пәледә малын? Вот малын тидб веселә агыл: кеен тьдб икәнә, әтам попа, кеен ылын, шьбргьшкьб пүкш погаш. Вот шьбргьш пүкш погаш кеен дә ямын; тагышкы пырен шагалын, йымы веле пәлә. Каштын, каштын—уке, корныш ләктбн кердте; а уж йьд лин колтен. Вот, тьдб пушәнгб тьнгеш каклянен шьнзеш,—ирок якте шьнзем, виднб, манеш,— дә амален кеә. Амален кен дә колеш—тәгү тьдбм сьгьбрә.

Шижын колта, анжа—иктат уке. Эче амален кеә,—эче сьгы-
рят. Тьдй эче анжа, анжа, анзылыжы укшышты вьтиа шьнзә,
качайылеш да тьдйм токыжы сьгырә, а бьшкежы, вьтиаэт,
уен кеаш ваштылеш... Тьлзьжы когон сотемдären, тенге рас-
кыдын сотемдären,—цилә каеш, шьмбелкавлә. Теве бнде сьгы-
рә, тьдйм, ваштылеш,—бьшкежы ошы, соталгы, пәрдаш кол аь
кадама машанет, а то эче техень карасым ужалтеш, техень
ошалгы, ши валган... Гаврила плотникет пиш когон лудьин кол-
тен, а вьтиа седок ваштылеш да кидшьдон, теве тенге, токы-
жы сьгырә. Гаврила кьньюлеш уже да вьтиа докы кеаш тәр-
ванә, да йымы тьдйлан ышым пуэн: онгжым хрестен ть кол-
та... Хресташьжы пиш лелы ылын: кидшы кун ганы лелем
шьнзьин, лукталак ак керд. Вот вет, маханьы, а! Теве бнде
хрестень колта, да вьтиаэт ваштылашат цярнә, тьдй трук ма-
гырәш тьнгалеш... Мәгырә да ушьдон сьнзәвьдшьм бьштеш,
а ушь жаргы, кьне ганы. Гаврила анжа, анжа да ядышташ
тьнгалеш: „мам тьнь мәгырет?“, Вьтиажы попа: „крестьшаш
агыл ылы, мә коктын ти укшышты курымок кеченә ылы;
хрестенәтат, мьнь мәгырем; но бьшкемлян веле ойхыраш бьн-
жы ли, тьнят ойхым уж.“ Варажы тьдй ямын кен, а Гаврила
кышты ылмыжымат цаклаш тьнгалын да кьце тьшеу ләкмьлә,
тьдймат пәлен колтен... Но тьнәмшен тьдй со сылык каштеш.

— Вот вет!—изиц лимькь Федя маньы,—кьце вара шьбьр-
гьштшьбь техень нечисть христианский йангьм портен кер-
деш,—вет Гаврила тьдйин шамакшым колыште?

— Тьнь манок,—Костя манеш,—Гаврила бьшкеок попен,
юкшы, манеш, пиш вьцкьж, жаван ганы.

— Атят тьдйм бьшкеок шайыштын?—Федя эче ядеш.

— Бьшкеок. Мьнь плата вьлнбь кьнәм да цилә колынам.

— Чудной дела! Мажы тьдйм сылыклардара? А вьтиажы
яратен колтен, виднй, такеш агыл токыжы сьгырен.

— Седь маньы, яратен колтен!—Илюша попа.—Коли агыл!
Тьдйм цьгьлтен пушнежы ылын—вот ма! Тьдй—вьтиавлян
пашә самоь.

— А, вет, тиштат вьтиавлә улы лишашлык,—Федя пелештә.

— Тишты уке,—Костя манеш,—тишты ире да воля вәр.
Лачок хоть—река рядьм.

Цилән тырлен колтевь. Трук, тагышты мьндьрнй, кужы,
тянгыра юк шактен колтыш,—тенге южнам йьд тырышты шак-
тен колта, тәрванен кеә, воздухышты шалга да олен шәланә,
остаткажым, ямеш вуйта. Колыштат—нимат укелә чучеш, а
шакта. Тәгү пиш мьндьрнй кужын, кужын сьгырәл колтыш
вуйта, тәгү тьдйин ваштареш шьбьргь гьц вьцкьжьин ваштыл
колтыш, да река вьлнбь тама шишкен эртен кеш. Бьрвезьвлә
лудьин колтевь да иктбь весьштбь вькь анжал шьндевь.

— Сагана крестный сила!—Илья пьжгәлтьш.

— Эх, тә, караквлә!—Павел сьгырәл шьндьш,—мам лудьдә?
Анжыда, турият кун. (Цилән котелок докы толын шьнзевь да

шокшы турим качкаш тѳнгӱлевѳ; ик Ваня веле бѳш тӳрвӳнѳ).
Тѳнѳжѳ ма ат тол?—Павел манеш.

Но тѳдѳ рогожа лыведѳшѳ бѳш лӱк. Котелокым цѳшок охы-
ремдевѳ.

— Бѳрвезѳвлӱ, тӱ колында,—Илюша тѳнгӱальѳ,—мӱ донына
Варнавицѳштѳ тилошты ма лиӱлтѳн?

— Пѳӱштет?—Федя яды.

— Мане, мане, урын кешѳ пѳӱштѳ. Вот тык вӳр, сек нечи-
стѳй вӳр дӱ техень пѳцкӱтӱ. Йѳрвӳш каремвлӱ дӱ тѳшкӱвлӱ,
а каремѳштѳжѳ—кѳшкѳвлӱ.

— Ну, ма лиӱлтѳн? шайыштыма...

— А вот ма лиӱлтѳн. Тѳнѳ Федя, ат пӱлѳ, ӱнят, вѳдѳбѳш
вален колышым тѳшӱк тайымы; тидѳ пиш шукердѳ ылын;
мыгилӱ вӳржѳ веле кѳзѳйтӱт пӱлдѳрнӱ—изи кѳкшикӱ улы...
Тилошты приказчик пи анжышым Ермилым сѳгѳбрӱ; ке манеш,
Ермил, почтышкы. Почтышкы со Ермил каштеш; бѳшкѳмжѳн
тѳдѳн пивлӱжѳ уке; пи анжышы тѳдѳ яжо ылнежѳ, цилӱ ста-
тян кердеш, а пивлӱжѳ тамалын-ӱнят ак бѳлеп, со колат. Вот
Ермил почтылан лӱктѳн кеӱ; толшылажы халашты изиш мо-
таялеш, но, йѳкѳшѳ гѳнѳят, корныш лӱктеш. Йѳд соты ылын:
тѳлзѳ сотан... Теве Ермил пѳӱ гач ванжа: корныжы уш тѳже-
нѳѳ. Кеӱ пѳӱ гач дӱ ужеш: вѳдѳбѳш вален колышын мыгилӱжѳ
доны ошы техень, кѳйыр мижӱн, цеве тӱгӱ каштеш. Ермил
тумаялеш: кычем ти тӱгӱм,—мам тиштѳ каштеш; кен дӱ кы-
чен, кидѳшкѳжѳ нӱлѳн... Тӱгӱ—вичево. Теве араважы докы
нӱнгеӱ, а имнижѳ, лѳдѳн, ӳрдѳшкѳлӱ тӳрвӳнӱ, хор-р бѳштен
колта, вуйжым лонгаш тѳнгӱалеш; чуть-чуть семӱлен кыча,
тӱгӱге молге шѳнзеш дӱ пакула кыдалеш; тӱгӱжѳм анзыланжы
кычен шѳнден. Тӱгӱ вѳкѳ анжалеш, а тӱгӱжѳ тѳдѳн сѳнзӱш-
кѳжок туран анжен шѳнден. Ермил ӳрѳн колта дӱ лѳдӱш
тѳнгӱалеш: тӱгӱ тенге туран сѳнзӱшкѳ анжымым ужтелам,
колтелам, манеш; ну, ничего, тупшы гѳц тӱгӱм ниӱлтѳлеш:
„баряшка, баряшка!“ манеш. А тӱгӱжѳ, пѳжѳм кайзыктен,
ваштарешѳжѳ: „баряшка, баряшка!“ манын пуа...

Бѳрвезѳ попен пѳтӳренӱт бѳш шокты, кок пи икӱнӱштѳ
тѳргештен тӳрвӳневѳ дӱ оптен-оптен пѳцкемѳшѳш чѳктѳл-
тевѳ. Бѳрвезѳвлӱ когон лѳдѳн колтевѳ. Ваня рогожажы лѳ-
вевц лӱктѳн кеш... Павлуша пивлӱ паштек саслен кыргыжы.
Пивлӱн юкышты пакула кеӱ... Имнивлӱ кыдалаш тӳрвӳнен
колтевѳ. Павлуша сасла: „Серый! Жучка!“ Изиш лимѳкѳ,
пивлӱ цӳрневѳ... Павлушан юкшы мѳндѳрцѳн шакта... Эче
икманяр веремӱ ӳртѳш. Бѳрвезѳвлӱ иктѳ весѳштѳ вѳкѳ
анжылтыт, тамам вычат машанет... Трѳк тебе имни ял юк гань
шакташ тѳнгӱальѳ; тыл доранок тѳ имни трѳк шагальѳ, имни
вѳлец Павлуша проворнан тѳргештен валыш. Кок пиӱт тыл
тѳрѳшкѳ кыдал толевѳ, йѳлмѳштѳм веле лыктын шѳнденѳт.

— Ма вара? Ма лив?—Бѳрвезѳвлӱ ядыштыт.

— Нимат уке,—Павел манеш,—пивлә тамам шижыңыт ылын. Мбінь пирб́и машанышым,—тб́дб́ ладнанок пелештб́ш.

Мб́нб́ Павлуша вб́кб́ яратен анжен шб́нденб́м. Ти веремб́н тб́дб́ пиш цеве́р ылын. Кыдалымашеш якшарген шб́цшб́и лидб́штб́жб́и смелость дб́а решительность каеш. Охыр кидб́ок, б́шкетшок тб́дб́ пирб́и ваштареш кыргыжын... „Махань славный б́рвезб́и,“ мб́нб́ тумаяльым.

— Пирб́жб́м ужында?—лб́дб́ш мастар Костя ядеш.

— Тиштб́и нб́нб́и хость-кынамат каштыт, шуку улы, но нб́нб́и телб́м веле лб́дб́шлб́а ылыт,—Павел пелештб́ш.

Тб́дб́и эчб́ят тыл тб́реш вазы. Вацмыкыжы, кидшб́м пи вуеш пиштб́ш; пижб́и, сусу лин колтенб́т, вуйжым акат тб́рвб́тб́и, признательный гордостьдон Павел вб́кб́и б́рдб́ж гб́ц анжалалеш. Ваня мб́нгешок рогожакы лб́вб́кб́и пырен вазы.

— Ну вет, махань лб́дб́швлб́м тб́нб́, Илюша, мб́лб́ннб́а ша-йыштыц,—Федя эче тб́нгб́лб́б́и; паян эдем тетя ылешб́т, со анзыл-нырак линежб́и (б́шкежб́и тб́дб́и чб́дб́и попа,—б́шкб́мжб́ын достоинствыжым б́нежб́и валты).—Пивлб́жб́т йори ганьы вет опташ тб́нгб́лб́вб́и, шаянамат лб́штб́рэн шуэвб́и... Лачок, мб́нб́ят колынам, вб́р тб́дб́и пурок агыл.

— Варнавицым манат? Кыце б́не, махань эче пуры агылжы! Шуку гб́нб́а тб́штб́и тошты бариным—колышым ужыныт маныт. Кужы мб́жб́рдон каштеш дб́а, охлен-охлен, тамам со кычб́леш, маныт. Икб́нб́а тб́дб́м Трофимыч тб́отя вб́ш лин шагалын.—Мам, манеш, Иван Иванович, земля вб́лнб́и кб́чб́л каштат?

— Трофимыч тб́отя ядын?—Федя сб́рб́л ядеш.

— Мане, ядын.

— Ну, тенге гб́нб́, Трофимычет молодец ылеш... Варажы ма лин?

— Айырлым-шудым кб́чб́лб́м, манеш. Юкшы техень пб́цкб́тб́а. А малын тб́лб́т, Иван Иванович, айырлым-шудыжы келеш?—Пб́зб́ртб́а, мыгилб́а пб́зб́ртб́а, Трофимыч, кб́нб́б́лмб́и шб́ш...
— Ужат, маханьы!—Федя маньы—значит, чб́дб́и б́лен.

— Махань цб́дб́а!—Костя попа,—покойниквлб́м покойник праздни́к кечб́н веле ужаш лиэш маньын мб́нб́ шанем ылы.

— Покойниквлб́м сако́й веремб́н ужаш лиэш,—Илюша б́нб́ндб́рен келесб́ш; тб́дб́и, мб́нб́ цаклышым, молы б́рвезб́влб́а гб́ц большы солаштыш манеш-манешвлб́м пб́лб́...—Покойник праздни́к кечб́нжб́и, йыдым цб́ркб́и анзылны шб́нзб́н, живб́йымок ужаш лиэш, кыды вес и якте колышашлык гб́нб́. Кб́у вес и якте колышашлык, лишб́цеток э́ртен кеб́а. Вот мб́а донына имештб́и Ульяна папа цб́ркб́и анзыкы йыдым каштын.

— Ну, кыце вара, иктб́жб́м ужын?—Костя интересуен колтыш.

— Ужын. Пб́тб́ри тб́дб́и шуку шб́нзб́н,— нимат ужте, нимат колте... пи веле тагышты оптыкален... Дб́а трб́к ужеш: корны мычкы б́рвезб́и ашкедеш, тыгыр-велб́а. Ульяна папа анжа—Ивашка Федосеев ашкедеш...

— Кыды шошым колен ылы?—Федя яды.

— Мане, тбды. Ашкедеш, манеш, вуйжымат ак лүктал... А Ульяна папа тбдым пален... Вара эче анжа: бдрамаш кеа. Тбды анжа, анжа,—ах, госпиди!—Ульяна папа бшкеок кеа, бшкбмжбмок ужеш.

— Неушты бшкеок?

— Ей-богат бшкеок

— А ма, бшкежб бне колыдеш?

— Годшы эче пйтбде. А тбдым анжал доко: ял вблнбжб чуть каштеш.

Цилан эчеат царневб. Павел ик кормыж кукшы укшым тылышкы шуш. Трүк нбнб шимем кевб, цодымактыл шбкшангаш тбнгалевб, абнблбт. Соты цилэ векблэ вазалеш, цбтбрэлтеш, айыртембнок күшкылэ. Трүк тагышецбн ош кэдб сотышкы чонгештен толы, ик вбрбшток шалгалалы, сарнэлб дэ мбнгешок пбцкембшбш чонештен кеш, шылдыр юкшы веле шактен коды.

— Пбжашбжбм ямден векат, Павел манеш.—Бнде иктэ ма тервен миэн тбкнбмешкбжб чонгештэ, кыш миэн тбкнэ, тбштб ирок якте и амала.

— А ма, Павлуша,—Костя попа,— тидб праведный йанг пблгомыш бш чонгештб вэл?

Павел вес кормыж пум тылышкы шуш.

— Может быть,—варажы маньы.

— А шайышт пу, Павлуша, тэ доньда, Шаламовышты, небесный предвидени ылын?¹⁾

— Кыце кечб ак кай лин колтен? Ылын.

— Тэат, сэй, лудбн колтендэ?

— Мэ веле агыл. Манман бариннэ, тблец анзыцок предвидени лиэш манын попен гбнят, варажы пиш когон лудбн колтен, маньт. Дворовый пбртбштбш папа—стряпкэ, пбцкембш лиэш тбнгалмбкб коршок-пандым нэлбнат, камакаштыш коршоквлэм цилэ шин шэлэтен; „бнде кү качкеш, светопреставлени толын,“ манеш. Лемет моло цилэ йоген кен. Манман солаштыжы техень шаявлэ эче блевб: ош пирбвлэ кыдалышташ тбнгалбт, эдемвлэм качкаш тбнгалбт, хищный кеквлэ чонгештблэш тбнгалбт, а то Тришкам бшкбмжбмок эче ужмыла лиэш.

— Махань Тришкам?—Костя ядеш.

— Ат пэлб ма?—Илюша талашен попа,—ну, кышты вара бленат, Тришкымат ат пэлб? Солаштыдажы прамой эдемжат уке, виднб! Тришка—тидб техень удивительный эдем, толеш; а толеш тб удивительный эдем, тбдым кычашат акли лиэш, нимамат бштэш акли лиэш: техенб тб удивительный эдем. Хресанвлэ, шамак толшы, тбдым кычаш цаат, ваштарешбжб ридакдон лэктбт, йбр әрен нэлбт; а тбды тенге бштен шбндэ,—тенге бштэ, что нбнб икәнэ иктбштбм шин шбндат.

1) Солнечный затмением тиштб тенге маньт.

Шамак толшы, тюрмашкы тѳдѳм пыртен шѳндѳт, а тѳдѳ каркаѳш вѳдѳм кандыкта, вѳдѳм каркаѳш кандат, а тѳдѳ каркаштыш вѳдѳшкѳ вален кеѳ дѳ—кѳчѳлок тѳдѳм. Цеплен шѳндѳт тѳдѳм, а тѳдѳ лапажым веле севѳлеш—цепь кыдашалт вазеш. Вара ти Тришка сола йѳде, хала йѳде кашташ тѳнгѳлеш: каштеш дѳ христианский народым сулыкыш пырта, а тѳдѳм бѳшкѳмжѳм нимат бѳштѳш акли... Техень тѳдѳ удивительный худа эдем.

— Мане,—Павел пакыла ладнан попа,—техеньѳ. Вот тѳдѳм самой мѳнмѳнвлѳ и выченѳт. Шонгывлѳ попенѳт: ти предвидени тѳнгѳлмѳкѳ, Тришка и толеш. Теве предвидени тѳнгѳлѳн. Народ ѳлицѳшкѳ, нырышкы лѳктѳн шагалын. Мѳ донына вѳржѳ кѳкшѳ, мѳндѳркѳ каеш. Анжат—слободка дорц, кырык ѳлкѳлѳ, тамахань мудренѳй, техень удивительный вуян эдем ашкедеш... цилѳн саслаш тѳнгѳлѳт: „Ой, Тришка толеш! Ой, Тришка толеш!“ Кѳ кыш мышта кыргыжит. Старостына канавашкы пырен вазын; вѳтѳжѳ капка лѳвѳлѳн пижѳн шѳнзѳн, кыце-кердмѳн сасла, пиштѳт пиш когон лѳдѳн колтен дѳ цепь гѳц сѳсѳрнен, пичѳ гач мырыктен дѳ шѳрѳшкѳ кыдалын; Кузьман ѳтяжѳ, Дорофеич, шѳльѳ лошкы пырен шѳнзѳн дѳ выльдырцанла саслен шѳнзен: кекѳм душегубец, ѳнят, ак тѳкѳл машанен. Тенге цилѳн лѳдѳн колтенѳт!.. А ти эдемжѳ мѳ солана эдемок—Вавила, вачкы мастар, у жбаным нѳлѳн ылын дѳ охыр жбаным вуешѳжѳ чиѳн шѳнден ашкедѳн.

Брвезѳвлѳ цилѳн ваштыл колтевѳ, дѳ выртеш эче тырлевѳ, йѳрѳ воздухышты хытырен шѳнзѳшѳ эдемвлѳдон тенге лиѳлтеш. Мѳнѳ йѳрвѳш анжалыым: йѳд пиш цеве; вады годшы юалгы вѳреш кечѳвѳл годшы ганѳы рѳпкѳтѳ шокшы тѳнгѳлѳѳ, ирокшы пѳтѳриш юквлѳ дѳ изи мардеж ѳфѳлѳлмѳ якте шуку веремѳ эче улы. Тѳлзѳ пѳлгомышты уке, тѳ веремѳн тидѳ поздан кузен. Пиш шуку золотой шѳдѳрвлѳ Млечный Путь семѳнлѳ олен йогымла чучыт; нѳнѳм анжен, земля сѳрнѳмѳмѳт цаклымла чучат... Кок гѳнѳ, пачелѳок, рекѳ вѳлѳнѳ царгѳтан сѳгѳрѳлмѳ юк шактен колтыш, изиш лимѳкѳ, мѳндѳрнѳрѳк эче шактыш...

Костя лѳдѳн колтыш... „Ма вара?“

— Тидѳ цѳрлѳнги,—Павел ладнан келесѳш.

— Цѳрлѳнги,—Костяат манеш.—А ма тидѳ, Павлуша—тенгечѳ вадеш мѳнѳ колынам—тѳнѳ, ѳнят, пѳлет?—изиш лимѳкѳ, тѳдѳ эче яды.

— Мам колынат?

— А тебе мам колынам. Тенгечѳ мѳнѳ Каменный Гряда гѳц Шашкиношкы кеѳм ылы; пѳтѳри пѳркем лодон ашкедѳм, а вара сѳрѳндон кешѳм,—пѳлет вет, тѳштѳкен карем лыкынок сѳрнѳлеш, дѳ тѳштѳ эче келгѳ вѳд лаксы улы, кѳзѳт тѳшѳк амыж кушкын шагалын; вот кеѳм ылы тѳ вѳд лаксы дорц,—трѳк тѳштѳкен тама сѳнѳрѳл колтыш, дѳ пиш бѳжѳлѳн: у-у... у-у... у-у! Мѳнѳ когон лѳдѳн колтенѳм, пѳледѳ; веремѳжѳ поза

ылы, дӑ юшкы пиш тошнан шакта. Мӑгӑрӑл колтем веле ылы... Ма ылын вӑл?

— Тӑ йӑмеш имештӑ кӑнгӑжӑм Аким лесникӑм шолывлӑ цикен пуштыныт,—Павлуша манеш,—ӑнят, тӑдӑн йӑнгӑжӑ сас-лен ылын.

— Вет мӑнӑ тидӑм кӑзӑт якте пӑлӑделам,—сӑнзӑжӑм эче-ӑт когоракын кӑрӑлтен, Костя попа... Акимым тӑшӑк пушмым пӑ ленӑм ылгецӑ, эче когон лӑдӑм ылын.

— Эче техень изи жававлӑ улы маныт, пиш тошнан саслышы-влӑ,—Павел манеш.

— Жававлӑ? ну, тӑдӑ жавӑ агыл... Махань жавӑ вара... (Рекӑ ыланӑ цӑрлӑнгӑ эчеӑт сӑгӑрӑл колтыш).—Ой, кыце сӑ-гӑрӑл колтыш!—Костя попа,—екшӑк сӑгӑрӑ машанет...

— Екшӑк ак саслы, тӑдӑ вет апай ылеш: тӑдӑ, лапам веле шиӑш дӑ лоцка...—Илюша келесӑш.

— Тӑнӑжӑ тӑдӑм ужынат ма?—Федя мыскылымла пелештӑш.

— Уке, ужтелам, йым перегӑжӑ тӑдӑм ужаш; но йӑл ужы-ныт. Тевеш шукердӑ агыл мӑнмӑн ик ӑдемӑм шӑргӑштӑ сӑр-тен. Ӓдем сӑрнен, сӑрнен, а со ик изи ныр йӑр веле каштын... Сотеммӑшеш ижӑ тскыжы толын шон.

— А тӑдӑжӑ екшӑкӑм ӑшкӑмжӑмок ужын ма?

— Ужын. Техень кого ылеш, манеш, кого, шимӑ, пушӑнгӑ шайылны вуйта шалга, прамой ужаш акли, манеш, тӑлзӑи со-ты гыц вуйта шӑланежӑ, а сӑнзӑжӑм пытькен шалга, манеш.

— Эх, тӑнӑ! пфу!—олен цӑтӑрӑл дӑ пулшыжым кыптыртал, Федя манеш.

— Техень йӑрнӑктышӑвлӑжӑ малын линӑт вӑл?—пулшы-жым кыптыртал, Павел пелештӑш.

— Ит шудал, анжы: колеш лиӑш,—Илья манеш.

Эчеӑт цӑрнен шӑнзевӑ.

— Анжыда, анжыда!—Ванян ыцкӑж юкшы трӑк шактен кол-тыш.—Анжыда, шӑдӑрвлӑ ыгыршы гань шолыт.

Рогожӑмы лӑвец вуйжым лыктын шӑнденӑт, тӑдӑ кӑшкӑлӑ анжен киӑ. Ӓрвезӑвлӑ цилӑн кӑшкӑлӑ анжаш тӑнгӑлевӑ дӑ пӑлӑ веремӑ анжевӑ.

— А ма, Ваня, тӑнӑн ӑкӑт—Анюта здорова?—Федя ласкон яды.

— Здорова,—Ваня манеш.

— Тӑнӑ келесӑ тӑдӑлӑн, малын мӑ докына ак ми?

— Мӑнӑ ам пӑлӑ.

— Тӑнӑ келесӑ: мӑ докына каштшы.

— Келесем.

— Тӑнӑ келесӑ: мӑнӑ костенецӑм тӑдӑлӑн пуӑм.

— А мӑлӑмжӑ пуӑт?

— Тӑлӑтӑт пуӑм.

Ваня кужын шӑлӑлтӑш.

— Уке, мӑлӑм ак кел. Лучы ӑкӑмлӑн пу: тӑдӑ пиш пуры ылеш.

— МЫНЬ Васян юкшым колым.

Цилән өрбн колтевй.

— Мам попет вара?—Костя пйжгәлтйш.

— Лачокат. Вйд вйккй кымык веле линәм ылыы, колам, Васян гань юкдон, вйд пындаш гйц вуйта мйньбйм сйгйрә: „Павлуша, Павлуша, толыма тишкй“. Мйнь карангым. Но вй-дбйм кашталбйм.

— Ах, господи, господи,—онгыштым хрестен, йрвезйвлә маневй.

— Тидй тйньбйм вйтиә сйгйрен,—Федя манеш...—Мә тйдбй гишән токо веле попышна.

— Ах, пурешок агыл тидй,—Илюша шоэн попалтыш.

— Ну, ничего!—Павел смелан келесбйш,—пуйырмаш гйц карангаш акли.

Йрвезйвлә тырлевй. Павлушан шамакшы йрвезйвлән ышеш келгйн вазалы. Нбйнй тыл тйреш амалаш вазаш тйнгәлевй.

— Ма тидй?—вуйжым лүктәбн, Костя яды.

Павел колышталы!

— Тидй вйтельбйвлә чонгештәт дә шишкат.

— Кышкы нбйнй чонгештәт?

— Кышты тел уке, тйшкй кеәт.

— Техень сәндәлйк улы ма, кышты тел ак ли?

— Улы.

— Мбндйрнбй?

— Мбндйрнбй, мбндйрнбй, шокшы тангыжвлә шайылыны.

Костя шүләлтйш дә сйнзәжбйм кымыш.

Йрвезйвлә докы толмем годшен иктә кйм цәш әртбйш. Тйл-збй йнде кузен, мйнь тйдбйм тйрок шбйм цаклы: тйдбй пиш изи дә әнгйсйр ылын. Тйлзбй сотыдымы ти йид пишок яжола чучын. Лешәнгй кұшнбй ылышы шбдйрвлә йнде землян пбцкембйш тйр докыла вален кенбт; йбйрвәш цилә тыр лин шбнзбйн, ирок векблә со тенге тыр лиәш: цилә пбц амален кеә. Воздухыш-ты йнде лывыргын чучеш... Кәнгйж йид кужы агыл! Тыл ййрбймй сембйнь йрвезйвлән шаяштат пйтен миән... Пивләәт даже амалат; чуть ужаш лимбй сотышты мйнь ужам: вуйым сакен, имнивләәт амален кийт... Мбнят нерәлтен колтышым.

Лицәэм мыч юалгы изи мардеж әртен кеш. Мйнь сйнзәм пачым: ирок тйнгәләлтйн. Жерә нигыштат әче якшаргыде, но востоковыштыла ошемәлтйн. Цилә йнде каеш, шбйжгәрәкбйн, но каеш. Соталгы-луды пйлгом сотемәлтеш, кловоемеш; шбдйрвлә то чуть кайылдалыт, то әче ййрен кеәт; земля лывыргалын, йләштәшвлә шершәнг шбнзбйнбт; кышты-тиштбй живой юк-влә шакташ тйнгәлевбй дә изи мардеж земля мычкы бйфйләл әртбйш. Мбньбйн кәпем куштылгын цбйтйрәл колтыш. Мйнь прворнан кйньбйл кешбйм, йрвезйвлә докы мишбйм. Нбйнй тыл вәр ййр колышы ганьы амаленбт; Павел веле, кйньбйл шбн-зәт, мйнь вйкем тусаренонк аңжалы.

Мѣнь кымалалым тѣдѣлѣн дѣ парланышы рекѣ тѣрдон токем-
лѣ ашкедѣм. Кок уштышымат шѣм эртѣ, кечѣ лѣктѣ; йѣрвѣш
цѣлѣ вѣре—кымда начкы алык мычкы, анзылнышем жар кы-
рык неркѣвлѣ мыч, пыракан кужы корны мыч—пѣтѣри як-
шаралгы, варажы шѣртнѣбѣ ганьы кечѣ аяр валгалтарен кол-
тыш... Йѣрвѣш цѣлѣ кѣнѣбѣлеш, шижеш, мыра, веселѣйѣ, хы-
тыра. Цѣлѣ вѣре шалдыра лывш патькалтышвлѣ, алмаз га-
нѣы, тѣолгыжыт; мѣнь ваштарешем раскыды, ир лывшеш мыш-
кылт шѣцшѣ ганьы, цанг юк шакташ тѣнгѣльбѣ, дѣ трѣк
мѣнь лишѣцѣмок лешѣнгѣшѣ бѣрвезѣвлѣэм мыктен кыдал эрте-
вѣ...

Бѣжѣлѣен, мѣнь привайшашлык ылам: тѣ инок Павел уке лин.
Вѣдѣш вален агыл, имни вѣлец кенвазын тѣдѣ колѣн. Бѣжѣл,
славный бѣрвезѣ ылы!

Красивый Мечѣштѣш Касьян

Мѣнь охота гѣц токем араван толынам; кѣнгѣж кечѣ, пѣ-
лѣн гѣнят, рѣпкѣтѣ; шокшеш мѣнь сырлен кенѣм (известны,
техень годым аяран шокшы кечѣ годшы гѣцѣт южнам шокшы,
особенны, мардеж уке годым), араващты нерен шѣнзенѣм; лѣн-
гѣн корны пракад—мѣнь пиш когон пракадг шѣнзѣнѣм, но, ясы
гѣнят, тырхенѣм;—дѣ трѣк, кучерем тѣрвѣнѣлѣш тѣнгѣлмѣшеш,
мѣнь шижмѣ ганьы лин колтышым; тѣшкевек яктежѣ тидѣт
мѣнь ганемок—большы агыл гѣнь—нерен шѣнзен. Анжем, тѣ-
дѣ сѣпшѣм шыпшедѣ, шѣцмѣ ангашты тамаок тѣрвѣнѣлеш,
имнивлѣм сѣгѣрѣл колта, бѣшкежѣ тагыш ѳрдѣшкѣлѣ анжал-
анжал колта. Мѣнь йѣрвѣш анжылташ тѣнгѣлѣм. Мѣ кырал-
мы кымда нырдон кыдалынна, кыщты-тищтѣ кѣкшѣрѣк вѣрвлѣ-
ѣт кайыт; йѣрвѣш иктѣ вѣц уштышаш вѣрѣш веле ужаш ли-
ѣш: мѣндѣрнѣрѣкшѣ кугилѣ рѣшавлѣ, тѣрсѣр вуйыштыдон поч-
ти тѣр небосклоным нарушаѣн, шалген кенѣт. Ныр мычкы ѣн-
гѣсѣр ялгорнывлѣ ѣртѣт, юж вѣрежѣ ямын кемѣлѣ кайыт; ик
корны вѣлнѣ, вѣцшѣдѣ ашкыл кытлащты, цуцан кешѣ ѣдемвлѣ
кайыт. Кучерем нѣнѣм анжа ылын.

Тидѣ—колышы ѣдемым таяш нѣнгенѣт. Анзылны, араващты
священник кѣ; сагажы дѣячок шѣнзѣ дѣ имним вѣктѣрѣ; арава
паштек нѣл пѣѣргѣ, цѣрѣ вуя, ош мѣнердон леведмѣ коропым
намалыт; короп паштек кок бѣдрѣмѣш ашкѣдѣт. Мѣньѣн пѣ-
лѣшѣшкѣм ик вѣтѣн ойхырен ямалтыл мѣгѣрѣм юкшы пырен
кеш; мѣнь колышталым: тѣдѣ попѣн-попѣн мѣгѣрѣ. Пуста
ныр кымдыкеш икстатян, ойхан юк шѣрлѣ. Кучер имнивлѣм пок-
талтыш: тѣдѣ, кешѣвлѣ толмешкѣ, корны важикѣм ѣртѣнежѣ.
Корнеш покойникым вѣш лиѣш—худа примѣта. Лачок, покой-
ник корны важик якте толын шѣмешкѣ, тѣдѣ ѣртен кен поспе-
йѣш; но шѣдѣ ашкыл нѣрѣт шѣнѣ ѣртѣ, араванам тѣгѣ шѣкѣл
колтыш вуйта, тѣрѣнѣялт кеш, изиш веле йѣрѣлт бѣш вѣц. Ку-
чер кыдалшы имнивлѣм цѣрен шагалтыш, кидшѣм шалалтыш
дѣ шѣвлѣ колтыш.

— Ма вара?—ядым.

Кучерем юк лыктеок олен валыш.

— Йѣ, ма вара?

— Шыдър кырын кен.. йылен кен,—шыдын отвечайыш да имни вйлышышы шийам шыдын тйрлалтыш—имнижат тйрбнн кен колтыш, но шалгенжок тырхыш, фр-р бштен колтыш да ладнанок пылвуйжым пужыдон ыдыркалаш тйнгальы.

Мбнн валышым да икманыр веремя неприятный чувствыдон корны вйлыны шалгалалыым. Вургымла вел тйртйшнй арава лы-вакок пырен кен.

— Мам бнде бшбмля?—мбнн ядым.

— Тыве кй виноват!—Колышы эдембм нйнгешывля вйкб са-ла вурдыжыдон анжыктен, кучер попа; нбнбжб, ма кембнй корныш лйктбнбтйт, ма докына лишблембтйт уже—мбнн тидбм шуку примечаснй, —тйды попа,—тйды верный примета—покойникым вйш лимаш... Мане.

Эче пар имнижым лыпшал колтыш; тйдыжб шотышкат тидбм прамой бш нйл лишашлык, бшят тйрвйны, пачыжым веле тйрвйталы. Мбнн-анеш каштыдалымат, мбнн эчйат арава докы мишбм.

Тй веремйн покойник мйнмй поктен шо. Покойникым нйнгешывля, корны гбц карангалын, мйнмй эртен кевб. Ма кучердон калпакнам кыдашна, священниклй кымална, короп намалшывлй анжална. Нбнб лелбн ашкедбт, кымда онгышты кузен-кузен кея. Короп паштек кешб кок бдрймаш логбц иктбжб пиш шонгы да цйре гбц вазын шыцшы ылеш; ойхеш вашталт шыцшы тйдын лицйштбжб строгий, торжественный важность каеш. Тйды юк лыктеок ашкедеш, шоэн веле тоша кидшбм тйрвйшкбжб нйлы мйя. Вес бдрймашбн, тйдылйн иктй коклы вбц и улы, сбнзйжб якшарген шынзбн да начкы, да мйгбймашеш, лицйжат пуал шыцмбля чучеш; ма туренй шомыкышты, тйды мйгбймаш цйрнбш да лицйжым шокшыжыдон йрен шындбш. Но тебе покойник мйнмй эртен кеш, эчйат корны вйк лйктевб да мйгбйм юк эчйат шакташ тйнгальб, шубмйат даже тйрвйтй... Кучерем коропым анжен провожайыш да мбнн докемля сйрнйлы.

— Тидб плотник Мартыным таят, Рйбойыштышым,—тйды попаш тйнгальб.

— Кыце пйлет?

— Бдрймашвлй дорц пйлышбм. Шонгыжы—йвйжб, бйрвезбжб—вйтыжб.

— Хвораен ылын моло?

— Мане... горячка... Анзылгечб управляющий докторлан колтен ылы, но докторым ййрбйделыт... А плотник яжо ылы, оксам ровотаен изиш, а плотник яжо ылы. Ужат, вйтыжб кыце мйгбйм... Ну, вет пйлымй: бдрймашвлйн сбнзйвбдышты оксала нйлмб агыл. Бдрймаш сбнзйвбд вбд и ылеш... Мане.

Тйды кымык ли, пар имнин лапшем лйвеуц каклянен эртыш да кок кидшбдонат пугбм хватыш.

— Ну, мам бштенй вара бнде?—манам.

Кучер, пылвуйжыдон имниэш тйкылалт, пугбм ик-кок гйнй

Ырзъл анжыш сетелкәм төрлэлтѣш, вара эче лапшем лѣвец
каклянен лăктѣ, пар имним нержѣ гѣц мышкындыдон шельѣ
дă арава докы толын шагалы, — толы дă кѣшăнжѣ гѣц табак
ăтѣм лыкты, шарган кѣлжѣ гѣц кычен, олен пачы дă тенгеок
олен кок парняжым табак ѳтѣшкѣ цикальѣ (парнявлăжѣ чуть-
чуть пырат), табакшым цѣвештăльѣ, нержѣм анзыцок тѣрѣнь
ѣштен шѣндѣш, цѣрнен-цѣрнен шыпшылы, шыпшылмыжы йѣ-
де кахралтен миш, вара тумаяш тѣнгăльѣ.

— Ну, ма? — остаткажым мѣнь маньым.

Кучерем табак ѳтѣжѣм кѣшăнѣшкѣжѣ переген пиштѣш,
шляпăжѣм сѣнзăхалжы яктеок валтен шѣндѣш (киддон агыл,
вуйжым анзык ѣштăлтен колтымдон), вара шѣцмѣ ангашкы
кузен шѣнзѣ.

— Кышкы тѣнь? — цѣдеен мѣнь ядым.

— Шѣц, — тѣдѣ ладнан келесѣш дă сăпѣм кычыш.

— Кыце тѣнь кѣшѣжѣ тумает?

— Ничего, кенă.

— Шѣдѣретшѣ...

— Шѣц, шѣц.

— Шѣдѣретшѣ кѣрѣнѣш...

— Кѣрăшѣжѣ кѣрѣн хоть, но выселка якте кен шона... аш-
кедѣктен. Тѣве тѣштѣ, роша шайылны, вургымла велнѣ вы-
селка улы: Юдины маныт.

— Кен шона машанет ма?

Кучерем ѣш отвечайѣ.

— Мѣнь лучы ялын ашкедăм, — мѣнь маньым.

— Керек...

Салажым лѣктăл колтыш, дă имнивлă кѣш тăрвăневѣ.

Выселка якте лачокок мă кен шона, анзыл араванажы поти-
кăлă статян сăрнăлт шѣнзѣн дă тѣ-хăлăок тагыце сăрнѣкăльш.
Ик лонгăэш чуть веле лăктѣн ѣш вац; но, кучер когон сѣгѣ-
рăл шѣндѣшăт, яжонок ѳртѣшнă.

Юдины выселкышты куд изи тома; пѣртвлăжѣ, шукердѣ
агыл строймыла чучыт гѣнят, тѣрѣнялт поспеенѣтăт уже, куд-
двичѣвлă цилăок пичѣмѣ агылеп. Выселкыш пырымыкына ик
йăнгăнѣмăт шѣнă уж; цѣвѣвлă, даже пивлăят уке; ик пи веле,
шимѣ, мытык пачан, кошкен шѣцшѣ тăгăнă гѣц (тѣшкѣ йѣш
тама пырен ылын) кыдал лăктѣ дă, опталтыдеок, капка лѣвă-
кѣ кыдал пырен кеш. Мѣнь пѣтăриш пѣртышкок пырышым,
амасам пачым, хозам сѣгѣрăльѣм — ик юкат уке. Мѣнь эче сѣ-
гѣрăльѣм: амаса шайылны шужен шѣцшѣ коти лавыжалы.
Мѣнь тѣдѣм чымал колтышым, коти камака шайык кыдал кеш,
пѣцкемѣшѣштѣ сѣнзăжѣ веле тѣолге каеш. Мѣнь вес кѣде-
жѣш вуйым цикал анжалым: пѣцкемѣш, шѣкшăн, иктăт уке.
Кудвичѣшкѣ лăктѣм, тѣштăт иктăт уке... Пичѣ лыкышты пре-
зѣ лавыж колтыш; акшак комбы ѳрдѣшкѣрăк каранг кеш.
Мѣнь вес томашкы пырышым, — тѣштăт иктăт уке. Кудвичѣш-
кѣ лăктѣм...

Кудвичы покшалны, лач аяран вярбыштыжок, вуйжым мбжардон мүдәләлбін, әдем киә,—тыды мбләм пйтәри-андак брвезылә веле чучы. Мбндөрнәт агыл, леваш лбвәлнб, хамытдонок, тоша имни шалга. Левәшпштыш ыражвлә вашт тыдын бккб аяр пыра дә хбрәш пынжым алаәмдә. Күшнб, шбнгбртбш пбжәштб, үлбкылә анжен-анжен, шбнгбртбшвлә юкланат. Мбнь амалышы әдем докы ашкед мишбм дә тыдым кбньблтәш тбнгәльбм.

Тыды вуйжым лүктәльб, мбньбм ужын колтышат, кбньбл шагалы... „Ма, ма келеш? Ма вара?“—ом пыцдон тыды трүк попалтен колтыш.

Мбнь йблеок шбм отвечайы; тыдын кәпшбм дә лицәжбм анжен, мбнь пиш когон цүдеен колтенәм. Тиды карлик ганьы изи кәпән, вбцлб иәш кытла әдем ылеш, шимәлгб дә кыптырынзык лицән, кашар нерән, шим сбнзән; үпшб кыйыр, ныгыды дә шимб, калявонгы шляпә ганьы, изи вуйжым левед шбнден. Кәпшб мытык, вбцкбж, тоша дә сбнзә анжалтышыжы, келесенәт мышташ акли—техень необыкновенный дә странный ылеш.

— Ма келеш?—тыды мбнь гбцем әчеәт яды.

Махань дела, мбнь тыдылән ынгылдарен пушым, тыды сбнзәшкем оролен шбнден, мбньбм колыштеш, сбнзәжбм веле пыть-пытә бштәлтә.

— Ну, у шбдббрбм мәләннә мон ат пу?—манам,—мбнь тәржбм түлбнем.

— А тәжб кү ылыда? Охотниквлә?—вуй гбц ялем якте мбньбм анжал нәлят, яды.

— Охотниквлә ылына.

— Йымын кеквләм лүл каштыда, шбргбштыш зверьвләм? Сулык агыл ма йымын кеквләм пушташ, вбрбм такеш йоктарам?

Странный тьотя кужын шыпшын попа. Юкшат мбньбм цүдейбктен. Юкыштыжы шонгы әдембн статяжат уке, юкшы пиш приятный, брвезы, дә почти бдрәмәшбн ганьы нежный.

— Арава шбдбр мбньбн уке,—изиш лимбкб тыды маньы,—тиды тебе акяры лиәш (тыды бшкбмжбн араважым анжыктыш),—тәмдән аравадажы кого лишәшлык.

— А солашты моаш лиәш?

— Махань тиштб сола!.. Тиштб иктбнәт уке.. Тоныштат иктәт кбзәйт уке: цилән пәшәштб ылыт. Кедок,—маньы дә мбнгешок пырен вазы.

Мбнь техень пйтәртбшбм нигыцеәт вычыделап.

— Колышт, тьотя,—пулшыжы гбц тбкәләлбн, мбнь әче тбнгәльбм,—палшалтен пу.

— Кедок цеверок! Мбнь янгыленәм: халашкы каштынам,—манеш дә мбжәржбм вуйышкыжы шыпшыл шбндбш.

— Йә, стараен пуәмә,—мбньжб әче поцем,—мбнь түлем вет.

— Түлбмет мбләм ак кел.

— Пожалуйста, тьотя...

Тыды пеле якте кынылыбы да ялжым погалтен шынзы.

— Мынь тыныым ссечкышкы *) ажед нангем. Тышты купец-влә рошам нәлынйт, шыргым пйтәрәт веле, конторым моло строен шынденйт,—йымы веле пәлә, мам быштылыт. Вот тышты арава шыдырбим заказышаш әль йәмдым нәлшаш.

— Яра,—сусун мынь маньым.—Яра, ну әл кенә.

— Тум шыдыр яжо лиэш,—манеш, а вәржы гыц эчеят ак тәрвәнй.

— Мындыр тышкевекшы?

— Кым уштыш лиэш.

— Ну, яра. Мә тышкы тыныын араваэшет кенә.

— Уке, тынге агыл...

— Айда, айда, тыотя,—манам,—кучер олицәштты выча.

Тыотя олен кынылыбы да паштекем олицәшкы ләкты. Кучерем шыдешкен шынзын: тыды имним йүктәнежы ылын, но коловецышты вәдшы пиш чыды да тотшат худа... Но тыотям ужын колтышат, тыды сусу ганьы лин колтыш, кымалы да сыгырәлы:

— А, Касьянушка, здорово!

— Здорово, Ерофей, справедливый эдем!—Касьян сылыкын пелештыш.

Мынь кучерлан Касьянын предложенижы гишән келесышым; Ерофей согласайыш да аравам кудвичыш пыртыш. Тыды имнивләм туарым годым, тыотя, пулшыжым капкаэш тыкылен, мә выкына анжен шалгыш; мә толмыланна тыды сусу агылла чучеш.

— Тыныымәт тишкы переселяенйт ма?—пүгым кедәримжы годым Ерофей яды.

— Мыныымәт.

— Эх!—пү логыц кучер келесыш. Мартыным пәлет вет, плотником... Рябовыштыш Мартыным пәлет вет?

— Пәлем.

— Колен вет. Мә кызыт тыдым таяш нангемым ужна.

Касьян цытырәл колтыш.

— Колен?—манеш да вуйжым кымык быштә.

— Мане, колен. Ма тынь тыдым төрләделат? Тынь йәлым төрлет, маныт, лекарь ылат.

Кучерем, анженок каеш, тыотям мыскылынежы, шекләндәрбинежы ылын.

— А тиды тыныын араваэт?—аравам анжыктен тыды привайыш.

— Мыныын.

— Ну, и арава!—тыды келесыш, тартажы гыц кычышат, совсемәт кымык сәрәл шуа ылы...—Арава!.. Махань араваэш вара ссечкышкыжы кенедә?.. Ти тартавлә мәнмән имнилан мытык ылыт: мәнмән имни кого,—а тидыжы ма вара?

* Шыргым ромы вәр.

— Мѣнь ам пѣлѣ, кыце кедѣ; разве мѣньѣн имниѣмдон кен толыда,—Касьян манеш.

— Теве тидѣндон?—Ерофей маньы, Касьянын имни докы ашкед миш, вургымла кид парияжыдон тѣдѣм шѣжѣ гѣц ѣѣр-нѣмбѣлѣ шыралы.—Анжок,—манеш,—амала каракет!

Мѣнь Ерофейлѣн ѣѣлерѣк кѣцкѣш шѣдѣшѣм. Мѣлѣм ѣшлѣ-немѣт Касьян сага ссечкыш кен толмем шон: тѣштѣ кѣдѣѣр-влѣм ужаш лиѣш. Имним кѣцкѣмѣкѣ, пиѣмдон аравашкы мѣнь кое-как шѣнзѣм; Касьянат анзылан сылыкын каклянен шѣн-зѣ,—Ерофей токем толы да ѣѣѣѣрт пѣжгѣлтѣш:

— Яра веле, ѣшкеѣт тидѣн сага кеет. Тидѣ вет потикалѣ ѣдем, прѣт ышан агыл, такеш агыл тидѣм маныт: Блоха. Мѣнь ам пѣлѣ, кыце тидѣм тѣнь ынгыленжѣ кердѣнѣт...

Касьян мѣлѣм пиш толканла чучеш манын Ерофейлѣн мѣнь келесѣнем ылы, но кучерем ѣче попаш тѣнгѣльѣ:

— Тѣнь анжы, ссечкышкок тѣньѣм нѣлѣн миѣ гѣнь яра ѣче. Арава шѣдѣѣржѣм тѣнь ѣшкеок айыры: цаткыдыракым нѣл... А ма, Блоха,—чѣньок попа,—сыкырым изиш тиштѣ моан лиѣш?

— Кѣчѣл тѣштѣ, моат сѣѣ,—Касьян маньы, сѣпшѣм шып-шыл колтыш, дѣ мѣ кыдална.

Имнижѣ, мѣнь удивляѣшѣм веле, пиш чѣнь кеѣ. Корны мыч Касьян ик юкымат ѣш лык, мѣнь ядмашешемѣт мытыкын веле отвѣчаен пуа, попымыжат ак шола чучеш. Мѣ цѣшок ссечка якте миѣн шона, тѣштѣ конторышкы пырышна; контора пѣрт-шѣ кѣкшѣ, ѣшкегшок изи карем тѣрѣштѣ шѣнзѣ, каремѣштѣ веремѣш пѣѣлтѣмѣ пѣѣ каеш. Конторышты кок приказчикым мѣнь мом, нинѣ ѣрвезѣвлѣ, ош пѣѣнвлѣ, пиш цевѣрѣн ѣѣрѣл-тен попат; нинѣн гѣц мѣнь арава шѣдѣѣрѣм нѣльѣм дѣ ссеч-кыш кешѣм. Касьян имни доран кодеш дѣ мѣньѣм ыча ма-нын мѣнь шанѣѣм ылы, но трѣк тѣдѣ токем ашкед миш.

— А ма, кеквлѣм кычаш кеет?—тѣдѣ яды.

— Мане, моам гѣнь, лѣѣм.

— Сагаѣт мѣнѣят кеѣ... Лиѣш?

— Лиѣш, лиѣш.

Мѣ кешнѣ. Роѣн шумы ѣѣрѣ вѣржѣ уштыш кымдык ылеш. Мѣнь пиѣм вѣкѣ тѣнѣрѣ анжыделам, кынары Касьян вѣкѣ анженѣм. Такеш агыл тѣдѣм Блоха маныныт. Тѣдѣн шим ѣпѣн цѣрѣ вуйжы (ѣпшок калпакым чимѣ ганьы ылеш) тѣшкѣ лош-ты сѣнзѣѣш пиш керѣлтеш. Тѣдѣ пиш проворнан каштеш, тѣѣрештѣл ашкедеш вуйта, со кымык какляналеш дѣ тамахань шудывлѣм кѣреш, понгышышкыжы опта, ѣшке турешѣжѣ та-мам папалта, мѣнь вѣкем дѣ пиѣм вѣкѣ анжалалеш. Лап тѣш-кѣвлѣ лошты дѣ ромы вѣрѣштѣ изи луды кеквлѣм со ужалтеш, нинѣ ик тѣшкѣ гѣц весѣш со чонгештѣлѣт дѣ шишкат. Касьян ти кеквлѣм ѣѣмдѣлмѣлѣ шишкалта; теве ыльдырдан игѣ Касьянын ялжы лѣвѣцок саслен чонгештен лѣктѣ, Касьян тѣдѣн паштек чилик-чилик ѣштѣлтѣш; тѣдѣн турежок, шылдырым

лыпшен, тыри мырен валыш. Касьянат паштекшѣ мыралтыш. А мѣньдонем со ак попы.

Игечѣ цевѣр, лешангышѣ гѣцѣт цевѣррѣк; но шокшы ак пѣтѣ. Пѣлгомышты пиш кѣшѣц пѣвлѣ шоэн эртѣт, шошымшы лым ганьы ошалгы-сарывлѣ, кечѣлт шѣцшѣ парус ганьы ляпцѣкѣвлѣ дѣ кужывлѣ. Пѣл тѣрвлѣжѣ тѣрлецѣнвлѣ, ваткы ганьы куштылгывлѣ, олен-олен седок вашталт миѣт; нѣнѣ шылат, дѣ бѣмѣлкѣштѣт нѣнѣн уке. Шуку мѣ Касьяндон ссечка мыч кашна. Тангатавлѣ йѣр аршын кѣкшѣцѣш нѣргѣвлѣ кушкын шагалыныт. Тангатавлѣ тервенжѣ понгывлѣ (нинѣ гѣц шинѣм шолтат) кушкын шѣнзѣнѣт; тишток изимѣр шудывлѣ вѣдѣлѣлт кушкыт; тиштѣкенок полкын-полкын калявонгывлѣ шѣнзѣт. Кужы шуды лошты ашкѣдѣшѣт лелѣ: шуды ялеш вѣдѣлѣлтеш; ѣрвезѣ бѣлѣштѣшвлѣ аяреш тѣолгыжмашеш сѣнзѣѣт тѣргѣш тѣнгѣлеш; цѣлѣ вѣре тыртня пырса шудын пелѣдѣшвлѣ, куриный слѣпотан шѣртни цѣреѣн пелѣдѣшвлѣ дѣ пелѣ-сары, пелѣ-кловой Иванда-Марья пелѣдѣшвлѣ алан кайыт; кышты-тиштѣ, шукердѣ каштмы арава кишѣѣн корны постолвлѣ сага, юреш дѣ мардежеш шимем шѣцшѣ пу шѣжѣнвлѣ шѣнзѣт; нѣнѣ гѣц нѣл оголан бѣмѣлкѣвлѣ вазалыт,—вес бѣмѣлкѣвлѣжѣ нимаханят уке. Изи мардеж то тѣрвѣнѣ, то цѣрнѣ: лицѣшкѣ бѣфѣлѣлеш, йѣрвѣш цѣлѣ бѣлѣжмѣ ганьы тѣрвѣнѣлѣш, мыльгалташ тѣнгѣлеш, кѣртни-лѣлѣш кѣчѣйѣлеш,—сусу лилдѣл колтет... Но тебе эчѣѣт тырлен шѣнзеш. Цѣрцѣквлѣ веле саслат, тамам шѣдешкен шѣнзѣнѣт вуйта,—ти цѣрнѣдѣмѣ, икстатян юк пѣлѣш-тѣшѣт уке. Тидѣ кечѣвѣл шокшылан семеш толеш; тидѣм кечѣвѣл шокшы вуйта шачыктен.

Ик кѣдѣр игѣ семнямѣт ужтеок, мѣ вес ссечка якте миэн шона. Тѣштѣ шукердѣ агыл ромы шапкивлѣ, земля вѣлнѣ сылыкын киѣт, шудым дѣ тѣшкѣвлѣм рок тервен пѣзѣртен вазыныт; юж шапкышын бѣлѣштѣшвлѣжѣт эчѣ жаргок, но уже живой агылеп, нѣнѣ ѣлѣкѣлѣ лѣвѣжген кечѣлтѣнѣт; южшын бѣлѣштѣшвлѣжѣ кошкен, кыптырген шѣнзѣнѣт. Тангатавлѣ йѣр кишѣ ош тарвашвлѣ гѣц пиш приятный, шапалгы пыш шѣрлѣ. Мѣндѣрнѣ, роша довы, тавар юквлѣ шактат, дѣ веремѣн-веремѣн, кидѣм шѣрен кымалмы ганьы, кыйыр вуян пушѣнгѣ йѣрѣлт вазеш...

Шуку веремѣ нимаханѣ дичѣмѣт мѣнь шѣм мо; остаткаѣш, йѣржѣ полынѣ кушкын шагалшы кымда тум тѣшкѣ логѣц кѣрш чонгештен лѣкты. Мѣнь лѣэн шельѣм; тѣдѣ воздухишты пѣтѣрнѣлт кеш дѣ ѣлѣкѣ вазы. Лѣмѣ юкеш Касьян сѣнзѣжѣм кидшѣдон мѣден шѣндѣш; пичѣлѣм рѣйѣмешкем дѣ колышы кѣршѣм лѣктѣлмешкем, тѣдѣ вѣржѣ гѣцѣт бѣш-тѣрвѣнѣ. Пакрыак карангмыкем, тѣдѣ кек кимѣ вѣрѣш толы, вѣр патѣкалтышым ужын, вуйжым ѣрзѣлѣ дѣ, мѣнь вѣкем лѣдѣн анжалы... Мѣнь колам, тѣдѣ бѣшке турешѣжѣ попа: „Сулык!. Ах, маханѣ сулык!“

Кого шокшы, рошашкы кѣш мѣнмѣм заставыш. Мѣнь пѣркем тѣшкѣ лѣвѣкѣ шынгалтым, вѣлнѣжѣ нѣрѣштѣ ваштар укш-

влә шәрлен шынзәйбәт. Касьян сымырен пиштәймәи куги вәлән шынзәй. Мәнь вәккәжә анжем. Кушнәй бәлбәштәшвлә лыжте шактен мыльгалтыт, Касьянын пәцәлгәй мәжәрән тоша кәпшәй вәләнәй бәлбәштәшвлән бәмәлкәштәй тәрвәнәйбәт. Тәйдәй вуйжым кымык бәштен шынзәй. Шая укештәй мәләм скучнан чучун колтыш, мәнәй земля вәлән комдык вазым дә пәлгом йонгышты бәлбәштәшвлә мадын кечбәймә анжаш тәнгәльбәм. Шәйргәштәй комдык вазын күшкәлә анжен киәш пиш яжо! Пындаштымы тангыжыш анжымла чучат, пушәнгәвләжәт күшкәлә кушшыла ак чучеп, а тамаханә-әнәят кого пушәнгәвлән үлбәкәлә кечбәшәй вәжвләлә чучыт; пушәнгәй бәлбәштәшвләжәй то изумруд ганәй йәлгәжәйт, то шәртнәлә валгалтыт, то пәцәлгәй-жаргын кәйыт. Тагышты күшнәй, күшнәй вәцкәйж укш мычашышток, йәл гәц әрдәштәй пасна бәлбәштәш бәшкетшок мыльгалт кечә, сагажы тенгеок вес бәлбәштәш мадеш: анжет—коллә кашмашеш тыр вәд коәштәлт мыльга машанет. Йәйргешкәй ош пәлвләжәй тангыжыштыш ост-роввләлә чучыт,—и вот, трүк цилә ти тангыж, ти воздух, ти укшвлә дә бәлбәштәшвлә кечәй аярышты йылат, цәйтәрәлт йәлгәжәйт, дә сир тәйрәшгәй вәд олен коәштәлтмәй годшыла, олен лыжгалтмы юк шакта. Тәрвәнәйдеок тенге анжет: шамакдон келесен мышташат акли—йәнгеш пиш яжон чучеш. Анжет тәй ире, клоной пәлгомым дә йәрәлтәйде атат цәйтәй: пәлвлә пачелә-пачелә йогымла, вуйышты тамаханә шанымашвләәт әртәт...

— Барин, а барин—Касьян трүк пелештәш.

Мәнь цәдеен кәнәйл шынзәйм; кәзәйт якте тәйдәй ядмашешемәт пелек-туреке веле отвечаен, бәндежәй бәшкеок попаш тәнгәлеш.

— Мам келесет?—мәнь ядым.

— Мәлын тәнь кеккәйм лүшәйц?—лицәшкәм туран анжен, тәйдәй ядеш.

— Кыце мәлын?.. Кәрш—тәйдәй дичь: тәйдәйм качкаш лиәш.

— Тәнь тәйдәйм качкаш лүтелат: соикток ат кач! А так—бәшләнет потехылан лүән пуштынат.

— Тәнь бәшкежәт комбывләм әль цәввәвләм шәшкәйл качкат сәй?

— Нәйнәйм йымы әдемлән качкаш пуән, а кәрш—воляштыш кек, шәйргәй кек. Тәйдәй велеәт агыл: шәйргәштәй, нырышты, рекәштәй, йәрәштәй, купышты дә алыкышты чонгештәйлшәй дә чонгештәйдәймә шуку тварь улы, дә тәйдәйм пушташ сулык, пускай бәләт... А әдемлән весәйм качкаш, йәүәш пумы: киндәй—йымын благодать, дә пәлгом гәц вилшәй вәд, дә тәотявләнә гәц-ок кодшы, кидеш тымдымы, урдымы тварь.

Мәнь Касьяным цәдеен анжаләйм. Тәйдәйн шамаквләжәй свободнан йогат; тәйдәй нәйнәйм ак кәчәл, сәйнәжәйм шәән кымалтал, тәйдәй олен дә ладнан попа.

— Колымат бәне пушташ сулык ма?—мәнь ядым.

— Кол—үштәй вәрән,—тәйдәй бәнәндәренок келесәш.—Кол—апай тварь. Тәйдәй лүдәйн, веселәен ак мышты; кол—шамактымы тварь. Кол ак чувствуйы. Тәйдәйн вәйржәй живәй агыл... А вәйр

вет,—тйды попа,—святой дела! Вёр йымын сотым ауж, соты гыц шйлеш... вёрбм сотылан ужыкташ пиш кого сулык дә лүд-йш... Ох, пиш кого!

Тйды кужын шүлалтыш дә цәрнйш. Мйнь странный тьотя вйкбй цудеен анжалым. Тйдын шаяжы мужикбн ганьы агыл: проста эдемвлә тенге ак попеп, краснобайвләат тенге ак попеп. Тйдын попымыжы тумает пиштймй ганьы, торжественный дә странный... Мйнь техеньбм нигнат эче колтелам.

— Келесй, Касьян, мам тйнь ровотает?—якиарген шйцшй лицяжй гыц сынзәэмәт ам карангды, мйнь ядым.

Тйды йблеок йш отвечайй. Тыргыжланен йёрвәш анжалалы.

— Блем, кыце йымы шүдә,—остаткажым келесйш,—а ровотаяш айыртембн нимат ам ровотайы. Ышем мйньбн укерәк, изнем годшенок; маняры кердәм ровотаем,—работникшй мйнь пыток ам ыл... кышты вара мйләм! Здороваэм уке, кидемәт ак сәрнй. Ну, шошымжы шйжвйквләм ләэм.

— Шйжвйкбй ләэт?.. А малын йне попет, шйргыштйшй, нырыштышы дә молы весь тварыым тйкәләш сулык манат?

— Пушташ ак кел, лачок: колымаш тйтеок нәбн кеә. Теве хоть плотник Мартын: йлйш тйды дә шуку йш йлй, колыш; кйзйт вәтйжй ойхыра, мәгырә, тетявләжй верц ойхыра... Колымашым ат алталы. Тйды йшкежәт ак шйл, дә тйды гыц шйләшәт акли; дә тйдылән палшаш ак кел. А мйнь шйжвйквләм ам пушт вет, йым перегыжй! Мйнь нйньм мутяш, пушташ ам ло вет, а эдембм сусуэмдйжй, веселәйжй манян ләэм.

— Нйньм лоаш тйнь Курскыш каштат?

— Курскышкат каштам, мйндёркйрәкәт, кыце попаза. Купышты, шйргй лошты дә нырышты моло йыдым амалем: тйштй вйтельбйвлә шишкат, моренвлә дә лыдывлә саслат... Вады андак анжен каштам, ирвекылә колыштам, жерә годымжы тйшкәвлә ләэш сеткәвләм шйндйләм. Юж шйжвйкшй пиш яжон мыралтен колта... Ыжәл даже.

— Тйнь выжалет нйньм?

— Пуры эдемвләән пуэм.

— Эчежй мам йштет?

— Кыце йштем?

— Ну, мадон занимает?

Тьотя тумаялы.

— Нимадонат ам занимайы... мйнь прамоё работник ам ыл.

Но грамотым пәлем.

— Грамотный ылат?

— Грамотым мыштем. Йымы дә пуры эдемвлә палшенйт.

— А семняэтшй улы?

— Уке, семнядймй ылам.

— Малын тенге? Колен пйтенйт?

— Агыл, а просты: йләш задача лите. Дә мә циләнок вет

Йымы лѣвѣлнѣ ылына, йымы лѣвѣлнѣ каштына; а эдем справедливый лишѣшлык,—вот ма! Йымылан ярал лишѣшлык.

— А роднявлѣтшѣ улы?

— Улы... дѣ... так...

Тишѣк тѣотя мыгедѣлт колтыш.

— Келесѣ,—мѣнь тѣнгѣльѣм,—лешѣнгѣ колѣым, кучерем тѣнь гѣцет яды: Мартыным малын тѣрлѣделат, манѣы,—тѣнь тѣрлен кердѣт ма?

— Кучерет—справедливый эдем,—Касьян пелештѣш,—а тоже сулыктымы агыл. Мѣньѣм лекарѣ манѣт... Маханѣ мѣнь лекарѣ ылам! Дѣ кѣ тѣрлен кердеш? Цѣлѣ тѣдѣ йымы гѣц веле. Но улы... улы шудывлѣ, пеледѣшвлѣ улы: лачокок паремдѣт. Тевеш, череда шуды хотѣ, яжо шуды, эдемлѣн пурѣм ѣштѣ: подорожникѣт тѣхеньок; нѣнѣ гишѣн попашат уке: ире шудывлѣ, йымын шудывлѣ. А вот вес шудывлѣжѣ тенге агыл, паремдѣт ѣлнежѣ, но сулык; нѣнѣ гишѣн попашыжат сулык. Вот разве молитвадон... Ну, конечны, техень шамаквлѣат улы... Кѣ нѣнѣлѣн ѣнянѣ гѣнь—паремеш,—юкшым изиѣмден, тѣдѣ попен пѣтѣрѣш.

— Мартылан тѣнь нимат путелат ылын?—мѣнь ядым.

— Поздан колынам,—тѣотя пелештѣш.—А кѣлѣн кѣце пуйрен. Мартын ѣлѣшѣшлык агыл ылын: тѣдѣ тенге уш. Уке, кыды ѣлѣшѣшлык агыл гѣнь, тѣдѣм кечѣжат ак ѣрѣктѣ, киндѣжат тѣдѣлѣн пользыш ак ке... Мане... Цѣрствашкы веле кежѣ!

— Тѣмдѣм тишкѣ кынам переселяенѣт?—изиш лимѣкѣ мѣнь ядым.

Касьян тѣрвѣнѣл кеѣ.

— Шукердѣ агыл: иктѣ нѣл и эртен. Шонгы барин годым тошты вѣрѣштѣнѣок ѣленнѣ, ѣндежѣ опека переселяѣѣктен. Шонгы бариннѣ пурѣ йѣнгѣн ылы, смирнѣ,—цѣрствашкы веле кежѣ! Ну, опека, конечны, правильны ѣштен; виднѣ, тенге келеш ылын.

— Первижѣ кышты ѣлендѣ?

— Мѣ Красивый Мечѣштѣшѣ ылына.

— Мѣндѣр тишец?

— Шудѣ уштыш нѣрѣ.

— Тѣштѣ ѣлѣш яжорак ылын?

— Яжорак... яжо. Тѣштѣ вѣр воля, рекѣат улы, а тиштѣ тор, кукшы сѣндѣлѣк... Тиштѣжѣ мѣ тылыкеш кодна. Тѣштѣ, Красивый Мечѣштѣ, кѣкшикѣ вѣрѣш кузен шагалат дѣ—господи! Ма тѣдѣ? Рекѣжат, алыкшат, шѣргѣжат—цѣлѣ улы; палнырак цѣркѣ, варажы эче алык. Мѣндѣркѣ, мѣндѣркѣ кайын колта. Анжет, анжет,—ах вет, маханѣ! Ну, тиштѣ земляжѣ яжо, суглинок, яжо суглинок манѣт хресѣнвлѣ, а мѣлѣмжѣ хотѣ-кыштат киндѣ сѣтѣлыкоч шачеш.

— Келесѣ, тѣотя, тѣржѣм, первиш вѣрѣшкет миѣлѣлмет шѣ эш вет?

— Мане, кендәлнем, анжалнем. Но мыйлам цилә вәреок яжо. Мыйн семнядымбы ылам, тоны шынзышы ам ыл. А тоны шынзенжәт ма пурьжы? А вот каштат, каштат дә куштылгынок чучеш. Кечты вйкет анжа, йымыжат яжонрак ужеш, мырашат куштылгырак. Ужат тьшты,—иктә-махань шуды кушкеш; анжалат дә кырбын нәләт. Тьшты вьд йога, шамак толшы, шолшы вьд: святой вьд; ну, йүддәләт. Кеквлә мырат, пьлгомьштышвлә... А то Курск гьц пакыла степьвлә кеят, техень вәрвлә,—теве әдемлән удовольствиәт, тево воляәт, йымын благодатет! Йәл попат, шокшы тангыжвлә яктеок степь кея; тьшты яжо юкан Гамаюн кек йлә, пушангы йлыштәш телымәт ак вил, шьжымәт, ши укшвләш шөртни олмавлә кушкыт, дә сакой әдемжок тьшты довольнан дә справедливы йлә... Вот, тьшкы кен анжынем... Мыйн вет шуку вәре каштынам! Роменышкат, славный Симбирск халашкат, золотой маковкан Москвашкат каштынам; кормилица Ока докы, яратымы Цна докы, матушка Йыл докат; шуку халыкым ужынам, пурь хресәньвләм, дә честный халавләштәт ылынам... Ну вот, тьшкы мыйн кен анжынем... Мыйн веле агыл, йыдал ялан шуку вес хресәньвләәт каштыт, сәндәлбик мычкы сәрнәт, правдам кычәлбят... мане!.. А то, тоны шынзен ма вара? Әдемвлән справедливостышты уке,—вот ма!..

Остатка ти шаяжым Касьян шьрен попалтен миш, мыйн чуть веле тьдым ынгылен кердым; вара әче тамам келесыш, тьдыжым мыйн шымәт кол, а лиуажы тамахань странный лин колтыш, дә мыйн пыт ышан агыл манмым әшындырышым. Тьды вуйжым вуйстык йштыш, кахралтыш дә әче тьнгәльы:

— Вот, махань аяр!—оленрак попалтыш,—тево махань благодать, господи! Әх, шьргыштыжәт махань вет шокшы!

Тьды пулшыжым кыптырталы, попаш цәрнәләльы, йьрвәш анжалы дә олен мыраш тьнгәльы. Тьдын кужы мырыжы гьц шамаквләм шукужым мыйн ынгылен шым керд; лач тьдывләм веле кольым:

Мыйнын лымем Касьян.
Әче маньт Блоха...

„О!—мыйн тумаялым,—анжок, сочиняя тьды“...

Трук тьды цәрнен колтыш дә шьргы лошкы анжаш тьнгәльы. Мыйн тьшкылә анжалым дә кәндәкш иәш кытла изи йдырым ужым, кловой сарафаным чиән, вуйыштыжы клеткәлә корнан савыц, аяреш чичәлген шьцшы кидыштыжы плетымбы кырыш. Мәнмәм вәш лиәш тьды шаныде лишәшлык; мә докына трук толын шагалын дә жар тьшкәвлә лошты тәрвәнбидеок шалга; мыйн вйкем шим сьнзәжыдон лүдын анжен шынден. Мыйн чуть веле анжал поспейшым, тьды шушангы лошкы кыргыж шьлыы.

— Аннушка! Аннушка! толма тишкѣ, ит лүд,—тѳотя ласкон сѣгѣрѣальѣ.

— Лүдѣм,—вѣцкѣж юк шактыш.

— Ит лүд, ит лүд, толлок токѣм.

Аннушка юк лыктеок тѣшкѣ шайыц лѣктѣ, йѣрвѣш анжалы,—ял юкшы шуды лошты изиш веле шакта,—Тѳотя туреок лѣктѣн шагалы. Тидѣ кѣндѣкш иѣш агыл, кыце мѣлѣм пѣтѣри чучы,—луаткым, луатнѣл иѣш кытла ылын, кѣпшѣ дон изирѣклѣ кайын. Кѣпшѣ мытык дѣ тоша, но пиш рѣжлѣ дѣ цѣвер, а яжо изи лицѣжѣ Касьянын лицѣшкѣ пиш миѣ, хотя Касьян-жы цѣвер ылте. Тѣдѣн ганѳок раскыды; сѣнзѣ анжалтышыжат тѣдѣн ганѳок, ашкылтышыжат лач тѣдѣнок... Касьян тѣдѣн вѣкѣ анжалы; тѣдѣжѣ покан шалга.

— Калявонгым погышыц?—Касьян яды.

— Мане, калявонгым,—тѣдѣ йѣрѣлтен отвѣчѣйѣш.

— Шуку моц?

— Шуку. (Бѣдѣр тѳотя вѣкѣ эчѣт анжалы дѣ йѣрѣлтен колтыш.)

— Ош понгывлѣмѣт монат?

— Ошывлѣмѣт манам.

— Аяжыктемѣ, аяжыктемѣ... (Тѣдѣ, кырышыжым валтен, лавштандон левѣдмѣжѣм нѣлѣн шуш.)—Э! махань яжовлѣ! Ну и Аннушка!—кырышышкы анжен, тѳотя попалтыш.

— Тидѣ тѣнѣн йѣдѣрет, Касьян?—мѣнѣ ядым. (Аннушкын лицѣжѣ якшарген кеш.)

— Агыл, тидѣ родняѣмѣн,—Касьян попалтыш.—Ну, Аннушка, кеок,—тѣшѣкок эче привайыш)—кеок, дѣ анжы...

— Малын тидѣлѣн ялын кѣш,—мѣнѣ лоштѣрѣшѣм. — Мѣ тидѣм сагана нѣнгѣнѣ...

Аннушка макы пѣлѣдѣш ганѳы якшарген кеш, кырыш кѣлѣжѣм кычен шѣнденѣт, тѳотя вѣкѣ шеклѣнен анжалы.

— Яра, ялынок кен шѳѣш,—тѣ юкдонок тѳотя пѣлѣштѣш.— Ма вара... кен шѳѣш тенгеок... Кеок.

Аннушка проворнан шѣргѣ лошкы пѣрен кеш. Касьян паштекшѣ анжен коды, вара йѣрѣлтен колтыш. Тѣдѣн йѣрѣлтѣшѣштѣ дѣ Аннушкыдон попымашты кѣлесен мыштыдымы кого яратымаш каеш. Касьян Аннушка паштек эче икѣнѣ анжалы, эче йѣрѣлтѣш дѣ лицѣжѣм бѣштѣлѣлѣн, вуйжым пачаш-пачаш ламаялы.

— Малын Аннушкым поктен колтышыц?—мѣнѣ ядым,—калявонгыжым мѣнѣ нѣлѣм ылы...

— Вара, тонынаок нѣлѣн кердѣт,—тѣдѣ кѣлесѣш.

— Аннушкаѣт пиш цѣвер ылеш.

— Уке... махань цѣвер вара... так эче...—попымыжат ак шо вуйта, тѣдѣ отвѣчѣйѣш дѣ эчѣт попаш цѣрнен шѣнзѣ.

Попыкташ цѣцымѣм такеш веле ылмым цѣкышымат, мѣнѣ ссечкыш кешѣм. Шо-кшы изиш слабкѣмѣн; но удача мѣнѣнѣн так и бѣш ли: мѣнѣ арава шѣдѣрѣм дѣ ик кѣршѣм веле вы-

селкышкы кандышым. Кудвичышкыжы пырымна годым ижы Касьян мыйн докем сарнал шынзы.

— Барин, а барин,—тыды попаш тынгальы,—тынь анзылет мыйнын виноватем улы: вет тынь гыцет цилä дичьым мыйн карангдышым.

— Кыцелä?

— Ну, мыйн тидым бшке веле палем. А вот пиет тынын тымдымы дä яжо, а нимат бштен бш керд. Тумаетат, эдем эдемок ылеш, а? А вот зверь ылнежы, а, ужат, тыдым мам бштенйт?

Кеквлäm „заговордон“ шылташ акли гишан Касьянлан ынгылдараш—веремäm такеш веле эртäрәш,—тидым паленок, мыйн тыдылән юкымат шым лык. Дä тышаккок мә капкашкы сарналнә.

Пөртышты Аннушка уке ылы, тыды толынат поспеен дä кырышыжымат шынден коден. Ерофей у шыдырым критически анжалы, вырсалтыш дä араваэш пижыктыш; ик цäшышты мыйн корнышкы лäктым, Касьянлан оксам изиш пушым; тыдыжы оксам пйтäри бнежы нäl ылы, вара нälбы, лапа пындаштыжы кычалалы дä тынам ижы понгышышкыжы пиштыш. Ик цäш нәрй ик юкымат тыды бш лык; первышылäок капкаэш тупшым тыкылен, кучерлән отвечайдеок тыды шалгыш дä мыйн донемат пиш үштын прощайыш.

Шыргы гыц толмыкем, мыйн төрок цаклышым—Ерофеем тама шыдән ылеш... Лачокок, выселкышты тыды нимат качкаш моте, имнивлäm йуктым вәр тоже худа ылы. Мä корныш лäкнә. Козлашты шынзышты кучерын шыдешкымжы шүдйнгжы гыцок пälылä чучеш; — тыды мыйн донем попынежы, но мыйн тынгälлөм вычен, имнивлäжым веле вырсалталеш.—Сола дык сола!—тыды мөгымäктä,—ну и сола! Шапым яд—шапыштат уке... Ах, господи! А выдшы—просты тыфу! (Тыды шывäl колтыш). Охрецят уке, шапыштат уке—нимат уке. Ну, тынь,—пар имнижым вырсен попа,—палем мыйн тынбым, алталышы! Шыпшыла веле каят... (Имним салажыдон лыпшал колтыш.) Имни совсем худашкы кен, а перви—махань согласный вольык ылы... Ну, анжылта эче!..“

— Келесы, Ерофей,—мыйн тынгальым,—кү ылеш ти Касьян?

Ерофей мылäm со йылеок ак отвечайы: тыды вообще тумаялшы, талашышы агыл эдем ылеш; но мыйн цаклышым, мыйнын вопросем веселәмдыш да ладнангдарыш тыдым.

— Блохәт?—остаткажым тыды маньы дä сäпшым шыпшылы, —чудной эдем тиды, вашт ышанок агыл, весым техеньым йылеок ат мо. Вет, шамак толшы, тыды ти парецкы имвинä ганьы: ахалыш кен шынзын, пашä гыц үкшен... Ну, конечно, работникшат тыды тыхеньок,—утла лязыра эдем, а все-таки... Изижы годшенок со тенге. Пйтäри тыды кугузавлäjы сага извозчыкышты каштын, нынжы тройкаан ылыныт, варажы тидет прахен—ситен шон видны. Тоныжы йлэш тынгälбн, дä тоныжат шынзен ак тырхы: техень шынзен тырхыдымы, лач шуршок. Баринжы, яра эче, пуры попазен—принуждайде. Тынам-

шен тебе со каштеш, саяк шарык ганьы. А вет техень удивительный өче, йымы веле пәлә: то юкымат ак лык, то трүк попаш тьнгәлеш, а мам попа, йымы веле пәлә. Тидь ма, толкан вара? Тидь толкан агыл. Просты—кынтымы эдем. Мырашыжы яжон мыра хоть. Тенге важны—ничего, ничего.

— А ма, лачок тьдй ясывләм төрлә?

— Махань төрлә! Кышты вара тьдйлән! Так өче. Хотя мьньым золотуха гьц төрлен.. Кышты вара тьдйлән! Глупый эдем,—изишеш тынганен, тьдй привайыш.

— Тьнь тьдйм шукершен пәлет?

— Шукершенок. Мә ньндон Сычевкышты пашкуды ылыена, Красивый Мечьштй.

— А тьве шьргьштй мälәннә Аннушка бьдйр попазыш,— тьдй родняжы лиәш?

Ерофей пулшыжы гач мьнь вькем анжалы дә йьрälтен колтыш.

— Хел.. мане, родня. Тьдй тылык ылеш: тьдйн әвәжй уке, дә кұ ылын әвәжй, иктät ак пälй. Ну, родняжы лишәшлык: тьдйн пышышкы миә. Ну, тьдйн доны йлә. Пьсбй бьдйр, попашат уке; яжо бьдйр, бьшкежät шонгет пиш ярата: яжо бьдйр. А ма машанет, анжы веле, Аннушкылан тьдй грамотым тымдаш тьнгәлеш. Лачокат, тьдй вет техень эдем, йäl статья агыл.. Ә-ә-ә!—кучерем шаяжым трүк кашартен шуш, имнивләм шагалтыш дә воздухым үпшбнзәш тьнгәльй.—Шькш пыш улыла чучеш? Лочокот! Эх, у шьдйрет.. Вет яжон шьрйшйм ынежьй.. Кешәш, вьдйм хоть кандышаш: тьве, пүәштй вьд улы.

Ерофей козла гьц олен валыш, ведьрәм шүтен нälьй, пүә докы кеш дә вьдйм кандыш: варажы, арава шьдйрйш вьдйм опталят, колышт шалгыш, кьце арава тулкажы вьд опталмашеш цожге шакта.. Лу уштышым кемәштй иктä куд гәнә тьдйлән шьдйржйм нөртәш попазыш; вады лимбй годым ижй мә токына толын шона.

Бурмистр *)

Именьяэм гбц луцкы уштышаш вәрйштй пәлбмем ик әдем, йрвезй помещик блә, отставкаштыш гвардейский офицер, Аркадий Павлыч Пеночкин. Тйдйн поместьештйжй дичь шуку улы, томажы французский архитекторын пландон бштймбй, дворовой әдемвләжй английский выргембй чийт, пукша, йүктә пиш яжон, хынавләм ласкон встречаю, но все-таки тйдйн докы охотан агыл кемблә. Тйдй рассудительный дә положительный әдем, отличный воспитанием получаен, служен, высший обществышты каштын, а кбзбт хозяйствыжым яжон видә. Аркадий Павлыч, бшке манмыжыла, справедливый дә строгий ылеш, подданныйвләжй верц пиш старая дә, наказывая моло гбнят, нбнблән пурым бштйшәшләннен веле наказывая. „Нбнбдон теввләдон ганьы обращаю келеш —техень случай годым тйдй попа, — невежество, мбнбн шергәкәнем, тидым вниманишкй нәләш келеш,“ французла тйдй привая. Биккежй тйдй, шбдешкен моло колта гбнят,—ак тыргыжланы, ак раведбй дә саслашат ак яраты, но ладнан чанген попа: „мбнв тйләт шүденәм вет, мбнбн яратыдем“, әль „мам вара бштет, братец, шаналток“; пүжым веле цатрак пырылеш дә тбрвбжым вочык бштен шбндә. Кәпшбдон тйдй кужы агыл, но олмышы, лицәжәт цеввер, кидшым дә кычвләжым пиш ирен урда; якшар цбреән тбрвбжй дә шбргыжй здорова ылмыжым пәлдбргәт. Тйдй полный юкдон дә довольнан вашгылеш, кбрәнәлгб сбнзәжым пбзбрәләлеш дә ласкон анжен шбндә. Чийш тйдй пиш яжон дә пиш мыштен чий; французский книгәвләм, картинвләм, газетвләм выписывая, но лыдашыжы пишок ак лыд. „Вечный жидым“ **) едва лыдын сбнген. Картла мадын пиш мышта. Вообще Аркадий Павлыч мәнмән губерняштйш дворянвлә лошты когон образованный әдемеш дә женихвләжй лошты пиш шанымы женихеш шотлалтын; бдрәмәшвлә утат веле тйдйн верц, айыртембнок тйдйн манерывләжым хвалят. Тйдй бшкымжым удивительны яжон кычен мышта, коти ганьы йой

*) Бурмистр—помещикын именьям вктәрбшй (хресән логбц).

**) „Вечный жид“—Әжен Сю французский писательын роман (1804—1857).

ылаш, шачмыжы годшен нимахань скандалышкат попазыде; хотя случай годым ёшымжым анжыкташ да шекләнбшёрәк әдемём цактәрәш тәдә ярата. Дурной общество гыц совсемок тәдә йәриә—ёшкёмжым ләвәртёмәш гыц лүдеш; зато веселә веремәнжә Эпикурын *) поклонникеш ёшкёмжым об'являя, хотя философи гишәнжә вообще худан попа, философим германский ышвлән туманный качкышеш лёмдә, южнамжы гынь просты чепухаеш веле шотла. Музыкамат тәдә ярата; картла мадмыжы годым пүжә вашт мыра, но чувствыдон; Лючия дә Сомнамбула гыцәт кыды-тидём ашбндәрә, но юкшым соок күшкә нәлеш. Тел йәде тәдә Петербургышкы каштеш. Тәдә томаштыжы соок пиш кого порядок, кучервләжәт даже тәдә статьянок ёштәт: каждый кечын, хамытвләм дә ёшке выргемёштём чистаймы гыц пасна, ләцәштёмәт әче мышкыт. Лачок хотә, Аркадий Павлычын дворовой әдемвләжә лепкә ләвәц анжат, но мәнмән Русьыштыңа угрюмый әдемём омпышан гыц айыраш акли. Аркадий Павлыч пышкыды дә приятный юкдон попа, каждый шамакшым духидон пышангден шбндёмб ёшкёмжын яжо усыжы логыц лыктын миә; французский шамаквләмәт шаяшкыжы шуку пырта, шамак толшы: „Но тидәжблән ёнянымләәт агыл!“ „Но кыце вара тенге лиәш!“ дә молымат техенвләм. Тенге гынят, мёнә тәдә докы пиш шәән пырыкалем, кәдәврлә дә мызывлә агыл ылгәцә, знакомствынажат пәтәнежә. Тәдә томаштыжы хотә күмәт тамаханьы странный беспокойство охватывая: пиш паян обстановкыжат тәнём ак сусуәмдә, хотә кынамат вадеш, кынам кыйыртен шбндём ұпән, гербовый полдышан клоовой выргемән лакей анзыкәт толеш дә тәнён кемедём кыдашаш тәнгәлеш, ти лакейын кукшынди дә цәре гыц вазын шыцшә фигурыжы вәреш весём—кымда шәргә-пәлбшән лоптыри нәрән, кыралмаш гыц төрок сәгбәрәл кандымы әдемём, шукерды агыл барин тәдәлән пумы, но ыргышвлә гыц уже кышкәдәлт шыцшә мбжәрән фигурым ужмыла ылгәцә, пиш когон сусу лимблә ёлнежә.

Аркадий Павлыч докы пырыкалаш ам яраты гынят, мбләнәм икәнә тәдә доны йыдым әртәрәш вәрештә. Иргодешбжә, ирокәк әче, мёнә имчим кәцкәш шүденәм ылы, но тәдә хынам пукшалтыде нигыцәәт ёнежә колты, дә мбнём кабинетёшкбжә ужын нәнгеш. Чай йүмә годым мәнәнә котлетым, смяткә мы. ввләм, үм, мум, тарам дә әче тамам молывләм кандевә. Ошы ире перчаткәән кок лакей, ма мәнәнә келеш, юк лыктеок дә йәле бштен миәт. Мә персидский диванышты шбнзәнә. Аркадий Павлыч парсынын кымда ялашым, бархатный шим курткым чизә, вуйыштыжы симсә моркоан яжо фес дә ялыштыжы китайский сары туфльывлә. Тәдә чайым йулдәлеш, ваштылалеш, кбчвләжём анжа, тавакым шывшеш, покаешбжә пышкыдылаң кбпцбкём моло пиштә дә вообще отличный на-

*) Эпикур—тоштын годшы греческий философ-материалист.

строениән ылеш. Яжонок качкын теммбкб, Аркадий Павлыч ик цәркә якшар әрәкәм бшләнжб опталы, тбрвбжб докы нә-
лбн миш дә лепкәжым трүк кыптыртен колтыш.

— Малың әрәкә брбктымб агыл? — ик лакей гбц строгы тбдб ядеш.

Лакей лүдбн колтыш, мәнгб ганьы шалга, лицәжәт ошем кеш.

— Тбнь гбцет ядам вет, любезный? — сбнзәжб гбцәт тбдбм ак колты, Аркадий Павлыч бндежб ладнанок попа.

Несчастный лакей, салфеткыжым пбтбркәлбл, юк лыктеок шалга. Аркадий Павлыч вуйжым кымыкрак бштбш дә лепкә лбвев тбдбн вбкб анжал шбндбш.

— Ит йәтлб веле, шергәкәнем, — мбньбм пылуем гбц тбкә-
ләл, манеш дә эчеәт лакей вбкб анжаш тбнгәлбб. — Ну, ке-
ок, — изиш лимбкб келесбш, сбнзәхалжым лүктәләлбб дә зво-
нокым брзәлбб.

Чичәлгб лицән, шим үпән, лап лепкән кбжгб әдем пырыш.

— Федор гишән... распоряжением бштәш, — пел-юкын ладна-
нок Аркадий Павлыч келесбш.

— Колыштам, — кбжгб отвечайыш дә ләктбн кеш.

— Теве шергәкәнем, солаштыш неприятностьвләәт, — фран-
цузла, Аркадий Павлыч веселән попалтыш. — Кыш талашет йә?
тырхал, шбнзб эче изиш.

— Агым, кеәш келеш, — манам.

— Охотышкы со кашат! Ох, ти охотниквләм! Кбзбйтшб
кышкы бнде кыдалат?

— Тишецбн нблбб уштыш лиәш, Рябовышкы.

— Рябовышкы? Ах, господи, тбнге гбнь мбнят сагаәт ке-
ем. Рябово мбньбн Шипиловкем гбц вбц уштышаш вәрбштб
ылеш, а мбнь Шипиловкыштем тагынамшен ылтелам: веремәм
со мон ам керд. Теве кыце толкеш толеш: тбнь Рябовышты
охотничыялат, а вадешеш токем толат. Тидб пиш яжо лиәш.
Мә иквәреш ужиньенә, — сагана поварым нәлбнә — тонемок вара
амалет. Яжо тидб! Пиш яжо! — мбнь отвечаен шоктымешкемәт
эче привайыш. — Тидб решбмб... Эй, кб тбштб? Коляским мә-
ләннә кбцкәш шүдбдә, дә йблерәк. Тбнь Шипиловкышты ылы-
нат? Бурмистрембн пбртбштбжб тбньбм амалташ яжо агыл
ылнежәт, но, мбнь пәлем, тбнь пиш тергбшб ат ыл, Рябовыш-
тыжат вет соикток шуды сарайышты амалет... Кенә, кыдалына!

Аркадий Павлыч тамахань-әнят французский романсым мы-
ралтыш.

— Тбнь, әнят, ат пәлб, — мбләм эче попа, — тбштбш мужик-
вләм оброкышты ылит вет. Конституция, — мам вара бштет?
Түләшбжб оброкым исправны нбнб түләт. Мбнь нбнбм таг-
намшен барциныш шбндбнем ылнежб, но земля чбдбрәк, мбнь
кбзбтәт цудеем веле, кыце әнят нбнб керәлешбштб ситәрәт.
А вес шамак, бшке пәләт. Тбштб бурмистрем мбньбн — моло-

дең, туман мышта, государственный әдем! Ужат вот бшкеок...
Лачокшымок, кыце вет толкеш толы!

Нимат йштәш акли. Бндекш цәш вәреш мә кок цәшын ижы
ләкнә. Кыце мбләм шынзәен тырхашем трудна ылын, охотник-
влә веле ынгылен кердәт. Аркадий Павлыч, бшке манмыжы-
ла, случай годым бшкбмжым бадуялаш яратен, седьндон са-
гажы тынәрбь белъем, качкышым, әрәкәм, духивләм, кбщбквләм
дә сакой чөмөданвләм оптыктен шьнден, что ти припасвлә
переген кычатшы немецлән ик иәш ситөнештбь. Кырыквләм
валымы йбидеок Аркадий Павлыч кучерлан мытыкын, но пин-
гбдбн седок чангалта—перегәл валаш шүдә, седьндон тбдбь
мбләм порядочный трусла чучы. Но путешественнә пиш яжон
әртбш; ик кбвер вблнбь веле поварын араважы йөрблт вазы
дә шайыл арава поварын мбшкбрбм пбзбртен шьндбш.

Аркадий Павлыч, поваржы шынгалтмым ужын колтышат, ко-
гон лүдбн колтыш дә тбшәкөнок яды: „кидет нимат бш ли?“
Поварын кидшбь нимат литбмбм пәлбмбк веле тбдбь ладнан-
гы. Мә когон олен кеннә; мбнь Аркадий Павлычын коляскеш
кенәм, дә пач векблә мбләм когон скучнан чучын колтыш:
Аркадий Павлычын шаяжы пйтбш тама, дә тбдбь либеральни-
чяш тбнгәльбь. Остаткажым, мә миән шона, но Рябовышкы
агыл, а төрок Шипиловкыш; тагыце-әнят тенге получаялтын.
Тб кечбн охотничаен мбнь уже кердтелам, хотя охотыш ләк-
мемжбь пиш когон шон.

Повар мә гбцнә анзыцрак миән шон ылын дә күлән келеш,
келесенәт поспеен виднбь; седьндон ныр капкашток әче мән-
мәм староста (бурмистрын әргбжбь) встречайбш; тидбь якшар
пандашан цаткыды мужик, кытшыдон вочык кыташ лиәш; мык-
тен, цәрә вуя, у мбжәрбм шынгалын.— „А Софрон кышты
ылеш?“ Аркадий Павлыч тбдбм яды. Староста пйтәри
имни вблең пбсбн тбргештбш, баринлән когон кымал колтыш
дә пелештбш: „Здравствуйте, батюшка Аркадий Павлыч“, ва-
ра вуйжым лүктәльбь, монгыржым брзәльбь дә келесбш, что
Софрон Перовыш кен, но тбдбм ұжәш уже колтымы.— Ну,
әл мә сагана“, Аркадий Павлыч келесбш. Староста, мәләннә
корным пуән, имнижбм өрдбшкбрәк карангыш, калпакшым
кидешбжбь кычен, имни вбкбь кузен шынзбь дә коляска паштек
йортен кыдалы. Мә сола мыч бнде кеннә. Ваштарешнә охыр
араван мужиквлә попазевбь; нбнбь әппичбь гбц кенбт; мырым
олен мырат, арава гбц ялыштым сәкен шьнденбт; мәнмәң ко-
ляскынам дә старостым ужын колтымыкышты тырлен шьнзевбь,
телшбь калпакыштым кыдашевбь (а делажы кәнгбжбм ылеш) дә,
приказаним вычат машанет, төрләнәл шьнзевбь. Аркадий Пав-
лыч милостиво кымалы нбнблән. Сола мычкы тревожный увер
йбле шәрлен кен. Клетчатый сарафанан бдрәмәшвлә толшы-
влә вбкбь оптышы пивләм тарвашвләдон шултыт; сьнзәжбь дор-
цок кушкын валышы кого пандашан акшак тьотя йүн тембн
шоктыдым имнимок коловец дорц шывнын карангышат, пб-

тәри тѣдѣм тама гишан покажы гѣц нѣжбѣл колтыш дѣ варажы бариндѣн кымалы. Кужы тыгыран ѳрвезѣвлѣ, мѣгѣрен-саслен, томан ѳбѣде кыргыжыт; сеньбѣк порогы гач мѣшкѣрѣн ванжен кеѣт, ялышгы веле кайын кодеш, пѣцкемѣш сеньбѣкѣш шѣлѣт дѣ тѣшецѣнжѣ большы нерѣштѣмѣт ак кайзыктеп. Цѣвѣвлѣѣт дѣже капка лѣвѣкѣл талашен шыралтыт; ик смела ѳптѣн веле, атласнѣй жилеткѣ ганьы шим онган дѣ шергежѣ яктеок кѣйырген шѣцшѣ якшар пачан, корнеш кодылдал, совсемѣт мыраш тѣнгѣл колта ылыы, но трѣк шеклѣнен колтыш тама дѣ тоже кыргыжы. Бурмистрын пѣртшѣ ѳрдѣштѣрѣк шѣнзѣ, тѣдѣн ѳѣржѣ шѣре кѣне кушкын шагалын. Мѣ капка анзылан шагална. Г-н Пеночкин кѣнѣбѣл шагалыы, плащшым кѣдаш шуш, коляска гѣц валыш дѣ ѳѣрвѣш сусун анжалыы. Бурмистрын вѣтѣжѣ ѳлѣкок кымал мѣнмѣм встречайѣш дѣ баринѣн кидшѣм шывшалаш миш. Аркадий Павлыч ситѣмешкок шывшалаш тѣдѣлѣн кидшѣм пуш дѣ вара крылецѣш кузыш. Сеньбѣкѣштѣ, пѣцкемѣш лыкышты, старостын вѣтѣжѣ шалга ылыы, тидѣт кымалыы, но кид шывшалашыжок шеклѣнѣш тама. Ѵштѣ пѣрт манмышты—сеньбѣк гѣц вургымла векѣлѣ—вескок ѳдрѣмѣш уже уборкым ѣштѣт: сакой хѣлим, охыр лодкавлѣм, каклака тылыпвлѣм, ала саныц лоѣш пѣтѣрен пиштѣмѣ ѣзѣен шипкѣм, ѳ коршоквлѣм намалыт, а сѣкшѣм ѣлѣштѣшѣн ваштырдон ѣштѣлѣт. Аркадий Павлыч нѣнѣм лыктын колтыш дѣ ѳымылык доран шѣнзѣ. Кучервлѣжѣ пѣртѣшкѣ шѣндѣквлѣм, изи корзинвлѣм дѣ молы керѣвлѣм намалаш тѣнгѣлевѣ, ялыштым переген нѣлѣн миѣт, ѣнештѣ рѣжгеп.

Тѣ вѣжвѣц Аркадий Павлыч староста гѣц урожай гишан, азым гишан дѣ хозяйственнѣй молы предметвлѣ гишан ядыштеш. Староста толкыдонок отвѣчая, но тагыце-ѣнят мылыын, кѣлмен шѣцшѣ парнявлѣдон мѣжѣржѣм полдышташ цаца машанет. Тѣдѣ амаса доны шалга дѣ седок икѣнѣ ик век анжылтеш, пѣсѣ лакейлѣн корным пуаш цаца. Тѣдѣн кымда пулшыжы шайыц каеш, кѣцелѣ бурмистрын вѣтѣжѣ сеньбѣкѣштѣ тамаханѣ ѳдрѣмѣшѣм ѳывырт шиѣш. Трѣк тебе арава юк тѣнѣ шактен колтыш дѣ пѣртанзыл доран тынгланыш: бурмистр пѣртѣш пырен шагалыы.

Тидѣ, Аркадий Павлыч манмыла, государственнѣй ѣдемет, кытшыдон кужы агыл, кымда пулшан, ѣшке сѣдѣй ѳпѣн, но цаткыды, якшар нерѣн, изи клсовой сѣнзѣн, кымда пандашан. Русь тѣнгѣлѣлтѣмѣ годшенок, манаш лиѣш, паяш тѣнгѣлшѣ ѣдем пандаштымы уке ылын; южшы курымжы изи пандашдон каштеш, но паен колта,—анжет, кечѣ ял ганьы шѣрлѣкѣ пандашым воен шѣндѣ,—кышец тѣнѣрѣш кушкынжы кердѣн! Бурмистр Перовышты изиш ѳѣлдѣлын ылын тама: лидѣжѣ яжонк пуал шѣнзѣн, дѣ торцшы ѣрѣкѣ пыш шѣрлѣ.

— Ах, мѣнмѣн ѣтянѣ, ѣжѣлѣйѣшѣнѣ,—мырымы статян тѣдѣ тѣнгѣлыы, лидѣжѣм когон сусу ылыыла ѣштен шѣнден, сѣнзѣвѣдшѣт лѣктѣш мѣндѣр агылла чучеш,—токо-токо мѣ докына

толын шонат!.. Кидетым, батюшка, кидетым,—төрвөжым ви-
тен, кидым шывшалаш толеш.

Аркадий Павлыч тидын желанижым удовлетворя.

— Ну, кыце, Софрон, делавлаетши кеят?—тидй ласкон
ядеш.

— Ах, мәнмән атянә!—Софронжы манеш,—кыце вьнблән,
делавлән худан кеайбжы! Вет, тынь, мәнмән атянә, бжәл-
йбшынә, мә докына толметдон соланам сотемдәрет, колымына
яктешок мәнмәм цшәнбым бштенәт! Тау ймылан, Аркадий
Павлыч, тау ймылан. Тыньын милостетдон циләок благопо-
лучны кеә.

Софрон цәрнәләлбй, барин вькбй анжалы да чувствыжы
угыц тәрәнймәшеш (әрәкәжәт бшке делажым бштен лишәш-
лык) эче икәнә баринын кидшым шывшалы да эчеәт йбвблән
попаш тьнгәлбй:

— Ах, атянә, милостивецнә... дә... мам вара! Цуратат, сусу
пардон совсемок бнде ородыш кешым тама... Цуратат, анжем
дә бшләнәм бшке ам бнянб... Ах, атянә, атянә!

Аркадий Павлыч мьнь вькем анжалеш, йбрәлтә дә фран-
цузла пелештә: „Анжок теве—эдем кыце сусу лин шьнзбн!“

— Ах, батюшка, Аркадий Павлыч,—бурмистр эче попа,—
кыцелә тенге? Мьньбым совсемок ойхышкы тынь пыртышыц,
батюшка: толмет гишән увербым путелат мбләм. Кышак бнде
амалаш ваыда вара? Тиштйжы теве ире агыл, сүк велел..

— Ничего, Софрон, ничего,—йбрәлтәлбн, Аркадий Павлыч
попа,—тиштй яжо лиэш.

— Да вь тыньжы атянә ылат—кыдыланжы яжо, лачок; мә
постолналан, мушаклән яжо, а тыньжы... ах, мәнмән атянә, бжә-
лйбшынә, ах, атянә!.. Мьньбым, ородым, просты; ородыш кенәм
бнде, цуратат, ородыш кенәм.

Ты нүжвев мәләннә уживым кандевы; Аркадий Павлыч кач-
каш тьнгәлбй. Софрон эргыжым поктен колгыш—дескаты, худа
пышым бштен шьндә.

— Ну, шөггы, межәвләдәм бштйштә?—г-н Пеночкин яды,
йори бшке мужиквләлә попаш цаца дә сьнзәжым веле мбләм
кымалта.

— Бштеннә, батюшка, бштеннә, со тыньын милостетдон. Ан-
зылгечбй пумагам подписайбшнә. Хлыновскийвлә пйтәри кани-
тельым моло кычәлбкәлевй, лачок тидбй. Тергәт, тамам тергәт,
бшкеәт ак пәлеп; дә вет ородывлә, батюшка, глупый народ. А
мәжбй, батюшка, тыньын милостетдон таум бштйшнә, Миколай
Миколайчым, посредникым, удовлетворяйбшнә; цилә мә тыньын
шүдымет сембьн бштйшнә; кыце мәләннә шүденәт, лач тьнге-
ок бштйшнә, Егор Дмитрич гыц пасна нимат бштйделна, ты-
дбй цилә пәлә.

— Егор мбләм докладываен уже,—Аркадий Павлыч важны
келесйш...

— Тенге, тенге, батюшка, Егор Дмитрич, мане.

— Ну, біндежі тә довольный ылыда?

Софрон тидым веле вычен ылын.—Ах, әтянә, милостивец-нә!—мырымыла әчеәт попаш тынгальы.—Анжемә.. тыйн вер-цет мә йдет-кечет йымым ыдылына вет.. Земляжы, конечны, чыдырак...

Пеночкин шая лошкы пыра—Ну, яра, яра, Софрон, пәлем, тыйн усердный слуга ылат... А кыцелән кинды ләктышет?

Софрон кужын шүлалтыш.

— Ну, әтянә, кинды ләктыш яжоок агыл. Дә вот, батюшка Аркадий Павлыч, доложаш разрешайы тыләт,—махань дела лиалтын. (Тишты тиды, кидшым шәрен, Пеночкин докы лишы-лемы дә пел сынзәжым пызыраләл шындыш.) Мәнмән земляш-тынә колышы әдем кәпым моныт.

— Кыце тенге?

— Ышкеәт ам пәлы, батюшка, кыце лиалтын: враг, видны палшен. Яра әче йәлын межә лишән ужыныт; а толыкы мәнмән земляштынә, сулыкым таяш уке. Мынь тәнәмок йәлын земляшкы нәнген кодаш шүдышым дә оролым шагалтышым, ышкым-нәнвләән келесышым: молчать! Становойланжы ынгылдарен пушым: техень дела, манам, чайым йүктышым дә таум ыштышым... А ма машанет, батюшка? Йәлын шүәшок коды вет; колышы әдем—тиды пуры агыл.

Г-н Пеночкин бурмистрын йөн момыжым шуку ваштылы дә, вуйжыдон тидын вәккә анжыктен, таманяр гәнә мбләм французла келесыш: „Махань молодец, а!“ Тә нүжвек туны совсем пөцкемшәлтты; Аркадий Павлыч стәл вәлец постарен нәләш дә пөртыш шудым кандаш шүдыш. Лакей простынышым мәләннә шәрыш дә кыпцыквләм пиштен йәмдылыш; мә амалаш вацна. Софрон, иргодлык приказанивләм получайышат, ләктын кеш. Аркадий Павлыч, амален кемешкыжы, руш мужикин яжо каче-ствывлә гишән әче икманяры попалталы дә келесыш, что, Софрон управляяш тынгалмәи годшен, Шипиловыштыш хре-саньвлән ик копейкәт недоимкышты уке.. Сола оролы анга-жым шилдәлы; тагышты, пөртышты, амален кен шоктыдымы әзә әче мәгыралы... Мә амален кешнә.

Вес кечын мә ир кыныбылнә. Мынь Рябовышкы кәш тәрване-нәм ылы, но Аркадий Павлыч, именъежым мбләм анжыктыне-жәт, изиш кычалалы мынышым. Дә государственный әдемын—Софронын яжо качествавләжы гишән мынь ышкеәт интересуен колтышым. Бурмистр ошалгы-кловой мбжәрым чизән дә якшар кушакым ыштәлы. Бінде тиды тенгечшы гөц чыды попен, ба-ринан сбызәшкы туран анжен; ядмашвләәш толкыдон дә ла-днан отвечаен. Мә әнпичыш кешнә. Софронын әргыжы, кым ар-шын күкшыцаш староста, цилә признаквләжыдон пиш глупый әдем, тоже мә сагана ашкеды; тилец пасна әче пиш кого усан, отставной салтак, земский Федосеич сагана пижы—тамахань-ән-ят пиш потикалә сынзә анжалтышан әдем: шукердок тагынам

тамам пиш когон цудеен колтен вуйта, да ты цудеймбжи кызытат эче шорлен шоктыде. Ма ынвләм, капнавләм, сарайвләм, мардеж вакшым, скотный дворым да молывләм анжен кашна; лачок, цила йондонок ылеш; мужиквлән лелби анжалтышыштым веле мбнь ынгылен шым керд. Софрон, полезный гыц пасна, приятный гишанат эче стараен: канававлә тбр мыч уэвләм шбндыктен шбнден, капнавлә лозш корнывләм бшттыктен да корны ывләнжби ошмам шавтыктен, мардеж вакш ывлән флюгерым бшттыктен; кбрпбддын скотный двор тервен греческий фронтон ганьым пжжыктен сакен да фронтон лывләнжби белиладон сирен шбнден: „Построен в селе Шипилефке в тысеца восем Сод сараковом году. Сей, скотный дфор“.—Аркадий Павлыч совсем нбжгалаен кеш да французский йблмбдон мбләм шайышташ тбнгальби, что оброчный состояни выгодный ылеш, но помещиквләнжби барщина выгодныйрак ылеш... Бурмистрлан советвләм пуа, кыце турим шбндбмлә, кыце вольык кормым йәмдблбмлә да молывлә гишән. Софрон баринын шаяжым внимательны колыштеш, южнамжы вштарешат пелештә, но Аркадий Павлычым ни атянә, ни милостивецна уже ак ман, а со онгыраш цаца—земля, дескать, чбдби, нәләш келнежби. „А ма, нәлдә, мбньбн лбмешем,—Аркадий Павлычшы манеш,—мбнь согласын ылам“. Ти шамакеш Софрон нимат бш отвечабь, пандашыжым веле нйәлтальби.—„Бнде шбргбшкб кен толаш келнежби,“ Пеночкин попалтыш. Мәләннә верховой имнивләм виден кандевб; мә шбргбшкб аль, тиштб попымла, „заказышкы“ кешнә. „Заказышты“ мә пиш шуку дичьбм ужна, тидб гишән Аркадий Павлыч Софроном хвалялы да пулшыжы гыц вичкәлтбш. Г-н Пеночкин лесоводство гишән русский мнениән ылын да тбшәкок мбләм потикалә ик случай гишән шайышт пуш: ромашеш шбргб ак ныгыдем манмы шаям бняндәрәш манын, ик помещик лесникшбн пандашыжым пелбжб нәрбм кбрбн лыктын. Но вес делавләштбжб Софрон дон Аркадий Павлыч—коктынат делам у сембнь видбмәш вштареш ылтелыт. Солашкы мбнгеш толмыкына, бурмистр шукердб агыл Москва гыц выпиываймы веялким анжыкташ мәнмәм ужын нәнгеш. Веялка, лачок, яжон ровотаен, но ти остатка прогулкышты махань неприятность Софроном да баринжым вычымым пәлен ылгецб, Софрон, наверны, торыцшат ак ләк ылын.

Теве ма лиәлтбн. Сарай гыц ләкмбкбнә, мә техень картиным ужын колтышна. Амоса гыц мбндбрнәт агыл, лярән вбд лаксы доны, кыштакен кым лыды нүштблбт ылы, кок мужик пылууй мычны шбнзәт: иктбжб кудлу иәш кытла тьотя, весбжб—коклы иәш кытла брвезбб эдем; коктынат тумышан ывләл тыгырдон ылыт, цәрә яла, кбдәлешбштб керембм бштәлбнбт. Нбнбн анзылны земский Федосеич шалга, сарай гыц йблеок ләктелна ылгецб, тбдб нбнбм, наверны, поктен колта ылын, но, мәнмәм ужын колтышат, тбдб мәнгб ганьы тбнгбн шагалы. Тиштәкенок, ышмажым кәрен шуән, староста мышкынды-

жым кормештӱл шалга. Аркадий Павлычын лицӱжӱ пӱцкӱтӱэм кеш, тӱрвӱжӱм цат пӱзӱрӱл, тӱдӱ мужиквлӱ докы ашкед миш. Мужиквлӱ рок яктеок кымал колтевӱ.

— Ма келеш? Мам яднедӱ?—нердонрак тӱдӱ строгы яды. (Мужиквлӱ иктӱ весбӱштӱм анжал шӱндевӱ, ик юкымат бӱш лыкеп, сӱнзӱштӱм веле, кечӱ вӱштӱреш анжымы ганьы, пӱзӱрӱн анжат дӱ шӱренрӱк шӱлештӱлӱш тӱнгӱлевӱ.)

— Ну, ма вара?—Аркадий Павлыч ӱче яды дӱ Софрон докыла сӱрнӱльбӱ.—Махань семняштӱшвлӱ?

— Тоболеевын семняштӱшвлӱ,—бурмистр нӱжгӱн келесбӱш.

— Ну, мам тӱ келеседӱ?—г-н Пеночкин ӱче тӱнгӱльбӱ,—йбл-мӱдӱжӱ ӱке ма? Попы, тӱнӱ, ма тӱлӱт келеш?—вуйжыдон тьотя векӱлӱ анжыктен, тӱдӱ привайыш.—Ит лӱд, ороды.

Тьотя шимӱлгӱ-луды каваштан, кыптырнен шӱцшӱ шӱжӱм виктен шӱндӱш, кӱкӱ тӱрвӱвлӱжӱм вочык бӱштен пачы дӱ шӱж-гӱ юкшыдон келесбӱш: „Бӱтары, государы!“ дӱ, лепкӱжӱм рокрыш тӱкнӱктенок, ӱче кымалыбӱ. Бӱрвезбӱ мужикшӱт кымалыбӱ. Аркадий Павлыч нӱнӱн шаягарембӱштӱм чываньын анжалыбӱ, вуйжым шайыкыла шуш, явлӱжӱм кымдаракын ташкал шагальбӱ.—Ма техеньбӱ? Кӱн вӱкӱ жалывает?

— Бӱжӱлӱйбӱ, государы! Шӱлӱлтӱш ирӱкбӱм пу... Совсемок мучыен пӱтӱренйт. (Тьотя труднан пона).

— Кӱ тӱнӱбӱм мучыен пӱтӱрен?

— Софрон Яковлич, батюшка.

Аркадий Павлыч цӱрнӱлӱльбӱ.

— Кыце лӱметшӱ?

— Антип, батюшка.

— Тидӱжӱ кӱ ылеш?

— Ӳргем тидӱ, батюшка.

Аркадий Павлыч ӱче цӱрнен колтыш, усыжым тӱрлӱлтӱш.

— Ну, кыце вара мучыенжӱ пӱтӱрен?—усыжы логӱц анжен, ӱче тӱнгӱльбӱ.

— Батюшка, пӱтӱнок разоряен шоктен. Кок Ӳргембӱм, батюшка, цӱротдеок салтакеш пуӱн колтен, кӱзӱйт ӱче кымшыжы-мат пунежбӱ. Тенгечӱ, батюшка, остатка ышкалым кудвичӱ гӱц виден нӱнгеш, шонгы вӱтем шин кодыш—тевеш, тидӱ. (Тӱдӱ староста вӱкӱ анжыкта.)

— Гм?—Аркадий Павлыч маньы.

— Пӱтӱмешкок разораяш волям ит пу ылнежбӱ.

Г-н Пеночкин шӱдешкӱм ганьы лия колтыш.

— Ма тидӱ техеньбӱ?—бурмистр гӱц пеле юкын ядеш.

— Йӱшӱ ӱдем,—бурмистр манеш,—ровотаяш Ӳркӱнӱ. Вӱц и годшен недоимкыжым тӱлен ак шокты.

— Мӱнӱ верцем Софрон Яковлич тӱлен, батюшка,— тьотя пона,—тӱлбӱмжӱ годшен, вӱц ишкӱ бӱнде кен, а тӱлен колтенӱт, мӱнӱбӱм кабалашкы пыртен, батюшка, вот и...

— А тӱнӱбӱн недоимкетшӱ кышец лӱктӱн?—г-н Пеночкин

шйдйн яды. (Тьотя вуйжым веле сакалтыш.) Йуаш яратет сай, кавакышток шынзет? (Тьотя ышмажым пачын колтен ылы.)— Палем вет тамдәм, тамдән пашадә йуаш дә камака вьлннй пачангаш, а пурь әдем тә верцтә отвечайы.

— Грубиян ылеш әче,—тышак бурмистр әче привайыш.

— Ну, тидьжй тьитеок палы. Со вет тенге; мьнь тидьм палем, шуку ужинам. Год мыч распутствья, вырседәлеш, а кьзйт тебе ялеш кымалеш!

— Батюшка, Аркадий Павлыч,—тьотя йанг ясыжыдон попа,— йжәләсмә,—махань мьнь грубиян ылам? Мьньым Софрон Яковлич ак яраты, ма гишән ак яраты—ймы ышке судья лижы. Яшток разоряен пьтәрә... Остатка әргем тебе... тидьмәт... (Тьотян сьнзәштыжы сьнзәвйд кайын колтыш.)—Бжәлайы йлнежы, государь...

— Мәнмәм веле агыл,—ырвезы мужикшәт тынгәлын ылы...

Аркадий Павлыч трүк шьдешкен колтыш:

— Тынь гьцетшы кь ядеш, ну? Тыньым ак ядыштеп, ну и тырлы... Ма тидь техень! Молчать, манам тьләт! Молчать! Ах, господи! Тидь—бунт, молы нимат агыл. Уке, мьнь донем бунтуяш ам советайы... (Аркадий Павлыч анзыкыла ашкылтыш, но мьнь ылмем ашбьндәрен колтыш тама, тышәкок вес векьлә сәрнәл шагальы дә кидшым кьшәншыкьжы цикальы.)...—Ит йәтлы веле, мьньын шергәкәнем,—неволя йьрәлтен, тьды французла келесыш.—Тидь—медальын худа велжы"... Ну, яра, яра,—мужиквлә вькь анжыдеок, вара попа,—мьнь шудем... яра, кедок. (Мужиквлә ак кьньбьлеш.)—Ну, мьнь вет келесышым... яра. Кедә, мьнь приказым пуэм, кедә, ашкедә.

Аркадий Павлыч ньнын докыла тупын сәрнәл шагальы.—„Курым недовольствывлә,—пужы вашт келесыш дә кого ашкылвләдон токыжыла тәрвәнш. Тьдын паштек Софронат тәрвәнш. Земский сьнзәжым веле когон кәрен шьнден, тагыш пиш мьндьркь тьргештәш тумаен шьнден машанет. Староста вьдышттыш лыдывләм лудьктен колтыш. Бариным сарвалаш толшы мужиквлә вәрьшттышток изиш вычалал шалгевы, икты весьшты вькь анжалевы дә, шайыкыштат ыш анжалеп, токышты ашкедевы.

Кок цәшьшты мьнь уже Рябовышты ылынам дә Анпадистдон, палымем әдемдон, охотыш кеаш йәмдьялалтынәм. Мьнь ләктын кемем якте Пеночкин седок Софрон вькь шьдешкен коды. Анпадистдон мьнь шипиловский хресәнвлә гишән, г-н Пеночкин гишән попаш тынгәлым дә бурмистр гишәнәт ядым. Ядмашешем тьды келесыш:

— Софрон Яковличым?.. Палем.

— Махань әдем ылеш вара?

— Пи ылеш, әдем агыл; техень пижым Курск хала якте кеет гьнят ат мо.

— Малың?

— Шипиловкыжы тьдынец тывеш... Пенкинынеш, шотлал-

теш веле вет; кычылташыжы цилä Софрон кычылтеш, а йшке агыл.

— Неужты?

— Ышкымжынлăок кычылтеш. Хресаньвлăжы тйдйлән ййр-вăш должный ылыт; батраквлă ганьы тйдйлән ровотаят; южшым обоздон колта, южшым вес вăре... совсем аврем нăлын.

— Земляштй нйнйя чйдй лишăшык?

— Чйдй? Тйдй ик Хлыновскийвлă гйцок кăндăкшлу десятинам тăреш нăлеш, дă мăнмăнвлă гйц — шудй коклым; теве тйлат шудйвйцлы десятина улат уже. Дă тйдй ик землядон веле ак занимай: имнивладонат, вольыкдонат, тигйтдонат, итйнудонат, мушонат дă тамадонат промышляя... Ышан, пиш ышан, дă когон паян, екшук! Вот мажы худа—шиеш. Зверь — эдем агыл; манйт вет: пи пиок и ылеш.

— Малын йне тйдйн вйкй нйнй ак жалываеп?

— Эх! Баринлăнжы ма нужда! Недоимкывлă йнжйштй ли-еп, тйдйлән большы нимат ак кел. Кен анжы, — изиш лимйк эче маньы, — жалываен анжы доко. Уке, тйдй тйньйм... шйлок... Тйньйм вара тйве тй тьотя ганьымок йштă.

Мйнь Антипым ашйндăрйшйм дă ужмем цилă шайышт пушым.

— Ну, — Анпадист манеш, — йнде качкын пйтăрă тйдйм; пйтйнок качкын колта. Староста тйдйм шинок йнде пуштеш. Эх, махань несчастный эдем, шаналтен миэтят! Ма гишан страдая... Скотышты тйдйндон соредăлын, бурмистретдон, тырхаш ясы ылын виднй... Дела кого! Вот тйнам тйдй Антипдйм чйнгăш и тйнгăлын. Йндежы эчеят яжон тйнгăлеш. Тйдй вет техень пи, прости господи; пăлă, кун вйкй кечăлтăш лиеш. Паянрак дă силанрак эдемвлăм тйдй ак тйкăл, цăрă лепкăн чорт, а тиштйжй теве тйнгăл шйнден! Антипын эргйвлăжйм цертдеок салтакеш пуэн колтен, беспардонный мошенник, настоящий пи, прости господи.

Мă охотыш лăктйн кешнă.

Контора

Дела ылы шөжым. Мөнь пүлэ веремэ уже ныр мычкы пичаддон сарненам, да тыгыды ұшты юр агыл ылгецй, Курский кого корныштыш постоялый двoryшты мөньөйм вычен шалгышы тройкаэм докы вадеш ижы миэм ылы, а тыгыды юржы шонгы ёдёр гыцат хуже мөнь тервенем пижедёлён, да мёләнем, веремаш хоть, шокшы вёрбим кычёл моаш келеш ылы. Кышкыла кемёлэ, мөнь тумаяш веле тьнгёлённам ылы, но тебе пырса ныр тёрбштыш изи амаш сьнзэшем керёлтй. Мөнь ти амаш докы мишөйм, леваш лёвэкё анжалым да тьштй пиш шонгы тьотям ужын колтышым; ужым да тьшакенок Робинзон ёшкөймжён островыштыш пещорышты момы, колаш цацышы шонгы кесбим ашбндёрбшөйм. Тьотя ялжым цымырен шьнзён, нёргэ зьнзэжөйм пытькен анжаш цаца да моренлэ, талашен, но переген, ик вец вес векё кукшы пырсам ышмаштыжы мындыртылеш (беднягын ик пужат уке ылы.) Тенге пырсам мындыртыл шьнзөймжё лошты мөнь миэн шагалмемат тьдй цаклыде.

— Тьотя! а тьотя!—мөнь сьгёральбим.

Тьдй мындыртылаш прахыш, сьнзэхалжым лүктальбй да чуть-чуть сьнзэжөйм пачы.

— Ма?—шөжгэ юкдон тьдй яды.

— Кышты лишнёрак тиштй сола?

Тьотя өчеат пырсажым мындыртылаш тьнгальбй. Тьдй мөнь попымем колте. Мөнь вес пачаш ядым.

— Сола?.. а тёлат ма келеш?

— А тевеш, юр гыц ытлаш.

— Ма манат?

— Юр гыц ытлаш.

— Да! (Тьдй аяреш йылен шьцшөй шаягаремжөйм ыдыралы.)—Ну, тьнь тенге ке,—кидшөйдон раведёл, тьдй попаш тьнгальбй,—тй... тйве, шьёргөйм эртен кеетат, тенге кен колтет—тьштй ик корны попаза; тьнь тьдөйм коды, тй корнедөйм, да вургымлашкы кычы, со ашкед, со ашкед... Тьштй и лиэш Ананьево. А то Ситовкышкат вёрештат.

Тьотям чуть-чуть мөнь ынгылышым. Усыжы тьдёлән попаш апытёртэ, да йёлмөжят ак сёрнй.

— Кыштышы ылат вара?—мѣнь тѣдѣм ядым.

— Мам попет?

— Кыштышы ылат?

— Ананьевыштышы.

— Мам ѣштет тиштѣжѣ?

— Ма?

— Мам ѣштет тиштѣ?

— Сторож ылам.

— Мам вара оролет?

— Пырсам.

Мѣнь йѣрѣлтѣде шѣм тыржы.

— Шѣлок, маняр иѣш ылат вара?

— А кѣ пѣлѣ.

— Сѣнзѣтшѣ худан ужеш векѣт?

— Ма?

— Худан ужат сай?

— Худан. Южнамжы совсемок ам кол.

— Кыце вара ѣне оролет?

— А тѣдѣ гишѣн когораквлѣ пѣлѣт. „Когораквлѣ!“ тумаялым мѣнь дѣ шонгы тѣотя вѣкѣ ѣжѣлѣен анжалыым. Тѣдѣ понгышыжы гѣц касланен шѣцшѣ сыкыр лаштыкым лыкты дѣ ѣзѣлѣ шывшаш тѣнгѣльѣ.

Мѣнь шѣргѣ векѣлѣ ашкедѣм, вара вургымлашкы сѣрнѣльѣм дѣ со анкедѣм,—тѣотя кыце шѣден дѣ, остаткажым, каменный церкѣн кого солашкы миѣн шом; церкѣжѣ у статян ылеш, колонывлѣдон ѣштѣмѣ, тѣшток—кымда господский тома, тоже колонывлѣдон. Мѣндѣрцок ѣче, тыгыды юр вашт, ангадон леведмѣ, кок труван, молы гѣц кѣкшѣрѣк томам мѣнь ужым, старостын векѣт;—шаналтышым дѣ тѣшкѣлѣ тѣрок ашкедѣм; староста доны самоварым, чѣйѣм, сакырым дѣ когонок шапы агыл капшта лемѣм ѣнят моам манам. Пиѣмдон коктын крѣлѣдѣш кузышнаат, сенѣкѣш пырышым дѣ амасам пачым, но пѣрт кѣргѣштѣшѣ обыкновенный хѣдѣрвлѣ вѣреш, тѣштѣ таманяр стѣлѣм, пумагам опен шѣндѣмвлѣм, черниладон пачкыен шѣндѣмѣ кок якшар ишкапым, иктѣ пуд лелѣцѣн ош вулнын ошма ѣтѣвлѣм, комбы пын гѣц ѣштѣмѣ кужы перовлѣм дѣ ма-шоным ужын колтышым. Ик стѣл лошты пуал шѣцшѣ гань лицѣн, изи сѣнзѣн, хвѣрой статян ѣдем шѣнзѣ. Тѣдѣ икпорадкан чиѣн, вѣлѣнжѣ луды мѣжѣр, воротникѣштѣжѣ дѣ мѣшкѣрѣштѣжѣ изиш ягылгалшы.

— Тѣлѣнет ма келеш?—лѣдѣн колтышы имнилѣ, вуйжым трѣк лѣлтѣлѣн, тѣдѣ мѣнь гѣцем яды.

— Тиштѣ приказчик ѣлѣ... ѣль...

— Тиштѣ главный господский контора,—тѣдѣ мѣньѣм лѣштѣрѣн шуш.—Мѣнь тевеш дежурный ылам... Вынескым шѣц уж ма? Вывескыжы малын ѣне сѣкѣмѣ?

— Кышты въл начкы ыргембим кошталаш лиэш? Тиштбй ик-
тбйбн самовар моло уке въл?

— Самовар кыце уке,—тбдбй важны келесбш,—отец Тимо-
фей докы кемб, агыл гбнь дворовой пбртбшкбй, аль Назар
Тарасыч докы, а то кек анжышы Аграфена докы.

— Кбдон тбнь попет, болван? Амалашат ирбкбм ат пу,
болван!—вес кбдеж гбц юк шактыш.

— Тевеш, тамахань господин толын дб ыргем кошташ вб-
рбм ядеш.

— Махань тбштбй господин?

— Мбнь ам пблбй, пичблдон ылеш, дб пижбй улы.

Вес кбдежбштбй кровать юк шактыш. Амаса пачылт кеш дб
вбцлбй ибш кытла, кбжгбй, мытык, вблвбл сбнзбн, убкбжбн гань
шубн эдем пырен шагальы.

— Тбнь мам келесет?—мбнь гбцем ядеш.

— Кошталалаш келнежбй.

— Тиштбй вбр агыл.

— Тиштбй контора ылмым мбнь пблбйделам, дб мбнь вет ок-
сам тблбнем...

— Тбдбжбй тбнге, тиштбт хоть лиэш,—кбжгет попа,—пыры
вот тишкбй. (Тбдбй мбнвбм вес кбдежбш нбнгеш, толыкы бшкеш
лбкмбжбй кбдежбш агыл.) Дб яра лиэш вара тиштбй?

— Яра... А акли ли тишкбй кандаш чбйбм дб патылым?

— Лиэш, сейчас. Тбнь кбзбйт кыдаш веле дб канблтбй, а чбй
скоры йбмдбй лиэш.

— А кбн тидбй именье?

— Госпожа Лоснякован, Елена Николаевнан.

Тбдбй лбктбн кеш. Мбнь йбрвбш анжалым: стена сага шар-
гадон сбрбмбй кого диван шбнзбй, кок пбкен, тоже шаргадон
сбрбмбвлб дб пиш кбкшбй тупавлбй, окня кок велнбй шбнзбт.
Обойдон сбрбмбй стенаштбй масляный чибдон рисуеймы кым ко-
го картин кечбт. Ик картинбштбйжбй кловой шуббшбн лягавый
пи рисуен шбндбмбй, дб тбшбкенок сирбмбй: „Теве мбнбн
сусуэм“; пи дорц мбндбрнбт агыл бнгбр йога, а бнгбр вес
сирбштбйжбй, йбктбй лбвблнбй, кужы пблбшбн пиш кого морен
шбнзблтб. Вес картинбштбйжбй кок тботя арбузым качкыт: арбуз
шайылыжы мбндбрнбй „Храм удовлетворенья“ манын сирбман
греческий портик каеш. Кымшы картинбштбйжбй каклянен вацшы
пеле дбрб бдрбмбш, якшар пылуван, пиш кбжгбй ялгавалан, рисуен
шбндбмбй. Пырымыкына тброк, мбнбн пиэм неволяок диван
лбвбкбй кредбл пырыш, тбштбкенжбй когон пыракан ылын та-
ма: пиэм тбрвбнзбш тбнгбльбй. Мбнь окня докы мишбм. Гос-
подский тома туре, блицбй вес векбй ангавлбм вочык пиштбмбй,
нинбжбй пиш кербл ылыт: земля шим рокан ылешбт, дб юр
шукершен шалген шбнденбт, пиш когон лярбн. Блицбштбй,
шайыкыла шбнзбшбй господский усадбба доны, шапка сит-
цбй платбян бдбрвлб мбнгеш-анеш кыргыжталыт; лярб мыч-

кок дворовой әдемвлә каштыт, шагалалыт дә, тамам тумасен, тупьштым ыдыралалыт; десятскийын ялштен шагалтымы имнижй пачыжым ялахайын лывшедйлеш, вуйжым кўшкй лўктен шбнденәт, заворым нымыштеш; цбыввлә кыдетләт, пуркавлә, кахырымла, цәрнбидеок саслат. Шўкшб дә пбцәлгб ылбш анзылыны (момоца лишәшлык) цаткыды млоец гитарыдон шбнцә дә романсым ловкан мыра.

Әх, мбнь пустыньбш бнде кеем
Тиштбш цевеp вәр гыцбн..“

Кбжгы әдем мбнь докем толыы.

— Вот тйләт чәйбм кандат,—пурын йбрәлтен, тбдб мбләм попа.

Луды мбжәрән дежурныйжы ломберный тошты стөл вблән самоварым шбндбш, чайникым, кәтлбш тбрән цәшкәм дә стопкам, ик коршок патылым дә кў гань пингбдб ик ялштыш болховский сущкывләм пиштбш. Кбжгыжы ләктбн кеш.

— Кў ылеш тидб,—дежурный гыц мбнь ядым,—приказчик?

— Приказчик агыл, перви главный кассир ылын, а кбзбт главный конторщикым бштенбт.

— А приказчиквлә тәмдән уке ма?

— Уке. Улы бурмистр, Михайла Викулов, а приказчик уке.

— Управляющий улы бне?

— Улы, кыце вара: немец Линдамандол, Карло Карлыч;— толыкы тбдб ак распоряжайы.

— А кў тәмдән распоряжая?

— Барыня бшкеок.

— Вот кыце ылын!.. Конторыштыдажы шукын ылыда?

Брвезб тумаяалы.

— Циләжы кудытын шбнзенә.

— Кўвлә тбнәрб?—мбнь ядым.

— А тебе кўвлә: пбтәриок Василий Николаич лиәш, главный кассир; вара Петр—конторщик, Петрбн бзәжб Иван—конторщик, вес Иван конторщик, Коскенкин Наркизов—тоже конторщик дә мбнь тевеш,—циләжымок лыдынжат ат шокты.

— Барынядан дворовой әдемвләжы шуку сәй?

— Шукыжок агыл...

— А маняры?

— Иктә шўдбывцлб нәрбжы погына векәт.

Мә коктынат попаш цәрнбшнә.

— А сирәшбжы тбнь яжон сирет?—әче мбнь тбнгәльбм.

Брвезб ышма кымдыкеш йбрәлтен колтыш, конторышкы кен толыы дә сирен шбндбмб пумагам кандыш.

— Теве мбнь сирбмем,—йбрәшбжы цәрнбидеок келесбш.

Мбнь анжалыым; четвертушка лудалгы пумагаәш шалдыра, яжо почеркдон сирен шбндбмб:

ПРИКАЗ

Главный господский домовый ананьевский контора гыц бур-
мистр Михайла Викуловлан, № 209.

„Тидым получаймыкет төрок, тынь кычыл мошашлык ылат: эртбш йыдым йукшы вуя да неприличный мырывладон Аглиц-кий сад мычкы кў эртен, гувернаткым Энженим—французен-кым кў шижтären да амалашыжы аптёртен? Сторожвләжы мам анженбит да садым кў тынам оролен да техень беспорядкым до-пускаен? Цилә тидывлә гишән пәлен нәләш да конторыш не-медленны келесәш тылат приказываялтеш.

Главный конторщик *Николай Хвостов.*“

Приказ вьлән гербовый кого педәтбм пиштбмь, педәтбш-тбжы: „Главный господский ананьевский конторын педәтбш“, манын сирбмь, а улнбжок эче сирбмь: „Точны исполняш. Елена Лоснякова“.

— Тидбжым барыня бшкеок сирәлтен виднб?—мбнь ядым.

— Кыце бне, бшкеок; тбды со бшкеок сирәлтәлеш, тидбте приказ действуен ак керд.

— Бндежы ти приказым бурмистр докы колтедә?

— Агыл. Бшкеок толеш да лыдын ләктеш. Хотя агыл, ты-дблән лыдын пуат; тбды бшкежы грамотым ак пәлы. (Дежур-ный эче попаш цәрнбш). А ма,—йбрәлтәл эче привайыш,—яжон сиренәм вет?

— Яжон кердбнәт.

— Сочиняйашбжы хоть мбнь сочиняйделам, тидблән Кос-кенкин мастар.

— Кыце?.. Приказвләм пйтәри тәмдән сочиняйәт виднб?

— А кыце бне? Төрөк беловикыш ат сирб вет!

— Жалованьетбшб манярым получает вара?—мбнь ядым.

— Кымы вбц тәнгәм да эче вбц тәнгәм шаргагем нәләш.

— Тыньжы довольный ылат?

— Конечно, довольный. Мәнмән конторышкына сакойск по-пазен ак керд вет. Мбләнемжы, манаш лиәш, йымы бшкеок шүден; мбньбн кугузам дворецкийбштб служба.

— Тыләнетшб яжо бне?

— Яжо. Лачокым попышаш гбнь,—кужыракын шүләлтен эче попа,—купецвлә доны мә ганьналан бләш лучирәк. Купецвлә доны мә братяналан пиш яжо. Вот тенгечы мә докына Венев гыц купец толын ылы, —мбләнем тбдбн работникшы шайыш-ты... Яжо, попашат уке.

— Купецвлә жалованьем большырак пуат ма?

— Йым перегбжы! Тбды гыц эче жалованьем кычет гбнь, тбды тыньбм шүдбнг гыцет поктен лыктеш. Купец доны бня-нбмәшдон да лүдмәшдон бблбмлә. Тбды и пукша, и йүктә, и

чиктә. Ярал лин мыштет, эче большы пуа... Жалованьедон мам бштем, такешәт ак кел... Бләшбжәт купец простан блә, руш статян, мә статянна: сагажы кеет, тйдб чайбм йуәш—тбнят сагажок йу; тйдб качкеш—тбнят кач. Купец ылеш... кыце бне: купец—баринет агыл. Купец ак анжы пишок: шбдешкен колта гбнь, шилдәлеш, дә цилә делагы. Йблмбжбдон ак панеж... А барин доны ямшаш! Тбдблән ма гбнят со ак яры. Стопкаәш вбдбм әль иктә-мам весбм канден пуәт,—„ах, вбд ушбш пышан! ах, качкыш шапыш пышан!“ Мбнгеш намал кеет, амаса тбнь шалгалалат дә тбдбмок эче намал толат,—„ну, вот бнде тидб яжо, тидб вот пышан агыл“. Барынявләжб гбнь, мбнь тбләт келесем, йбнбжб эче кыце йылатарат!.. әль вот эче барышнявләжб!

— Федюшка!—контора гбц кбжгбн юкшы шактыш.

Дежурный проворнан ләктбн кеш. Мбнь стопкаштыш чәем йун пбтәрбшбм, диванеш вазылдалбм дә амален кенәм. Кок цәш амаленәм.

Шижмбкем, кбньблнем ылы, но шокшеш сырлен шбцшет, мбнь мбнгешок сбнзәәм кымен шбндбшбм, но амален кенжб ибм керд. Вес кбдежбштб, конторышты, олен хытырым юк шакта. Мбнь колышташ тбнгәльбм.

— Тбнге, тбнге, Николай Еремеич,—ик юкшы попа,—тбнге. Тидбжбм шотышкы нәлте акли, акли, лачокок... Гм! (Попышы кахыралтыш.)

— Бнянб мбләннем, Гаврила Антоныч,—кбжгбжбн юкшы шакта,—неужели, машанет, тиштбш порядкывләм мбнь ам пәлб?

— Кү бне весбжб тидбм пәлбшәшлык, Николай Еремеич: тиштәкен вет тбнь первый эдем ылат. Ну, кыце бне?—мбнь пәлбдбмем юк эче попа,—кыце мә решенә, Николай Еремеич?

— А кыце решенә, Гаврила Антоныч? Делагы тбнь вблнет веле: тбньжб тевеш согласын ат ыл.

— Малың, Николай Еремеич, мам попет? Мәнмән делана—торговый дела, купецкий дела; мәнмән делана—нәләш. Мә тидбндон веле и бленә, манаш лиәш, Николай Еремеич.

— Кәндәкш тәнгә,—кбжгб шозен келесбш.

Кужын шүләлтбм юк шакта.

— Николай Еремеич, угла шукым тбнь кычет.

— Акли, Гаврила Антоныч, вес сатянжы бштәш акли, йым анзыланы попымлаок попом, акли.

Коктынат цәрневб.

Мбнь олен кбньблбм дә шелбк вашт анжаш тбнгәльбм. Кбжгб токемлә тупын шбнзә. Тбдбн докыла мелбн нбллб иәш кытла, куکشынди дә, итбнудон шбрен шбндбмб ганьы, цбретбмб купец шбнзә. Тбдб пандашыжым седок ниәлтблеш, сбнзәжбм пиш пбсбн анжылтеш дә тбрвбжбм тәрвәтблеш.

— Тене киндб пиш яжон кушкеш,—тбдб эче попаш тбнгә-

льбй,—корны мычкы толшыла мбнь пиш довольный лим. Воро-
неж дорцок яжо киндй тбнгальбй, первый сорт, манаш лиэш.

— Лачок тидй, киндй худа агыл,—главный конторщик от-
вечая,—но, Гаврила Антоныч, бшкеок палет, киндй шбйжым
махань лишашлыкым кбзйтотк палаш акли, тама лиэш эче.

— Действительны тенге, Николай Еремеич: цилä ймын ки-
дбштй; правильны келесбшйц... А хынаэт кбньблбн тама
доко.

Кбйжбй токемлä сарнальбй... Колышталы...

— Уке, амала.—Амаса докырак ашкед толы да эче пелеш-
тыш:—амала,—дä вäрбшкбйжбй шбнзбй.

— Ну, кыце бне, Николай Еремеич,—купецшбй эче тбнгä-
льбй,—деланажым пбйтäрäш келеш ылнежбй... Яра бне, яра,
Николай Еремеич,—сбнзäжбй шбрен пытькен тбдбй попа,—
кок луды пумагам дä ик ошым тблänет, а тбштбйжбй (кидшбй-
дон барский двор векблä анжыкта) кудыт дä пелбй. Ну, кидбйм
кыченä что ли?

— Нбл луды пумага,—приказчик отвечая.

— Ну, кымыт лижбй!

— Нбл лудбй, ик ошыжым колтем.

— Кымыт, Николай Еремеич.

— Кымыт дä пелбй, тилец гач копейкбймät ам колты.

— Кымыт, Николай Еремеич.

— Итät попы, Гаврила Антоныч.

— Эх, вет махань согластымы ылат,—купец манеш.—Тенге-
жбй гбнь мбнь лучы бшке барыньыдон делам бштем.

— Керек,—кбйжбй попа,—пбйтäриок тенге маншаш ылы. Ла-
чокшок, мам тблät беспокоялтмыла?.. Тбнге лучы лиэш!

— Ну, яра, яра, Николай Еремеич. Шбйдешкенät поспейшбйц!
Мбнь такешбйм веле вет попышым.

— Агыл, лачокшымок ма вара...

— Ситäш манам йä... Шутям веле бштбйшбйм вет. Ну, нäl
бшкбймедбйнбйм—кымыт дä пелбйм, мам бштбймлä тбньдонет.

— Нблбйтбйм нäläш келнежбй, дä ородешем талашальым,—
кбйжбй попалтыш.

— Тбштбйжбй вет кудыт дä пелбй, Николай Еремеич,—кудыт
дä пелеш киндй выжалалтеш?

— Кудыт дä пелбй, уш попымы.

— Ну, тенге гбнь, решеннä, Николай Еремеич (купец шäрлä-
кä лапажыдон конторщикын лапажым севäl колтыш). Дä яры-
жы! (Купец кбньбл шагальы.) Бнде, батюшка, Николай Ере-
меич, мбнь барыня докы кеем, бшке гишänем доложаш шү-
дем, тенгеок и келесем. Николай Еремеич куд тängä дä пелбй-
дон решбйш, манам.

— Тенгеок и ман, Гаврила Антоныч.

— Бнде нä, бшлänет получайы.

Купец приказчиклан ик пачка оксам пуш, кымальы, вуйжым

Ырзъл колтыш, кок парняжыдон шляпăжым нăльбї дă, шарга-
гемжым йочырткен, лăктын кеш. Николай Еремеич стена докы
миш, дă купец пумы оксажым лыдаш тѳнгăльбї. Амаса гѳц
якшар ўпăн, лаштыра шѳргѳ пандашан эдем вуй кайын колтыш.

— Ну, кыце вара?—тѳдѳ яды,—делаэтшѳ маханьы?

— Дела яжо.

— Маняры?

Кѳжгѳ кидшѳм досаднан шалалтыш дă мѳнь векемлă ан-
жыктыш.

— Яра, яра!—якшар вуян маньы дă ямын кеш.

Кѳжгѳ стѳл докы тольы, шѳнзѳ, книгăм шăргăльбї, шер-шо-
тым нăльбї дă шотлаш тѳнгăльбї, но кашар парнядон агыл, а
покшал парнядон шервлăжым шѳкедѳлеш: тевгежѳ приличны-
ракла тама тѳдѳлăн чучын.

Дежурный пырыш.

— Мам келесет?—кѳжгѳ ядеш.

— Голоплек гѳц Сидор толын.

— Ну, шѳдемă тишкѳ. Тырлай, тырлай.. Пѳтăри ке дă ан-
жал, толшы баринет со эче амала ѳль кѳнѳбїлѳн.

Дежурный комнатышкем олен пырыш. Мѳнь вуем тăпнăкем
вѳлăн пиштенăм дă сѳнзѳэм кымен шѳнденăм.

Дежурный мѳнгешок конторыш кеш дă келесѳш:

— Амала,—маньы.

Кѳжгѳ бѳшке турешѳжѳ мѳгѳмăктѳл вырсалтыш.

— Ну, Сидорым ўжын канды,—остаткаешѳжѳ тѳдѳ келесѳш.

Мѳнь эчеат, кѳнѳбїл шѳнзѳм. Пиш кужы, кымлы иăш кытла,
цаткыды кăпăн, якшар шѳргăн, саралгы ўпăн, изирак кыйыр
пандашан мужик пырен шагальы. Тѳдѳ анзыл лыкышкыла
хрестѳш, главный конторщиклан кымалы, шляпăжым кок кид-
шѳдонат кычыш дă тѳр шагальы.

— Здравствуй, Сидор,—шер-шотшым лочкен, кѳжгѳ эдем
попалтыш.

— Здравствуйте, Николай Еремеич.

— Ну, кыцелăн, корнет маханьы?

— Корны яжо, Николай Еремеич. Изиш лярвăн веле. (Мужик
кужыракын дă олен попа.)

— Вăтетшѳ хытыра?

— Хытырыде мам бѳтă!

Мужик кужын шѳлăлтѳш дă ик ялжым анзыкырак ташкалы.
Николай Еремеич перожым пѳлѳш шайыкыжы керѳильбї дă нер-
жѳм нышталтыш.

— Махань деладон тольыц?—клетчатый савыцшым кѳшă-
нѳшкѳжѳ пиштѳмăштѳ тѳдѳ пакула ядыгеш.

— Николай Еремеич, мă гѳцнă плотниквлăм тергăт.

— Тѳнге гѳнь ма вара, плотниквлăдăжѳ уке ма?

— Кыце мăнмăн плотниквлă уке, Николай Еремеич: вăрнă-
жăт шѳргăн—известны. Но веремăжѳ вет—пăшă веремă, Ни-
колай Еремеич.

— Пәшә веремә! Тә օрдѣж господавләлән веле ровотаяш цацедә, а бшкѣмѣн госпозалан ровотаяш ада яраты... Соикток агыл ма?

— Пәшәжѣ икток, правильны, Николай Еремеич... дә вет...

— Ну?

— Тәржѣ пиш... седѣ...

— Чѣдѣ манат ма? Ужат, тә кыце эртен шѣнзѣндә. Анжок эче!

— Тѣдѣжѣмәт эче попымла, Николай Еремеич, пәшәжѣ әр-няш веле ситә, а урдат ик тѣлзѣ моло. То материалышты ак ситѣ, то садышкы корнывләм итрайѣктәш поктен колтат.

— Чѣдѣ ли пәшә! Барыня бшкә шүдә гѣнь, мәләннә рас-суждаен шалгаш уке.

Сидор попаш цәрнѣш дә ял гѣц ялыш тәрвәнѣләш тѣн-гәльбѣ.

Николай Еремеич, вуйжым тѣрѣнь бштен, шервләжѣм усердны шѣкедѣлеш.

— Мәнмәнвлә... мужиквлә... Николай Еремеич...—Сидор эче-әт попаш тѣнгәльбѣ, дә шамак йѣде йѣлмѣжѣ пүкшемәлт миә,—тѣнѣн милостетлән келесәш шүдевѣ... теве тиштәкен... улы... (Тѣдѣ кидшѣм мѣжәр понгышышкыжы цикальбѣ дә полотенцеш вѣдѣл шѣндѣмѣ арам тѣшец шывшыш лыкты.)

— Мам, мам тѣнь, ородыш моло кетелат?—кѣжгѣ талашен попаш тѣнгәльбѣ.—Ке, ке мѣнѣн пѣртѣшкәм,—ѳрѣн колтышы мужикым шѣкен, лыкмы ганьок покта,—тѣштѣ вәтемдон попы, тѣдѣ тѣләт чѣйѣм йүктә, мѣнь скоры миәм, кеок. Дә тѣнь ит лүд, ке, ке.

Сидор ләктѣн кеш.

— Ах, махань мѣскә ылеш!—главный конторщик паштекшѣ попа, вуйжым йрзәльбѣ дә эчеәт шотлаш шѣнзѣ.

Трук саслаш тѣнгәлевѣ: „Купря! Купря! Купря! Купря ат сѣнгѣ!“ օлицәштѣ шактен колтыш, дә изиш лимѣкѣ, конторышкы мы-тык кәпән әдем, пиш кужы нерән, тәрвәнѣдѣмѣ кого сѣнзән, анжаш чахоточный, но бшкѣмжѣм чываньш кычышы әдем пы-рен шагальы. Вѣләнжѣ тѣдѣ кышкедәлт шѣцшѣ тошты сюр-тукуым чиән, сюртукушы плисовый воротникән дә тыгыды пол-дышан. Тупешѣжѣ намалтыш пум керемдон намал шѣнден. Тѣ-дѣн йѣр иктә вѣц дворовой әдем ылыт дә цилән нѣнѣ саслат: „Купря! Купрям сѣнген ат керд! Купрям камака ол-тышым бштен шѣнденѣт!“ Но сюртукан әдем нѣнѣн вѣкѣ акат анжал, онгырешнѣмѣштѣм нима шотышкат ак нәл, лицә-жәт маханьы ылын тѣхеньок. Ладна ашкылдон тѣдѣ камака докы ашкәд миш, пу намалтышыжым тупшы гѣц валтыш, ша-йыл кѣшәнжѣ гѣц тавак әтѣжѣм лыкты, сѣнзәжѣм кәрәлтѣш дә ломыж ярышан коштен тырыж шѣндѣмѣ донник шуды пы-ракым шывшаш тѣнгәльбѣ.

Ружген, саслен пырымашеш кѣжгѣ әдем, лепкәжѣм шѣдѣн кыптыртен, вәржѣ гѣц кѣнѣльбѣ, но вара, делам цаклышат,

ййрәлтйш дә саслаш веле йш шүдй: вес кйдежйштй охотник, дескать, амала.—Махань охотник?—кок эдем икәнәштй ядын шйндевй.

— Помещик.

— А!

— Пускай рүжгәт,—кидшйм шәрәлтен, кышкедәлт шбйшй сюртукан эдем попалтен колтыш,—мбйньбй ма дела! мбйньбй толыкы бйнжйштй тйкәлеп! Мбйньбй тебе камака олтышым бйштенбйт...

— Мане, камака олтышым, камака олтышым!—погынен шагалшывлә саслат.

— Барыня шүден,—пулшыжым кыптырталын, сюртукан эдем пакыла попа,—а тәжбй тырхалда... тәмдәм эче сасна кйтөзбй бйштен шбйндәт. А мбйнь яжо ыргызы ылмем, Москвашты первый мастарвлә доны тыменьмем, генералвләлән ыргымем—тидбйм мбйнь гыцем иктәт шывшын нәлбй ак керд. А тәжбй мам тйргештйльбйдә? мам? тә пуста логер ылыда, дармодвлә—большы нимат агыл. Колты мбйньбй воляшкы—мбйнь шужен ам колы, мбйнь ам ям; мбйләм паспортым веле пушты—господавләлән мбйнь яжо оброкым түлен керднем. А тәжбй вара? Ямыда, арашйнгә вәрешок ямыда, вот и пйтйш!

— Вот и алталет,—шадыран, сары үпән, якшар галстукан, кышкедәлтшбй шокшан ик млоец келесбйш,—тбйнь паспортдонат каштынат, гөсподавлә ик копейка оброкедбймәт ужтелыт, бйшләннетшәт копейкашымат ровотайделат: токет яледбйм веле чутьчуть шывшын канденбйт дә тбйнямшен со ик мбйжәретдонок каштат.

— А мам бйштет вара, Константин Наркызыч!—Куприян отвечая,—яратен колтен эдем—дә ямын, пйтен эдем. Тбйнь пбйтари мбйнь нәрем бйлен анжы, Константин Наркызыч, тбйням вара мбйньбй осуждайы.

— Маханьым вет яраташыжы мон, уродым!

— Тбйнь тенге ит ман, Константин Наркызыч.

— А кум вара бйняндәрбйнет? Мбйнь тбйдбйм, яратыметшбйм, имештбй Москваш бйшке сбйнзәемдон ужынам.

— Имештбй тбйдбй, лачок, изиш худаланен ылы,—Куприян келесбйш.

— Тырлыда, такешбйм понгаш,—кужы кәпән, кукшынди, кыйырген шбйндбймбй дә маслым шбйрен шбйндбймбй үпән ик эдем, лакей тама, попаш тбйнгәльбй,—бйнде Куприян Афанасьевич мәләннә мырым мыралтен пужы. Тбйнгәл йә, Куприян Афанасьич!

— Вот! вот!—молыжат маныт.—Вернй, Льюксандра, ти гәнәкшбй чучыц... Мыралты, Купря!.. Молодец, Льюксандра! (Дворовый эдемвлә, большырак нежностьлан, пүэргбймәт южнам бйдрәмәшлә лбймдәт.)—Мыралты!

— Тиштбй мыраш ак яры,—Куприян пингбйдбйн пелештбйш,—тиштбй господский контора.

— Тѣньжын ма дела? Ёшкежѣт конторщик линет, виднѣ!—
когон ваштыл, Константин келесѣш.

— Цилѣ господский властышты ылеш,— бедняга манеш.

— Анжыдок, кышкы тумаен шѣнден ылын, махань ловкий?
у! у! а!

Цилѣн ваштылаш тѣнгѣлевѣ, южшы тѣргѣт. Иктѣн гѣцѣт
когон лудкы иѣш кытла ик ѣрвезѣ, дворня лоштыш аристокра-
тын эргѣжѣ тама, ваштылеш; тѣ ѣрвезѣ бронзовый полды-
шан жилеткѣм чиэн, лиловый цѣреѣн галстукым пижѣктен, дѣ
мѣшкѣржѣт йѣлѣн гѣц когорак кушкын поспеен.

— Колышт доко, Купря, келесѣ тѣрок,— Николай Еремеич
йѣрен попаш тѣнгѣльбѣ:— камака олтышышты ѣлѣшет худа вет?
Пуста пѣшѣ сѣй?

— А ма, Николай Еремеич,— Куприян отвечая,— тѣнь вот
кѣзѣт главный конторщик ылат, лачок; тидѣ гишѣн иктѣт ак
споры; а вет тѣнят йѣл кид лѣвѣлнѣ ылынат, мужицкий пѣр-
тѣштѣт вет ѣлен анженѣт.

— Тѣнь анжы, утла ит попы,— кѣжгѣ шѣдешкен колтыш,—
тѣньдонет, ородыдон, шутям ѣштѣт; тѣньдонет эче попат моло
гѣнь, сусу веле лимѣлѣ.

— Шамакеш тенге толы, Николай Еремеич, ит йѣтлѣ...

— То-ты, шамакеш.

Амаса пачылт кеш, дѣ казачок кыргыж пырыш.

— Николай Еремеич, барыня тѣньбѣм токыжы шѣдѣ.

— Барыня доныжы кѣ улы?

— Аксинья Никитишѣ дѣ эче Веневыштыш купец.

— Сейчас миѣм. А тѣ, шѣмбелкѣвлѣ,— пингѣдѣн попа,— ка-
мака олтышыдадон иквѣреш кедѣ тишец: немец толын шагальы
гѣнь, как раз жалываен шѣндѣ.

Кѣжгѣ ѣшкѣмжын ѣпшѣм тѣрлѣлтѣльбѣ, лапашкыжы кахрал-
тыш, полдышвлѣжѣм полдыштыш дѣ, кымдан ашкылен, ба-
рыня докы ашкедѣ. Изиш лимѣкѣ, Купря сага цилѣн лѣктѣн
кевѣ. Ик тошты знакомыем— дежурный веле коды. Тѣдѣ перо-
влѣм тѣрлѣш тѣнгѣлѣн ылы дѣ шѣнзѣмѣлѣтѣжок амален кеш.
Таманяр арашѣнгѣ тѣшѣкок тѣрвѣшкѣжѣ толын шѣнзевѣ.
Лепкѣшѣжѣ кужынер шѣнзѣ, явлѣжѣм кындон ташкалы дѣ
пышкыды каваштышкы кужы нержѣм пышкыл шѣндѣш. Амаса
шайыц лешѣнгѣшѣ якшар ѣпѣн эдем вуй кайы, анжалы, ан-
жалы дѣ кѣпшѣге конторышкы пырыш.

— Федюшка! Федюшка! тѣнь со амалет!— тѣдѣ попа.

Дежурный, шижѣн колтыш дѣ кѣнѣыл шагальы.

— Николай Еремеич барыня докы кеш?

— Барыня докы кен, Василий Николаич.

А-а!— мѣнь тумаялым,— теवेश, главный кассирет.

Главный кассир кѣдеж мычкы кашташ тѣнгѣльбѣ. Кашташы-
жы йѣвѣрт, коти статян тѣдѣ каштеш. Вѣлѣнжѣ тошты шим
фракым чиэн, фрак пачшы пиш ѣнгѣсѣр; ик кидшѣм тѣдѣ он-
гешѣжѣ кычен, а весѣжѣдон тор галстукшым седок кычал-кы-

чал колта дә вуйжым сәркәлә. Ялыштыжы кесбі каваштын шаргагем, нима юкат уке, тәдбә пышкыдын ташкал миә.

— Тагачы тәһһәм помещик Ягушкин ядышты,—дежурный манеш.

— Гм, ядышты? А мам тәдбә тәләнет попыш?

— Тютюрев докы вадеш миәм маньы дә тәштә тәһһәм вычаш сөрбш. Василий Николаичдон ик дела гишән попалташ келеш маньы, махань дела гишән—тәдбәжәм бш келесб: Василий Николаич пәлә, манеш.

— Гм!—манят, главный кассир окня докы миш.

— Николай Еремеич конторышты ылеш?—сеньбк гәц юк шактыш, дә тәшәкок кужы әдем пырыш; шәдешкәшблә чучеш, лицәжб неправильный, но раскыды дә смела, чистан чиән.

— Тәдбә уке ма?—йәврәш талашен анжалын, тәдбә яды.

— Николай Еремеич барыня доны,—кассир отвечая.—Мам келесбнет, келесб, Павел Андреич: мбәләнем келесен кердәт... Мам тәһһәм келесбнет?

— Мам келесбнем? Тәһһәм пәләнет, мам мбәһһәм яднем? (Кассир вуйжым мыкик бштәлтәш.)—Тымдалтынем мбәһһәм тәдбәһһәм—негодный кбжгб мбшкбрбм, әляклен бнжб кашт!.. Кыце әляк-ләмлә, мбәһһәм тәдбәләһһәм анжыктен пунем!

Павел пөкәнбш вален шбнзб.

— Павел Андреич, кыце вара тәһһәм тенге? Ладнан... Кыце намыс агыл вара? Тәһһәм ит монды, кү гишән тенге попет, Павел Андреич!—кассир попа.

— Кү гишән? Главный конторщикым тәдбәһһәм бштенбт гбәһһәм, мбәһһәм ма дела! Әдембмок моньт! Төрок келесәш лицәһһәм: кесбм капштавичбш пыртенбт.

— Ситә, ситә, Павел Андреич, шблок, вет тидбжб пустяк веле!..

— Ну, Лиса Патрикеевна, пачшым мадыктылаш тбнгәльбб бнде! Мбәһһәм тәдбәһһәм соикток вычен шоктем,—Павел шбдбһһәм келесбш дә стәлбм мышкынден колтыш.—А, тевеш бшкәжәт толеш,—окняшкы анжалын, приваяльы,—шамакешок толеш. Тобын анжай тебе! (Тәдбәһһәм кбнббл шагалы.)

Николай Еремеев конторышкы пырыш. Лицәжб сусун каеш, но Павлым ужы веле, төрок шекләнен колтыш.

— Здравствуйте, Николай Еремеич,—Павел чбһһәм попалтен колтыш дә конторщик докы олен миш.—Здравствуйте!

Главный конторщик юкымат ак лык. Амасашты кулецбһһәм лицәжб кайын колтыш.

— Ма вара, ат ойвечәйб?—Павел әче попа.—Тырлай, тенге ак кел,—пелештәльбб,—саслен дә вырседәлбһһәм, нима толкымат ат мо. Тәһһәм лучы пурынок келесб, Николай Еремеич, ма гишән мбәһһәм пбзбрәш цапет? Ма гишән мбәһһәм ямдынет? Ну, келесемә йә, келесемә.

— Тиштѣ тѣньдонет шайышташ вѣр агыл,—главный конторщик тыргыжланен попа,—дѣ кѣзѣт веремѣжѣт уке. Толькы иктѣм мѣнь удивляем: кышец пѣлен нѣлѣнѣт, что мѣнь тѣньѣм ямдаш цацем ѣль пѣзѣртѣнем? Кыце вара мѣнь тѣньѣм пѣзѣртен кердѣм? Тѣнь мѣньѣн конторыштем ат служы вет.

— Анжема эче,—Павел попа,—тидѣ эче ак ситѣ ылын. Малын ѣѣ тѣрок ат признайы, Николай Еремеич? Вет тѣнь ынгылет мѣньѣм.

— Уке, ам ынгылы.

— Агыл, ынгылет.

— Цуратат, ам ынгылы.

— Йт цуреѣѣ! Тенге гѣнь, келесѣ: ѣымы гѣц лѣдѣт ѣль агыт? Ну, малын тѣнь незер ѣдѣрлѣн ѣлѣш волям ат пу? Ма тѣлѣнет тѣдѣ гѣц келеш?

— Тѣнь, Павел Андреич, кѣ гишѣн попет? — нимама т вуйта ак пѣлѣ, кѣжгѣ ядеш.

— Эх, акат пѣлѣ вуйта! Мѣнь Татьяна гишѣн попем. ѣымы гѣц хотѣ лѣдѣшѣш,—мажым ѣѣ тенге пѣзѣртѣлѣт? Намысланемѣ: тѣньѣн вѣтет улы, тетявлѣет мѣнь кытем ылыт, а мѣньжѣ ма вара... Татьяна мѣтѣлыкеш мѣнь нѣлнем: честьдон мѣнь ѣштем.

— Мѣньжѣ малын тиштѣ виноват ылам, Павел Андреич? Барыня тѣлѣт ѣдѣрѣм ак нѣлѣктѣ: тѣдѣн господский воля! Мѣньжѣн ма дела!

— Ма дела? А тѣ тѣ шонгы ведьма-ключницыдон икышын ада ѣштѣ ма? Барынялан ада пѣжгѣ ма? Келесѣ, ти ѣдѣр вѣкѣ сакой шамакым барынялан ада попы ма? Тѣ гишѣндѣ вет тѣдѣм прачка гѣц судомойкыш ваштенѣт! Тѣдѣм шит, дѣ страмаят—тѣ гишѣндѣ агыл ма? Намысланы, намысланы, тѣнь шонгы эдем ылат! Вет теве-теве тѣньѣм паралич темдѣл пиш-тѣ... ѣымы анзылны отвечаяшет вѣрештеш.

— Саслы, саслы, Павел Андреич... Толькы шуку ли тѣлѣт саслашыжы попаза!

Павел трѣк шѣдешкен колта.

— Ма тѣнь крозаш эче тумает?—шѣдѣн тѣдѣ попалтен колтыш.—Тѣнь машанет, лѣдѣм мѣнь тѣнь гѣцет? Уке, шѣмбелкѣ, тѣхеньѣм агыл попазенѣт! Ма гѣц мѣлѣнем лѣдмѣлѣ?.. Мѣнь хотѣ-кыштат качкашем моѣм. Тѣнь вот—вес дела. Тѣньѣлѣт тиштѣ веле и ѣлѣш дѣ ѣляклѣш, дѣ эче шолышташ...

— Ох, ѣшкѣмжѣм кыце когѣш ужеш,—шѣдешкѣш тѣнгѣлшѣ кенторщикшы манеш: фельдшер, проста фельдшер, пуста лекарѣ веле ылеш, а колышт шаяжым,—ой, маханѣ важный эдем!

— Мане, фельдшер, ко ти фельдшер агыл ылгецѣ, тѣвь кѣзѣт мыгилѣштѣ шѣн киѣт ылын... Мажы тидѣм мѣлѣнем лицѣк-тѣш,—шѣдѣн тѣдѣ привайыш.

— Тѣнь мѣньѣм лиценѣт?.. Уке, тѣнь мѣньѣм отравляен

пушнет ылын; тѣнь мѣлѣм сабурым *) йүктенѣт,—конторщик поѣа.

— Сабур гѣц пасна молыжы нимат тѣлѣт палшен ак керд гѣнь, мам ѣне ѣштѣмлѣ ылын?

— Сабур врачевный управыдон запрещѣймѣ ылеш,—Николай поѣа,—тѣнь вѣкет мѣнь жалываен эче кердѣм. Мѣньѣм пуштнет ылын—вот ма! Яра эче, йымы ытарен.

— Ситѣ, ситѣ, господавлѣ,—кассир тѣнгѣлѣн ылы...

— Каранг!—конторщик сѣгѣрѣл колта.—Тидѣ мѣньѣм отравен пуштнежѣ ылын! Пѣлет тѣнь тѣдѣм?

— Пиш келеш мѣлѣм тидѣ. Колышт, Николай Еремеев,—Павел когон тыргыжланен поѣа,—остаткам келесем... Ёшке тишкевен шоктышыц, большы мѣнь тыржен ам керд. Мѣлѣннѣ ит ѣптѣртѣ, ынгылет? А то, цуратат, иктѣжѣлѣннѣ худа лиѣш, мѣнь тѣрок поѣем.

Кѣжгѣт когон шѣдешкен колтыш.

— Тѣнь гѣцет мѣнь ам лѣд,—тѣдѣ сасла,—колат, тѣнь, молокосос! Мѣнь тѣньѣн ѣтядѣмѣт кердѣм, тѣдѣнѣт шуржым тодылым,—анжы, тидѣ тѣлѣт пример!

— Ѧтям гишѣн мѣлѣм ит поѣы, Николай Еремеев, ит ѣшѣндѣрѣктѣ!

— Вот эче! Махань уставщик тѣнь мѣлѣнем ылат?

— Тѣлѣнет поѣем, ит ѣшѣндѣрѣктѣ!

— А тѣлѣнет поѣат, ѣшкѣмедѣм пѣлѣ... Барынялан ѣшкѣмедѣм хотѣ-кыѣ керѣлеш шотлет гѣнят, а когыньна логѣц иктѣжѣнѣм айыраш тѣдѣлѣн поѣаза гѣнь, тѣнь шалген ат тырхы, голубчик! Бунтуяш иктѣлѣнѣт волям пумы агыл, тидѣм ит монды! (Павел когон шѣдешкен колтен, цѣтѣрѣ вѣк.) А Татьяналан тенге и келеш... Тырлы доко, тидѣ эче такеш веле тѣдѣлѣн!

Павел, кидшѣм лѣктен, анзыкылз тѣрвѣнен кеш, дѣ конторщикшы сѣдѣрѣшкѣ лелѣн шѣргѣлт вазы.

— Кѣртнидон цѣплѣш тидѣм, кѣртнидон,—Николай Еремеев охлен-охлен сасла.

Ти сѣненын конецшѣ гишѣн мѣнь амат сирѣ; кѣзѣтѣт мѣнь шеклѣнѣлѣм, книгѣ лыдшын чувствыжым шѣм оскорблѣйѣ вѣл, манын шанем.

Тѣ кечѣнок мѣнь токына толым. Ик ѣрняштѣ мѣнь колым: госпожа Лоснякова Павелге, Николайге ѣшлѣнжѣ служаш коден, а Татьянам, ѣдѣрѣм, карангден, тагыш мѣндѣркѣ колтен,—виднѣ, керѣл агыл лин.

*) Алѣэн сокшы, ныгыдеммешкѣ шолтен шѣндѣмѣ.

Бирюк

МЫНЬ охота гыц беговой дрожекеш вадеш бшкетемок кыдалынам. Тоқына якте иктә кәндәкш уштыш эче кодын; рысистый яжо вйлем пыракан корныдон пыт кыдалын, шоэн веле „хор-р!“ бштә дә пйлышбйбйм мадыктылеш; янгылышы пиэм, ялштен шбндбймбй ганьы, шайыл арава паштек кыдалын. Хбдбйртбшән юр анженок толын. Анзылнемлә, шбйргы шайыцын симсәлгбпбйцкәтә пиш кого пйл куза; мьнь туреэм, ваштарешемлә кужы луды пйвлә әртәт; уала тйшкәвлә тәрвәнбйләт дә шыжге мырат. Пбйцкәтә шокшы трўкок йонгата уштй воздухдон ваштаалт кеш; бмбйлкәвлә ныгыдембйт. Мьнь имним сәп-лыкдон лывшалыым, каремыш кыдал валышым, уаладон левед шбндбймбй кошкышы әнгбйр гач әртбйшым, кырык вйкбй кыдал кузышым дә шбйргы лошкы пырен кешбйм. Корнем шбйре пбйркем тбйшкәвлә лодон кеә, тбйшкә лошты пбйцкембйш; анзыкыла мьнь труднан әртенәм. Корны шудбй иәш тум важвлә вылец моло әртә, арава лаксы тореш пингбйдбй важвлә шбйренок попазат; имниэм шбйртнялтәиц тбйнгәльбй. Кўшнбй кого мардеж ружге тәрвәнбйш, пушәнгбйвлә шужгаш тбйнгәлевбй, шоэн шалдыра юр патькаалтышвлә вилбйт, бйлыштәшвләәш тбйкнен миәт, валгынзыш кайын колтыш, дә кбдбйртен колтыш. Юр лач әнгбйрләок пырыш. Имниэм ашкедбйктәш тбйнгәльбйм, но скоры шагалаш попазыш: имниэм кен ак керд, дә каяшыжат нимат як кай. Чуть-чуть кого тбйшкә лбйвәкбйрәк пырышым. Пўгбйрген шбйнзбймәт, юр әртбймбйм вычем бнде, дә трўк тебе валгынзыш сотеш корнышты кужы әдем ашкедбйлә кайы. Мьнь яжоракын анжаш тбйнгәльбйм, анжем—араваэм докы, рок лбйвев ләктбйн шагалмы ганьы, тбй әдем толын шагалыы.

— Ку ылат?—кого юк шактен колтыш.

— Тьнь бшкежбй кў ылат?

— Тиштбйш лесник.

Мьнь бшке фамилиэм келесбйшбйм.

— А, пәлем! Төкыда кеет?

— Тоқына. Ужат, махань юр...

— Мане, юр,—әдем попа.

Кого валгынзыш вуй гыц ялжы якте лесникбйм сотемдәрен

колтыш; валгынзыш паштек рашкалтен колтыш. Юржы эчеят когон юраш тӱнгӱльбӱ.

— Йӱлеок ак эртӱ, — лесник попа.

— Мам ыштӱмлӱ бӱнде?

— Тӱнӱым ышке пӱртӱшкем нӱнгешӱш, векӱт, — тӱдӱ раскыдын келесӱш.

— Давай, нӱнге.

— Шыц веле.

Тӱдӱ имни вуйыш миш, имним лавшем гыц кычыш дӱ тӱрватӱш. Мӱ кешнӱ. Мӱнӱ дрожки кӱпцӱкӱм кычен шӱнденӱм, тӱдӱжӱ тангыж коэштӱш изи пыш ганьы мыльгалтеш, дӱ кемӱ сембӱнӱ пизем сӱгырӱлӱм. Вӱлем кого лярӱштӱ лелбӱн ашкеш, яклештеш дӱ шӱртнялтеш, лесник тарта вуй доны кеӱ дӱ кемӱжӱ сембӱнӱ икӱнӱ иквекӱ лывшалтеш. Мӱ пӱлӱ веремӱ кешнӱ; остаткажым, проводником шагальы. — „Вот бӱнде то нем ылына, барин“, — ладна юкдон попа. Капка йочырт мырыш, таманяр пи игбӱ цуцан опташ тӱнгӱлевӱ. Мӱнӱ вуем лӱктӱльбӱм дӱ валгынзыш сотышты кудвичӱ покшалны изирак пӱртӱм ужын колтышым; кудвичӱ йӱржӱ сӱвӱ пичӱм пичен шӱндӱмӱ. Ик окня гыц тыл соты шӱжгӱн каеш. Лесник имним пӱртанзыл докы виден кандыш дӱ амасам ырзӱльбӱ. — „Сейчас, сейчас!“ — вӱцкӱж юк шактыш, цӱрӱ ял юк эче шакташ тӱнгӱльбӱ, вара пашкарым колтым юк шактыш, дӱ луаткок иӱш ыдӱр, тыгыр велӱ, фонарь кидӱ порогы доны кайы.

— Баринлӱн сотым анжыкток, — лесник тӱдӱлӱн келесӱш, — а мӱнӱ имниӱдӱм сарай лӱвӱкӱ шагалтем.

Ыдӱр мӱнӱ вӱкем анжалы дӱ пӱртӱш пырен кеш. Мӱнӱят тӱдӱн паштек пӱртӱш пырышым.

Лесникын пӱртшӱ ик кӱдежӱн веле, стенивлӱжӱ шӱкшеш шимем шӱнзӱнбӱт, потолокшы лап, пӱрт кӱргӱжӱ охыр — платяат уке. Стеништӱ кышкедӱлт шӱцшӱ тылып кечӱ. Олманга вӱлнӱ ик дулан пичӱл кия, оголышты шӱкшӱ савыц ара кия: камака сага кок кого коршок шӱнзӱт. Стӱл вӱлнӱжӱ лӱценӱ сылыкын йыла, то йӱрӱш цаца, то эче ылыжеш. Пӱрт покшалны кужы вӱрӱ вуйышты шипкӱ кечӱ. Ыдӱр фонарьым йӱртӱш, изи тӱнгӱлеш шӱнзӱ, вургымла кидшӱдон шипкӱм рыпшӱш тӱнгӱльбӱ, шалахайжыдон лӱценӱм тӱрлӱлтӱ. Мӱнӱ йӱрвӱш анжалым, — шӱмешем ясын чучын колтыш: мужикын пӱртӱш йыд веремӱн пырен шагалаш веселӱ агыл. Шипкӱштӱ ӱзӱ ясын дӱ шӱрен шӱлбӱкӱлӱ.

— Тӱнӱ тиштӱ ышкекеток ылат? — Ыдӱр гыц мӱнӱ ядым.

— Ышкекетомок, — чуть ынгылаш лимбӱлӱ тӱдӱ попа.

— Тӱнӱ лесникын ыдӱржӱ ылат?

— Лесникын ыдӱржӱ.

Амаса йочырт шактыш дӱ, вуйжым кымык ыштен, порогы гач лесник пырен шагальы. Тӱдӱ седӱрӱ гыц фонарьым нӱльбӱ, стӱл докы толы дӱ тылым чӱктӱш.

— Лөценә тылеш привикнъйделат сәй?—маньы дә кыйыр ұпшым ырызәльбй.

Мънь тйдьбн вйкь анжалым. Техень әдемьм ужаш мбләнем шоән вәрештйн. Тйдь кужы, кымда пулшан дә цаткыды кәпән ылеш. Проста мбнерьн начкы тыгыржы лйвеу аварген шьцшй силан мускулвләжбй пәлдьбрнен шьнзьнбйт. Кыйыргал шьцшй шим пандашыжы тйдьбн цевеер лицәжьм пеле якте мүден шьнден; вәшок шәрлен кушкын шьцшбй сьнзахал пынжы лйвеу изирәк, якшаралгы-шим сьнзәвләжбй кайыт. Кидшым кьдә-лбйшкьжбй кычен, тйдьбй мьнь анзыланем шагальы.

Мънь тйдьйлән таум келесьшым дә лбймжьм ядым.

— Лбьмем—Фома,—отвечәйбш тйдьбй,—а йәлжбй маныт—Бирюк *).

— А! Тьнь Бирюк ылат!

Мънь, әчәят когон интересуен, тйдьбн вькь анжаш тьнгә-льбьм. Ермолаем гьц дә йәл гьцәт лесник Бирюк гишән шуку гәнә мьнь колынам, со попат, ть лишнбшбй мужиквлә цилән тйдьбй гьц лүдбнйт. Ньнбн попымыштыдон, бьшке делам тенге яжон пәлбшбй әдемьм свет вьлнәт моаш акли: „Ик намалтыш пумат шолышт кәш волям ак пу! хоть-махань веремә лижбй, йбьдпелбн гьнят, лым трүк толмы ганьы толын шагалеш, дә кредәләш моло итәт тумайы,—силан, маныт, дә ловкьй, чорт ганьы... Дә нимадонат тйдьбм ат слайы. Ни әрәкәдон, ни оксадон; нимахань алтанзыкышкат ак ми. Таманяр гәнә пурь әдемвлә тйдьбм пушташ цаценбйт, но акли—со стятш ак тол“.

Теве кьце ть лишнбшбй мужиквлә Бирюк гишән попенбйт.

— Тьнь бьне Бирюк ылынат,—әче мьнь маньым,— мьнь, шүмбелкә, тьнь гишәнет колынам. Иктьйләнәт махым ат пу, маныт.

— Бьшке должностем справляем,—тйдьбй отвечәйбш,—господский киндьм такеш качкаш ак попазы.

Тйдьбй кьдәлжбй гьц таварым кедәрбш, седьбрәш каклянен шьнзбй дә лөценәм царгаш тьнгәльбй.

— Вәтетшбй тьньбн уке ма?—мьнь ядым.

— Уке,—маньы дә таваржыдон чьнь роал шьндьбш.

— Колен виднбй?

— Уке... мане... колен,—пелештбш дә вес векьлә сәрнәл шьнзбй.

Мънь попаш цәрнйшым, тйдьбй токемлә сәрнәльбй дә мычком анжалы.

— Корны кешбй мещанин сага шьлбн,—пингьдьбн йбьрәлтен тйдьбй келесьш. Бьдьбржбй, тьшәк шекләнвен колтыш; әзә шижьбй дә мәгьбрәш тьнгәльбй, бьдьбр шипкә докы миш.—Нә, пу тидьбм,—Бирюк келесьш, дә лявьбрген шьцшбй инзьбкьм бьдьбрлән кычыктыш.—Тевеш, тидьмәт шүән коден,—әзә докыла кидшбй-

*) Орловский губерняштй бьшкетьн бьлбшбй әдемьм бирюк маныт.

дон анжыктен, тѣдѣ олен пелештѣш. Тѣдѣ амаса докы миш, шагалалы дѣ токемлѣ сѣрнѣл шагальы.

— Тѣнь, барин, мѣнмѣн киндѣнѣм ат кач сѣй,—тѣдѣ попа,—кукшы сыкыр гѣц пасна...

— Мѣнь шужыделам,—мѣнь манам.

— Ну, яра ѣне. Самоварым шѣндѣнем ылнежѣ, чѣем уке... Кеем, имниѣдѣм анжалам, кыце шалга.

Тѣдѣ лѣктѣ, амасажым чѣнь чѣчѣн шѣндѣш. Мѣнь эчѣят йѣрвѣшем анжалыым. Пѣрт кѣргѣжѣ пѣтѣришѣ гѣцѣт йыкракала чучын колтыш. Укшен шѣцшѣ шѣкш пышеш шѣлѣшѣт кѣньѣсѣр. Бѣдѣр вѣржѣ гѣцѣт ак тѣрвѣнѣ дѣ сѣнзѣжѣмѣт вѣкемлѣ ак анжал, шипкѣм шѣэн рѣпшѣлѣтѣ, тыгыржым пулшышкыжы шеклѣнен лѣктѣлѣлеш; цѣрѣ явлѣжѣ кечѣт, акат тѣрвѣнен.

— Лѣметшѣ кыце?—мѣнь ядым.

— Улита,—манеш, ойхан сѣнзѣжѣм эчѣят пѣцкѣтѣрѣкѣм ѣштен шѣндѣш.

Лесник пырыш дѣ олмангаѣш шѣнзѣ.

— Юр ѣртѣ,—изиш лиѣт, тѣдѣ келесѣш—келеш гѣнь, шѣргѣ вѣшт провожаен колтем.

Мѣнь тѣрвѣнѣшѣм. Бирюк пичѣлжѣм кидѣш нѣлѣѣ дѣ пистонжым анжалы.

— Тидѣжѣм малын нѣлѣт?—мѣнь ядым.

— Шѣргѣштѣ шѣлѣт... Вѣлѣѣ карем доны пушѣнгѣм роат,—тѣдѣ келесѣш.

— Тишкевекок шактѣ?

— Кудвичѣшкѣ шактѣ.

Мѣ икарашок лѣкнѣ. Юр цѣрнен. Мѣндѣрнѣ лѣлѣ пѣлвлѣ араалтыт; кужын шывшыт, валгынзыш шѣэн валгалт кѣѣ; но мѣ туренѣжѣ кышты тиштѣ симсѣ пѣлгомат уже каеш, чѣнь йогышы шѣ пѣлвлѣ лошты шѣдѣрвлѣ кайыкалат. Пѣцкѣмѣштѣжѣ юреш нѣрен шѣцшѣ пушѣнгѣвлѣ пѣлдѣрнѣт. Мѣ колыштына. Лесник калпакшым кыдашы дѣ колыштеш.—„Вот,—кидшѣм вѣктѣлтен, попалтыш, ужат, маханѣ йѣдым мон“.—Мѣнь нимат ам кол, ѣлѣштѣш веле шужга. Бирюк имним сарай лѣвѣц виден лыкты. „Тенге мѣнь шѣлтенѣт тѣдѣм кѣрдѣм“—юкынок тѣдѣ попалтыш. „Мѣнѣят сагаѣт кеем... Яра?“—„Яра,—маньы дѣ имниѣм мѣнгешок лѣвѣш лѣвѣкѣ шагалтыш,—мѣ тидѣм живы хватенѣ, а вара тѣнѣѣм провожаен колтем. Айда“.

Мѣ кешнѣ. Бирюк анзыц, мѣнь паштекшѣ. Йѣмы веле пѣлѣ, кыце тѣдѣ корныжым пѣлѣ, но шѣэн веле шагалалеш, тавар юкым колышталеш. „Ужат,—пѣм пырыл, тѣдѣ манеш,—колат? колат?“ „Кышты?“ Бирюк пулшыжым веле кыптырталеш. Мѣ каремѣш валышна, мардеж изишеш цѣрнѣлѣлѣѣ—тавар юкым яжомѣк мѣнь колын колтышым. Бирюк мѣнь вѣкѣм анжалы дѣ вуйжым мыкик ѣштѣлѣш. Мѣ пакылажы начкы кѣртнилѣлѣш дѣ нуж лодон ашкеднѣ. Глухой дѣ кужын шыпшылтшы юк шактен колтыш...

— Йѣрен пиштѣш...—Бирюк манылдалы.

Ты нүжеу пѣлгом иреэмаш тѣнгальбѣ; шѣргыштѣ изиш сотемальбѣ. Остаткажым, мѣ карем гѣц лѣкнѣ.—„Тиштѣкен вычачал“, лесник пѣжгѣлтѣш, каклянальы, пичѣлжѣм лѣктѣлѣл, тѣшкѣвлѣ лошкы пырен кеш. Мѣнь колышташ тѣнгальбѣм. Мардеж лошток укшвлѣм ялгалым юк олен шакта, арава йочырталта, имни пѣрхѣлтѣ... „Кышкы? Шагал!“—Бирюкын пингѣдѣ юкшы трѣк шактен колтыш. Дѣ тѣшѣкок вес юк, моренѣн ганы, вѣцкѣжѣн, бѣжѣлѣн сѣгѣрѣл колтыш... Кредѣлѣш тѣнгальбѣ. „Ат шѣл, ат шѣл,—шѣлештѣл-шѣлештѣл, Бирюк сасла,—попазышыц бѣнде!“ Мѣнь нѣнѣ докыла кыргыжаш тѣрвѣнѣшѣм дѣ, каждый ашкыл йѣде шѣртнялт-шѣртнялт, токышты мѣнэн шагалыым. Йѣрен пиштѣмѣ пушѣнгѣ доны лесник сукалтылеш; тѣдѣ шолым темден пиштен дѣ кидшѣм кушакдон туп шайык пидеш. Мѣнь токышток мишѣм. Бирюк кѣнѣл шагалы дѣ шолымат ял вѣкѣ кѣнѣлтен шагалтыш. Нѣрен шѣцшѣ, шѣкшѣ выргемѣн, кужы пандашан мужикым мѣнь ужам. Пеле якте рогожадон леведмѣ худа иминжѣ тарта лошты шалга. Лесник юкымат ак лык; весѣжат юкым ак лык, вуйжым веле бѣрѣлѣлеш.

— Колты тидѣм, — Бирюкын пѣлѣшешжѣ мѣнь олен пѣжгѣлтѣшѣм,—пушѣнгѣ тѣржѣм мѣнь тѣлем.

Бирюк имним лепкѣ аржжы гѣц хватѣш, вургымла кидшѣдон шолым кушакшы гѣц кычен. „Ну, ашкед тѣнь, луды карак!“—шѣдѣн сѣгѣрѣл шѣндѣш.—„Таварем тѣве, нѣлок“,—мужик попалта.—„Малын тидѣлѣн ямыла?“—лесник манеш дѣ таварым лѣлтѣлѣ. Мѣ кешнѣ. Мѣнь шайыц ашкедѣм... Эчѣат юр пырыш дѣ когонок юраш тѣнгальбѣ. Пѣрт якте чуть-чуть толын шона. Кычымы имним Бирюк кудвичѣ покшалан колталтыш, мужикым пѣртѣшкѣ виден пыртыш, кид ялштымжым лыскыдемдѣлѣ дѣ лыкеш шѣндѣш. Камака сага амален кешѣ изи бѣдѣр трѣк кѣнѣл шѣнзѣ дѣ, юк лыктеок, лѣдѣн, мѣ вѣкѣнѣ анжаш тѣнгальбѣ. Мѣнь олмангаеш шѣнзѣм.

— Эх, махань юр эче пырыш!—лесник попа,—изиш вычалат виднѣ. Ат вазылдал?

— Тау.

— Тидѣм мѣнь тѣнь лѣмешет, цыланыш питѣрѣнем,—мужик вѣкѣлѣ анжыктен, тѣдѣ келесѣш,—только пашкаржы теве...

— Коды тишѣкок, ит тѣкѣл,—Бирюклан мѣнь маньым.

Мужик мѣнь вѣкем лепкѣ лѣвѣц анжалы. Мѣнь бѣшлѣнем йѣшке шамакым пушым, хоть ма дѣ беднякым освобожден колташ. Тѣдѣ тѣрвѣнѣдеок олманга вѣлнѣ шѣнзѣ. Тыл сотышты тѣдѣн кыптыргышы лицѣжѣ кечѣлт шѣцшѣ, сары сѣнзѣхал пынжы, лѣдѣн шѣцшѣ сѣнзѣвлѣжѣ дѣ тоша кѣпшѣ кайыт... Бѣдѣрѣш тѣдѣн ялжы доранок седѣрѣеш вазы дѣ амален кеш. Бирюк стѣл сага шѣнзѣ, вуйжым кидшѣдон тѣкѣлен шѣнден. Лыкышты цѣрцѣк сасла... левѣш вѣлнѣ юр ложга дѣ окня мычкы йѣга; мѣ цилѣн юк лыктеок шѣнзеннѣ.

— Фома Кузьмич, — цытырәлтшы юкдон мужик трүк попаш тьнгәльй, — Фома Кузьмич.

— Ма вара?

— Колты.

Бирюк ак отечайы.

— Колты... шуженәмәт вет... колты.

— Пәлем мьнь тәмдәм, — лесник угрюмы попалтыш, — тәмдән солада хәлә техеньвлә — цилән шолывлә.

— Колты, — мужик попа, — приказчик... разоряят пьтәннә, тилеу большыжы акат ли... колты!

— Разоряялтында!.. Шолышташ иктыләнәт ак яры.

— Колты, Фома Кузьмич... ит ямды вовеок. Тәмдәнжы, йшкеок пәлет, качкын пуштеш.

Бирюк вес векылә сәрнәл шьнзы. Мужик цытырә, тьдём уштёмж кыча машанет; тьдө вуйжым бьрәлеш, лелән шүлеш-тьлеш.

— Колты, — сылык отчаянидон эче попа, — колты, цуратат, колты! Мьнь түлем, цуратат. Шужен шьнзымьдон вет... тетявлә саслат, цуратат, йшкеок пәлет. Ыләш трудна, вот ма.

— А тьнь все-таки шолышташ ит кашт.

— Имниэмжым, — мужик попа, — имниэмжым, хоть тьдөжым... Ик вольыкем веле вет... колты!

— Манамыш, акли. Мьнят вет йәл кидьштө ылам. Мьнь гьцем ядыт. Тәмдәм ахальыш колташ тоже акли.

— Колты ыланежы! Нужда, Фома Кузьмич, нужда вет тенге бьштә... Колты!

— Пәлем мьвь тәмдәм!

— Колты!

— Э, ма тьньдонет эче равед шьнзәш, тырын шьнзы, а то мьнь, пәлет? Ат уж ма бариным?

Бедняк вуйжым сәкәлтйш... Бирюк омешт колтыш дә вуйжым стөл вьлән пиштйш. Юр со ак цәрнө. Мьнь вычем, ма лиэш.

Трүк теве мужик кьнөйл шагальы. Сьнзәжө йыла, шьргьжы якшарген кеш. „Ну, нә, кач“, — тьдө саслаш тьнгәльй, — нә, эдем качшы, вьр йушы, нә...“

Лесник тьдөн докыла сәрнәльй.

— Тьләт попемьш, тьләнәт, вьрйушы, азиат, тьләнәт!

— Йүкшы ылат что ли, тенге саслет? — лесник өрөн попа. — Ородыш кешьц что ли?

— Йүкшы!.. тьньөн оксаэтдон йүтелам, эдем качшы, зверь, зверь, зверь!

— Ах, тьнь... дә тьньбим мьнь!..

— А ма? Мьләнәем соикток ямаш, имниде кыш кен пырем? Пушт—соикток ямаш; шужен колаш ли, пуштын шуэт ли—иканьок лиэш. Цилән хоть ямышты: вәтем, тетявләэм—цилән пь-тьштө... А тырхал, тьнь докетәт шона!

Бирюк кьнөйл шагальы.

— Ши, ши,—мужик шбдбн сасла,—нә ши, шимә... (Бдбр седбра гбц талашен кбнбйл кеш дә тбдбн вбкб анжал шбндбш.) Ши! ши!

— Царнб!—лесник сбгбрал колтыш дә кок ашкылым анзык ташкалы.

— Ситә, ситә, Фома,—мбнь маньым,—ит тбкәл... шблок.

— Мбнь ам царнб,—мужик эче сасла,—соикток колаш. Тбнь әдембм ямдынет, зверь, коленәт ат керд... Тырхалай доко, шукок йәлбм качкын ат ббл! тбнбнбмәт логередбм пбзбрәлбт!

Бирюк тбдбм пулшыжы гбц хватыш... Мбнь мужикым тыылаш кечәлтбм...

— Каранг, барин!—мбнь вбкем лесник сбгбрал колтыш.

Мбнь тбдбн грозымжы гбц лүдтелеам, дә кидемәт вктәлтенәм ылы, но тбдб мужикын кидшб гбц икәнә шывшылынок кушакым кедәрен нәлбб, тбдбм шүдбнгжб гбц хватыш, калпакшым сбнзәжб якте чиктен пуш, амасам пачы дә тугб шбкәл колтыш.

— Ке к чорту имниәтдон иквареш!—паштекшб сбгбрал шбндбш,—дә анжы, вескәнә кидбшкеш ит попазы!..

Тбдб пбртбш пырыш дә лыкышты тамам кбчәләш тбнгәлбб.

— Ну, Бирюк,—остаткажым мбнь маньым,—цудейбктбшбц мбнбм; ужамат, тбнь славный ылат.

— Итәт попы, барин,—досаднан тбдб келесбш,—только тбнь йәллән тидбм ит шайышт. Дә лучы мбнь провожаен колтем тбнбм,—привайыш эче,—юр йблеок ак әртб лишәшылык...

Кудвичбштб арава юк шактыш.

— Тбве, кеш!—манылдалы,—дә тидбм мбнь!..

Пел цашбштб коктын мә шбргб тбрбштб айырышна.

Кок помещик

Мѣнь тѣлѣндѣ, благосклонный лыдшывлѣ, кыды тидѣ пашкудывлѣэм гишѣн уже попенѣм—нѣнѣм тѣ пѣледѣ; бѣндежѣ, кстатѣ (мѣлѣннѣ, писательвлѣлѣн, цѣлѣ кстатѣ), эче кок помещик гишѣн, кыдывлѣ доны мѣнь шуку охотничаен каштынам, тѣлѣндѣ шайышт пунем,—пиш почтенный, благонамеренный дѣ таманяр уездѣштѣ цѣлѣн уважаймы эдемвлѣ гишѣн.

Пѣтѣри мѣнь отставной генерал-майор Вячеслав Илларионович Хвалынскийым тѣлѣндѣ описываен пуэм. Представляйдѣ бѣшлѣндѣ кужы эдемѣм, первижѣ пиш стройный ылшым, кѣзѣйт уже лелемшѣм, но шонгы агылым, манаш лиѣш, самой пора эдемѣм. Лачок хоть, перви правильный ылшы дѣ кѣзѣйтѣт эче приятный лиѣжѣ тѣдѣн первишѣ дорц изиш вашталтын, шѣргѣвлѣжѣ изиш кечѣлтѣлѣнѣйт, сѣнзѣ йѣржѣ, кечѣ явлѣлѣ, тыгыды пѣрѣнзѣквлѣ шѣрлѣт, пѣвлѣжѣт кыдыжы кодтелыт, кыце Саади,* Пушкин манмыла, келесен; хѣрѣш цѣрѣен ѣпшѣ, маняры кодшыжы, Роменский ярмынкѣштѣ жид гѣц нѣлмѣ составым шѣренѣт, кѣзѣйт симсѣлгѣ цѣрѣен лин; но Вячеслав Илларионович пѣсѣн каштеш, ваштылеш тягыран, кем кавалыштыш шпорвлѣжѣм йѣрѣлеш, усыжым пѣтѣркѣлѣ, йшкѣмжѣм тошты кавалеристеш лѣмдѣ, а цѣлѣн пѣлѣт—настоящий шонгывлѣжѣ нигнамат йшкѣмѣштѣм шонгы ак манеп. Чиѣшѣжѣ тѣдѣ со проста сюртукуым чиѣ, полдышвлѣжѣм кѣшкок полдыштен шѣндѣ, крахмалдон кагылтен шѣндѣмѣ воротникѣм дѣ галстукым пѣжѣктѣ, военный статян ыргымы, пѣртѣ-пѣртѣн ялашым чиѣ; шляпѣжѣм тѣрок лепкѣэш шѣндѣ, шаягаремжѣ йолт кодеш. Эдем тѣдѣ пуры ылеш, но понятивлѣжѣ дѣ привыкывлѣжѣ довольны потикѣлѣвлѣ. Шамак толшы, незеррѣк дворянвлѣдон ѣль чинѣн агыл эдемвлѣдон бѣшкежѣ ганьдон попымла попен ак керд. Нѣнѣдон попымжы годым, нѣнѣ докы покан шагалеш, шѣргѣжѣм пингѣдѣ ош воротникеш тѣкѣлѣлтѣрен анжа, ѣль трѣк тѣрок туран анжал шѣндѣ, бѣшкежѣ юкымат ак лык, вуй каваштыжым веле тѣрвѣтѣлеш; даже шамаквлѣжѣмѣт тагыце вес статян попа: шамак толшы: „благодарю, Павел Ва-

* Саади (1184—1241)—персидский лѣмлѣ поэт.

сильч“, аль „пожалуйте, Михайло Ивановч“ маншаш годым „боллдарю, Палл Асилич“, аль „па-ажалте, Михалл Ваныч“, манеш. Низший положеништыш эдемвлӓжыдон тилецӓт странны ышкымжым видӓ: нынын вӓккы совсемок ак анжал, иктӓ-мам келесӓймешкыжы аль приказываймешкыжы тӓдӓ пытӓри пачаш-пачаш ядеш: „кыце лӓмет?.. кыце лӓмет?“, дӓ тенге попымжы вильдырцан саслымла веле чучеш. Шытырланаш гӓнь—тӓдӓн дела, дӓ тилец пасна—когон кукыр, а хоза—прамой агыл: управителеш токыжы отставной вахмистрым * малороссым, когон глупый эдемӓм шагалтен. Дӓ келесӓш келеш, Петербургыштыш ик важный чиновникшымок хозяйственный делашты иктӓт эче эртӓде; тидӓ приказчикын донесенивлӓ гыц пӓлен, что тӓдӓн именьештӓжы ӓнвлӓ йылен-йылен кеӓт, дӓ кинды шуку ямеш манмым ынгыленӓт, строгий приказым пуӓн: тепенӓштӓ тыл йӓрен пӓтӓймешкы, кӓлтем ӓнӓш шагалташ уке. Тӓ сановникоч эче цилӓ нырвлӓэшшыжы макым ӓдӓш тумачен колтен ылын, тидӓ тенге шанен: мака ыржа гыц шергым стоя, седӓндон макым ӓдӓш выгодны. Тӓдок эче солаштыжы ӓдрӓмӓшвлӓ-лӓн Петербургыштыш статян кокошниквлӓм** чийӓш шӓдӓн; седӓндон кызытӓт тӓ солашты ӓдрӓмӓшвлӓ кокошникым чийӓт... только кичка вӓлӓн... Но Вячеслав Илларионович докы мӓнгешок сӓрнӓлӓнӓ. Вячеслав Илларионович ӓдрӓмӓшвлӓм когон ярата, уездный халаштышты бульвареш иктӓ яжо ӓдрӓмӓшым ужешӓт, тӓшӓкенок паштекшы колталта, но шукат ак ке, акшаклаш тӓнгӓлеш,—тидыжы вот пиш потикалӓ. Картла мадаш тӓдӓ ярата, но ышке гыцшы простарак, низшийрӓк эдемвлӓдон веле; ныныжы тидым: „Ваше превосходительство“, а ышкежы тӓдӓ нима шотешӓт ныным ак пишты, маняры кердеш сасла. Губернатордон аль иктӓ вес чиновникдон мадаш шӓнзеш гӓнь, тӓдӓ совсемок весӓ лин шӓнзеш: йӓрӓ, вуйжым мыкик ыштӓлтӓ, сӓнзӓшкыштӓ анжал колта—ну, мӓм шӓрӓл пуа машанет... Оксажым мадын колта моло гӓнят, юкым ак лык. Вячеслав Илларионович чӓдӓ лыдеш, лыдмыжы годым усыжым дӓ сӓнзӓхалжым тӓрвӓтылеш, лицӓжы мыч вӓд ковлӓм колта машанет. Лицӓжы мыч техень ковлӓ эртӓмӓм айыртемӓнок тӓнӓм цаклаш лиӓш, кынам тӓдӓ хынавлӓ анзылы французский газетым лыдеш. Выборвлӓ годым тӓдӓ значительный рольым мадеш, но предводительын почетный звани гыц, кукыр ылешӓт, седок отказывая... Отказымы гишӓн тӓдӓм ядмыкы, тӓдӓ ответчая: „чотеш пиштен айыраш шанымда гишӓн кого тау тӓлӓндӓ; но мӓнь ышкымебӓн йӓрсӓм веремӓм турешемок эртӓрӓнем.“ Тенге келесӓмыкыжы, вуйжым вургымлаш дӓ шалахайыш сӓрӓлеш, а варажы, ышкымжым седок когоч ужын, онгылашыжым галстук вӓкыжы пиштӓ. Ёрвезырӓкшы годым тамахань значительный начальник доны ад’ютант тӓдӓ ылын, тӓ

* Царский армиштыш кавалерийский унтер-офицер.

** Кокошник—руш ӓдрӓмӓшвлӓн вуеш чимы нӓрӓд.

эдембим соок лымжыдон да атяжын лымдон веле тиди попат; попат, что адютантын обязанностьвлӓ гыц пасна, вес обязанностьвлӓмӓт тиди выполняен; шамак толшы, полный парадный формым чиэн шиндӓ, кроеквлӓжымӓт даже кроеклен шиндӓ да начальникшым мсмонашты пара ылын,—но сакой попыманок бняйӓш акли. Да генерал Хвалынский бшкежӓт бшкымжын службагы гишӓн шайышташ ак яраты,—тидижы пиш странны; войнашты тоже тиди ылыте, лишӓшлык. Генерал Хвалынский изирак томашты бшкетшок бля; вӓтидон блымӓш счастье тиди ужте, седбондон кызыт яктеӓт эче тиди женихеш шотлаатеш, даже выгодный женихеш. Зато тиди ключница, кымлы вӓц иӓш кытла, шим сӓнзӓн, цаткыды кӓпӓн, свезӓ бдрӓмӓш, пӓшӓ кечын крахмалдон кагылтен шиндими платьедон каштеш, а рушӓрня кечынжы плетонан платьемӓт чия. Губернаторвлӓ бимеш да молы властвлӓ лымеш помещиквлӓн обедвлӓ годем Вячеслав Илларионович пиш яжо ылыш; тиштӓ, манаш лиӓш, тиди совсемок бшкымжын торелкашгыжы ылыш. Техень годем соок тиди губернатор сага вургымла велни шинзӓ, агыл гынь, кышты-гынят лишнӓрӓк; обед тӓнгӓлӓлтми андак тиди бшкымжым когӓш ужмыларак статья кыча, йӓрнен шинзешӓт, хынавлӓн йбргешкы шаягаремвлӓм да кукшы воротниквлӓм анжен шинзӓ; зато пач векылӓжы веселӓм кӓ да цила монгырышкыла йбрӓш тӓнгӓлеш (губернатор векылӓжы обед тӓнгӓлми годем кӓ йбрен), южнам, бшке манмыжыла, планетинӓм цевремдӓшми бдрӓмӓшвлӓ лымеш йӓн колташ предлагая. Моны публичный актвлӓ годемат: экзаменвлӓ годем, церкым освящаймы годем, генерал Хвалынский тоже мылы агыл; благословением нӓлӓш ашкед миӓшӓт тиди яжо мастар. Корны важиквлӓштӓ, ӓнгӓр ванжакышты да молы тӓхень вӓрвлӓштӓ Вячеслав Илларионычын эдемвлӓжы ак шумеп, ак саслеп; анешлӓ, народым кок векылӓ карангден ӓль каретым сӓгӓрӓлӓн, пышкыды юкдон попат: „позвольте, позвольте, геренал Хвалынскийлӓн корным пуда“, ӓль „генерал Хвалынскийн ӓкипаж“... Экипажшы гынь генерал Хвалынскийн тошты форман; лакейвлӓн выргембштӓт когон ягылген шӓцшми (якшаргым кычыман да луды ылышты гишӓнжы попашат уке), но имнивлӓжӓт курымыштым чбди агыл бленит да служенит, кавырталтым гишӓн Вячеслав Илларионыч пишок ак шаны, сӓнзӓшкы пыракым шӓвӓш бшкымжын званижылӓн тиди приличныеш ак шотлы. Хвалынскийн айыртемӓн красноречижы уке, ӓль, может быть, бшкымжын крысноречижым анжыкташ случай тиди ылыте, вет тиди, спорымым агыл, ваштареш пелештимиӓт ак тырхы, а кужы хытырымашвлӓжы гыц, айртемӓнок брвезӓрӓк эдемвлӓдон, со карангаш цаца. Тидижы действительны бнярӓк; а то кызытшми народдон попы веле: шамак колышташат праха да уважашат ак тӓнгӓл лиӓш. Высший эдемвлӓ анзылыны Хвалынский шукужок ак попы, а низшийвлӓжылӓн, кыдывлӓм тиди, манаш лиӓш, сӓнзӓ мычанжат ужын ак керд да кыдывлӓ-

дон йыхныкала, тѣдѣ пиш туран, роал колтымла попа, тѣдѣ манеш: „ѣндежѣ тѣнь пус-тя-кым попет“, ѡль „ѣндежѣ мѣнь, милостивый государь, тѣланет на вид шѣндѣшѣшлык ылам“ ѡль „остаткажым тѣнь, кѣдон делама имеет—пѣлѣшѣшлык ылат дѣ мол статянат. Когонжок тѣдѣ гѣц почтмейстервлѣ * непременно заседательвлѣ дѣ станционный смотрительвлѣ лѣдѣйт. Тоньжы тѣдѣ иктѣмѣт ак принимаы дѣ попат, когон курпениклѣнѣ. Тенге гѣнят, тѣдѣ яжо помещик ылеш. „Перви служышы ѣдем, честный, правилывлѣдон ѣлѣшѣ ѣдем, шонгы салтак“—тѣдѣн гишѣн пашкудывлѣжѣ попат. Лач ик губернский прокурор веле Хвалынскийын отличный дѣ солидный качествавлѣжѣ гишѣн попымы годым йѣрѣлтѣ,—но йѣлѣм ужын кердѣтѣмѣш мам ак ѣштѣ!.

А ѣндежѣ вес помещикшы гишѣн хытыралына.

Мардарий Аполлоныч Стегунов нимажыдонат Хвалынский статьяныш ак ми; тѣдѣ едва ли иктѣ вѣре служен дѣ нигнамат ѣевер ылте. Мардарий Аполлоныч мытык, кѣжгѣ, ѣрѣ лепкѣн, кок-пачаш онгылашан, пышкыды кидѣн дѣ порадка мѣшкѣрѣн тѣотя ылеш. Тѣдѣ хынавлѣм анжаш когон яратышы дѣ шутник; ѣлѣ, манаш лиѣш, полный удовольствидон; телѣмѣт, кѣнгѣжѣмѣт корнан шлафроком, ватканым, чѣй. Иктѣдон веле Хвалынскийдон иканьок ылеш: тидѣт ѣдѣр нѣлшѣ агыл. Тѣдѣн вѣцшѣдѣ душа. Мардарий Аполлоныч ѣшке именѣежѣдон пыт ак занимаы; у ѣлѣмѣш гѣц кодаш ѣнжѣ ли манын, лу и ѣртен, Москвашты Бутенон гѣц кѣлте шимѣ машинѣм нѣлѣн ылын, кѣзѣйт тѣдѣм сарайыш пѣртен шѣнден, дѣ ладнангын. Яжо кѣнгѣж кечѣн южнам, беговой дрожким кѣцкѣктѣѣт, нырышкы киндѣвлѣм анжалаш дѣ василеквлѣм кѣрѣлѣдѣлѣш кен толеш. Мардарий Аполлоныч совсемок тошты статян ѣлѣ. Томажат тѣдѣн тоштын годшы статян ылеш: анзыл кѣдежѣштѣжѣ шалы пыш, шел сарта пыш дѣ шарга пыш шалга; тѣшток, вургымла велнѣ, тараканан буфет, столовыйышты тошты ѣшке ѣдемвлѣн портретвлѣ кечѣт, арашѣнгѣвлѣ чонгештѣлѣйт, кого коршокошыты еранѣ пеледѣш шѣнзѣ; гостиныйышты кым диван, кым стѣл, кок тѣгѣр дѣ ѣрдѣнгѣцѣ юкан коптыят шѣцшѣ циферблатан, пѣчкеден ѣштѣмѣ бронзовый стрелкаан ѣаш; кабинетѣшты пумагавлѣм опымы стѣл, картинвлѣм тышкыман ошалгы-кловой ширма,—картинвлѣжѣ ѣртѣш курымаш сочинивлѣ гѣц пѣчкеден лыкмы ылыт; ѣвшѣшѣ книгѣвлѣм оптен шѣндѣмѣ шкапвлѣ, ѣнгѣремшѣвад, пырак дѣ молат улы; сад векѣлѣ ѣаток чѣчѣн шѣндѣмѣ амаса дѣ итальянский окня... Ик шамакдон, ѣилѣ ѣшке вѣрѣштѣжѣ. ѣдемвлѣжѣ Мардарий Аполлонычын пиш шуку, ѣилѣн тошты статян чѣйт: кѣкшѣ воротникѣн кужы симсѣ мѣжѣрѣм; лудалгы ялашым дѣ мытык жилеткѣм. Хынавлѣм нѣнѣ „батюшка“ манит. Хозяйствыжым тѣдѣнѣм мужик гѣц айырма бурмистр вѣктѣрѣ—тылышшы кым-

* Местный почтым вѣктѣрѣшѣ почтовый чиновник.

дыкаш пандашан әдем; томаштыжы папа анжа—картиневый савыц вуян, кыптырген шыцшы лицан дә когон кукур. Мардарий Аполлонычын конюшништѣ сакой статян кымлы имни шалгат; шүдѣ вѣцлѣ пудан, тонок ыштѣмѣ коляским тѣдѣ кѣцкен ләктеш. Хынавләм тѣдѣ пиш сусун принимая дә яжон хыналыкта, вес статянжы маншаш гѣнь, русский кухнян ородыш колтышы свойствывлѣжѣ велдѣк, преферансла мадмы гѣц пасна, вады якте молым нимамаат ыштен кердѣмѣм ыштѣ. Ышкежѣ тѣдѣ нигнамат нимамаат ак занимайы, даже „Сонник“ квивәмәт лыдаш прахен. Русьыштына техень помещиквлә шуку эче улы; ядын кердѣт: малын мѣнь тидѣ гишән сирәш тынгәлѣнәм? А вот, ответешѣжѣ, Мардарий Аполлоныч докы икәнә мимем гишән тәләндә мѣнь шайышт пуэм.

Тѣдѣн докы мѣнь кәнгѣжѣм, вадеш шѣм цѣшѣн миәнәм. Всенощный гѣц ләктѣнѣт веле ылы, священник ырвезѣ әдем, шукердѣ агыл семинари гѣц ләкшѣ, гостинийышты, амаса доныракок шѣнзә ылы. Мардарий Аполлоныч, молнамшылаок, мѣнѣм пиш ласкон встречәйѣш, тѣдѣ каждый хыналанок искрени сусу лин, дә әдемжѣ тѣдѣ вообще пиш пуры. Священник кѣнѣылыѣ дә шлявәжѣм нәлыѣ.

— Тырхал, тырхал, батюшка,—кидем колтен шоктыдеок, Мардарий Аполлоныч попа,—ит ке... Мѣнь тѣләт әрәкәм кандаш шүдѣшѣм.

— Мѣнь ам йу вет,—священник шекләнен келесѣш дә пѣлѣш яктеок якшаргән кеш.

— Мам вара попет! Кыце тәмдән зваништѣдә йүте лиәш!—Мардарий Аполлоныч отвечаая,—Мишка! Юшка! батюшкылан әрәкәм!

Юшка, тоша дә кужы тѣотя, шѣмлу иәш кытла, ошалгы пятнән-пятнән шим подносеш ик цѣркә әрәкәм намал кандыш.

Священник отказваяш тынгәлыѣ.

— Йу, батюшка, ит сарвалтары, яжо агыл,—помещик йәтлә.

Ырвезѣ әдем шамакым колыштеш—әрәкәм йүн тѣ колта.

— Ну, ынде, батюшка, кенәт кердәт.

Священник кымалаш тынгәлыѣ.

— Ну, яра, яра, кеок... Пиш яжо әдем—паштекшѣ анжен, Мардарий Аполлоныч келесѣш,—мѣнь тѣдѣндон пиш довольный ылам; иктѣ веле—ырвезѣ эче... Со проповедьвләм попа, а әрәкәм вот ак йу. Ну, а тѣнѣжѣ кыце, батюшка?.. Ма тѣнѣ, кыце тѣнѣ? Айда, балконыш кенә—ужат, махань цевеер вады.

Ма балконыш ләкнә, шѣцнә дә хытыраш тынгәлнә. Мардарий Аполлоныч үлыкѣ анжалы дә трүк пиш когон тыргыжланен колтыш.

— Тидѣ күн цѣвѣвлә? күн цѣвѣвлә?—тѣдѣ чѣнь сѣгырәл колтыш,—күн цѣвѣвлә сад мыкы сәрнәт?.. Юшка! Юшка! толыма, кѣзѣток пәлен нәл, күн цѣвѣвлә садышты каштыт?.. Күн цѣвѣвлә? Маняр гәнә мѣнь келесенәм, маняр гәнә попе-нәм!

Юшка кыргызы.

— Махань техень беспорядок!—Мардарий Аполлоныч сасла,—ма тиди?..

Несчастный цыбывлэ, кызбитат ашындарем, коктытшы кукулавлэ, весбжбы ошы, ладнанок сад мычкы каштыт, бшкбмбштн чувствыштым палдырташ тама каклял веле колтат; тррк Юшка, цара вуя, панды кидэ да эче вес кым бирезби, цилан икараш тшкб кыргыз миэбб. Теве масакет тингалалты. Цыбывлэ саслат, шылдырыштым лывшат, тьргештылыт, пьлбш шелын кеаш кыреклат, дворовой эдемвлэ кыргызталыт, шьртнялт-шьртнялт вазыт; барин балкон гьц арышы ганьы сасла: „кычы! кычемэ! кычемэ! кычемэ!.. Кун цыбывлэ тиди, кун цыбывлэ?“—Вара ик дворовый ош цыбви вькб кымык шынгалты да хватыш; ть вереманок, кидеш пандым нэлбн, пичь гач луатик иаш кытла бдбр ванжен кеш.

— А! тебе кун цыбывлэ!—помещик сусун келесбш,—кучер Ермилын цыбывлэжб! Тывеш, Наталкыжым поктылаш колтен... Анжемэ, Праскожым колтыде,—пел юкын помещик привайыш да йьрэлтен колтыш.—Эй, Юшка! колты цыбывлэжбм: Наталкам мьлэм кычен канды.

Но янгылен шьцшб Юшка лудбн колтышы бдбр докы кыргыз миэн шомешкб тагышец анят ключница кыргыз лакты, бдбрым кид гьц хватыш да тупшы гьц таманяр ганэ ньжбл колтыш...

— Вот тенге, вот тенге,—манеш помещик:—те, те, те, те, те! А цыбывлэжбм отбирайб, Авдотья,—чынб сьгырэл келесбш да мбнь докемла сэрналб:—Ну, батюшка, махань масак лиалты, а! Пужалт шьнзбм даже.

Вара Мардарий Аполлоныч ваштылаш тингалбб.

Мэ балконешок кодна. Вады, лачокок, пиш яжо ылы.

Маланна чайбм кандевб.

— Мардарий Аполлоныч,—ядым мбнь,—тшштб, корны ордышкб тбньбнвлэ блаш лактынбт?

— Мбньбнвлэ... а малын?

— Кыце тенге, Мардарий Аполлоныч? Сулык вет! Мужиквлэлэн худа, тор портвлэм пуэнат, йьрбштб ик пушангымат ат уж; коловец икты веле да тьдбжят нималанат ак яры. Неужели вес вэрбм мон кердтелат?.. Дэ попат, тошты кьневэрбштбмат тбнь нбнбнбм отимаенат?

— А мам бштет ти размежеванидон?—Мардарий Аполлоныч отвечайбш.—Размежевани тиди тебе мбньбн кышты шьнзэ. (Тьдб бшке шудбнгжбм анжыктыш). Ти размежевани гьц нимахань пользымат мбнь ам уж. А нбнбн кьневэрбштбм отимаенэм гбнь, тидбм, батюшка, мбнь бшкеок палем. Мбнь проста эдем ылам,—тошты статян бштем. Мбнь шанымаштем, барин гбнь—барин лижб, мужик гбнь—мужик лижб... Вот кыце.

Техень раскыды дә убедительный шая ваштареш отвеча-
шыжат, конечны, ак стойы.

— Дә эче, — тйдь пакула попа, — мужиквләжәт худавлә,
опальныйвлә. Айыртемынок тйштй кок семня; әтямок эче,
царствашкы кежы, ти мужиквләм яратыде, когон яратыде. А
мбын, келесем тйләт, техень примета: әтяжы шолы гынь, әр-
гәжәт шолы; хоть-мам тынь йштй... О, вйр, вйр — тидь кого
дела! Мбын, тйләт төрок келесем, тй кок семня гыц церот-
деок салтакешәт пуәнәм дә тйлец пасна тйшкы-тишкәт колтен
путаенәм; ак пйтеп вет, мам йштет? Түлетән ылыт, прокля-
тыйвлә.

Тй нүжец воздух совсемок тырлен шынзы. Шоэн веле изи
мардеж тәрвәнәлеш, дә остаткажым, пөрт доран шагалалмыкы-
жы, конюшня дорцла лывшым юкым тйдь токуна намал кан-
дыш. Мардарий Аполлоныч чай цәшкәжым тйрвй докыжы нә-
лбн миән дә нержымәт авартен шынден ылы, тйте, конечны,
ик руш әдемәт чайбим ак подыл, тидь пәлымән, — но шагал
колтыш, колышталы, вуйжым мыкик йштәлтйш, подылалы
дә, цәшкәжым стәл вйкй шынбдшәт, пиш пурын ййрәлтен,
лывшым семеш попен миә: „Чюки-чюки-чюк! Чюки-чюк! Чю-
ки-чюк!“

— Тидь ма техеньй? — цудеен мбын ядым.

— А тйштй мбын шудымемдон ик шалуным наказываат...
буфетчик Васям ат пәлй?

— Махань Васям?

— Тйвеш, икечй обед годым качкышвләм моло намалы.
Техень кого шйргй-пандашан ылеш.

Мардарий Аполлонычын пуры анжалтышыжы ваштареш пиш
кого шбдән әдемәт шалген йнежы тырхы.

— Тын ма вара, йрвезы әдем, ма тын? — вуйжым йрзә-
лбн, тйдь попаш тйнгәлы. — Ма мбын злодей ылам что ли?
Ма мбын вйкем тенге туран анжен шынденәт? Ат пәлй ма,
шая улы: яратаат, наказывая.

— Изиш лимйкы мбын Мардарий Аполлонычдон прощай-
шым. Сола мычкы әртбимем годым мбын буфетчик Васям ужым.
Тйдь олицә мыч ашкәбн дә пукшым качкын. Кучеремлән им-
ним шагалталаш шудышым дә тйдым сйгйрәл кандышым.

— Тынбим тагачы наказываевы ма? — мбын тйдым ядым.

— А тын кыце пәлет? — Вася отвечайш.

— Мбләнәм баринет келесыш.

— Барин йшкеок?

— Ма гишән наказываяшыжы шуден ылын?

— Такеш агыл, батюшка, такешок агыл. Мәнмән такеш ги-
шән ак наказываеп; модыжат тидь уке. Мәнмән бариннә тй-
хень агыл; мәнмән бариннә... техень баринжым губерня кым-
дыкешәт ат мо.

— Покты! — кучеремлән мбын маньым. „Теве тошты Русет!“
токем кемәштй мбын шаненәм.

Лебедянь

Охотышкы кашмашын ик главный выгодыжы, яратымы лыд-шывлӓэм, вӓр гӓц вӓрӓш кашмашты ылеш, йӓрсӓшӓи эдемлӓн тидӓи пиш приятны. Лачок хоть, южнам (особенны юран годым солало корнывлӓ мычкы кашташ веселӓок агыл; вӓш лимӓи каждый эдемӓм шагалташ дӓ ядышташ: „эи, яратымы, кыце тишец Мордовкышкы кемӓлӓ?“)—а Мордовкыштыжы иктӓ ын-гылыдымы йдрӓмӓш гӓц (работниквлӓжӓи цилӓн нырышты ылыт) ядышташ: мӓндӓр ли кого корныштыш постоялыйӓи двор якте, кыце тӓшкеек якте кемӓлӓ,—иктӓ лу уштышым кеетӓт, постоялыйӓи двор вӓреш помещикын когон разорялятшы Худобубново солашкы толын шагалын, ӓлицӓ покшалнок лярӓ лаксакышты пачангышы сасна кӓйтӓм беспокоен кашташ веселӓок агыл. Мыльгалт шалгышы кӓвервлӓ гач ванжаш, каремвлӓшкӓи валаш, купан ӓнгӓрвлӓ гач кӓвертӓмӓи вӓрӓм ванжаш тоже веселӓ агыл; кого корны кок велнӓшӓи жар киндӓвлӓ лодон целый сутка со кыдалаш, ӓль, йымы веле перегӓжӓи, иктӓ-маня р цӓшеш ик велнӓжӓи 22-м, вес велнӓжӓи 23-м сирӓмӓн уш-тыш мӓнгӓи доранок лярӓӓш пырен шӓнзӓшӓт веселӓ агыл; ӓрня мычкы мыным, шӓшерӓм дӓ хвальымы ыржа сыкырым веле качкын ӓлӓш тоже веселӓ агыл... Но цилӓ ти неудобст-вывлӓ вес выгодывлӓдон дӓ удовольствивлӓдон леведӓлтӓт... Ну, яра, рассказшымок тӓнгӓлӓнӓ.

Цилӓ тидӓивлӓм келесен пумы паштек попаш керӓлжӓт уке, кыце мӓнӓ вӓц и перви, ярмынка годым самой, Лебедяньшкы попазенӓм. Мӓ братьяна охотник, вадешеш мӓнгеш толам манын, иктӓ цеве рок ӓшкӓмжӓн родовой помещежӓи гӓц лӓктӓн кеӓ, дӓ изин-олен, бекасвлӓм лӓлӓн, мӓндӓркӓи шӓӓш, остаткажым, Печора рекӓ тӓр якте шон кердеш; тилец пасна эче, пичӓлӓм кычылтшы дӓ пим урдышы сакойжок свет вӓл-нӓшӓи сек благородный животныйым—имним когон почитая. Ну вот, мӓнӓ Лебедяньшкы толын пырышым, гостиницеш шагалым, вес выргемӓм чишӓм дӓ ярмынкашкы кешӓм. (Половой, коклы иӓш кытла, кужы, кукшынди млоец пышкыды те-вор юкшындон мӓлӓнем келесенӓт поспейӓш, что ти трактире-

лык имним нэлэш кычälеш. Кучервлä имни пачыштым плетät, аржаштым нöртät, господавлälän почтительный советвлäm пу- ат. Дела м бштен ярктышывлäjб кавакышкы äль трактирбш- кб кeät—күн махань состояни.. Дä цилä тидб тäрвәнблеш, сасла, капайылеш, соредälеш, спора, ваштылеш, пылуи дән- гбнь лярвäштб илбштблеш. Мбнь брчка-трандасешем икпо- радка тройка имним нälнем ылы: бшкбмембн имнивläем от- казываяш тбнгälбнбт. Кок имним мом мбнь, а кымшыжым айырен шбм шокты. Обед äртбмбкб (обед гишәнжб ам сирб: äртбшб ойхым äшбндäрäш яжо агылым Энейок* уже пälä ылын), мбнь кофейный манмашкы кешбм, кышкы каждый вады ремонтервлä, заводчиквлä дä мольвлä погыненбт. Табак шбкшән биллиардный комнатышты коклы әдем нәрбн ылыт. Тбшкб пиш хытыр брвезб помещиквлä погыненбт, венгеркан- влä, луды ялашанвлä, кужикä пблбштбнг пандашанвлä, маслым шбрбмб усанвлä, йбрваш смелан дä блогородны анжылтш- влä; молы дворянинвлäjб казакиным чиәнбт, мытык шүәнвлä, изи сбнзәнвлä, тиштäкенок лелбн шүлештбл шбнзät; купецвлä брдбштб шбнзät; офицервлä иктб весбштбдон свободзан кы- тырат. Биллиардла князь Н. мадеш, тбдб—коклы кок иäш хыт- ла, веселä дä презрительныйрак лицән, сюртукшым йолык-ме- лбк колтен, якшар парсын тыгыран дä бархатный кымда яла- шан брвезб әдем; тбдб отставной поручикдон—Виктор Хло- паковдон мадын.

Отставной поручик Виктор Хлопаков кымлы иäш кытла, изи кäпән, тоша әдем; шим үпән, шим сбнзән, комдык нерән, вы- борвлäшкб дä ярмынкавлäшкб охатан каштеш. Ашкедмäштбжб тбргälтен миä, кидшбм кавырталтен шултеш, калпакшым тб- рбнь шбндä, военный сюртук шокшыжым кäргälтен шбндä. Господин Хлопаков петербургский паян шалунвлä анзылны се- мбнь кайын мышта: тавакым шывшеш, äрäkäm йүеш, картла мадеш дä нбнблән „ты“ манын попа. Ма гишән нбнбжб ти- дбндон йыхнат, пäläш трудна. Тбдб ышан агыл, потикäläät агыл: шутлан ак яры. Лачок хоть, тбдбдон пиш простан об- ращаят: кок äрня нәрб йыхнат, иквәреш каштыкалат, а вара- жы, анжет, акат здороваеп тбдбдон, дä бшкежät тбдб нбнб- лән ак кымал. Поручик Хлопаковын особенностьшы техеньб: тбдб ик и мычкы, южнамжы кок иät со ик шаяжым попен каштеш, шаяжы толкеш толеш äль агеш—соикток, дä попымаш- тыжы потикäjät уке ылнежб, но, тамалын äнят, цилäm ваштыл- та. Кändäкш и перви каждый ашкылеш тбдб попен: мое вам почитание, покорнейше благодарствую дä тбнämшб тбдбн пок- ровительвлäjб тишäкен пиш когон ваштылыныт, „мое почи- тание“ манмыжым пачаш-пачаш попыктенбт; вара тбдб тилец сложныйрак выражением попаш тбнгälбн: „нет, уж это вы то-

* Эней—римский поэт Virgiliy сирсмы тошты годшы поэмыштыш герой.

го, кескесэ*,—это вышло выходит,“ дэ тѣхеньок блистательный успех ылын; иктă кок и эртѣмбѣкѣ у прибауткым тумаен тумаен лыктын: „не ву горяче па, божий человек, обшит бараньей кожей“... Дэ ма машанедă! Теве техень незатейливый шаявлă тѣдѣм пукшат, йуктăт дэ чиктăт. (Именьѣжѣм тѣдѣ шукердок промотаен пѣтăрен дэ приятельвлăжѣ шотеш ылы-кăлен.) Тилеу гачшы нимахань любезностьшат тѣдѣн уке, лачок хоть, кечеш шудѣ трубкам тѣдѣ шывшын пѣтăрă, биллиардла мадмыжы годым вургымла ялжым вуйжы гѣцăт кѣшкѣ лѣктăл колта, а цельѣмжѣ годым кийѣм кидшѣ мычкы пиш когон шывшедă,—но вет техень достоинствывлăлăнжѣ кажды-йок охатан агыл. Йѣш тѣдѣ тоже яжон... но тидѣндонжы Русьышты отличаялташ трудна... Ик шамақдон гѣнь, кыщеп тѣдѣн успехшѣ—мѣнь нигѣцеат ам пăлѣ... Иктѣжѣ разве: тѣдѣ йой ылеш, пѣрт гѣц сѣкѣм тѣгѣ ак лык, иктѣн гишăнăт худам ак келесѣ...

— Ну,—Хлопаковым ужмыкем, мѣнь тумаялым,—кѣзѣйтшѣ поговоркыжы тидѣн маханьы вăл ѣнде?“

Князь ош шарым севăлтăрен колтыш.

— Кымылы,—пѣцкăтă лицăн чахоточный маркер сѣгѣрăл шѣндѣш.

— Экл!—кѣжгѣ мѣшкѣрăн купец когон кичкѣжăл колтыш, ѣшкежѣ тѣдѣ ик ялан стѣл лошты, лыкышты шѣнзă, кичкѣжăлѣ дэ шеклăнен колтыш. Но, яра эче, иктăт тѣдѣм ѣш цаклы. Тѣдѣ шѣлăлтѣш дэ паңдашыжым ниăлтăлѣ.

— Кымылы кудыт дэ пиш чѣдѣ!—маркер нер юқдон чѣнь сѣгѣрăл колтыш.

— Ну, кыцелăн, шѣмбелкă?—князь Хлопаков гѣц ядеш.

— А ма? известны, рррракалиооон, так рррракалиооонок!

Князь трѣк ваштыл колтыш.

— Кыце, кыце? Келесемă йă эче!

— Рррракалиооон!—отставной поручик сусун веспачаш келесен пуш.

„Тевеш, маханьы ылын тѣдѣн шамакшы!“—мѣнь шаналтышым.

Князь якшар шарым лузышкы пиштѣш.

— Эх, тенге агыл, князь, тенге агыл,—якшарген шѣцшѣ сѣнзăн, изи нерăн, азăн гань омпѣшан лицăн сары офицер трѣк попалтен колтыш.—Самынь мадыц... Келеш ылы... тенге агыл!

— А кыце?—пулшыжы гач князь ядеш.

— Келеш ылы... тенге... триплетдон.

— Лачокок?—князь пѣ логѣцшѣ пелештă.

— А кыце, князь, вадеш цигăнвлă докы?—шеклăнен колтышы ѣрвезѣ эдемет талашен попалтыш.—Стешка мыра... Илюшка...

* Ма тидѣ техень.

Князь Ышат  твеч йы т д лан.

— Ррракалиоон, ш мбелк ,—Хлопаков  че келесен пуш д  шалахай с нз жым изиш п в р л л ш нд ш.

Князь  че т ваштыл колтыш.

— Кымлы  ндекш  д  икт м т уке,—маркер келес ш.

— Икт м т уке, икт м т уке... анжы доко, кыце м нъ ти сарым сев л колтем...

Хлопаков кийжым целяш т нг льб , сев л колтыш д  Ыш чуч.

— Э, рракалиоон,—т д  досаднан келес ш.

Князь  че т ваштыл колтыш.

— Кыце, кыце, кыце?

Но Хлопаков  макшым веспачаш Ыш келес ; келеш вет кайышланалаш.

— Яклешт рен колтышыц,—маркер келес ш.—Кадок, порым ш р л н ... Н л  д  пиш ч д !

— Да, господавл ,—князь попаш т нг льб ,— шкеж  икт н в к т ак анжы, цил л н попа,—т  п лед , тагачы театрышты Вержембицкаям вызываяш.

— Кыце Ыне, кыце Ыне, непременно,—таманяр юк, князьын шамакеш  вечаяш случайлан тамаок сусу лин, ик н шт  келесев ,—Вержембицкаям...

— Вержембицкая отличный актриса ылеш, Сопнякова г ц шуку лучы,—изи усан д  с нз лькан, чынк   дем лык г ц келес ш. Несчастн й! Ышкеж  тид  Сопняковам тагыцеок яратен ш нден ылнеж , а князь тид н в к  даже Ышат анжал.

—  дем, э, трубкам!—правильн й лиц н, благородн й манеран тамахань кужы господин галстукушкыжы с г р л б , Ышкеж  цил  признаквл ж донок шулер  чучеш.

 дем трубкалан кыргыжы, м нгеш толмыкыжы, его сиятельствылан доложыш, что т д м ямщик Баклага, дескать, ядеш.

— А! ну, изиш вычалаш ш д , д   р к м т д лан йукт лт .

— Колыштам.

Вара м нъ п л ш м, Баклага ик  рвез   дем ылын, пиш цев р д  когон избалованн й ямщик; князь т д м яратен, т д л н имнивл м подарен, т д ндон гонкышты учествуен, т д н сага шуку й двл м  рт рен... Князьым тид м, перви те хень шалун д  мот ылшым, к з т п л шат акли... Махань тид  косир д  чывань ылеш! Службадон занят й, а главн йжы, махань рассудительн й!

Т  н жв ц тавак ш кш с нз  м яжонок качкаш т нг льб . Хлопаков с г р л м м д  князь ваштыл колтымым остатка г в н  колыштальымат, м нъ гостиницыш, номерышкем кеш м, т шт ж  к кш  какляка тупан,  нг с р д  ыражын диванеш м н б н  демем амалаш в р м т уже м л м ш рен й мд лен.

Вес кеч нж  м нъ дворвл  мычкы имнивл м анжаш л кт н кеш м д  известн й барышник Ситников г ц т нг льб м.

Ошмам шавен шбндбмб кудвичбшкб изи капка гбц мбнь пырышым. Хозажы конюшня амаса доны шалга, тидб брвезок агыл, кужы дб кбжгб, морен тылыпым чиэн воротникшбм лүктл шбнден. Мбньбм ужын колтышат, тбдб ваштарешем олен тврвнбш, кок кидшбдонат калнакшым лүктлбб дб мырымыла поपालтен колтыш:

— А, тблвт мбньбн почтениэм. Имнивлэм анжалнет сй?

— Мане, имнивлэм анжалаш тольым.

— А маханьвлэм лбмбнжок, ядаш смеем?

— Маханьвлэ улы, анжыкты.

— Мәнмән удовольствидон.

Мб конюшнбш пырышна. Шуды вблец таманяр пи кбньбл тврвнбевб дб, почыштым мадыктыл, мб докына кыдал толевб; кужы пандашан шонгы кесб тбгб охатанок агыл брдбжбш карангы; цаткыды но уже ягылгалшы тылынан кым хонюх юк лыктеок мбләннб кымалевб. Вургымла велнб дб шалахай велнвт йори кбкшбн бштбмб вбрвлштб кымлы нбрб имнивлэ шалгат: тазавлэ дб яжон чистаен шбндбмвлэ. Тореш кштвлэ вблнб кбдбвлэ чонгештблвт.

— Тблвнет махань делаэш келеш имниэтшб: кыдалышташ аль заводлан?—Ситников мбнь гбцем яды.

— Кыдалышташат дб заводланат.

— Ынгылем, ынгылем, ынгылаем,—шагал-шагал, барышник келесбш.—Петя, господинлән Горностабйым анжыктай.

Мб кудвичбш лбкнб.

— Ат шудб ли пбрт гбц тбнгблбм лыкташ?.. Ак кел?.. Ну, бшке палет. Имни ял юк анга вблнб мбгбрлвт кеш, сала юк шактен колтыш, дб Петя, нбллб иаш кытла, шадра шбргән эдем, конюшня гбц цаткыды луды ожым виден лыкты; пбтбриок кок-яла шагалыктыш, вара кудвичб йббр кок гбнб кыргыж виден сбрнбш дб анжыктым вбрбш канден шагалтыш. Горностабй хор-р бштлalten колтыш, пачыжым лывшалы, вуйжым лүктл шбндбш дб мб вбкбнб тбрбнь анжалы.

„Тымдым имни!“—мбнь тумаялым.

— Волянрак колты, волянрак, — Ситников манеш дб мбнь вбкем анжал шбндбш.

— Кыцелэ тблвт чучеш?—варажы яды.

— Имни худа агыл, но анзыл явлбжб бнянок агылен.

— Явлэ отличнбвлэ!—Ситников пыток келесбш, — а тупшы... анжал доко... камака вблвл ганьы, вазын амалаш лбш.

— Шбклякбвлбжб кужывлэ.

— Млын кужывлэ—ит попок! Петя, кыдалыктен сбрнблбй, йортен, йортен... бнжб тбргб.

Петя Горностабйым опятб кыдалыктен сбрнбш. Мб цилән юк лыктеок шалгеннб.

— Ну, вбрбшкбжб нбнген коды,—Ситников манеш.—Соколым мбләннб канды.

Сокол, шим кавшангы ганьы шим ожы, голландский порода,

цаклака кәпән дә кечәлтшѣ шайылан, Горностай гѣц изиш яжорак ылеш. Техень имнивлә гишән охотниквлә попат: „роа, пѣчкедә дә пленѣш нәлеш“, техень имнивлә кыдалмышты годым анзыл ялыштым кок векѣ шултыт, а анзыкылажы олен кеят. Средний иәшәи купецвлә техень имнивләм яратат: нѣнѣн кыдалмышты пѣсѣ половивлән ухарский походкыштым әшбѣндәрѣктә; бѣшкетшѣм кѣцкѣмѣи техень имни яжо, шамак толшы, обед паштек гуляш ләктәш: шѣжѣм какляртен шѣндәят, пиш когон качкын шѣндѣшѣи кучерым, мел шелмѣдон ясыланышы купецѣм дә клоовой парсынын салопан, симсәлгѣи-клоовой савыцан купчихыжым дрожки постолеш усердны тѣдѣи шывшеш. Мѣнѣ Соколымат шѣм ярыкты. Ситников әче таманяр имним мѣләнем анжыктыш... Остаткәшѣжѣи, пәтнән-пәтнән ик кѣк ожым, восенковский порода имним мѣнѣ ярыктышым. Мѣнѣ шѣм цѣтѣи, шѣжѣи гѣц тѣдѣи нѣәлтен анжышым. Ситников равнодушнѣйла каяш цаца.

— А кыце вара, яжон кеә?—ядым мѣнѣ. (Рысак гишән пымашты, кыдалеш манын ак попеп.)

— Кеә,—барышник ладнан келесѣш.

— Анжалаш акли?..

— Малын акли, лиәш. Әй, Кузьма, Догоняйым дрожкеш кѣцкѣи.

Кузьма, наездник, бѣшке делаштыжы мастар ылшы, мә анзылнына иктә кым гәнә өлицәи мыч кыдал әртѣш. Имни яжон кеә, явләжѣм икстатян тѣр, йонгатан нәлѣн миә, шайыл кавардыжым ак лүктѣдѣи, пачшыым ак пѣзѣрѣи дә кужын ташкалеш.

— Манярым кѣчет тидѣлән?

Ситников нигнам колтымы ценәм яды. Мә өлицәшток ценәм бѣштәш тѣнгәлнә, дә теве вес өлицәи гѣц, валгынзышлаок, ямский тройка кыдал ләктѣи дә Ситниковын капка анзылан трѣк шагал колтыш. Охотницкий, кавыр трандасышты князь Н. шѣнзә; сагажы Хлопаков. Баклага виктәрә... дә кыце вет виктәрә! Пѣлѣш сергәи вәштат кыдал ләкнежѣи, векәт, разбойник! Хѣрәш пристяжнойвләжѣи изирәквлә, пѣсѣвлә, шим сѣнзәнвлә, шим яланвлә, йылен-йылат, тѣргештѣлѣйт; шишкалты веле—араштат ямеш! Тарта лоштышыжы бѣшке турешѣжѣи шалга, явләжѣи пикш гань тѣрвлә, вуйжым йүксѣлә лүктәл шѣнден, сѣнзәжѣм пѣзѣрәләлѣн... Яжо! Хоть Иван Васильевич кугижәләнәт праздник годым кыдал ләктәш яра!

— Ваше сиятельство! Милости просим!—Ситников сѣгѣрәл колтыш.

Князь трандас гѣц куштылгын тѣргештѣш. Хлопаков вес векѣи олен валыш.

— Здравствуй, шүмбелкә... Иминвлә улы?

— Ваше сиятельствоылан кыце уке! Әл, пыры... Петя, Павлиным виден канды! Дә Похвальныйым йәмдѣлѣштѣи. А тѣнѣдонет, батюшка,—токемлә сәрнәл, тѣдѣи попа,—мә вес веремән

деланам кашартенә... Фомка, тӧнгӧлбӧм его сиятельстволан канды.

Павлиным пасна вес конюшня гыц виден лыктеви, кыдым мбӧнь андак ужтелам. Армыж гань кого, хбӧрӧш ожы цилӧ ялжыге воздухыш кузен кембӧлӧ чучы. Ситников вуйжымат вес векбӧлӧ сӧрӧл шбӧндбӧш дӧ сӧнзӧжбӧмӧт кымалтен колтыш.

— У, рракалион!—Хлопаков маньы.—Жэмса!

Князь ваштыл колтыш.

Павлиным чуть-чуть цӧревбӧ: тбӧдбӧ конюхым пӧлӧ вӧр кудвичбӧ мыч шбӧдбӧртен нӧнгеш; остаткажым... стена сага тбӧдбӧм пбӧзбӧртен шбӧндеви. Тбӧдбӧ нержбӧдон хорге бӧштӧ, цбӧтбӧрӧ, кыптырнылеш. Ситниковшы йори эче салажыдон аздар.

— Кышкы анжет? тебе тбӧлӧнет! у!—ласкон крозен, барышник попа, а бӧшкежбӧ имнижбӧм тамаок яратен шбӧнден.

— Манярым?—князь ядеш.

— Ваше сиятельстволан вбӧц тбӧжем.

— Кымыт.

— Акли, ваше сиятельство, бӧшкеок ужат вет..

— Маныт тбӧлӧт, кымыт, рракалиоон,—Хлопаков сбӧгбӧрӧл колта.

Делам пбӧтӧрбӧмбӧштбӧм мбӧнь шбӧм вычы, кешбӧм. Олицӧн кӧтӧ огол доны, лудалгы томан капкаэш тышкен шбӧндбӧмбӧ кого пумага листбӧм мбӧнь ужым. Кбӧшнбӧжбӧ имним рисуен шбӧндбӧмбӧ, пачыжым шагалтен шбӧнден, шбӧжбӧ пиш кужы, а улӧнжбӧ сирен шбӧндбӧмбӧ: „Сакой пынан имнивлӧм, Лебедянский ярмынкӧшкбӧ Тамбовский помещикын, Анастасей Иваныч Чернобайын степной завод гыц кандымывлӧм, тиштбӧ выжалат. Ти имнивлӧ отличныйвлӧ: пиш яжон тымден шоктымывлӧ дӧ смирнӧвлӧ. Нӧлӧш толшы господавлӧ Анастасей Иваныч гыц бӧшкежбӧ гыцок ядын кердбӧт, бӧшкежбӧ уке годым, кучер Назар Кубышкин гыц. Господавлӧ, шонгы эдемлӧн чествбӧм бӧштбӧдӧ, пыралда!“

Мбӧнь шагальым. Тырлай, манам, известный степной заводчикын—Чернобайын имнивлӧжбӧм эче анжалаш.

Мбӧнь изи капкашкы пырынем ылы, но тбӧдбӧ кӧргбӧ гыц пиштен шбӧндбӧмбӧ. Мбӧнь капкам севӧлбӧм.

— Ку вара?.. Имни нӧлшбӧ? — бдрӧмӧш юк вбӧцкыжбӧн шактыш.

— Имни нӧлшбӧ.

— Сейчас, батюшка, сейчас.

Капка пачалты. Ужам, вбӧцлӧ иӧш кытла бдрӧмӧш, анзылнем шалга, савыцтеок, шаргагемӧн дӧ тылыным ерпӧл чиӧн.

— Пыры, кормилец, пыры, амбӧнь кеем, Анастасей Иванычлан келесем... Назар, Назар!

— Ма?—конюшня гыц шбӧмлу иӧш тбӧтян юк шактыш.

— Имнивлӧм йӧмдбӧлбӧ; нӧлшбӧ толын.

бдрӧмӧш пӧртбӧш пырыш.

— Имни нӧлшбӧ, имни нӧлшбӧ,—паштекшбӧ Назар мӧгбӧмӧк-

тә.—Мынь пачыштымат эче циләштәнбим мышкын шоктыделама.

„О, Аркадия!“—мынь тумаялым.

—Здравствуй, батюшка, толок, толок,—шайылым приятный дә цаткыды юк олен шактен колтыш. Мынь сәрнәл шагальым; анжем, кужы пачан жар шинелян шонгы әдем анзылым шалга,—икпорадка кәпән, ош үпән, пуры йбәрәлтшән, яжо кловый сәинзән тьотя.

—Имним нәлнет? Нәл, батюшка, нәл... Токем чай йүлдәләш ат пырал?

Мынь таум бштышым дә кеәш шым ли.

—Ну, яра йне, йшке пәлет. Тынь мыньбим ит йәтлэй веле, мынь вет тошты статян. (Г-н Чернобай попымжы годым ак талашы, о-әш удареним бштен попа.)—Мыньбим вет цилә проста, пәлет... Назар! Назар!—ладнанок сәгбәрәльбй.

Назар, кыптырген шбцшбй тьотя, вәрәшбим гань нерән, ишкбй гань пандашан, конюшня порогы доны кайын колтыш.

—Тыләнет махань имни келеш?—Чернобай яды.

—Когон шергәкән агыл, кыцкымбй, кибиткәәш.

—Яра... техенят улы, нәл.. Назар, баринлән луды алашам анжыктай, пәлет, кәтәшток шалга, дә эче хбәрәшбим, ош лепкәнжбим, агыл гбнь, вес хбәрәшбжбим, тывеш, Красотка гбц шачшым, пәлет?

Назар мынгешок конюшнбьш пырыш.

—Дә тбнь паслыкдонок виден канды,—паштекшбй Чернобай сәгбәрәльбй.—Мыньбим, батюшка,—лицәшкем анжен, пышкыдын попа,—барышниквлән ганьы агыл вет... пуста лижбй нбнбйлән! Нбнбйлән тбштбй сакой имбирвлә, санзал, варды*) дә тамаат керәл. Мыньбим, ужат тебе, цилә лапа вблнбшбй ганьы, нимахань хитростят уке.

Имнивләм виден лыктеvbй. Мынь нбнбим шбим ярыкты.

—Ну, шагалты вәрйшкбштбй,—Анастасей Иванныч келесбш.—Весбвләм мәләннә анжыкты.

Весбвләм анжыктеvbй. Остаткәшбжбй мынь иктбим айырышым, шулдашракым. Мә торгейәш тбнгәлнә. Г-н Чернобай ак тыргыжланы, тумаялын попа, йымым свидетелеш үжеш, мынь даже шонгылан „почетым бштәш“ решбшбим: задаткам пушым.

—Ну, йнде,—Анастасей Иванныч попа,—тошты обычай сембнь имниәм анзыл вач гбц анзылвачыш кычыктен пуэм... Имниәм гишән мбләм таум келесет... сvezә ылеш вет! пүкш ганьы... тбкәлмбй агыл... степной! Хоть кышкы кыцкбй.

Тыды йымым хрестбш, шинель пачшым кидбшкбжбй нәльбй, лавшембим кычыш дә мыләннем кычыктен пуш.

—Урды йнде йымыдон иквәреш... {А чайбим все-таки ат йүлдәл?

—Уке, агым: токына кеәш келеш.

*) Санзалдон дә вардыдон пукшымашеш имни йбйлерәк тазалана.

— Ышке пәләт. А имниэдѳм кучерем паштекет кѳзѳток виден кеѳ?

— Мане, шѳдет гѳнь, нѳнгежѳ.

— Яра, голубчик, яра, нѳнгежѳ... Василий, Василий, барин сага ке; имним виден нѳнге дѳ оксажым получаѳы. Ну, цеве кѳзѳтеш, батюшка, цеве.

— Цеве, Анастасей Иваныч.

Имним токем виден кандеѳѳ. Иргодешѳѳжок цакалышна; тѳдѳѳ шокшы попазышы дѳ акшак ылын. Мѳнь тѳдѳѳм кѳцкѳш туманам ылыы: но имни цѳкнѳ веле, салатон лывшалат, тѳргештѳлѳш тѳнгѳлеш, чымедѳлеш дѳ виѳлт вазеш. Мѳнь г-н Чернобай докы кешѳм. Мишѳм.

— Тоныжок вара?

— Тоныжок.

— Ма, тѳнь шокшы попазышы имним выжаленѳт, манам.

— Шокшы попазышы манат? Йым пережок!

— Дѳ ѳче акшак, дѳ ѳртѳман.

— Акшак? Ам пѳлѳѳ, ѳшкѳмедѳн кучерет портен, виднѳѳ... а мѳнь... вот, йѳмат ужеш..

— Прамойштыжы, тѳнь, Анастасей Иваныч, имним мѳнгеш нѳлшѳшлык ылат.

— Уке, батюшка, ит шѳдешкѳ: кудвичѳ гѳц лыктын кемѳ гѳнь—дела пѳтен. Первиок анжаш келеш ылын.

Мѳнь делам ѳнде ижѳ ынгылышым, мам ѳштет—миреѳш попазыш, ваштылалым дѳ лѳктѳн кешѳм. Яра ѳче, урок тидѳ мѳлѳм шергешок ѳш шагал.

Иктѳ кок кечѳштѳ мѳнь тѳшец кен колтышым, а ѳрнѳ ѳртѳмѳкѳ, Лебедяныш ѳче сѳрнѳл пырышым. Кофейныѳшты мѳнь тѳ ѳдемвлѳмок, манаш лиѳш, вѳш лим, князь Н-ым ѳче ѳт миллиардла мадмашеш йѳрѳшѳм. Но Хлопаковын ѳлѳмѳшѳштѳжѳ вашталтмаш лин колтен. Князьын милостышкы уже сары офицер вѳрештѳн. Хлопаковѳ, мѳнь ылмем годом, ѳшкѳмжѳн шамакшым ѳче икѳнѳ ходышкы колтынежѳ ылат,—тырлай, ѳнят, первишѳлѳок яралеш толеш, машанен ылын,—но князь ѳшѳт йѳрѳлтѳ, тѳрѳнѳ веле анжал шѳндѳш дѳ пулшыжым кыптѳртальы. Господин Хлопаков шеклѳнен колтыш, кыптыргалыы, лыкышкырак пырен шѳнзѳ дѳ трубкажым йѳвырт шѳшкѳш тѳнгѳлѳѳ.

Оглавлени

	Стр.
Хорь дон Калиныч	3
Ермолай дон вѣкш хоза вѣтѣ	13
Бѣнгѣж вѣд	22
Уездный лекарь	30
Мѣньѣн пашкудем Радилов	38
Однодворец Овсянников	45
Льгов	60
Бежин алык	69
Красивый Мечѣштѣш Касьян	85
Бурмистр	98
Контора	109
Бирюк	123
Кок помещик	130
Лебедянъ	137

Ц. 1940 г.
АКТ № 300
Вкладн. л. _____

Редактор *Л. Л. Ромашкин.*
Корректор *Н. Ф. Ильков.*

Сдано в набор 3/1-1940 года.
Подписано к печ. 21/IV-40 г.
Формат бумаги 60X92 ¹/₁₆.
Печ. л. 9,25, 45472 зн. в п. л.
Авт. 9,4. Тир. 1000. Зак. №8.
Уполн. Маргглавлита №Б-7.

Отпечатано в типографии
Гор.-Марийского филиала
Маргосиздата
Козмодемьянск,
улица Ленина, д. 54.

2 т. 75 коп.

15634

Мар. г.
3-214

И. ТУРГЕНЕВ
ЗАПИСКИ ОХОТНИКА
на горно-марийском
языке